

**T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ BİLİM DALI**

**ÖZEL EĞİTİM
ve
REHABİLİTASYON HİZMETLERİ YÖNETİMİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Lyazat SMAGULOVA

BURSA 2009

**T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ BİLİM DALI**

**ÖZEL EĞİTİM
ve
REHABİLİTASYON HİZMETLERİ YÖNETİMİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Lyazat SMAGULOVA

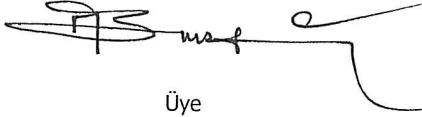
Danışman
Prof. Dr. Yusuf ALPER

BURSA 2009

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İktisatı Anabilim/Anasanat Dalı,
Çalışma Ekonomisi Bilim Dalı'nda 700713010 numaralı
Lyzoot SMAGULOVA'nın hazırladığı "Özel Eğitim
ve Rehabilitasyon Hizmetleri Yordamı" konulu
(Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik Tezi/Çalışması) ile ilgili tez
savunma sınavı 17.12.2008 günü 14⁰⁰-16⁰⁰ saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan
cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının BAŞARILI (başarılı/başarısız) olduğuna
OY BİRLİĞİ (oy birliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye
(Sınav Komisyonu Başkanı)
Prof. Dr. İsmail EFİL
Uludağ Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
(Tez Danışmanı)
Prof. Dr. Yusuf ALPER
Uludağ Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Doç. Dr. İlknur KILKIŞ
Uludağ Üniversitesi

17.12.2008

ÖZET

Yazar	: Lyazat Smagulova
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Anabilim Dalı	: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Bilim Dalı	: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: XVI + 177
Mezuniyet Tarihi	: /.... / 2009
Tez Danışman(lar)ı	: Yusuf ALPER

ÖZEL EĞİTİM ve REHABİLİTASYON HİZMETLERİ YÖNETİMİ

Bu çalışma, Türkiye'deki engellilere yönelik özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin yönetimi ile ilgili sorunları belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Araştırmada öncelikle özel eğitime ihtiyacı olan engellilerin genel tanımı yapılmış engelliliğin çeşitleri ve sınıflandırılmasına yer verilmiştir. Daha sonra özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin dünyadaki ve Türkiye'deki gelişimi üzerinde durulmuştur. Türkiye'de özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerini yürüten Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Özel Eğitim ve Rehberlik Daire Başkanlığı ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ile diğer resmi ve özel kurum ve kuruluşlardan oluşan yönetim yapısı ele alınmıştır. Bu çerçevede, öncelikle kurumsal yapı üzerinde durulmuştur. Özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin yönetim yapısı ile ilgili problemleri ortaya koymaya yönelik bu çalışmada sırası ile Kurumsal yapı, hizmetlerin planlanması, yürütme ve eğitim süreci, kurumlar arasında işbirliği ve koordinasyonun sağlanması ile denetim başlıkları ele alınmıştır. Bütün bu başlıklarda özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri sisteminin yönetim etkinliğini etkileyen faktörlere, problemlere ve çözüm önerilerine yer verilmeye çalışılmıştır. Çalışmada, özel eğitime ihtiyaç duyan bireylerin tespit sürecinin sağlıklı işlemediği, eğitim veren kurumlardaki sınıfların kalabalık olmasının kaynaştırma eğitiminin etkinliğini azalttığı, eğitim kurumlarında kaynaştırma eğitime yönelik olumsuz tutum ve tavırlar olduğu, bazı engelli gruplarına yönelik eğitim birimlerinin kapasite bakımından önemli eksikliklerinin olduğu, özel eğitim veren okullarda ciddi bir uzman ve yetişmiş personel eksikliği olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler

Özel Eğitim, Rehabilitasyon Hizmetleri, Engelli, Özel eğitim okul Engelli, Özel eğitim okul ve Kurumlar, Yönetim.

ABSTRACT

Yazar : Lyazat Smagulova
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Anabilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Bilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : XVI + 177
Mezuniyet Tarihi : / / 2009
Tez Danışman(lar)ı : Yusuf ALPER

SPECIAL EDUCATION and REHABILITATION SERVICES MANAGEMENT

This study is prepared to define the problems related to the private education and rehabilitation services management for the disabled in Turkey. The study begins with a definition of the disabled who need special education and gives the disability types and makes a classification of the disabilities. Then, the improvements in the private education and rehabilitation services in the world and in Turkey are emphasized. The management structures of the Department of the Disabled, the Department of Special Education and Guidance related to the National Education Ministry, the Social Services and Child Protection Institute and other state and private institutions which provide private education and rehabilitation services in Turkey. The emphasis here is, firstly, given on the institutional structure. In this study, which is prepared to define the problems related to the private education and rehabilitation services management, the institutional structures, the service planning, the implementation and educational processes, the establishment of the coordination and cooperation among the institutions and the inspection headings are respectively considered. Under these headings, the factors, problems and solution proposals affecting the efficiency of the system of private education and rehabilitation services are tried to be dealt with. With this study, it has been seen that the process of defining the persons in need of special education is not healthy; the classes in the private institutions providing special education makes the united education less efficient, there have been negative manners and attitudes towards the united education in educational institutions, there have been significant deficiencies in the capacities of educational units for some disabled groups, and there have been a serious expert and educated personnel deficiency at schools providing special education.

Key Words

Special Education, Rehabilitation Services, Disabled, Special Education Schools and Institutions, Management.

ÖNSÖZ

Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre, gelişmiş ülkelerde nüfusun % 10'nun, gelişmekte olan ülkelerde ise % 12'sinin engellilerden oluştuğu kaydedilmektedir. Bu oranlar Türkiye için engelliler konusunun yaklaşık 7.5-8.5 milyon arasında değişen kişiyi ilgilendirdiğini ortaya koymaktadır. Engellilerin sorunları, insani boyutu ile birlikte sosyal ve iktisadi boyutu ile de toplumların öncelikli ve önemli sorunları arasında yer almaktadır.

Engellilere yönelik çabaların önemli bir kısmı özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Esasen bu hizmetlerle, engelli bireylerin temel becerileri en üst seviyeye çıkarılarak psiko-sosyal ve mesleki açıdan bağımsızlaşmaları ve toplumla uyum süreçleri sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu çalışma, özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri sunan farklı kurumlarla ilgili yönetim sürecinin etkinliğini tespit etmeye yönelik olarak gerçekleştirmeye çalışılmıştır. Yönetim süreci üzerine yoğunlaşan bu çalışma süresince, bu alana yönelik çok yönlü ve derinlikli araştırmalar yapılması gereği de açık olarak ortaya çıkmıştır.

Çalışmanın yürütülmesi sırasında karşılaşılan güçlüklerin başında, Türkçe'nin ikinci dilim olması dolayısıyla literatürü takipte ve özellikle de yasal mevzuatı anlama bakımından ortaya çıkmıştır. SHÇEK ve diğer ilgili kurumların konu ile ilgili yayınlarındaki eksiklik diğer ikinci güçlük alanını oluşturmuştur.

Bu araştırmanın konu seçiminden itibaren tamamlanması yürütülmesi sürecinde sürekli yardım ve desteğini gördüğüm danışmanım Prof. Dr. Yusuf ALPER'e, ve özellikle yönetim biliminin temel ilkelerinin tez konusuna uygulanması konusundaki sürekli yönlendirmeler yapan hocam Prof. Dr. İsmail Efil ile tezin Türkçe düzeltmelerinde büyük yardımları olan Araş.Gör. Serhat ÖZGÖKÇELER'e sabırları ve yardımları için içten teşekkürlerimi sunarım.

Lyazat Smagulova
Kasım 2009, Bursa

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
KISALTMALAR.....	X
TABLOLAR.....	XII
ŞEMALAR.....	XIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TÜRKİYE'DE ENGELLİLİK

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: ENGELLİLİK, ÖZEL EĞİTİM VE REHABİLİTASYON HİZMETLERİ.....	4
1.1. Engellilik: Tanım, Sınıflandırılması, Nedenleri ve Çeşitleri.....	4
1.1.1. Engellilik ile ilgili tanımlar.....	4
1.1.2. Engelliliğin sınıflandırılması.....	5
1.1.3. Engelliliğin nedenleri.....	8
1.1.4. Engelliliğin çeşitleri ve özellikleri.....	9
1.1.1.1. Görme yetersizliği olanlar.....	10
1.1.1.2. İşitme yetersizliği olanlar.....	11
1.1.1.3. Dil ve konuşma yetersizliği olanlar.....	11
1.1.1.5. Zihinsel yetersizliği olanlar.....	14
1.1.1.6. Üstün zekâlı ve üstün yetenekli olanlar.....	15
1.1.1.7. Öğrenme güçlüğü olanlar.....	16
1.1.1.8. Duygusal, davranışsal ve sosyal uyum güçlüğü olanlar.....	17
1.2. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetleri.....	18
1.2.1. Tanımı ve önemi.....	18
1.2.2. Özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin gelişimi.....	22
1.3. Bazı Gelişmiş Ülkelerde Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetleri.....	25
1.3.1. Amerika Birleşik Devletleri.....	25
1.3.2. İngiltere.....	27
1.3.3. Almanya.....	30
1.3.4. Japonya.....	33
2. TÜRKİYE'DE ENGELLİLİK VE ÖZEL EĞİTİM VE REHABİLİTASYON HİZMETLERİ.....	36

2.1. Genel Olarak Engellilik Tanımı.....	36
2.2. Türk Mevzuatında Engelli ve Engellilik Tanımı	38
2.3. Türkiye’de Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetlerinin Gelişimi	41
2.4. Türkiye’de Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetleri İle İlgili Yasal Düzenlemeler	43

İKİNCİ BÖLÜM

ÖZEL EĞİTİM VE REHABİLİTASYON HİZMETLERİ YÖNETİMİ

1. GENEL OLARAK.....	49
2. KURUMSAL YAPI.....	49
2.1. Özürlüler İdaresi Başkanlığı	50
2.1.1. Tarihçesi ve kuruluşu.....	50
2.1.2. Amacı ve görevleri.....	50
2.1.3. Başkanlık teşkilatı.....	52
2.2. Millî Eğitim Bakanlığı	54
2.2.1. Tarihçesi ve kuruluşu.....	54
2.2.2. Amacı ve görevleri.....	56
2.2.3. Merkez teşkilatı.....	57
2.2.3.1. Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü.....	57
2.2.3.2. Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü	59
2.2.4. Taşra teşkilatı	60
2.2.4.1. Millî Eğitim Müdürlükleri	60
2.2.4.2. Rehberlik ve Araştırma Merkezleri	61
2.3. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu	63
2.3.1. Tarihçesi ve kuruluşu.....	63
2.3.2. Amacı ve görevleri.....	64
2.3.3. Merkez teşkilatı.....	65
2.3.3.1. Özürlü Bakım Hizmetleri Dairesi Başkanlığı.....	66
2.3.4. Taşra teşkilatı	67
2.3.4.1. Sosyal Hizmetler Müdürü	67
2.4. Diğer Kurumlar	68
2.4.1. Belediyeler	68
2.4.2. Vakıflar	69
2.4.3. Konfederasyonlar	69
2.4.4. Federasyonlar	70
2.4.5. Dernekler	70
2.4.6. Spor Kulüpleri.....	70
2.4.7. Diğer	71
3. ÖZEL EĞİTİM VE REHABİLİTASYON HİZMETLERİNİN PLANLANMASI.....	74
3.1. Genel Amaçlar	74
3.2. Dokuzuncu Kalkınma Planı’nda Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetleri.....	75

3.3. Özürlüler İdaresi Başkanlığı Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetlerinin Planlaması.....	77
3.4. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetlerinin Planlaması.....	80
3.5. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetlerinin Planlaması.....	85
3.6. Planlama Hizmetlerinin Değerlendirilmesi	88
4. ÖZEL EĞİTİM VE REHABİLİTASYON HİZMETLERİ YÜRÜTME VE EĞİTİM SÜRECİ	91
4.1. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetleri Yürütme	91
4.1.1. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülen özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri	91
4.1.1.1. Özel eğitim hizmetlerinde tanılama-değerlendirme, yerleştirme ve izlenme.....	91
4.1.1.2. Özel eğitim hizmetlerinin uygulanması	93
4.1.1.2.1. Eğitim döneminde özel eğitim hizmetleri.....	93
4.1.1.2.2. Kaynaştırma ve Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı	95
4.1.1.2.3. Özel eğitim okul ve kurumları	98
4.1.2. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından yürütülen özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri.....	103
4.1.2.1. Bildirim.....	103
4.1.2.2. Rehabilitasyon hizmetin kapsamı ve uygulaması.....	104
4.2. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetlerinde Personel ve Personelin Eğitimi.....	107
4.2.1. Personel.....	107
4.2.2. Personelin eğitimi	113
5. ÖZEL EĞİTİM VE REHABİLİTASYON HİZMETLERİ KOORDİNASYONU.....	121
5.1. Dış Koordinasyon	121
5.1.1. Özürlüler İdaresi Başkanlığı	121
5.1.1.1. Özürlüler Yüksek Kurulu.....	122
5.1.1.2. Özürlüler Şurası	123
5.1.1.3. Özürlüler İdaresi Başkanlığının koordinasyon faaliyetleri.....	125
5.2. İç Koordinasyon.....	126
5.2.1. Millî Eğitim Bakanlığı koordinasyonu	126
5.2.1.1. Millî Eğitim Bakanlığının merkez teşkilatı düzeyinde koordinasyonu.....	127
5.2.1.1.1. Müdürler Kurulu	127
5.2.1.1.2. Milli Eğitim Şurası.....	128
5.2.1.2. Milli Eğitim Bakanlığı taşra teşkilatı düzeyinde koordinasyonu.....	130
5.2.1.2.1. Milli Eğitim Danışma Kurulu	130
5.2.1.2.2. Milli Eğitim Komisyonu	131
5.2.2. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu koordinasyonu	132
5.2.2.1. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu merkez teşkilatı koordinasyonu.....	132
5.2.2.1.1. Sosyal Hizmetler Danışma Kurulu	133
5.2.2.2. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu taşra teşkilatı koordinasyonu.....	133
5.2.2.2.1. Sosyal Hizmetler Kurulu	134

5.3. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetlerinin Yürütülmesinde Koordinasyon Alanları	134
5.4. Koordinasyon ve İşbirliği Hizmetlerinin Değerlendirilmesi	136
6. ÖZEL EĞİTİM VE REHABİLİTASYON HİZMETLERİ DENETİMİ.....	140
6.1. Genel Olarak	140
6.2. Milli Eğitim Bakanlığı ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Teşkilatlarının Denetimi	140
6.2.1. Dış denetimi	140
6.2.2. İç denetimi	143
6.3. Özel Eğitim Okul ve Kurumlarının Denetimi.....	147
6.3.1. Milli Eğitim Bakanlığına bağlı özel eğitim okul ve kurumların denetimi..	147
6.3.2. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bağlı özel eğitim okul ve kurumların denetimi.....	151
6.4. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetlerinin Denetim Sürecinin Evreleri.....	154
6.4.1. Özürlüler İdaresi Başkanlığının özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri ile ilgili denetimi	154
6.4.2. Millî Eğitim Bakanlığının özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri ile ilgili denetimi	160
6.4.3. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri ile ilgili denetimi	163
SONUÇ ve DEĞERLENDİRMELER.....	167
KAYNAKLAR.....	174
ÖZGEÇMİŞ.....	177

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
AAK	Aile Araştırma Kurumu
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.i.s.	Adı Geçen İnternet Sitesi
a.g.k.	Adı Geçen Kanun
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.md.	Adı Geçen Madde
a.g.r.	Adı Geçen Rapor
a.g.tz.	Adı Geçen Tez
a.g.y	Adı Geçen Yönetmelik
a.g.yy	Adı Geçen Yönerge
a.y.	Aynı yer
ATDK	Atatürk Türk Dil Kurumu
BEP	Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
BRAM	Bakım ve Rehabilitasyon Araştırma Merkezleri
BSM	Bilim ve Sanat Merkezi
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
Dİ	Diyanet İşleri
DMK	Devlet Memurlar Kanunu
DKP	Dokuzuncu Kalkınma Planı
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
ES	Eğitim Sendikaları
c	Cilt
İBB	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
ICF	International Classification of Functioning
ILO	International Labour Organisation
İMEDK	İl Millî Eğitim Danışma Kurulu
İSHK	İl Sosyal Hizmetler Kurulu
IDEA	Individuals with Disabilities Education Act
K	Kanun
KDV	Katma Değer Vergisi
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
MBS	Mesleki Bilgi Sistemi
MEK	Millî Eğitim Komisyonları
MEŞ	Millî Eğitim Şurası
MK	Müdürlükler Kurulu
ÖBHDB	Özürlü Bakım Hizmetleri Dairesi Başkanlığı
ÖERDH	Özel Eğitim, Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü

ÖOK	Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü
OSYM	Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi
ÖŞ	Özürllüler Şurası
ÖYK	Özürllüler Yüksek Kurulu
ÖZİDA	Özürllüler İdaresi Başkanlığı
RAM	Rehberlik ve Araştırma Merkezi
RTÜK	Radyon Televizyon Üst Kurulu
SHDK	Sosyal Hizmetler Danışma Kurulu
SHÇEK	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SSHÖM	Sağlık ve Sosyal Hizmetler Özürllüler Müdürlüğü
STK	Sivil Toplum Kuruluşlar
SYDT	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TEVVK	Türkiye Eğitim Vakıfları Dayanışma Konseyi
TİK	Türkiye İş Kurumu
TİSK	Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TSK	Türkiye Sakatlar Konfederasyonu
TK	Tarih Kurumu
TTK	Talim ve Terbiye Kurulu
TTR	Toplum Temelli Rehabilitasyon
TRT	Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu
TUBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
TÜRK-İŞ	Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
y.a.y.	Yazarın Adı Yok
y.y.	Yayın Yeri Yok
YÖK	Yüksek Öğretim Kurulu
UÇÖ	Uluslararası Çalışma Örgütü
WHO	World Health Organisation
Vb.	Ve benzer

TABLolar

1. Tablo 1.1. ICF Kategorileri.....	3
2. Tablo 1.2. Bedensel ve Sağlık Yetersizlikleri.....	11
3. Tablo 2.1. ÖZİDA Başkanlığı'nın 2008–2012 Dönem Bütçesi.....	77
4. Tablo 2.2. 2010–2014 yıllar arasında Stratejik Plan Hedeflerini Gerçekleştirmek için İhtiyaç Duyulan Bütçe.....	87
5. Tablo 2.3. Değişik Engelli Gruplarına Yönelik Özel Eğitim Veren Okul ve Kurumlar.....	97
6. Tablo 2.4. Resmi/Özel Özel Eğitim Okulunda ÖZER Hizmeti Engelli Gruplarına Göre.....	98
7. Tablo 2.5. Yıllara Göre Özel Eğitim Veren Kurumlarda Sınıf Başına Öğrenci Sayısı.....	99
8. Tablo 2.6. Engelli Türüne Göre Cihaz Kullanma Durumu.....	99
9. Tablo 2.8. SHÇEK'te Yıllar İtibariyle Dolu Boş Memur Kadro Durumu.....	105
10. Tablo 2.9. Özel Eğitim Okul ve Kurumlarda Yıllara Göre Öğrenci ve Öğretmen Sayısı Genel Sonuç Tablosu.....	106
11. Tablo 2.10. Yıllara Göre Bir Okul ve Kurum Başına Rehber Öğretmen Sayısı.....	107
12. Tablo 2.11. ÖZER Hizmetleri İle İlgili Stratejik Amaç, Hedef ve Performans Hedefleri.....	152
13. Tablo 2.12. ÖZER Hizmetler İle İlgili Stratejik Amaç, Hedef ve Performans Hedefleri.....	152
14. Tablo 2.13. ÖZER Hizmetleri İle İlgili Stratejik Amaç, Hedef ve Performans Hedefleri.....	153
15. Tablo 2.14. ÖZİDA Tarafından Belirlenen Standartlara Göre Maliyetlendirme Listesi.....	153
16. Tablo 2.15. ÖZER Hizmetler İle İlgili Stratejik Amaç ve Hedefler Sapma Durumu.....	155
17. Tablo 2.16. ÖZER Hizmetler İle İlgili Stratejik Amaç ve Hedefler Sapma Durumu.....	156
18. Tablo 2.17. ÖZER Hizmetler İle İlgili Stratejik Amaç ve Hedefler Sapma Durumu.....	156

ŞEMALAR

1. Şema 1.1. Rehabilitasyon Yaklaşımının Üç Adımlı Bir Modeli	17
2. Şema 2.1. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetleri Merkez Teşkilat Yapısı	69
3. Şema 2.2. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetleri Taşra Teşkilat Yapısı.....	70
4. Şema 2.3. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetleri Planlanması	87
5. Şema 2.4. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetleri Yürütmesi	116
6. Şema 2.5. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetleri Eğitimi.....	117
7. Şema 2.6. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetleri Koordinasyonu	136
8. Şema 2.7. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetleri Denetimi	163

GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü tarafından yapılan araştırmaya göre, gelişmiş ülkelerde %10, gelişmekte olan ülkelerde ise %12 engelli nüfusu olduğunu tespit edilmiştir. Bu rakam gelişmekte olan ülkelerin sosyal politikasında engellilere yönelik tedbirler alınması gerektiğini işaret etmektedir. Alınacak tedbirlerde temel ilke, engellilerin yaşamında fırsat eşitliği ilkesinin hayata geçirilmesi olarak belirlenmiştir. Nitekim, 1990 tarihli Birleşmiş Milletlerin “Sakatlar için Fırsat Eşitliği Sözleşmesinde” engellilere fırsat eşitliğinin sağlanması bu alandaki bütün faaliyetler için bir ön koşul olarak belirlenmiştir.

Söz konusu sözleşmede belirtilen engellilerin eşit haklara sahip olması ilkesinin hayata geçirilmesi, BM’ne üye bütün devletlerin engellilere yönelik özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri sunması ile mümkün olabilecektir. Çok sayıda gelişmiş ülke, engellilerin sosyal hayata aktif katılımını sağlayacak özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin amaca uygun şekilde gelişmesi için özellikle 1980’li yıllarda çok yönlü yasal düzenlemeler yapmışlardır.

Türkiye engellilerin özel eğitimini ve rehabilitasyonu ilgili olarak başta Anayasa olmak üzere çeşitli yasal düzenlemelerle bu alanda geniş bir güvence sağlamıştır. Nitekim, 1982 Anayasasının 61. maddesinde; “Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır.” denilmektedir. Bu alandaki en kapsamlı düzenleme, 2005 yılında yürürlüğe giren 5378 sayılı “Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ile sağlanmıştır. Bu Kanun’da *“özürlülüğün önlenmesi, özürlülerin sağlık, eğitim, rehabilitasyon, istihdam, bakım ve sosyal güvenliğine ilişkin sorunlarının çözümü ile her bakımdan gelişmelerini ve önlerindeki engelleri kaldırmayı sağlayacak tedbirleri olarak topluma katılımlarını sağlamak ve bu hizmetlerin koordinasyonu için gerekli düzenlemeleri yapmak”* olarak belirlenmiştir.

Yasalarda yer alan hükümlerin hayata geçirilmesi bu alanda faaliyet gösteren kurum ve kuruluşların üstlendikleri görevleri yerine getirmeleri ile mümkün olacaktır.

Genel olarak engelliler özellikle de özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri ile ilgili hizmetlerin yürütülmesinde doğrudan görevli kurum ve kuruluşların yanı sıra faaliyetleri dolayısıyla dolaylı olarak bu alanda görev üstlenmiş gönüllü ve özel kurumlar da vardır. Doğrudan görevli kurumlar arasında Özürlüler İdaresi Başkanlığı ilk sırada yer almaktadır. 30.05.1997 tarihli ve Resmi Gazete’de yayınlanan 571 sayılı “Özürlüler İdaresi Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname”nin 1. maddesinde *“özürlülere yönelik hizmetlerin düzenli, etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesini temin etmek için; ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak, özürlüler ile ilgili ulusal politikanın oluşmasına yardımcı olmak, özürlülerin problemlerini tespit etmek ve bunların çözüm yollarını araştırmak üzere”* Başkanlığın görevi olarak belirtilmiştir.

Özürlüler İdaresi Başkanlığı özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri ile ilgili birinci derecede sorumlu kurum olup, bu hizmetlerle ilgili temel politikaları belirlemektedir. ÖZİDA tarafından belirlenen bu temel politikaların, bu faaliyetleri yürüten Milli Eğitim Bakanlığı’nın ilgili birimleri ile ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından yerine uygulamaya geçirilmesi gerekmektedir. Engellilere yönelik özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin belirlenen amaçlar doğrultusunda etkin şekilde yürütülebilmesi ve bu amaçla tahsis edilen insangücü ve mali kaynak kullanımından istenilen sonuçların elde edilebilmesi etkin bir yönetim yapısının oluşturulması ile mümkündür. Bu da, planlamadan yürütmeye, ve koordinasyondan denetime kadar yönetim biliminin temel fonksiyonlarının bu alanda görevli kurumların faaliyetlerinin yönlendirilmesinde hakim kılınması ile sağlanacaktır. Bu çalışma, özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri ile ilgili olarak Türk sisteminin yönetim yapısını yönetim faaliyetinin unsurları bakımından değerlendirme amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın temel amacı, yönetim sürecinin çeşitli aşamalarını irdelemek ve özellikle problem alanlarını belirleyerek bunların giderilmesine yönelik çözüm arayışlarını katkıda bulunmaktır. Çalışma, esasen konu ile ilgili literatürün taranması ile gerçekleştirilen bir doküman araştırmasıdır. Diğer bir çok alanda olduğu gibi, konu ile ilgili verilerin elde edilmesinde veri kaynaklarının yetersizliği ve dağınıklığı yanında ulaşılmada da güçlüklerle karşılaşmış, bu da çalışmanın içeriğine yansımıştır. Öte

yandan, tezin yazım dilinin araştırmacının ikinci dili olması da çalışmanın kapsamını ve içeriğini etkileyen bir diğer önemli faktör olmuştur.

Tez belirlenen içerik itibarıyla iki bۆlümde oluşmuştur. Birinci bۆlüm, tez içinde kullanılan kavramların tanımları ve açıklanmasına yer verilen bir alt bۆlüm ve Türkiye’de özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine yer verilmiştir. Genel olarak engelli tanımı yapıldıktan sonra engelliliğin sınıflandırılması, nedenleri ve eşitleri üzerinde durulmuştur. Bu kısımda ۆzellikle engellilik eşitleri üzerinde detaylı şekilde durulmasının nedeni, özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin kapsamının genişliğini ve uygulanmasındaki güçlüklere atıf yapılmak istenmiştir. Bu kısmın devamında özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin tanımına, gelişimine ve Türkiye için ۆrnek oluşturulabilecek gelişmiş dۆrt ülkedeki gelişmelere yer verilmiştir. Birinci bۆlümün son kısmında ise Türkiye’de özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin gelişimi ve bu alandaki yasal düzenlemelere yer verilmiştir.

Tezin ikinci bۆlümünde, özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri sisteminin yۆnetim süreci ile ilgili temel başlıklar ayrıntılı şekilde ele alınmıştır. nce, kurumsal yapı ele alınmış, zrller İdaresi Başkanlığı, Mille Eğitim Bakanlığı’nın ilgili birimi (zel Eğitim ve Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü) ile Sosyal Hizmetler ve ocuk Esirgeme Kurumunun merkez ve taşra teşkilatları incelenmiştir. Kurumsal yapı ile ilgili bilgiler esas alınarak yönetim sürecinin planlama, yürütme, eğitim, koordinasyon ve denetim aşamaları değerlendirilmiştir. Bu aşamaların değerlendirilmesi, bu alanla doğrudan ilgili üç kurumla ilgili olarak ayrı ayrı ve birlikte gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Tezin sonuç bۆlm bir nebze geniş tutularak elde edilen sonuçlar ve tespitlerden hareketle özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin yönetim süreci değerlendirmelere de yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TÜRKİYE'DE ENGELLİLİK

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: ENGELLİLİK, ÖZEL EĞİTİM VE REHABİLİTASYON HİZMETLERİ

1.1. Engellilik: Tanım, Sınıflandırılması, Nedenleri ve Çeşitleri

1.1.1. Engellilik ile ilgili tanımlar

Aralarında Dünya Sağlık Örgütü'nün (World Health Organisation-WHO) de bulunduğu uluslararası örgütlerin engellilikle ilgili çeşitli tanımları bulunmaktadır. Bunlardan DSÖ engelliliği üç kategoride inceleyerek üç ayrı tanım ortaya koymuştur.

- Yetersizlik (Impairment) Kişinin tıbbi teşhis sonucunda anatomik, fiziki ve psikolojik yapısı ile ilgili fonksiyonlarını kaybetmesidir ya da bunların eksikliğidir.
- Özürlülük: (Disability). Kişinin bir başarılı aktiviteyi gerçekleştirmesinde sınırlı ve kısıtlı kalmasıdır.
- Engellilik: (Handicapped): Kişinin günlük yaşamında sosyal ve kültürel faaliyetleri ile ilgili belirli rolleri yapamaması durumudur¹.

Birleşmiş Milletlerin Örgütü engellilik kavramı ile ilgili tanımı daha farklıdır. Engellilik kavramına, Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulunun *İnsan Hakları Bildirgesine* ek olarak hazırlanan 3447 numaralı “*Sakat Kişilerin Hakları Bildirisi*’nde; ‘*Kişisel ya da sosyal yaşantısında yapması gereken işleri, fiziksel ve ruhsal kabiliyetlerindeki gensel yâda sonradan olan bir yetersizlikten dolayı yapamayanlara sakat*’² olarak tarif edilmiştir.

Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organisation-ILO) ise “*Kabul edilen fiziksel ve ruhsal bir arıza sonucunda uygun bir işi sağlama, devam etme ve ilerleme olasılığı azalmış kişileri*” sakat olarak tarif etmiştir³.

¹ WHO, *International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps*, Geneva, 1980, ss. 47-144, ss. 182-183.

² DPT, *Sakatlar İçin Politika Dokümanı*, Ankara, 1992, s. 6.

³ “Sakatların Mesleki Rehabilitasyon ve İstihdam Hakkında Sözleşme”, Resmi Gazete, 23815, 13 Eylül 1999.

Uluslararası örgütler tarafından yukarıda yapılan tarifler birlikte değerlendirildiği zaman, engellilik kavramını “kişinin bedensel, zihinsel ve ruhsal bakımlardan ortaya çıkan genel bir yetersizlik hali.” olarak tarif etmek mümkündür.

1.1.2. Engelliliğin sınıflandırılması

DSÖ tarafından engelliliğin fonksiyonel olarak sınıflandırılması yapılarak bu alanda standart bir dil oluşturulmuştur. Uluslararası Fonksiyonel Sınıflandırma (International Classification of Functioning-ICF) çok boyutlu bir sistemdir. Bu sistemde özür lülüğün sınıflandırılmasında kişinin bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal kabiliyetleri ile ilgili yetersizlikleri esas alınarak sınıflandırma yapılmıştır⁴. ICF farklı disiplinler arası ve çeşitli alanlarda kullanılan bir sistemdir ve bir sistem olarak farklı amaçları kapsamaktadır. Bu amaçlar şöyle özetlenebilir:

- Sağlıkla ilgili sonuçların anlaşılabilir olması için bilimsel bir temel oluşturması,
- Sağlıkla ilgili çalışanlar, araştırmacılar, siyasetçiler arasında ortak bir dil oluşturulması,
- Farklı ülkelerin tıbbi bölümlerine ait verilerin karşılaştırılabilmesine imkân verilmesi,
- Sağlıkla ilgili alanda bilgi sistemleri için sistematik kodlama şemaları oluşturulması,

ICF, esas olarak sağlıkla ilgili bir sınıflandırma sistemi olmasına rağmen bu sınıflandırma sektörle ilgili diğer taraflarca da kullanılmaktadır. Nitekim ICF sosyal hayatın diğer birçok alanında da örneğin, sosyal güvenlik ve sağlık alanları ile yerel, ulusal ve uluslar arası düzeyde yapılacak nüfus incelemelerinin planlanmasında ve politikalar oluşturulmasında kullanılabilir. Kısaca belirtmek gerekirse, ICF sistemi kullanımı evrenseldir⁵.

ICF sistemi engellilerin sınıflandırılmasında etkin olarak kullanılmaktadır. Nitekim engellilerin sağlık durumu açısından engellik düzeyi ve türünü tespit etmek ve

⁴ ÖZİDA, “Özür lülüğün Sınıflandırılmasında yeni bir yaklaşım: ICF”, <http://74.125.77.132/search?q=cache:ZP9nDjqnaJ0J:www.ozida.gov.tr/siniflandirma/icf.htm+ICF&hl=tr&ct=clnk&cd=9&gl=tr> E.t. 4 Eylül 2008

⁵ WHO, *International Classification of Functioning, Disability and Health*, Geneva, 2001. s. 4.

sınıflandırmak için ICF kullanılmaktadır. ICF sistemine göre engellilerin sınıflandırılması aşağıdaki tabloda (Tablo 1.1.'de) olduğu gibidir:

Tablo 1.1. ICF Kategorileri

Kategoriler	1. Bölüm: Fonksiyonlar ve Özürlülük		2. Bölüm: Bağlamsal Faktörler	
	Vücut Fonksiyonları ve Yapısı	Aktiviteler ve Katılım	Çevresel Faktörler	Kişisel Faktörler
Alanlar	Vücut fonksiyonları ve vücut yapıları	Yaşam alanı içerisinde yerine getirilmesi gereken görev ve davranışlar	Fonksiyon ve özürlülüğü etkileyen dışsal etkenler	Fonksiyon ve özürlülüğü etkileyen bireysel/kişisel etkenler
Yapılar	Vücut fonksiyonlarının değişmesi (fizyolojik) Vücut fonksiyonlarının değişmesi (anatomik)	Standart bir çevrede görevlerin yürütülme kapasitesi Mevcut çevrede görevleri yerine getirmeye yönelik performans	Fiziksel, sosyal ve tutumlar dünyasının özellikleri üzerinde kolaylaştırıcı veya engelleyici etkisi	Kişinin atıflarının etkisi
Olumlu yönler	Fonksiyonel ve yapısal bütünlük	Aktiviteler Katılım	Kolaylaştırıcılar	Uygulanamaz
	Fonksiyon gösterme			
Olumsuz yönler	Yetersizlik/bozukluk	Aktivitelerin sınıflılığı Katılım kısıtlılık	Engeller	Uygulanamaz
	Özürlülük			

Kaynak: ÖZİDA, “Özürlülüğün Sınıflandırılmasında yeni bir yaklaşım: ICF”, <http://74.125.77.132/search?q=cache:ZP9nDjgnaJ0J:www.ozida.gov.tr/siniflandirma/icf.htm+ICF&hl=tr&ct=clnk&cd=9&gl=tr> E.t. 4 Eylül 2008.

ICF sisteminin birinci bölümünde *fonksiyonlar ve engellilik*; ikinci bölümünde ise *bağlamsal* faktörler yer almaktadır. Birinci bölümündeki vücut fonksiyonları ve yapısı iki tür sınıflandırmayı içermektedir: Birincisi, fizyolojik fonksiyon, ikincisi ise, vücut yapısıdır. Aktiviteler bölümü birey tarafından gerçekleştirilen eylem ve davranışların yerine getirilmesidir. Katılım boyutunda kişinin gündelik sosyal hayatında gerekli alışkanlık ve faaliyetlere katılımı değerlendirilir. İkinci bölümündeki bağlamsal faktörler arasında çevresel ve kişisel faktörler vardır. Çevresel faktör dış faktörleri içermektedir. Bu dış faktörler bireyin hayatında faaliyet (aktivite) performansı ve tutumları belirler. Kişisel faktör de bireye ait olan yaş, cinsiyet, ırk, din gibi özellikleridir⁶. Bunlar birbiriyle ilişkili, ama aynı anlamı taşımayan unsurlardır⁷.

Uluslar arası örgütler tarafından yapılan tanımların dışında engellilik konusunda bu alanda çalışan araştırmacıların farklı görüş ve yaklaşımları bulunmaktadır. Bir görüşe göre, engelli türleri ve özel eğitime ihtiyaç duyanları dört grupta sınıflandırmaktadır. Bunlar: zihinsel, fiziksel, duygusal ve engellilik durumu birden fazla olanlardır.

Diğer bir yaklaşıma göre engellilik; özel eğitime ihtiyaç duyanlar, konuşma özürlüleri, işitme özürlüleri, görme özürlüleri, üstün zekâlılar, davranış bozukluğu olanlar, zihinsel engelliler ve sinirsel fiziki engeli olanlar olarak yedi grupta toplanmaktadır.

Zaman içinde bu tanımlara yeni, ilave tanım ve sınıflandırmalar da eklenmiştir. Bunlardan birinde özel gereksinimli bireylerin sınıflandırılması konusunda daha geniş bir sınıflandırma yapılmıştır. Buna göre; üstün yetenekli engelliler, görme engelliler, işitme engelliler, iletişim bozuklukları olanlar, bedensel engelliler, öğrenme güçlüğü olanlar, zihinsel engelliler, duygusal veya davranış sorunları olan engelliler, ağır engelliler ve diğer sağlık sorunları olan engelliler sınıflandırması yapılmıştır.

Engellilerin tamını ve sınıflandırılması konusunda sağlanan gelişmeler bu kesime yönelik özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin (ÖZER) daha iyi ve açık

⁶ ÖZİDA, a.g.i.s.

⁷ UN, *Principles and Recommendations for Population and Housing Censuses*, Revision 1. United Nations Publication, 1998.

şekilde düzenlenmesini ve faaliyetlerde etkinlik sağlanmasına önemli katkıda bulunmuştur.

1.1.3. Engelliliğin nedenleri

Engellilik çeşitli sebeplerle ortaya çıkmaktadır. Bunlar esas olarak kişisel ve çevresel faktörler olarak iki ana grupta toplanabilir. Ortaya çıkış zamanına göre engellilik doğum öncesi, doğum anında ve doğum sonrasında oluşabilir. Doğum öncesindeki engellilik genetik ve kromozom sorunları yüzünden ortaya çıkabilir. Genetik engellilik anne ve babadan kalıtım yoluyla hastalık olarak geçmektedir. Engelliliğin kromozomsal nedeni ise anne ve babanın kromozomlarının eksik ya da fazla olmasıdır. Bazen de genetik ve kromozomsal sebepler yokken, bedenin bazı bölümlerinin oluşumundaki sapmalar dolayısıyla engellilik ortaya çıkmaktadır. Örneğin, doğum öncesinde omuriliğin gelişiminde gövdenin alt kısmında olan sorun, bacakların tutulmamasına ve dolayısıyla sakatlığa yol açmaktadır.

Yukarıda sayılanlar dışında görülen engellilik türlerinden biri de “*Sina-Brifida*” olarak adlandırılan engellilik halidir. Aynı şekilde yine yaygın şekilde görülen bir başka yaygın engellilik türü ise “*Serebral Palsy*” olarak bilinen engellilik halidir. Serebral Palsy’de engelliliğe yol açan hastalık anne ve babadaki kan uyuşmazlığı nedeniyle ortaya çıkar. Bu tür sebepler anne ve babanın vücudunda bulunan içsel sorunlardan kaynaklanmaktadır. Ama bazı durumlarda doğum öncesinde çevresel faktörler de olabilmektedir. Örneğin, annelerin hamilelik döneminde hastalığa yakalanması, düzgün beslenmemesi, ilaç kullanması, alkol ve sigara içmesi, kazalar gibi sebeplerden kaynaklanmaktadır.

Doğum esnasında oksijen yetmezliği, çok erken doğum yapılması ya da doğumun uzun ve zor olması gibi nedenler de engelliliğe yol açmaktadır. Doğum sırasındaki bu ve benzeri sorunlar yüzünden ortaya çıkan yaygın engellilik türleri işitme ve zihinsel engellilik halleridir.

Doğum sonrasında oluşan çeşitli hastalıklar, kazalar ve yetersiz beslenme de engelliliğe yol açabilir. Bunlara örnek olarak; kazalardan sonra oluşan beyin travması,

kulak enfeksiyonlarına bağlı işitme problemleri verilebilir. Yukarıda sayılanların hepsi beden sağlığıyla ilgili olan engellilik sebepleridir. Bunun yanında, eğitsel ve duygusal-toplumsal nedenleri de unutmamak gerekir. Eğitsel nedenler çocuğun öğrenme güçlüğü ile ilgilidir. Çocuklar çevreyi tanıdıka ilgilendikleri Őeylere merak duyarlar ve merakları yüzünden denemeye çalışırlar. Duygusal nedenler ise çocukların doğru olmayan davranışlar ve istismar edilmeleri sonucunda ortaya çıkan engellilik sebepleridir. Bu grupta genelde duygusal ve davranış bozukluğu olan engelli türleri içermektedir⁸.

Doğum öncesinde, doğum sırasında veya sonrasında ortaya çıkan engellilik halleri ve bunların yaygınlık derecesi dikkate alınırsa, engellilik ile ilgili en önemli mücadelenin bu aşamalarda gerçekleştirilebileceği kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Özellikle anne ve çocuk sağlığının korunmasına yönelik mücadele bu alanda etkili olacaktır. İlgili kurumların koruyucu ve önleyici sağlık tedbirleri konusunda hizmet temini yanında ilgilileri eğitmeleri de önem kazanmaktadır.

1.1.4. Engelliliğin çeşitleri ve özellikleri

Engelliler ve engellilikle ilgili Uluslar arası ICF sınıflandırma sistemi ile Türk sistemi karşılaştırıldığında, ICF sisteminin engellilik hali ile ilgili olarak kişilerin *işlevsellik* (tüm vücut işlevlerini, etkinlikleri ve kişinin katılımını) ve *yetiyitimi* (işlev veya yapı bozuklukları, etkinlik sınırlılıkları veya katılım kısıtlılıkları) esas aldığı dikkat çekmektedir. Bu sınıflandırma yalnızca engelli kişiler için değil engelli olmayan insanları da esas alarak yapılmış yalnızca engellileri esas alan ayrı bir sınıflandırma yapılmamıştır.

Türkiye’de ise engelliler ve engellilik hali, kişilerin yetersizlik ve engel durumu dikkate alınarak sınıflandırılmıştır. Ayrıca Türk sisteminde engelliler sınıflandırması hem tıbbi, hem eğitimsel hem de psikolojik açıdan yapılmıştır. Bu esasa bağlı

⁸ Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakóltesi, “İlköğretim Öğretmenliği Lisans Tamamlama Programı”, Anadolu Üniversitesi yayınları, <http://www.aof.anadolu.edu.tr/kitap/IOLTP/1267/unite01.pdf> E.t.12 Eylül 2008, ss.5-6.

sınıflandırma ICF sisteminden farklı olarak aşağıda ayrıntıları verilen 8 engelli grubunu ortaya çıkarmıştır. Söz konusu sekiz (8) grup ve temel özellikleri şunlardır.

1.1.4.1. Görme yetersizliği olanlar

Körlük, gözün olağan görme gücünün onda birlik (20/200) görme keskinliğine ya da daha azına sahip olma hali veya görme açısı (20) dereceyi aşmayan kişilerin karşılaştığı yetersizlik hali olarak tarif edilir. Bu tarifte esas olan görme özürülü olan kişinin 60 cm uzaklıktan görebildiğini normal insanların (6) metreden görebilmesi halidir. Yasal olarak yapılan tanımlarda bu mesafelerle ilgili farklılıklar yapılabilir.

Görme yetersizliği olan birey, görme gücünün kısmen ya da tamamen kaybindan dolayı özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan kişidir⁹. Körlük engeli ile karşılaşan kişiler iki grupta toplanır. Eğitim açısından *kör kişi*, görme yetersizliğinden çok ağır derecede etkilenen, mutlaka kabartma alfabeye (Braille) ya da konuşan kitapların kullanılmasına gereksinim duyan kişidir. İkinci grupta yer alan *az gören* ise, büyütücü araçlar yardımıyla ya da büyük puntolu yazılı materyali okuyabilenlerdir¹⁰. Görme yetersizliği, kişinin eğitim başarısını ve sosyal uyumunu olumsuz şekilde etkileyen bir özürülük halidir¹¹.

Görme yetersizliği çeşitli sebeplerden kaynaklanabilir. Bunlardan ilki *kalımsal körlüktür* ve genler yoluyla geçmektedir. *Doğal körlük* ise, hamilelik sırasında annenin “*kızamık ve frengi*” gibi hastalıklara tutulması, kan uyuşmazlığı, yetersiz beslenme ve ateşli hastalıklarla karşılaşması halinde ortaya çıkar¹². Görme özürünün ortaya çıkış zamanına göre bir ayırım yapmak gerekirse, doğum sırasında veya sonrasında ortaya çıkan sebepler dolayısıyla körlük meydana gelebilir. Doğumun olağan dışı geçmesi dolayısıyla beyin zedelenmesi ve oksijen yetersizliği gibi durumlar yanında doğumdan

⁹ “Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği”, Resmi Gazete, 26184, 31 Mayıs 2006.

¹⁰ Yahya Özsoy, Mehmet Özyürek, Süleyman Eripek, *Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar*, İkinci Baskı Ankara: Karatepe yayımları,1998, ss.25-26.

¹¹ “Milli Eğitim Bakanlığı Özel, Özel Eğitim Kursları Yönetmeliği”, Resmi Gazete, 25883, 22 Temmuz 2005.

¹² Mitat Enç, *Görme Özürülüler Gelişim, Uyum ve Eğitimleri*, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2005, s.148.

sonra ortaya çıkan bazı hastalıklar ve yan etkileri ile özel göz hastalıkları da görme özür lülüğü yaratabilir¹³.

1.1.4.2. İşitme yetersizliği olanlar

Bir özür lülük hali olarak işitme yetersizliği, “*işitme duyarlılığının kişinin gelişim, uyum, özellikle iletişimdeki görevleri yeterince yerine getirememesinden ortaya çıkan durum*” olarak tarif edilmiştir¹⁴. Bir başka tanıma göre de, “bireyin işitme testinden aldığı sonuçlar kabul edilen normal işitme eşiklerinden belirli derecede farklı olması halinde söz konusu işitme kaybının bireyin dil edinmesini ve eğitimini engelleyici olması”¹⁵, halidir.” Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Okulları Çerçeve Yönetmeliği”nde, *işitme özür lü olan birey* “işitme duyarlılığının kısmen veya tamamen yetersizliğinden dolayı konuşmasında, dili kullanmasında ve iletişim kurmasında karşılaştığı güçlükler nedeniyle eğitim performansı ve sosyal uyumu olumsuz yönde etkilenen kişiler”¹⁶ olarak belirtilmektedir.

Görme özür lülüğünde olduğu gibi işitme engelliliği de doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası meydana gelen çeşitli olumsuzluklara bağlı olarak ortaya çıkabilmektedir. Doğum öncesi nedenlerin başında *kalımsal nedenler* gelmekte ve çocuğun anne-babasından geçen genler özür lülük yaratabilmektedir. Yine hamilelik sırasında annenin geçirdiği mikrobik hastalıklar ve aba kulak, kızamık, kızamıkçılık, menenjit, grip, rubella adı ile anılan alman nezlesi gibi hastalıklar da işitme özür lülüğüne yol açabilmektedir. Öte yandan çocuğun fiziki olarak dış kulak yapısında kulak kepçesinin yokluğu ve kulak yolunun kapalı olması gibi yapısal bozukluklar var ise onlar da işitme özürlü yaratmaktadır. Kan uyuşmazlığı da işitme özürlü yaratan bir fizyolojik faktör olarak ortaya çıkabilmektedir¹⁷.

¹³ Enç, a.g.e, s.148.

¹⁴ Özlem Ersoy, Neslihan Avcı, *Özel Gereksinimi Olan Çocuklar ve Eğitimleri*. “Özel Eğitim”, Ankara: Ya-pa, 2000, s. 58.

¹⁵ Ersoy, Avcı, a.g.e, s. 58.

¹⁶ “MEB Özel Eğitim Okulları Çerçeve Yönetmeliği, Resmi Gazete”, 2551, 22 Temmuz 2005.

¹⁷ İskender Özgür, *Engelli Çocuklar ve Eğitimi*. *Özel Eğitim*, ed. Seyfi Karahan, Adana: Karahan Kitabevi, 2004, ss. 60-61.

1.1.4.3. Dil ve konuşma yetersizliği olanlar

Konuşma bozukluğu ya da engelli konuşma, kulağa hoş gelmeyen, yaşına uygun olmayan ve yetersiz bir şekilde yapılan, normal insandan farklılık gösteren bir durumu nitelendirmektedir. Özsoy, Özyürek ve Eripek *engelli konuşma* tanımını şöyle açıklamaktadır: “Dinleyen insanların birçoğu, konuşma yapan insanın ne söylediğinden ziyade, konuyu nasıl ele aldığı ve bunu nasıl dillendirdiğine dikkat eder. Dolayısıyla şayet konuşma yapan insan, konuya dair ne söylediğine değil de bunu nasıl anlattığına bakar ve bununla ilgili bir endişe hissi belirirse, bu durum ‘engelli konuşma’ olarak anlam kazanır”

I. Özel Eğitim Konseyi, söz konusu kavramı, “bireyin sözel iletişimde herhangi bir nedenle belirtilen bir yetersizlik” şeklinde tanımlamaktadır¹⁸. Engelli konuşma farklı biçimlerde sınıflandırılmaktadır. Bunlar: *Kekemelik, artikülasyon, gecikmiş konuşma, yabancı dil ve bölgesel konuşma ayrılıkları ve diğer konuşma bozukluklarıdır*¹⁹.

Özsoy, Özyürek ve Eripek konuşma bozukluğu nedenlerini üç ana grup içinde ele almaktadır. Bunlardan birinci gruptakiler *yapısal* nedeni oluşturmaktadır. Burada, dil kaslarının normal işleyişten yoksun oluşu, dil bağı denilen dilaltı bağlantısının dil ucuna uzanması, damağın çok yüksek ya da düz oluşu, damak yarıklığı, burunda et oluşu, dişlerin yokluğu ya da düzensiz oluşu, dudakların yarıklığı, dudakların olağandışı gergin oluşu, çene kas ve sinirlerinin bozukluğu yer almaktadır. İkinci grupta yer alan neden ise; *görevsel* nedendir. Bu neden türünde, bazı organlar sağlıklı ve işlerliğe sahipken, konuşma istenildiği gibi ol(a)mamaktadır. Bu durum bazı ailelerde ev-içinde yabancı bir dilde konuşulmasından kaynaklanmaktadır. Çocuğun konuşma gelişimi döneminde bu durum, çocuğun engelli bir hale gelebilmesine sebep olmaktadır²⁰. Üçüncü ve son olan neden ise; *psikolojik* nedendir. Bu neden türünde, çocuğun duygusal problemleri, yakınlarıyla uyum sorunlarının bulunması, aşırı derecede

¹⁸ Özsoy, Özyürek, Eripek, a.g.e, s.81.

¹⁹ Özgür, a.g.e, ss. 80-95.

²⁰ Özsoy, Özyürek, Eripek, a.g.e, s.85.

çekingenlik ve utangaçlık gibi psikolojik sorunlarının olması, konuşma gelişimi için negatif etki yapmaktadır²¹.

1.1.4.4. Ortopedik yetersizliği ve süreğen hastalığı olanlar

Hareket ve hareketlilik insan hayatının en önemli göstergelerinden biridir. Ortopedik engellilik bu hareketlilik halinin yetersizliği ile ilgilidir. Fiziksel engellilik hali olarak da bilinen ortopedik engellilik hali ile ilgili değişik tanımlar vardır. Bunlardan birine göre: “*Fiziksel ya da bedensel engelliler olarak da adlandırılan ortopedik engelliler, kemik ve mafsalların şekil ve yapısında özür bulunan veya kas gücü gelişimini ve koordinasyonun ya da kontrolünde dengesizlikler görülen kimselerdir*”²². Bir başka tanımda ise “*bedensel yetersizliği olan çocuklar, duyuşsal özellikli olmayan bedensel sınırlılıklarından ya da sağlık sorunlarından dolayı okula devamları aksayan ya da öğrenebilmeleri için özel hizmetleri, öğretimi ve özel donatımı gerektiren çocuklar*”²³ olarak tarif edilmiştir.

Ortopedik engellilikle ilgili bir diğer tanımda ise bu engellilik halinin olumsuz sonuçları dikkate alınmış ve “*ortopedik yetersizlik, iskelet, kas ve eklemlerdeki hastalık, bozukluk ve yetersizlikten dolayı, bireyin eğitim başarımın (performansının) ve sosyal uyumunun olumsuz yönde etkilenmesi durumu*”²⁴ olarak tarif edilmiştir.

Bu alanda çok bilinen bir sınıflandırma Culatta ve Tompkins tarafından yapılmış, engellilik hali çocuğu koşulların etkileme durumuna göre 2 grupta incelemiştir. Bu gruplar ortopedik yetersizlik ve sağlık yetersizlikleridir²⁵. Bu engellilik hali ile ilgili olarak ortaya çıkan yetersizlikler aşağıdaki tabloda (Tablo 1.2.’de) rahatsızlık türlerine göre verilmiştir.

²¹ Özgür, a.g.e, s. 79.

²² a.g.e, s. 71.

²³ Ersoy, Avcı, a.g.e, s. 102.

²⁴ MEB Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü, “*Özel Eğitim Hizmetleri Tanıtım El Kitabı*”, <http://kocatepeegitimuygulama.k12.tr/dosyalar/OzelEgitimElKitabi.doc>, s.32, E.t. 15 Eylül 2008.

²⁵ Ersoy, Avcı, a.g.e, s. 103.

Tablo 1.2. Bedensel ve Sağlık Yetersizlikleri

Ortopedik Yetersizlikler	Sağlık Yetersizlikleri
<ul style="list-style-type: none">• Organ eksikleri• Cerebral palsy• Epilepsi• Çocukluk romatoid artriti• Marfan sendromu• Multiple sklerosis• Muscular distrofi (kasların gelişmemesi)• Gevrek kemikliler• Çocuk felci• Bel çatlaklı felci• Omurilik zedelenmesi• Travmatik beyin zedelenmesi	<ul style="list-style-type: none">• Dikkat eksikliği / Hiper aktivite bozukluğu (ADHD)• Kazanılmış immün yetersizliği sendromu (AIDS)• Astım• Yanıklar• Kanser• Çocuk istismarı• Konjenital kalp hastalıkları• Sitomegalovirüs• Kistik fibrozis• Fetal Alkol sendromu• Tıbbi bakım ve araca ihtiyaç duyan çocuklar• Hemofili• HIV• Hipoglesimi• Diabet• Lösemi

Kaynak: Özlem Ersoy, Neslihan Avcı, *Özel Gereksinimi Olan Çocuklar ve Eğitimleri*. “*Özel Eğitim*”, Ankara: Ya-pa, 2000, s. 104.

1.1.4.5. Zihinsel yetersizliği olanlar

En sık rastlanan engelli gruplarından birini oluşturan zihinsel engelliler (zihinsel yetersizliği olanlar) halk arasında “tutuk, alık, bön, aptal, salak, bunak, budala, geri zekâlı ve mankafa”²⁶ gibi çok sayıda aşağılayıcı ve küçültücü terim kullanılarak tanımlanmaktadır. Bu engelli grubu çeşitli meslek grupları açısından kendi mesleki faaliyet alanlarını esas alın tanımlamalara ve sınıflandırmalara tabi tutulmaktadır. Nitekim, eğitimciler öğrenme kabiliyetlerini esas alarak bu grupta bulunan engellileri

²⁶ Özsoy, Özyürek, Eripek, a.g.e, s.154.

“ağır öğrenen, öğrenme engelli olanlar ve zor öğrenenler” terimlerini kullanmaktadırlar²⁷. Tıpçılar ise bu tür engelliliğe neden olan faktörlere bağlı olarak “kreten”, “mongoloyid”, “mikrosefal”, “hidrosefal”, “beyin hasarlı”, “beyin özürlü” şeklinde adlandırmalar yapmaktadırlar. Yine bir başka meslek grubu olan psikologlar ise daha çok zihinsel işlevleri açısından bakarak ‘geri zekâlı’, ‘zihinsel özürlü’, ‘sınır zekâ’ gibi terimler kullanmaktadırlar.

Zihinsel engelli; “*zihinsel fonksiyonları yürütme kaybı nedeniyle normal hayatına yansıtmayan ve normal şekilde faaliyetleri yapamayan birey*”²⁸, olarak tanımlanmaktadır. Bir başka tanıma göre ise “*zihinsel işlevlerde normal dereceden gerilik ve uyumsal davranışlarda yetersizlik olan bireyler zihinsel engelli*”²⁹, olarak tarif edilmektedir. Ufak farklılıklar da olsa her iki tarifte ortak olan unsur bireylerin zihinsel yetersizliği ve bunun günlük olağan hayatına yansıyan olumsuzluklarıdır.

Zihinsel engelli bireylerin homojen bir grup olmaması, kendi içlerinde önemli bireysel farklılıklar göstermesi farklı sınıflandırmaları da beraberinde getirmiştir³⁰. Bu grupta bulunan bireylerin sınıflandırılması ile ilgili ilk çalışma 1921 yılında ABD’de yapılmış ve zeka puanı 75-50 arasında olanlar *moron*, 50-25 arasında olanlar *imbecile*, 25’in altında olanlar ise *idiot* olarak gruplandırılmıştır. Daha sonra bu sınıflama ile ilgili sınırlar değiştirilmiş hafif, orta, ağır ve çok ağır derecede geri zekâlılık sınıflaması yapılmıştır³¹.

1.1.4.6. Üstün zekâlı ve üstün yetenekli olanlar

Diğer özürlü gruplarından farklı olmakla birlikte, zeka yetersizliği gibi üstün zekâlı olma ve üstün yetenekli olma da bir engellilik hali olarak kabul edilmektedir. Bu grupta bulunanların engellilik hali özel bir eğitime ihtiyaç duymalarından

²⁷ Özgür, a.g.e, s. 149.

²⁸ Kenan Ören, *Zihinsel Engellilerin Eğitim ve İstihdamı*. Pelikan yayınları, y.y., 2005, s. 25.

²⁹ Sinem Şen, *Zihinsel Engelli Bireylerin Mesleki Rehabilitasyonu, Yayınlanmamış Tezi*, Uludağ Üniversitesi, Bursa, 2008, s. 7.

³⁰ Özsoy, Özyürek, Eripek, a.g.e, s.157.

³¹ a.g.e., a.y.

kaynaklanmaktadır. Çocukların üstün öğrenme gücü ve yeteneği eğer uygun şekilde yönlendirilmezse uyumla ilgili davranış bozuklukları ortaya çıkabilir³².

Çeşitli tarifleri olmakla birlikte bir engellilik hali olarak üstün zekalılığın ölçümünde zihinsel engellilerde olduğu gibi zeka bölümü puanı (IQ) esas alınmakta, 120 ve daha fazla puanı olanlar üstün zekalı olarak tarif edilmektedir. Bu puana sahip olan çocuklar güzel sanatlardan matematik, fen ve teknik alanlarında akranlarına göre belirgin ölçüde üstün özellikler gösterirler³³. Bu grupta bulunanlardan zeka bölümü puanı 130–200 arasında olan ya da daha fazla olanlar *çok üstün zekalı* ya da *dahi* çocuklar³⁴ olarak tarif edilmektedir.

Belirgin özelliklerinden biri çok çabuk öğrenme ve fakat aynı zamanda çabuk bıkmaya özelliğine sahip olan bu çocuklar akranlarından farklı bir eğitime ihtiyaç duyarlar. Genel olarak %2’lik engelli grubunu oluşturan üstün zekalılar ve yetenekliler üstünlük alanları; genel zihin yeteneği, özel akademik yetenek, yaratıcı ve üretici düşünme yeteneği ve liderlik yeteneği ve görsel ve sanat yapma yeteneği bakımından ortaya çıkmakta ve bu yeteneklerini değerlendirecek özel ve farklı bir eğitime ihtiyaç duymaktadırlar³⁵.

Üstün zekalılık ve yeteneklilik başlangıçta yalnızca genetik faktörlere bağlı olarak ortaya çıkan bir engellilik hali olarak kabul edilirken yakın zamanda yapılan araştırmalar genetik faktörlerin yanı sıra çevresel faktörlerin de etkisi olduğunu ve bu iki faktörün bileşimi sonucu oluştuğunu ortaya koymuştur³⁶. Yaygın görüş, yeteneğin genetik aracılığı ile geldiği ancak çevresel faktörlerle büyüdüğü ve geliştiği şeklindedir³⁷.

³² Özgür, a.g.e, s.195.

³³ Özgür, a.g.e, s. 196.

³⁴ Özsoy, Özyürek, Eripek, a.g.e, s.129.

³⁵ Özgür, a.g.e, s. 196.

³⁶ Ersoy, Avcı, a.g.e, s. 129.

³⁷ a.g.e., a.y.

1.1.4.7. Öğrenme güçlüğü olanlar

ABD’de 1960’lı yıllardan itibaren bir yetersizlik ve buna bağlı engellilik hali olarak kabul edilmeye başlanan öğrenme güçlüğüne bağlı engellilik hali Türkiye’de varlığı yasal düzenlemelerde kabul edilen ancak sistemli hiçbir düzenlemenin yapılmadığı faaliyetin gösterilmediği bir alandır³⁸.

Öğrenme güçlüğü, kişilerin duyuşal, motor, ya da zeka bozuklukları ve yetersizliğinden değil, açık olmayan psikolojik ve nörolojik etmenlerin çocuğun, akademik programlarda, dilde ve zihinsel süreçlerdeki normal gelişiminin önemli ölçüde bozulması ile ortaya çıkan bir engellilik halidir³⁹. Bir başka tanıma göre öğrenme bozukluğu, “*normal ya da normalin üzerinde zekâya sahip olan, primer psişik bir hastalığı veya belirgin bir beyin patolojisi veya duyuşal özürli olmayan, dinlenme, konuşma, okuma, yazma, akli yürütme ile matematik becerilerinin kazanılmasında ve kullanılmasında önemli güçlükleri olan, kendini idare etme, sosyal algılama ve etkileşim sorunları olan, standart eğitime rağmen yaşına ve zekâsına uygun başarı göstermeyen bireylerdeki durumdur*⁴⁰.

Bir engellilik hali olarak öğrenme bozuklukları ile ilgili farklı sınıflandırmalar vardır. Bir yaklaşıma göre bu gruptaki engelliler; gelişimsel ve akademik öğrenme bozuklukları olanlar olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Bunlardan gelişimsel öğrenme bozuklukları olanlar çocuğun akademik başarısı için önceden kazanmış olması gereken dikkat, hafıza, algı, motor, dil ve düşünme becerilerindeki bozuklukları, akademik öğrenme bozuklukları ise okuma, yazma, aritmetik, harfleme ve yazılı anlatım bozukluklarını içerir⁴¹.

1.1.4.8. Duyguşal, davranışsal ve sosyal uyum güçlüğü olanlar

Birçok çalışmada uyumsuz çocuklar başlığı altında toplanan bu engelli grubunun temel özelliğı duyuşal, davranışsal ve sosyal uyumda güçlük çekmeleridir. *Duyguşal uyum güçlüğü*, bireyin kendisi ve çevresi ile dengeli bir ilişki kurma ve sürdürmede

³⁸ Özsoy, Özyürek, Eripek, a.g.e, s. 184.

³⁹ Özgür, a.g.e, s.191.

⁴⁰ Ersoy, Avcı, a.g.e, s. 177.

⁴¹ Özgür, a.g.e, s.192.

güçlkle karşılaşması ve bu uyumsuzluğa bağlı olarak genel bir mutsuzluk ve depresyon hali ile karşılaşmasıdır. Bu engellilik hali olanlar korku, tırnak yeme ve parmak emme gibi problemlerin birinin veya birkaçının birlikte ve uzun süreli olarak ortaya çıkması ile tespit edilebilir. Sonuç, çocuğun eğitim performansının düşmesi ve sosyal uyumunun zorlaşmasıdır⁴².

Engelli grubunun yaşadığı sosyal uyum güçlüğü, madde bağımlılığı, yetersiz beslenme, suç işleme, ihmal, istismar ve terk edilme gibi sebeplerden dolayı ortaya çıkar ve sonuç olarak duygusal uyumda olduğu gibi kişinin eğitim performansını ve sosyal uyumunu olumsuz etkiler⁴³.

Uyum güçlüğü olan çocuklar akademik başarısızlıkları olan, sosyal gelişimlerinde gerilik görülen içine kapanık çocuklardır. Bu nedenle hayatlarını izole etmek zorunda kalmaktadırlar. Bunların yanında bu durumdaki çocukların saldırganlık, dikkatsizlik ve hiperaktif olma gibi davranışlar gösterdikleri ve buna ilişkin özellikler taşıdıkları görülmektedir.

1.2. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetleri

1.2.1. Tanımı ve önemi

1990'lı yıllardan itibaren özel eğitim ve rehabilitasyon kavramlarının yaygın olarak kullanılmaya başlandığı dikkat çekmektedir. Bu iki terim sosyal politika açısından taşıdığı anlam ve önem bakımından birbirine çok yakındır. Örneğin; BM'nin, "Sakatlar için Fırsat Eşitliği Sözleşmesinde" yer alan standartlar arasında ÖZER kavramının bir kısmı alınmıştır. ÖZER hizmetleri, *fırsat eşitliğinin* standart kuralları arasında öncelikle yerine getirilmesi gereken bir ön koşul olarak belirlenmiştir. Sakatların kendi kendine yeterli ve fonksiyonel bir seviyeye çıkmaları ve bu seviyeyi sağlamaları için tüm devletlerin BM'nin rehabilitasyon hizmetleri şartına uyması gerekmektedir.

⁴² MEB Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü, a.g.e., s.47.

⁴³ MEB Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü, a.g.e., ss. 22-23.

Özel eğitim hizmetleri bu sözleşmede bir hedef olarak belirlenmiştir. Sakatların eşit haklara sahip olabilmesi için ilk, orta ve yüksek eğitimin devlet tarafından ücretsiz verilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca özel eğitim verilecek farklı grupların varlığı da dikkate alınmıştır. Bu gruplar içinde çok küçük sakat bebekler, okul öncesi döneminde bulunanlar ve sakat olan yetişkinler bulunmaktadır⁴⁴.

Bu standart kurallar engellilerin yaşam kalitesinin seviyesinin yükseltilmesi açısından çok anlamlıdır. BM tarafından belirlenen bu standartlar, özel eğitim ve rehabilitasyon kavramlarının toplumlarca önemini anlaşılmasına yardımcı olmaktadır.

Rehabilitasyon hizmetleri ise DSÖ tarafından “engellilerin fiziksel, sosyal ve zihinsel becerilerinin geliştirilmesine yardım eden ya da engellileri sağlamaştırma süreci” olarak tanımlanmıştır.

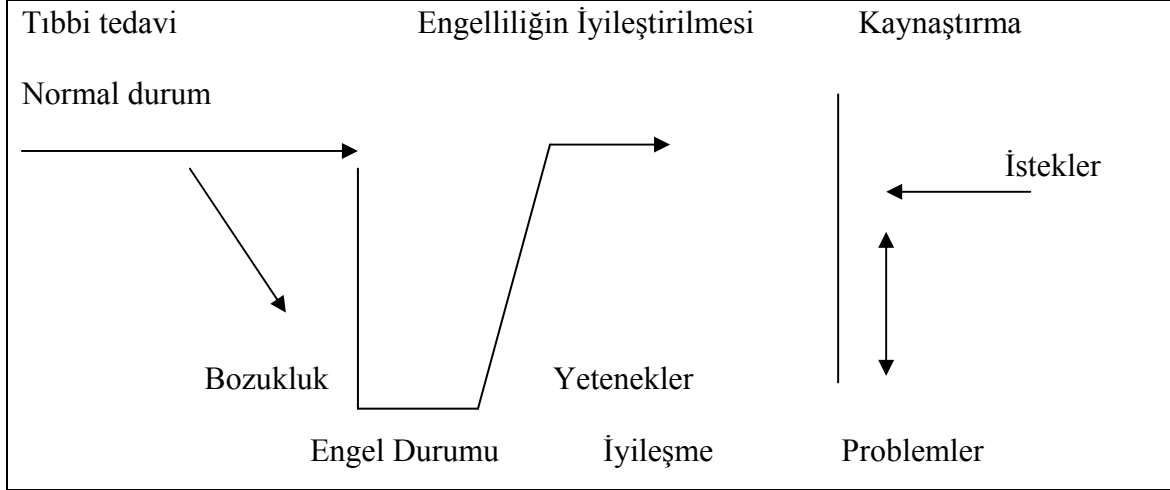
Rehabilitasyon kavramı Latince'den Türkçeye geçmiş bir sözcüktür. “Habitatio”- “*iktidar, maharet*”; habitasyon kelimesi ise ‘muktedir, elverişli’ anlamı içermektedir. DSÖ rehabilitasyonu; “*engellilerin fiziksel, sosyal ve zihinsel becerilerinin geliştirilmesine yardım eden ya da engellileri sağlamaştırma süreci*” olarak tanımlanmıştır.

Rehabilitasyon esasen kişinin iyileşme sürecine yönelik aktif tıbbi yardımları içerir ve üç adımdan oluşan bir süreç içinde gerçekleşir. Bu süreçlerden ilki tıbbi tedavi ile başlar, diğerleri ise kişinin mevcut potansiyelinin eğitimi ve/veya kaybedilen fonksiyonların tazmin edilmesi ile tamamlanır. Özetle rehabilitasyon engelli kişinin topluma en üst seviyede entegrasyonunun sağlanması sürecidir⁴⁵. Aşağıdaki şekilde (Şekil 1.1.) rehabilitasyon sürecinin üç safhası ile ilgili süreç bir model olarak sunulmaktadır.

⁴⁴ BM Genel Kurulu, *Sakatlar için Fırsat Eşitliği Standart Kuralları*, 1993.

⁴⁵ ÖZİDA, I. *Özürlüler Şurası: Çağdaş Toplum Yaşam ve Özürlüler. Ön Komisyon Raporları*, Ankara, 1999, s. 315.

Şema 1.1. Rehabilitasyon Yaklaşımının Üç Adımlı Bir Modeli

Kaynak: ÖZİDA, I. *Özürülüler Şurası: Çağdaş Toplum Yaşam ve Özürülüler Ön Komisyon Raporları*, Ankara, 1999, s.315.

Rehabilitasyon uygulandığı zaman birkaç amaca ulaşılmaktadır. Bunlar; engelliye fiziksel, ruhsal, ekonomik ve sosyal açıdan bağımsızlık kazandırmak ve çevreye uyumsuz olan kişinin potansiyelini üst düzeye çıkarmaktır. Rehabilitasyon faaliyetleri engelli kişinin normal insanların dünyasına adım atmasını sağlayan bir sistemdir⁴⁶.

Rehabilitasyon hizmetleri; tıbbi, mesleki ve sosyal rehabilitasyon olmak üzere üç ana başlıkta incelenir. Tıbbi rehabilitasyon; engelli bireylerin engelliğe yol açan rahatsızlıklarının tedavi edilerek çözülmesi anlamına gelmektedir. Tıbbi rehabilitasyon hizmetleri kapsamında çeşitli programlar vardır. Bunlar; “iş-uğraş terapisi”, “konuşma terapisi”, “hareket terapisi” ve “fizyo-terapi” olmak üzere gruplandırılmaktadır. Engellilere tıbbi rehabilitasyon programlarını uygulamak için öncelikle engellinin problemini iyi bilmek gerekir. Tıbbi rehabilitasyon kapsamında gerçekleştirilecek tedavi, bu alanda uzmanlaşmış çeşitli elemanlardan oluşan bir uzman ekip (heyet) tarafından gerçekleştirilmelidir. Bu ekip içinde fizyoterapist, doktor, sosyal çalışmacı

⁴⁶ Serpil Aytaç, “Özürülülerin Rehabilitasyonunun Artan Önemi”, *D.E. Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, (2000), s. 65.

gibi değişik meslek mensuplarından uzmanlar yer almalıdır⁴⁷. Tıbbi rehabilitasyon hizmetleri sunulurken aynı zamanda engelli kişiye mesleki rehabilitasyon hizmetleri de sunulmalıdır. Çünkü bu iki alan birbiri ile doğrudan ilgili ve tamamlayıcıdır.

Engellilerin istihdamı konusunda ILO tarafından 1955 yılında “*Sakatların Mesleki Rehabilitasyonu Hakkında 99 sayılı Tavsiye kararı*” alınmıştır. Bu karar, üye devletlerin engellilerin istihdamı konusunda takip edecekleri politikaların geliştirilmesi için gerekli yöntemleri içermektedir. Aynı Tavsiye Kararında, tüm engelli grupların mesleki rehabilitasyondan yararlanabilmelerini sağlayacak bir ortamın oluşturulması arzu edilmektedir. Üye devletlere bu Tavsiye Kararı doğrultusunda gerekli mevzuat düzenlemelerini yapmaları ve uygun tedbirleri almaları önerilmektedir⁴⁸.

Mesleki rehabilitasyon hizmetleri engelli bireyin bir işte çalışabilmesi, bir iş yerine yerleştirilmesi, işyerinde uygun bir meslek kazandırması amacıyla uygulanmaktadır⁴⁹. Mesleki rehabilitasyon esas olarak, engelli bireylerin kendi çalışmaları ile bir gelire sahip olmaları ve ekonomik açıdan bağımsız olabilmelerine katkıda bulunmak için verilir. Engelli bireyin sahip olduğu iş becerisi dikkate alınarak mesleki rehabilitasyon verilir.

Engelli bireyin sosyal yaşama adapte olması, mesleki rehabilitasyonu ve tıbbi rehabilitasyonla birlikte sosyal rehabilitasyon hizmetlerini de sunulması gerekir. *Sosyal rehabilitasyon hizmetleri*; engelli bireyin toplumun sosyo-kültürel yaşantısı içerisinde eşit birey olarak yer almaları, kendilerine her türlü yardım ve destek sağlayabilmeleri, sosyal aktivite, spor, eğlence ve tatil gibi faaliyetlere katılımlarının sağlanması anlamına gelmektedir. Sosyal rehabilitasyon sürecinin başarılı olabilmesi için yaşadığı çevrede gerekli mimari düzenlemeleri yapılmalıdır. Sosyal rehabilitasyon hizmetlerinde de bütün rehabilitasyon hizmetlerinde olduğu gibi yeterli uzman mesleki elemanlar ve personel olmalıdır.

⁴⁷ Aytaç, a.g.m., s. 66.

⁴⁸ İLO, *Lists of Ratifications by Convention and by Country as at 31 Dec.1995, 1996 and Waddington, Lisa., Disability, Employment and European Community; Tilburg, Geneva, 1995, s. 211.*

⁴⁹ Ali Seyyar, *Sosyal Siyaset Açısından Özürlülüğe Karşı Mücadele. Özürlü Olmamak İçin Nelere Dikkat Etmeli? Özürlü Çocuğu Olanlar Neler Yapmalı?*, İstanbul: TÜRDAV, 2001, s.190.

Kısaca özetlemek gerekirse, ÖZER, engellilerin toplumla bütünleşmesi ve günlük hayatlarında insanca yaşayabilmeleri için büyük önem taşınmaktadır. Bu önem engellilerin yaşam kalitesinin yükselmesi açısından gereklidir.

1.2.2. Özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin gelişimi

Özel eğitimin gelişim tarihi incelendiği zaman çok uzun bir zaman dönemini içerdiği görülür. Nitekim ilk zamanlarda, normal, sağlıklı insanlardan doğan engelli bebekler öldürülmekteydi. Engellilerin korunmasına yönelik ilk olumlu gelişmeler dini gerekçelerle başlamıştır. Nitekim Hıristiyanlık ve Müslümanlık gibi büyük dinlerin ortaya çıkmasından sonra engellilere yönelik insani duygular gelişmiş ve engelliler korunma altına alınmaya başlanmıştır. Dini inancın bir gereği olarak sevap kazanmak ve günaha girmemek için engellilere iyi muamelede bulunulmasına yönelik ortam toplumsal düzeyde engellilerin korunmasına yönelik tedbirlerin alınmasını uygun bir ortam hazırlamıştır.

Özel eğitimin kurumsallaşması ve gelişimi ile ilgili aktif çalışmalar 18. ve 19. yüzyıllarda başlamıştır denilebilir. Bu dönemde özel eğitimin gelişim tarihinde iz bırakan çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Nitekim, zihinsel engelli çocuklarla ilgili ilk bireysel çalışma Fransız Jean Marc Gaspard L'ard (1775–1838) döneminde başlamıştır. Yine, Thomas Hopkins Gallaudet (1787–1851) tarafından sağırılar için ilk *parmak alfabesi* geliştirilmiştir. Kendisi de görme engelli olan Louis Braille (1809–1852) görme yetersizliği olan engelliler için *kabartılmış altı nokta esasına dayanan bir alfabe* geliştirmiştir. Aynı dönemlerde, Alfred Binet (1857–1911) tarafından engelli bireyler için *zihinsel yeterliliği ölçen bir zeka testi* hazırlanmıştır. İtalyan bir doktor olan Maria Montessori (1870–1952) ise zihinsel engelli çocukların daha iyi öğrenmeleri amacıyla ilk *beş duyuya hitap eden ve aşama gelişen bir düzen olarak yapılandırılmış eğitim materyallerini* geliştirmiştir. Avusturyalı Anna Freud (1895–1982) ise duygusal problemleri olan çocukların sorunlarını çözmek için psikanaliz yaklaşım yöntemini kullanmaya başlamıştır.

Yukarıda belirtilen bireysel çalışmalar devam ederken aynı dönemde bu alanda eğitim veren okullar da açılmaya başlamıştır. Örneğin 1784 yılında Fransa’da, 1829 yılında ABD’de ilk körler okulu açılmıştır. Yine ABD’de 1817 yılında işitme engelliler için sağır okulu açılmıştır⁵⁰. Bu okulların ortak özelliği, diğer okullardan ayrı, adeta izole edilmiş olarak kurulmuş olmaları, özel eğitim önemli bir unsuru olan kaynaştırma fonksiyonunu yerine getirememeleridir.

Özel eğitim alanındaki ilk kaynaştırma ve entegrasyon çalışmaları, devlet okulları içinde engelliler için ayrı ve özel sınıflar açılması ile başlamıştır. Nitekim 1869’da ABD’de bir devlet okulunda işitme engelliler için özel bir sınıf açılması, 1889’da İstanbul’da Ticaret Mektebi bünyesinde bir işitme ve görme engelliler sınıf açılması yine ABD’de 1896 tarihinde bir devlet okulunda zihinsel engelliler sınıfı açılması bu kapsamda gerçekleşmiştir⁵¹.

1960’lı yıllardan itibaren bu alanda takip edilmeye başlanan yöntemde ise farklı engelli gruplarındaki kişileri aynı eğitim kurumlarında toplayarak özel eğitim vermeye başlanması şeklinde olmuştur. Bugün gelinen noktada, engellilere yönelik kaynaştırma sürecinin mümkün olduğunca diğer insanlarla birlikte günlük hayatın akışı içinde verilmesi şeklindedir. Bu süreçle birlikte izole edilmiş, toplumsal hayattan kopuk ve yatılı olarak verilen eğitimden vazgeçilmeye başlanmıştır⁵².

Özel eğitimle birlikte bu eğitimin diğer ayağını oluşturan rehabilitasyon hizmetleri de gelişmiştir. Rehabilitasyonun tarihi gelişimine bakıldığında, ilk çağlarda Hindistan’da ve Çin’de kas ve eklem ağrılarından kurtulmak için yapılan bazı tedavi egzersizleri olarak başlamıştır. Benzer çalışmalar Eski Yunan’da da gerçekleştirilmiş, kas ve eklem ağrılarının giderilmesi yanında şişmanlığı önlemeye yönelik tedavi de ilk rehabilitasyon çalışmalarını oluşturmuştur⁵³.

18. ve 19. yüzyıllarda Amerika ve İngiltere’de yaygın epidemik hastalıklarının tedavisine yönelik çalışmalar da rehabilitasyon hizmetinin gelişmesine katkıda

⁵⁰ y.a.y, “*Özel Eğitimin Tarihçesi*”, http://kaynastirmasinifi.blogcu.com/ozel-egitimin-tarihcesi_16361021.html, E.t. 20 Eylül 2008.

⁵¹ a.g.i.s.

⁵² a.g.i.s.

⁵³ y.a.y, “*Rehabilitasyonun Tarihçesi*”, <http://www.istanbulfr.com/rehtar.htm> E.t. 25 Eylül 2008.

bulunmuştur. Ancak bu tür hizmetlerin gerçek gelişimi savaş dönemlerinde olmuştur. Nitekim I. Dünya Savaşından sonra sakat kalan, bacak ya da kolları kopan çok sayıda genç doktor olmayan kişilerin verdiği protezler ve cihazlarla yetinmek zorunda kalmışlardır. Bu dönemde elde edilen tecrübeler benzer şekilde II. Dünya Savaşından sonra uygulanmaya başlanmış ve rehabilitasyon hizmetlerinde hızlı bir gelişme sağlanmıştır. Savaştan sakat kalanların aktif hale gelmesi için hastaneler kurulmuştur. 1943 yılında İngiltere’de Goodman isiminde ilk rehabilitasyon kliniği açılmıştır⁵⁴. 1946 yılından itibaren Birleşmiş Milletler tarafından açılan sosyal yardım servisleri ile rehabilitasyon çalışmalarına destek verilmiştir.

Rehabilitasyon hizmetleri konusunda ABD öncü gelişmeleri sağlayan ülkelerden biri olmuş ve 1947 yılından itibaren “fiziksel tıp ve rehabilitasyon” bir uzmanlık dalı haline gelmiştir. Rusk ve Daever’in II. Dünya savaşı sonrası rehabilitasyon çalışmalarını yürüttükleri klinikleri bu branşın en iyi örneklerini oluşturmuşlardır.

1978 yılında Kazakistan’ın Alma-Ata başkentinde rehabilitasyon hizmetleri konusunda düzenlenen uluslararası konferansta *toplum temeli rehabilitasyon modelinin* (TTR) geliştirilme kararı alınmıştır. Bu dönemde TTR modeli gelişmekte olan ülkelerde daha kapsamlı olan TTR olarak tanımlanmıştır. TTR temel amaç olarak engelli kişinin toplumda sosyal entegrasyonunun sağlanarak uyumlu hale getirilmesini hedefler. Bu amacın gerçekleşmesi için TTR eğitim programları içinde eğitim, mesleki öğretme, sosyal rehabilitasyon ve korunma gibi konulara yer vermeye başlanmıştır.

TTR hizmetleri ile ilgili çalışma programları aşağıda belirtilen başlıkları kapsamaktadır⁵⁵.

- Özürlü bireylere yönelik pozitif davranışın yaratılması,
- Fonksiyonel rehabilitasyon servislerinin hazırlanması,
- Eğitim ve öğrenme fırsatlarının sağlanması,
- Mikro ve makro gelir getirici fırsatların yaratılması,
- Bakım imkânlarının sağlanması,

⁵⁴ ÖZİDA, *1. Özürlüler...*, s. 318.

⁵⁵ ÖZİDA, “*Toplum Temelli Rehabilitasyon*”, <http://www.ozida.gov.tr/ozveri/ov1/ov1maktrr.htm> E.t. 1 Ekim 2008.

- Özürlülüğün engellenmesi,
- Yönetim, izleme ve değerlendirme.

Bütün bu başlıklarda özetlenen süreçte önemli olan toplumun bu alanda duyduğu ihtiyacı karşılamak için yerel ve ulusal düzeyde hizmet veren birimleri oluşturmak, mevcutları geliştirmek ve daha etkin çalışabilmeleri için yeniden organize etmektir⁵⁶.

1.3. Bazı Gelişmiş Ülkelerde Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetleri

1.3.1. Amerika Birleşik Devletleri

ABD’de II. Dünya Savaşı öncesi dönemde engelli kişilerle ilgili çok az yasal düzenleme yapıldığı dikkat çekmektedir. Mevcut yasalar yalnızca sakatlanan ya da yaralanan askerler için geçerliydi. Ancak 1960’lardan sonra engelli çocuklarla ilgili düzenlemeler yapılmaya ve eğitim kurumlarına bu alanla ilgili sorumluluklar yüklenmeye başlanmıştır. Gelişmelerden en dikkat çekenlerden biri, bu dönemde çıkarılan yasalarla engelli çocukların eğitiminin sağlanmasına yönelik olarak üniversitelerin bu alandaki programlarını desteklemeye yönelik fon ayrılması uygulamasıdır. 1984 yılında *Mesleki Eğitim Yasası* ile (PL. 98–542) ve mesleki eğitim programlarının engellileri de kapsayacak şekilde fonlar oluşturulmuştur. Oluşturulan bu fonların da % 10’unun engelli öğrenciler için kullanılması öngörülmüştür⁵⁷.

Yine ABD’de 1986 yılında *Engellilerin Eğitimi Yasasında* değişiklik yapılarak, 0–2 yaş grubundaki engelli bebeklere erken müdahale hizmetleri sunmaya başlamıştır. 1990 yılında çıkarılan Engelli Amerikalılar Yasası, bu alandaki ayrımcılığı ortadan kaldırmaya yönelik hükümler getirmiş ve engellilerin istihdamları için kamu ve özel sektör işyerlerine yönelik düzenlemeler getirmiştir. ABD Engelliler Eğitim Yasası, 1990 ve 1997 yıllarında yapılan değişikliklerle “Yetersizliği Olan Bireylerin Eğitimi Yasası” (Individuals with Disabilities Education Act-IDEA)⁵⁸, olarak değiştirilmiş, bu değişiklikle kapsamı genişletilmiştir.

⁵⁶ a.g.e.

⁵⁷ ÖZİDA, 1. Özürlüler..., s. 80.

⁵⁸ ÖZİDA, a.g.r., a.y.

IDEA, 0–21 yaş arasındaki bütün bireylere engelleri ne olursa olsun devlet tarafından eğitim verilmesini zorunlu kılan bir yasal düzenleme olarak 5 temel özelliğe sahiptir. Bu özellikler⁵⁹:

- Uygun eğitim hizmetleri,
 - Nesnel eğitsel değerlendirme,
 - Bireyselleştirmiş eğitim planı,
 - En az kısıtlayıcı eğitim ortamı,
 - Eğitsel kararları ve uygulamaları denetleme
- Olarak sıralanmıştır.

Uygun eğitim hizmetlerinin temel özelliği, hangi tür engeli olursa olsun 03–21 yaşları arasındaki engellilere ücretsiz özel eğitim verilmesidir.

İkincisi, 03–21 yaşları arasındaki engelli çocukların, özel eğitimden faydalanabilmeleri için ayrıntılı nesnel değerlendirmeye tabi tutulmasıdır.

Üçüncü temel özellik olan bireyselleştirilmiş eğitim planı, özel eğitim alan her engelli için her yıl yenilenen bir eğitim planı yapılmasıdır. 0–2 yaşındaki engelli çocuklar için Bireyselleştirilmiş Eğitim Planı yerine ailelere bireysel aile hizmetleri sunmaktadır.

En az kısıtlayıcı eğitim ortamı özelliği, engelli çocuğa yönelik olarak verilecek eğitimin, çocuğu kısıtlayan faktörlerin en az olduğu ortamda verilmesidir.

Son temel özelliğe göre ise bunların hepsinin eğitsel kararlarının ve uygulamalarının denetlenmesidir. Eğitsel kararları ve uygulamaları denetleme üç maddede özetlenmektedir. Birincisi, tanılama, değerlendirme ve eğitsel uygulamaları ile ilgili gerekli kurumları ya da aileleri soruşturmadır. İkincisi, aileleri engelli çocuklarına eğitim kurumların tarafından yapılan formel değerlendirmeden memnun kalmamaları halinde yeni bir değerlendirme yapılması isteğinde bulabilmektedirler. Üçüncü ve son olarak ise, engelli çocukların eğitimi ile ilgili yeni bir karar verileceğinde, aileleri bu konuda bilgilendirmek ve ailelerin onayını almaktır⁶⁰.

⁵⁹ Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, a.g.e.,s. 8.

⁶⁰ Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, a.g.e. s.9.

ABD’de rehabilitasyon hizmetleri alanında başarılı sonuçlar veren bazı tedavi merkezlerine örnek vermek gerekirse: *Spaulding Rehabilitasyon Hastanesi’nde* stroke (inme), ortopedik, kardiyak, ağrı, nörolojik, travmatik beyin yaralanması, yürüme laboratuvarı, iş uğraş tedavisi, onkoloji, kompleks medikal, arterit, spinal kord yaralanmaları, mental sağlık, geriatrik gibi özel rehabilitasyon programlarını uygulamaktadır. Ayrıca bu rehabilitasyon programları arasında ev rehabilitasyon programları da vardır. Diğer bir hastanede “*The Hospital for Sick Children*” yaklaşık 130 çocuk için bireysel ve grup şeklinde rehabilitasyon programları uygulanmaktadır. Hastanede oral motor bozuklukları, disfaji, lisan bozuklukları, iletişim bozuklukları, gelişimsel apraksi, orta kulak fonksiyonlarını değerlendirilmesi gibi hizmetler verilmektedir⁶¹.

1.3.2. İngiltere

İngiltere’de özel eğitime ihtiyaç duyan bireylere yönelik hizmetlerle ilgili çalışmalar 1944 ve 1976 tarihli “Eğitim Yasaları”nda yapılan düzenlemelerle başlamıştır. Kapsamlı adımlar ise 1981 tarihli “Özel Eğitim Yasası” ve 1988 tarihli “Eğitimde Reform Yasası” ile atılmıştır⁶². 1981 tarihli yasa, oldukça kapsamlı ve detaylı olup özel eğitimde kaynaştırmaya öncelik vermektedir. 1988 tarihli yasa ise özel eğitim veren bütün kurumlarda ortak bir eğitim programı düzenlenmesini ve ayrıca özel eğitimin finansmanını okullara bırakmıştır. Bu iki değişikliğin olumsuz gelişmelere yol açacağı endişesi söz konusu olmuştur⁶³.

1988 yılında çıkarılan Eğitim Reformu Yasası İngiltere’de ve Galler’de tüm engelli çocukların eğitime başlayış ve ayrılışı gibi konularda yerel eğitim otoritelerini sorumlu kılmıştır⁶⁴. Bu yerel eğitim otoriteler arasında İstihdam Servisi ve Eğitim Ajansı adıyla iki kuruluş özel eğitim gereksinimli bireylere iş piyasası analizlerine göre mesleki eğitim vererek istihdam edilmelerine imkan sağlamaktadır. Mesleki eğitim programına katılmak isteyenler 18 yaşın altında olmalı ve tam zamanlı eğitime

⁶¹ ÖZİDA, *1. Özürlüler...*,s. 345.

⁶² ÖZİDA, a.g.r., ss. 211-212.

⁶³ ÖZİDA, a.g.r., s. 212.

⁶⁴ *Legislation on the Rehabilitation of People with Disabilities*, Council of Europe Pres, 5 th Edition, 1993, p. 111.

katılmayan ve istihdam edilmeyen engelliler olmalıdır. Bu birimler, 18–59 yaş arasında 6 ay ve daha çok işsiz kalmış olanlara da mesleki eğitim vermiştir. Kısaca belirtmek gerekirse, Eğitim ve Girişim konseyleri engellilerin gerekli mesleki eğitimi almalarını desteklemektedir⁶⁵.

İngiltere’de özel eğitim hizmetlerine genel olarak bakıldığında zaman özel eğitime ihtiyaç duyulan bireye erken müdahale stratejisi geliştirilmiştir. *Erken müdahale stratejisi* temelinde engelli çocuğun tespit edilip gerekli önlemlerin alınmasına öncelik vermektedir. Bu stratejinin temel özellikleri şunlardır:

- Özel eğitime ihtiyaç duyulan çocukların doğumlarından itibaren desteklenmesi ve bu desteğin geliştirilmesi,
- Hükümetin bu amaçla geliştirdiği programlardan faydalarak çocuk bakım hizmetlerini geliştirmek,
- Bu konudaki personelin beceri ve bilgisini arttırmak,
- Erken müdahale için gerekli fonların hükümetçe finanse edilmesi,
- Bürokrasiyle mücadele etmek.⁶⁶

1994 yılında yürürlüğe giren “Özel Eğitim Uygulama Kılavuzu” İngiltere’de özel eğitimin gelişmesinde önemli bir adım olmuştur. Bu Kılavuz ile özel eğitim kapsamına girecek çocukların önemli bir kısmına normal sınıflarda eğitim görme imkânı tanınmıştır. Tek tip değerlendirme ve eğitimin bütün özel eğitim ihtiyacı duyan çocuklar için uygun olmayacağı görüşünden hareketle beş aşamalı bir eğitim ve değerlendirme sistemi oluşturulmuştur⁶⁷.

Özel Eğitim Kılavuzu’nda tüm özel eğitim gereksinimli çocukların eğitsel düzenlemelerinin esasları belirlenmiştir. Ama son düzenlemelerinde özel gereksinimli çocuklara özel eğitim hizmetlerinde *beş aşamalı bir özel eğitimle* değerlendirme ve öğretim sistemi oluşturulmuştur. Bu öğretim sisteminde ilk üç aşamada informal değerlendirme ve kaynaştırma, 4 ve 5. aşamada ise formal değerlendirmede ve farklı görülen durumlarda ayrı özel eğitimin ortamının özel eğitim hizmetlerinin sistemi

⁶⁵ Legislation on the Rehabilitation of People with Disabilities, a.g.e, s. 137.

⁶⁶ Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, “İngiltere Raporu”, <http://www.aile.gov.tr/tr/?Sayfa=Detay&Id=20071842788> E.t 10 Ekim 2008.

⁶⁷ Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, a.g.e., s.9.

içermektedir. Bu sistemde özel eğitim koordinatörleri⁶⁸ informal değerlendirmenin nasıl yapılacağından sorumludur. Beş aşamalı bu eğitimin esasları aşağıda özetlenmiştir⁶⁹:

- Öncelikle öğretmenler aldığı eğitimden tam olarak faydalanamayan öğrenciyi informal olarak değerlendirir ve programını bireyselleştirir. Bu durumda öğretmenler özel eğitim koordinatörüne danışır. Özel eğitim koordinatörü ise bu öğrencilerin kayıtlarını tutar.
- Öncelikle, özel gereksinimli çocuklardan koordinatör sorumludur ve bireyselleştirilmiş planı hazırlanırken öğretmenlerle iş birliği yapar.
- Özel eğitim koordinatörü bireyselleştirilmiş planı hazırlarken ve informal değerlendirme yaparken okul dışı uzmanlardan destek eğitim hizmetleri alır.
- Bu aşamada özel gereksinimli çocuğun formal değerlendirmesi yapılması isteğiyle yerel eğitim yönetimlerine başvurur. Yerel eğitim yönetimleri o sırada özel gereksinimli çocuğun daha önce sağlanmış hizmetlerini inceleyerek formal değerlendirmesinin gerekli olup olmayacağına karar verirler. Gerekli görülürse disiplinlerarası bir ekip oluşturulur ve formal değerlendirme gerçekleştirilir. Formal değerlendirme sonucuna göre özel gereksinimli çocuğun hangi eğitim ortamında özel eğitim hizmetleri alacağına karar verilir.
- Son aşamada, yerel eğitim yönetimlerin tarafından engelli çocuğun resmi olarak özel eğitim hizmetleri kararı alınmaktadır.

Özel gereksinimli birey özel eğitim hizmetlerinden yararlanırken rehabilitasyon hizmetlerinden de yararlanır. Burada söz konusu rehabilitasyon hizmetleri özel eğitim hizmetleri gibi geniş hizmetleri kapsamaktadır. Örneğin, *The Children's Trust Tadworth* zihinsel engelli çocuklar için rehabilitasyon merkezinde zihinsel ve fiziksel engelli çocukların ev, okul ve toplumda bağımsızlıklarının kazandırılması için eğitim hizmeti verilmektedir. Bu çocuklara iletişim, günlük yaşam aktivitelerinde bağımsızlık ve sosyal beceriler kazandırılmaktadır. Merkezde uygulanan eğitim hizmetlerine uygun bir fiziki ortam vardır. Bu ortam çocuklar için tek ve çift kişilik odalar, aile daireleri, tedavi departmanları, bilgisayar odası, hidroterapi havuzu gibi bölümlerden oluşmaktadır. Bu hizmetleri veren merkez profesyonel bir ekibe sahiptir. Disiplinler arası rehabilitasyon ekibinde psikolog, çeşitli hekimler, özel eğitimli hemşireler, fizyoterapistler, iş-uğraşı terapistleri, sosyal çalışmacılar, işitme ve konuşma terapistleri gibi hizmetler

⁶⁸ İngiltere'deki özel eğitim koordinatörleri Türk sistemindeki rehber öğretmenlerin durumu ile benzerlik göstermektedir. Bkz. a.g.e.

⁶⁹ a.g.e. s. 10.

sunmaktadır⁷⁰. Bu tür rehabilitasyon merkezleri tedavi açısından uygun olarak görülmektedir. Mesleki açısından ise mesleki rehabilitasyon merkezleri ve mesleki beceri kursları olarak rehabilitasyon hizmetleri sunulmaktadır. Örneğin, İngiltere’de Linkage Vakfına bağlı olan Linkage Rehabilitasyon Merkezinde ağır öğrenme güçlüğü çeken genç yetişkinlere mesleki eğitim hizmetleri verilmektedir. Linkage Rehabilitasyon Merkezinde engelli çocuklara ahşap, seramik, boyama işleri, bilgisayar kullanma eğitimi, bahçe uğraşı gibi eğitim etkinlikler uygulanır. Bu merkezin amacı engelli bireyin bu tür mesleki becerileri kazanması bir işe yerleştirilmesi amacıyla verilmektedir⁷¹.

İngiltere’de yukarıda bahsedilen örnekler dışında benzer alanda eğitim veren St. Andrew Hastanesinde kurulan Beyin Yaralanmaları için Ulusal Rehabilitasyon Merkezi, 1978 yılında kurulan Unsted Park Rehabilitasyon Hastanesi, Londra’da kurulan Yetenek Geliştirme Merkezi, Garston Manor Tıbbi Rehabilitasyon Merkezi ve benzeri kuruluşlar ilave edilebilir⁷².

1.3.3. Almanya

Almanya’da engellilerin korunmasına yönelik olarak 1974 yılında yapılan yasal düzenleme ile engellilerin işe yerleştirilmesi, işe yerleştirileceklerin mesleki uyumunu sağlama ve istihdam imkânlarının artırılması ile işten çıkarılmalarını engelleyici hükümler getirilmiştir⁷³. Özel eğitim hizmetleri konusunda Almanya’da engelli çocuğun 12 yaşına kadar okula devam etmesi zorunludur. Engelli çocuklar için 1–4. sınıflar temel sınıflardır. 5–6 sınıflar oryantasyon sınıfı fonksiyonu görürken 7–10. sınıflar ise engellinin hangi okullara yönlendirileceğine karar verilen sınıflar olmaktadır. Bu aşamada psikolog, özel eğitimci, doktor, öğretmen, okul müdürü, Sağlık Bakanlığı’ndan bir temsilci, aile birliğinden bir temsilcinin bulunduğu kurulca bir test uygulanmaktadır. Bu testin sonuca göre, ailesinin de katılımıyla engelli çocuğun hangi okula gideceğine ilişkin karar alınmaktadır.

⁷⁰ ÖZİDA, *1. Özürlüler...*, ss. 349-350.

⁷¹ Yeni Kurtuluş, <http://www.yenikurtulus.com/index.php/anadoludan-avrupaya/41-anadoludan-avrupaya/57-ingilterede-engellilere-bakis-acisi> E.t. 25 Ekim 2008.

⁷² ÖZİDA, *1. Özürlüler...*, ss. 350–351.

⁷³ ÖZİDA, a.g.r., s. 81.

Almanya'daki özel eğitim sisteminde en temel ilke *normalizasyon ilkesidir*. Özel eğitimin esas amacı ise engelli çocuğun yaşantısında kendi kendine yaşamasını sağlayacak becerileri kazandırmaktır. Almanya'da engelli çocuklara yönelik hizmet veren ve başlı başına bir eğitim ve okul sistemi oluşturan okullar şunlardır⁷⁴:

- Normal okullarda özürlü ve özürsüz çocukların bir arada eğitimi: Entegrasyon sistemi engelli çocuğa engelsiz çocuğun doğal ve önyargısız şekilde davranmayı öğretmektedir. Bu sınıflarda 20–21 öğrenci sayısı bulunmaktadır. Dersler ilkokul öğretmenleri ve eğitim uzmanları tarafından verilmektedir.
- Engelli çocuğun yakın çevresinde normal bir okula gitmesini sağlayan bireysel entegrasyon sistemidir. Bu tür entegrasyon sisteminde gezici öğretmenler tarafından normal okullarda okuyan engelliye yardım sağlanmaktadır. Gezici öğretmenler sınıftaki engelli çocuğa rehberlik hizmetleri sunmaktadır.
- Kooperasyon okulları ve özürsüzlere yönelik eğitim: Bu okullarda engelli olmayan, engelli olan ve kısmen engelli olan çocuklar için entegrasyon sınıfları bulunur. Aynı okul içinde bir arada okuyan öğrenciler günlük hayatın akışı ve kısmen ders açısından birbirleriyle ilişkiye girerler ve iletişim sağlarlar.
- Özel okullar. Özürlerinin ağırlığından dolayı normal okulların çalışma ve öğrenme kapasitesine uyamayacak ve devam edemeyecek durumunda olan engelliler özel okulları tercih etmektedirler. Bu okulların sınıflarındaki öğrenci sayısı diğer okullara göre daha azdır⁷⁵.

Bu sistemde, özel gereksinimli çocuklara özel eğitim hizmetleri sunmadan önce öğrenme ve kapasite becerilerinin belirlenmesi gereklidir. Bunun için de öncelikle öğrencinin gözlenmesi gereklidir. Özel eğitim okulları Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP) hazırlanırken kişinin öğrenme kapasitesi dikkate alınmaktadır. Eğitim programı, engellinin günlük yaşamına yönelik adaptasyonunun sağlanması programı ile bağlantılıdır. Mesela, yemek pişirme dersi için gereken alış-veriş uygulamalı bir derste öğretilir. Yemek pişirme dersi ile birlikte engelli çocuğun motor aktiviteleri, tat-koku alma, algılama, masada yemek yeme kuralları bir bütün olarak öğretilmeye çalışılır.

Bu öğretim sistemi engelli çocuğun kişiliğiyle bağlantılıdır. Mesela, bir çerçeveyi duvara asmak için, işin nasıl çözümleneceği engelli kişiye bırakılmaktadır. Böylece bireylerin kendi bağımsız ve özgür olma algılaması artırılmaktadır. Engelli

⁷⁴ ÖZİDA, “Özürlü Çocuklara Yönelik Rehabilitasyon ve Özel Eğitim Hizmetleri Çalışması Raporu”, <http://www.ozida.gov.tr/arastirma/ozelegitim.htm> E.t. 15 Ekim 2008.

⁷⁵ Doğru Sunay Yıldırım, “Almanya’da Zihinsel Engelliler ve Yeni Gelişmeler”, *XI Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildirileri*, Konya, 2002, s.156.

çocuğun okul dışında günlük hayatında günlük sorunlarına kolay çözüm bulabilmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Görülen dersler günlük yaşamdan örneklerle doldurmaya çalışılmaktadır. Örneğin, engelli çocuğa derste öğretilen kozalak boyayarak sonbahar anlatılmakta, günlük gezilerle derste öğrenilen konular pekiştirilmektedir. Bu eğitimlerin temel amacı, engelli çocukların kendi özgüvenlerini geliştirmek ve bağımsız yaşayabilme kapasitelerini artırmaktır⁷⁶.

Engelli çocuklar özgüven, bağımsızlık gibi özellikleri kazanması için rehabilitasyon hizmetlerinden de yararlanırlar. Almanya'da rehabilitasyon hizmetleri alanında *Rehabilitasyon Uyum Yasası* uygulanmaktadır. Rehabilitasyon Uyum Yasası rehabilitasyon ile ilgili tıbbi hizmetleri kapsamaktadır. Bu mevzuat sosyal yardım açısından rehabilitasyon hizmetlerini de yürütmektedir. Almanya'da rehabilitasyon eğitimine maddi kaynak desteği en çok sosyal güvenlik fonlarından gelmektedir. Bunlar emeklilik, kaza sigortası fonları, sosyal tazminat fonları, sosyal entegrasyon fonları gibi fonları kapsamaktadır. Bu fonlar engelli kişinin tıbbi bakım, dış bakımı, ilaçlarının temini, psikoterapi, konuşma terapisi ve tüm diğer tedavi masrafları karşılamaktadır⁷⁷. Rehabilitasyon hizmetleri içinde bakım hizmetleri kavramı da geçerlidir. Bakım hizmetleri rehabilitasyon hizmetleri içinde yer alan bir hizmet türü olarak engellilere sunulmaktadır. Tüm engellilere sunulan bakım hizmetleri üç durumda verilmektedir. Bunlar:

- Hareket bozuklukları, felç veya diğer tür bozukluklar.
- İşitme organları veya iç organları tamamen veya kısmen yetersizlik.
- Mental, psikoz, nevroz gibi bozuklukları

Olarak sıralanmıştır.

Bakım hizmetleri Bakıma Muhtaç Özürlü'ye (BMÖ) günlük hayatta yardım olarak verilir. BMÖ'ye sunulan bakım hizmetleri şöyledir:

- Yıkanma, dış bakımı, tıraş olma ve taranma gibi beden temizliği alanda hizmetleri sunulması.
- Yemekleri tadına ve damak zevkine göre hazırlanması.

⁷⁶ ÖZİDA, *Özürlü Çocuklara Yönelik...*

⁷⁷ y.a.y., <http://www.eng.bundesregierung.de> E.t. 1 Kasım 2008.

- Ayağa kalkabilmesi, yatağa gidebilmesi, merdivenleri çıkması ve ayakta durabilmesi ile ilgili yardımlar yapılması,
- Ev işlerinin idaresi, yemek pişirilmesi, ev temizliği ve çamaşırlarının yıkanmasıdır.

Engellilere sunulan bakım hizmetleri özürlülük derecesi dikkate alınarak üç farklı basamağa göre verilir. Engellinin bakım hizmeti alabilmesi için en azından I. basamakta olmalıdır. I.basamakta yer alan BMÖ için bakım hizmetleri günde en az iki defa, II. basamakta yer alan BMÖ için günde en az 3 defa, bakım hizmeti verilmelidir. III. Basamakta yer alan BMÖ ise en zor durumda olanlardır ve gece ve gündüz sürekli olarak hizmet verilmesi gereken grupta yer alırlar⁷⁸.

Yukarıda sayılanlar dışında bakım hizmetlerinin daha kapsamlı olarak sunulduğu çeşitli rehabilitasyon merkezleri de bulunmaktadır. Örneğin, Almanya'daki Nöropediyatrik Merkez'inde (Neuropediatrics Center) engelli çocukların serebral paralizi gibi nörolojik hastalıkları gibi alanlarda tedavi sunulmaktadır. Ayrıca merkezde fizik tedavi, nöropediyatrist, fizik tedavi uzmanı, motor terapistler tarafından tedavi sağlanmaktadır⁷⁹.

1.3.4. Japonya⁸⁰

Japonya'da körler ve sağırılar için ilk özel eğitim okulu 1878 yılında Kyoto şehrinde, ilk zihinsel özürllüler sınıfı ise 1890 yılında Matsumoto şehrinde açılmıştır. 1930'lu yıllarda özürllülerle ilgili olarak açılan okullar ve sınıfların sayısı hızla artmış, ancak büyük yerleşim merkezlerinde açılan bu eğitim birimleri II. Dünya Savaşı sırasındaki bombalamalardan zarar görmüş ve nitekim 100 den fazla okul bu bombalamalar sonucu yıkılmıştır. Bu gelişme üzerine özel eğitim veren okullar kırsal kesimlerde açılmaya başlamış ve yine II. Dünya Savaşı sonrasında eğitimin yeniden yapılması çalışmaları kapsamında özürllülere yönelik eğitimde de yeni bir yapılanma başlamıştır.

⁷⁸ Seyyar, a.g., s.56.

⁷⁹ ÖZİDA, *I. Özürllüler...*, s.354.

⁸⁰ Japonya'da özel eğitimle ilgili bilgiler büyük ölçüde; Halil Köşeler, *Japonya'da Özürllüler*, www.engelsizerişim.com/yazilar isimli çalışma ve ÖZİDA, *Dünyada Sosyal Rehabilitasyon Uygulamaları*, www.ozida.gov.tr isimli kaynaktan alınarak hazırlanmıştır. E.t. 05 Kasım 2008.

1947 yılında Japon Anayasasında yapılan değişikliklerden sonra Japonya’da özürliilerin ihtiyaçlarının devlet tarafından karşılanması ilkesi benimsenmiştir. Nitekim, Anayasa’da yapılan bu değişikliklerden sonra yöne 1947 yılında çıkarılan “Eğitim Kanunuyla” özel eğitim alanında önemli bir atılım yapan Japonya’da altı yıllık ilkokul ve üç yıllık ortaokul eğitimini zorunlu eğitim olarak kabul edilmiştir. Bu düzenlemeden sonraki yıllarda özel eğitim veren okulların sayısı da hızla artmıştır. Japonya’da kaynaştırma eğitim uygulamasına geçiş ancak 1979 yılında gerçekleşmiş fakat başlangıçta bu uygulama özürli öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kaldığı iddiası ile eleştirilmiştir. Bu eleştirilen kaynaştırma eğitimi ile ilgili çalışmaların gelişmesini yavaşlatmıştır. BM tarafından 1981 yılının “Özürliiler Yılı” olarak ilan edilmesi ve özürliilere yönelik 10 yıllık hedefler belirlenmesi Japonya’da özürliilere yönelik çalışmaları hızlandıran bir başka gelişme olmuştur. 1993 yılında özel eğitim yasasında yapılan değişiklikler sonucunda özürli okullarında özel donanımlı çalışma odaları açılmış, 2003 yılında bu kapsamda eğitim alan özürliilerin sayısı 33.652’ye kadar yükselmiştir.

Sağlık Bakanlığı tarafından 2001 yılında yapılan bir araştırmaya göre, Japonya’da altı milyon özürliünün bulunduğu tespit edilmiştir. Bunlar arasında görme, işitme, bedensel ve zihinsel özürliilerin Japon nüfusuna oranı %3,4’tür. Yine istatistikler, Japonya’da 70 körler okulu bulunduğunu ve ülkede toplam 370 bin kayıtlı görme özürliünün bulunduğunu ortaya koymaktadır. Ancak, okul çağındaki görme özürliilerin sayısı giderek azalmaktadır.

Japonya engellilerin eğitimlerinin yanı sıra istihdamlarına yönelik çeşitli çalışmalar yapmıştır. 1960’ yılında yapılan ilk yasal düzenlemeyi 1976 ve 1987 yıllarında yapılan düzenlemeler takip etmiş ve işyerlerine %1–2 arasında özürli çalıştırma zorunluluğu getirilmiştir. Bazı işyerlerinin özürli çalıştırma yükümlülüğünü yerine getirmeyip para cezası ödemeyi tercih ettikleri görülmüştür. Özürliilerin daha çok küçük ve orta ölçekli işletmelerde iş bulabildikleri ve düşük ücretli işlerde çalıştıkları görülmüştür.

Özürliiler içinde görme özürliiler ayrı bir yere sahiptir. Bir özürlilik şekli olarak körlüğün daha çok ileri yaştaki insanlar arasında görülmesi genel akademik derslerin

yanı sıra bu kesimdeki insanların istihdamına yönelik olarak masaj ve akupunktur eğitimine büyük ağırlık verilmektedir. Japonya’da masaj ve akupunktur on yedinci yüzyıldan beri görme özürlüler için önemli ve yaygın bir istihdam alanı olarak değerlendirilmiştir. Nitekim, orta öğretim düzeyindeki körler okullarına ilaveten bir üniversite, beş rehabilitasyon merkezi ve üç özel merkez tarafından da görme özürlülere masaj ve akupunktur eğitimi verilmektedir. Bu eğitimin süresi en az üç yıldır. Bugün gelinen nokta da Japonya’da yaklaşık otuz bin civarında görme özürlünün devlet ve özel hastanelerin yanı sıra kendileri serbest meslek sahibi olarak masaj ve akupunktur işleri yapmaktadır. Japonya’da görme özürlüler için hizmet veren ve daha çok ders kitapları dışında kitapları içeren 100 adet Braille ve konuşan kütüphane vardır.

Başbakanlığa bağlı Özürlüler İdaresinin 1993 yılında Özel Eğitim Yasasında yapılan değişikliklerden sonra yaptığı uzun vadeli çalışma programı kapsamında özürlülerin sosyal çevresindeki engellerin kaldırılması, binalarda özürlülerin kullanımını kolaylaştırıcı imar düzenlemelerin yapılması, özürlülerin eğitsel ve kültürel ihtiyaçlarının karşılanması yanı sıra mesleki eğitim çalışmalarına hız kazandırılması söz konusu olmuştur.

Özürlülere yönelik kapsamlı çalışmalardan biri de Japon Hükümeti 1995 yılında tarafından hazırlanan “7 yıllık bir özürlüler eylem planı” ve bu plan kapsamında sürdürülen çalışmalar olmuştur. Bu plan doğrultusunda 2002 yılına kadar özürlülerin toplumla bütünleşmelerini sağlamak için bir dizi çalışma başlatılmıştır. *Normalleştirme Stratejisi Eylem Planı* kapsamında bedensel engelliler için ve zihinsel engelliler için sosyal aktivitelere katılım sağlamak hedeflenmiş refah evleri ve ev ziyaretleri yapılmış evde sosyalleşmeye yönelik eğitim programları uygulanmış ve engelli kişilere günlük yaşam becerileri kazandırma eğitimleri verilmiştir. 2002 yılı sonuna gelindiğinde eylem planının başarılı olduğu ve özürlülere yönelik eğitim programlarında ciddi başarılar sağlandığı dikkat çekmiştir.

Japonya’da sosyal refah sisteminde Konfüçyüsçülük ve Budizm temeldir ve Japonya’da toplumun özürlülere bakış açısında acıma duygusu hala yaygındır. Japon toplumunda gönüllü çalışma geleneği fazla yaygın olmaması özürlülerle ilgili yeni

projelerin uygulanmasını zorlaştırmaktadır⁸¹. Ancak son zamanlarda bu konuda bazı olumlu gelişmeler olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır.

ABD, İngiltere, Almanya ve Japonya gibi gelişmiş ülkelerin ÖZER hizmetlerin gelişimi birlikte değerlendirildiği zaman ilk olarak her ülkenin kendine özgü bir eğitim sistemine sahip olduğu dikkat çekmektedir. Nitekim, ABD ve İngiltere’de engelli bebelere erken müdahale stratejisine öncelik verilmiş ve beş aşamalı bir özel eğitimle değerlendirme ve öğretim sistemi oluşturulmuştur. Almanya ise özel eğitim sisteminde normalizasyon ilkesiyle engelli çocuğun yaşantısında kendi kendine yaşamasını sağlayacak becerileri kazandırma amacı öne çıkmaktadır. Japonya uygulamasının dikkat çeken özelliği, özel eğitim sisteminde görme yetersizliği olan bireylerin sayısı çokluğuna bağlı olarak bu tür engellilerin istihdamına yönelik masaj ve akupunktur derslerine ÖZER hizmetleri içinde önem ve öncelik vermiştir.

Şüphesiz, ABD, İngiltere, Almanya ve Japonya gibi ülkelerin ÖZER hizmetlerinde ortak ve benzer noktalar da bulunmaktadır. Bu dört ülkenin ÖZER hizmetlerinin temelinde özel eğitime ihtiyaç olan bireyin entegrasyonunun (kaynaştırma-uyumlaştırma) sağlanması yatmaktadır. Aynı zamanda, bu ülkelerde istihdama yönelik mesleki eğitimi de ağırlık verilmektedir. Bu ortak noktalar arasında en önemlisi bütün bu ülkelerde ÖZER hizmetlerinin tüm engelli gruplara ücretsiz olarak verilmesidir.

2. TÜRKİYE’DE ENGELLİLİK VE ÖZEL EĞİTİM VE REHABİLİTASYON HİZMETLERİ

2.1. Genel Olarak Engellilik Tanımı

Türkiye’de engellileri tanımlamak için zaman içinde farklı kelimeler ve kavramlar kullanılmış, engelli ve engellilik bu alanda en son kullanılan kavramları oluşturmuştur. Engellileri tarif için kullanılan ilk kavram “*sakat ve sakatlık*” olmuştur. Ancak, “*sakat*” kelimesinin zamanla toplum içinde ve yaygın şekilde “*itici ve kırıcı*” anlamında kullanılmaya başlaması üzerine resmi belgelerde ve mevzuat dilinde bu kelimelerin kullanımından vazgeçilmiş yerine “*özür ve özürlü*” kelimeleri kullanılmaya

⁸¹ Halil Köşeler, “*Japonya’da Özürülüler*”, www.engelsizerisim.com/yazilar E.t. 5 Kasım 2008.

başlanmıştır. Ancak, özürlü kelimesinin de “*defolu*” anlamında kullanılmaya başlaması veya böyle bir algılama yaratması üzerine “*engelli ve engellilik*” kelimeleri kullanılmaya başlanmıştır. Engelli kelimesi daha yumuşak ve daha az rahatsızlık yaratan kelimeler olarak benimsenmiş ve tercih edilmiştir⁸². Resmi belgelerde ve mevzuatta engelli kelimesi tercih edilmesine rağmen halen özürlü kavramının kullanıldığı veya tercih edildiği durumlar da vardır.

Türkiye’de engelli ve engellilikle ilgili kavramların tanımına geçmeden önce kısaca bu terimle ilgili bazı tanımları yapmak faydalı olacaktır. Bir yaklaşıma göre bu terimlerle engellilik derecesinin farklılığına bağlı olarak kullanılan birbirleri ile yakından ilgili üç terim vardır⁸³.

Bunlardan ilki, “*zedelenme-sapmadır*”. *Zedelenme*; bireyin fizyolojik, anatomik özelliklerinde geçici ya da kalıcı türden kayıp, yapı ya da işleyiş bozukluğunu ifade eder ve vücudun bir parçasının olmayışı veya eksikliğini ifade eder. Kol ve bacak eksikliği, iyi görememe, işiteme, yüz felci veya zeka geriliği bir tür zedelenmedir. *Sapma* ise, kişinin özelliklerinde bir farklılık olmaksızın bazı özellikleri bakımından akranlarına göre farklı olmasıdır. Boyunun yaşıtlarına göre çok uzun veya kısa olması bir sapmadır. Zedelenme ve sapma, bireyin günlük yaşamında bir takım güçlüklerle karşılaşması anlamına gelir.

Yetersizlik, zedelenme veya sapma gibi rahatsızlığı olan insanların sağlıklı bir insan için normal kabul edilen bir etkinliğin yeteri kadar yapılamaması, yerine getirilememesi anlamında kullanılır. Yürüyememe, konuşamama, görememe veya duymama yetersizlik hallerine birkaç örnek olarak verilebilir. Engelli insanların karşılaştığı yetersizlik hali, geçici-kalıcı, giderilebilir-giderilemez, gelişen-gerileyen, etkisi durumdan duruma değişebilen özellikler gösterebilir. Yetersizlik daha çok bireye bağlıdır, bireyseldir.

Üçüncü terim olan “*özür-engel*” ise, yetersizlik yüzünden bireyin yaşadığı sürece, yaş, cins, sosyal ve kültürel faktörlerle bağlı olarak oynaması gereken rolleri oynayamaması haline denir. Yani birey belli bir zamanda, belli bir durumda

⁸² Ören, a.g.e., s. 21.

⁸³ Özsoy, Özyürek, Eripek, a.g.e., s. 5.

kendisinden yapması istenilenleri veya beklenenleri yetersizlik yüzünden yapamazsa, yetersizlik hali özür-engel haline dönüşür. İşitmesinden ötürü yetersiz duruma düşen, yani *işitemeyen*, konuşamayan çocuk okulda, sınıfta, sosyal hayatta sözlü iletişimde dayalı rolleri istendiği gibi yerine getiremez, oynamak istediği roller ona verilmez, yetersizliği önüne engel olarak çıkar ya da çıkarılır⁸⁴.

Engelli-özürlü terimleri ile ilgili olarak birbirine benzeyen farklı tanımlar da yapılmıştır. Bu tanımlardan bazılarında aşağıda kısaca yer verilmiştir. Bir görüşe göre, *“kişilerin, doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerinin çeşitli derecelerde kaybetmesine özürlülük denir”*⁸⁵. Diğer bir kaynağa göre, *kişinin doğum öncesi veya doğum sonrasında herhangi bir vaka sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal kabiliyetlerini kaybetmesi durumuna engellilik denir.*

Bütün bu tanımlarda ortak olan husus, kişilerin çeşitli sebeplerle bedensel (fiziksel), zihinsel, duygusal ve sosyal yeteneklerini belirli oranda kaybetmesi ve bu kayıplardan kaynaklanan yetersizliklerin olağan günlük hayatını devam ettirmede, sağlıklı insanlara nazaran daha fazla güçlüklerle karşılaşması halinin engellilik (özürlülük) olarak alınmasıdır.

2.2. Türk Mevzuatında Engelli ve Engellilik Tanımı

Türkiye’de engellilerle ilgili mevzuatta, “engelli-engellilik (özürlü-özürlülük) terimleri ile çeşitli tanımlar vardır.

Özürlülükle ilgili ilk tarif 24.5.1983 tarih ve 2828 sayılı “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununda” yapılmış ve Kanunun “tanımlar” başlıklı 3. maddesinde *“Özürlü”, doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle normal yaşamın gereklerine uymama durumunda olup; korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyacı olan kişi*, olarak

⁸⁴ Özsoy, Özyürek, Eripek, a.g.e., s.5.

⁸⁵ Muğla İl Sağlık Müdürlüğü, *Muğla Özürlü Programı 2007*, Muğla İl Sağlık Müdürlüğü yayını, Muğla, 2007, s.7.

tarif edilmiştir. Yine aynı Kanunda 5378 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle BMÖ kavramı tanımlar kısmına ilave edilmiştir.

5378 sayılı Kanundan önce Türkiye’de özürlemlerle ilgili en geniş kapsamlı tanım 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununda, sakatlık indirimi uygulaması için yapılmıştır. Bu tarife göre; “ *Çalışma gücünün asgarî % 80’ini kaybetmiş bulunan hizmet erbabı birinci derece sakat, asgarî % 60’ını kaybetmiş bulunan hizmet erbabı ikinci derece sakat, asgarî % 40’ını kaybetmiş bulunan hizmet erbabı ise üçüncü derece sakat sayılır...*”. Yukarıda da belirtildiği gibi bu tarif gelir vergisi uygulamasında yapılacak indirimler için kişinin sakatlık derecesini esas alan bir tariftir ve sakatlık halinin sebebi veya zamanı ile ilgili değildir.

En kapsamlı tarif, beklendiği gibi, 07.07.2005 tarih ve 25868 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 5378 sayılı “*Özürlemler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun*” da yer almıştır. Kanunun “*Tanımlar*” başlıklı 3. maddesinde özürlemlü; “*Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duysal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi*” olarak tarif edilmiştir. Aynı maddede özürlemlülük halinin nasıl ölçüleceği ile ilgili tanımlara da yer verilmiş ve uluslar arası temel ölçütler dikkate alınarak özürlemlülerin hafif ve ağır özürlemlü olarak iki grupta yer alacağı belirtilmiştir.

5378 sayılı Kanun aynı maddede, uygulama bakımından önem taşıyan bir başka özürlemlü tanımı daha yapmış ve “*özürlemlülük sınıflandırmasına göre resmi sağlık kurulu raporu ile ağır özürlemlü olduğu belgelendirilenlerden, günlük hayatın alışılmış, tekrar eden gereklerini önemli ölçüde yerine getirememesi nedeniyle hayatını başkasının yardımı ve bakımı olmadan devam ettiremeyecek derecede düşkün olan kişileri*”, BMÖ olarak tarif etmiştir.

Yukarıda bahsedilen Kanunların yanı sıra ikincil mevzuatı oluşturan çeşitli yönetmeliklerde de özürlemlü-engelli tarifleri yapılmıştır. Bunlardan “*Özürlemlüler Veri Tabanı Oluşturulmasına ve Özürlemlülük Bilgisinin Nüfus Cüzdanında Yer Almasına Dair Yönetmeliğin*”⁸⁶, kapsam başlıklı 2. maddesinde bu kayıtlarda esas alınacak özürlemlüler tarif edilirken, “*Doğuştan*

⁸⁶ Resmi Gazete, 25891, 30 Ekim 2005.

veya sonradan herhangi bir nedenle meydana gelen bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yeteneklerini yüzde kırk (%40) ve üstünde bir oranda kaybedenler ...” alınmış ve 193 sayılı Vergi Kanunundaki tarif esas alınmıştır.

2022 sayılı Kanun uygulamasının esaslarını belirleyen yönetmeliğin⁸⁷ 10. maddesinde özürlü aylığı bağlanacak kişiler;

- Çalışma güçlerini % 40 ile % 69 arasında kaybedenler “özürlü”,
- Çalışma güçlerini % 70 ve üzerinde kaybedenler ise "başkasının yardımı olmaksızın hayatını devam ettiremeyecek şekilde özürlü" olarak kabul edilir, denilmiştir.

Bu tanımlamada da özürlü kişilerin çalışma gücü kaybı esas alınarak bir tarif yapılmıştır.

Yukarıda yapılan ve kişilerin özür oranlarını esas alarak yapılan tariflerin dışında bu kişilere bakım ve eğitim hizmeti verecek kurumlarla ilgili mevzuatta da özürlü tariflerine yer verilmiş ve bu tariflerde kişilerin özürlülük hali ve bu hale bağlı bakım ihtiyacı ve muhtaçlık üzerinde durulmuştur. Nitekim, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumun (SHÇEK) özürülerin tespiti ile ilgili yönetmeliğin⁸⁸ tanımlar başlıklı 4. maddesinde “Özürlü” Bedensel, zihinsel ve ruhsal özelliklerinde belirli oranda fonksiyon kaybına neden olan organ yokluğu veya bozukluğu sonucu yaşamın gereklerine uyamama durumunda olup, korunması, yardım edilmesi, bakılması ve yetiştirilmesi gerekli kişi” olarak tarif edilmiştir.

Aynı Kurumun aynı hizmeti gerçekleştirme için 2007 yılında yürürlüğe giren yönetmeliğinde⁸⁹ ise yine tanımlarla ilgili 4. madde de, “BMÖ: Bu Yönetmeliğin uygulanmasında, özürlülük sınıflandırmasına göre ağır özürlü olduğu belgelendirilenlerden; günlük hayatın alışılmış, tekrar eden gereklerini önemli ölçüde yerine getirememesi nedeniyle hayatını başkasının yardımı ve bakımı olmadan devam ettiremeyecek derecede düşkün olduğu, her ne ad altında olursa olsun her türlü gelirleri toplamı esas alınmak suretiyle; kendilerine ait veya bakmakla yükümlü olduğu birey

⁸⁷ “65 Yaşımı Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşları İle Özürlü Ve Muhtaç Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Yönetmelik” Resmi Gazete, 26669, 23 Ekim 2007.

⁸⁸ “SHÇEK Özürülerin Tespiti, İncelenmesi, Bakım ve Rehabilitasyonuna Dair Yönetmelik”, Resmi Gazete, 21673, 19 Ağustos 1993.

⁸⁹ “SHÇEK Bakıma Muhtaç Özürülerin Tespiti ve Bakım Hizmeti Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik”, Resmi Gazete, 26679, 23 Ekim 2007.

sayısına göre kendilerine düşen ortalama aylık gelir tutarının, bir aylık net asgari ücret tutarının 2/3'ünden daha az olduğu bakım raporu ile tespit edilenleri,” olarak tarif edilmiş, muhtaçlık halini belirlemek için vücut ve fonksiyon yetersizliğine ilaveten gelir seviyesi kriteri de dikkate alınmıştır.

Öte yandan, BMÖ yönelik olarak kamu ve özel sektör tarafından açılacak bakım merkezleri yönetmeliklerinin her ikisinde de⁹⁰, BMÖ tarifi aynı şekilde yapılmış ve *özürlülük sınıflandırmasına göre ağır özürlü olduğu belgelendirilenlerden, günlük hayatın alışılmış, tekrar eden gereklerini önemli ölçüde yerine getirememesi nedeniyle hayatını başkasının yardımı ve bakımı olmadan devam ettiremeyecek derecede düşkün olan kişiler* özürlü olarak tanımlanmıştır.

Sonuç olarak, “özürlü” kelimesi yerine “engelli” terimi kullanılmaya başlanmış olsa da, henüz bu kullanım şekli yasal mevzuata yer almamıştır. Nitekim, kurumsal yapısında Özürsüzler İdaresi Başkanlığı (ÖZİDA) ve Başkanlığının yüksek kurul olan Özürsüzler Şurası (ÖŞ) aynı kavramı içermektedir. Kısaca belirtmek gerekirse, günlük yaşamında “engelli” terimi yasal ve kurumsal alana geçmemiştir.

Uluslararasıda Türkiye’deki engellik kavramı tanımları değerlendirdiğinde, Türkiye’deki mevzuatta yer alan tanımları uluslar arası tanımlardan daha geniş olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca Türk mevzuatında yer alan tanımlar uygulama alanına göre yapılmıştır. Böylece, engellilerin sorunlarının alanına göre engelli kavramı ve pozisyonu açık ve net olarak tanıtılmış oluyor.

2.3. Türkiye’de Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetlerinin Gelişimi

Türkiye’deki özel eğitim çalışmaları, Osmanlı Dönemindeki, üstün zekâlı çocukların eğitimi için oluşturulan Enderun mekteplerine dayandırılmaktadır⁹¹. Bilinen ilk özel okul 1889 da Grati tarafından İstanbul Ticaret Mektebi içinde açılan işitme engelliler (sağır) okulu olmuştur. Daha sonra bu okul içinde görme engelliler için

⁹⁰ “SHÇEK Bakıma Muhtaç Özürsüzlere Yönelik Özel Bakım Merkezleri Yönetmeliği”, Resmi Gazete, 26244, 30 Temmuz 2006, “Bakıma Muhtaç Özürsüzlere Yönelik Resmî Kurum ve Kuruluşlar Bakım Merkezleri Yönetmeliği” Resmi Gazete, 26244, 30 Temmuz 2006.

⁹¹ y.a.y, *Özel eğitimin*

“körler okulu” da açılmıştır. Bu gelişmeyi İzmir’de açılan körler okulu (1921) ile sağır okulu (1923) takip etmiştir.

Türkiye’de özel eğitim veren okullar başlangıçta Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlı iken 1950 yılından itibaren Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından açılmaya başlanmıştır. Bakanlık için 1980 yılında Özel Eğitim Genel Müdürlüğü, 1983 yılında ise Özel Eğitim ve Rehberlik Dairesi Başkanlığı oluşturulmuştur. Bu alandaki bir diğer önemli gelişme de 1992 yılında Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ÖERDH) kurulması ile sağlanmıştır. Son olarak Başbakanlığa bağlı olarak çalışan ÖZİDA da engellilere yönelik çalışmalar yapmaktadır⁹².

Bu dönemde, özel eğitim veren eğitim kurumları ile birlikte bu alanda görev yapacak öze eğitilmiş insan gücünün eğitimi ile ilgili gelişmeler de olmuştur. 1952–53 döneminde Gazi Eğitim Enstitüsü bünyesinde açılan Eğitim Şubesi, maalesef başarılı olmamış 2 dönem sonra kapanmıştır. 1965 yılında Ankara Üniversitesi bünyesinde faaliyet gösteren 4 yıllık Eğitim Fakültesi bu alanda kapsamlı eğitim vermeye başlamış, fakültenin ismi 1982 yılında “Eğitim Bilimleri Fakültesi” olarak değiştirilmiştir. 1994–1995 yılında ise Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim fakültesinde Özel Eğitim bölümü kurulmuştur⁹³.

1950 yılından sonra yapılan bir değişiklikle özel eğitim veren kurumların Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığından alınarak MEB’e bağlanmasından sonra Bakanlık içinde özel eğitimle ilgili idari yapılanmada değişiklikler olmuş, Bakanlık içinde bu amaçla oluşturulan birim önce 1980 yılında “Özel Eğitim Genel Müdürlüğü”, 1983 yılında ise “Özel Eğitim ve Rehberlik Dairesi Başkanlığı’na” dönüştürülmüştür. Bu dönüşümle birlikte görev ve yetkileri genişleyen Başkanlık son olarak 1992 yılında ÖERDH adını almış ve bugüne kadar bu isimle gelmiştir⁹⁴. Birim bu alanla ilgili bütün çalışmalarını yürüten kurum haline gelmiştir.

Merkezdeki Genel Müdürlükle birlikte il ve ilçe Milli Eğitim Müdürlükleri bünyesinde oluşturulan özel eğitim birimleri:

⁹² a.g.i.s.

⁹³ Özsoy, Özyürek, Eripek, a.g.e., s.14.

⁹⁴ y.a.y, *Özel eğitimin...*

- Engelli çocukların erken tanısı,
- Engelli çocuklara eğitim veren okullar ve özel sınıflar açma,
- Meslek kazandıran iş okulları açma,
- Üstün çocukları yurtiçi ve dışı eğitim imkanları sağlama,
- Okullardaki özel eğitim veren öğretmenlere hizmet için eğitim verme ve mesleki gelişimlerini sağlama,

Başlıkları altında toplanan hizmetleri sunmaktadırlar⁹⁵. Başbakanlığa bağlı ÖZİDA da bu alanlarda hizmet vermektedir.

Türkiye’de rehabilitasyon çalışmalarının ilk uygulama örneklerini, 1896 yılında kurulan Darü’l Aceze’ye kadar götürmek ve bu dönemde yoksul ve düşkün kişilere ufak el işleri yapma becerisinin kazandırılması tecrübelerine dayandırmak mümkündür. Cumhuriyet döneminde ise ABD’de bu alanda eğitim alan Aziz Sevüktekin’in 1953 yılında Gülhane’de, İsmet Çetinyalçın’ın 1956 yılında ve 1957 yılında Doğan Akan’ın İstanbul Tıp Fakültesinde başlattıkları çalışmaları başlangıç olarak almak yanlış olmayacaktır⁹⁶. Rehabilitasyon hizmetlerinin gelişimi ile ilgili olarak 1958 yılında Fizik Tedavi kürsüsü başkanı Ord.Prof.Dr. O.Cevdet Çubukçu ve Ortopedi kürsüsü başkanı Ord.Prof.Dr. Akif Şakir Şakar’ın katkıları ile *Fizik tedavi ve Rehabilitasyon Derneği* kurulması ile sağlanmıştır⁹⁷.

1961 yılında, İhsan Doğramacı tarafından açılan Hacettepe Üniversitesi Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Yüksekokulu, bu alandaki en önemli gelişmelerden birini oluşturmuş ve bu güne kadar çok sayıda fizyoterapist ve rehabilitasyon terapisti gibi uzman insan gücü yetiştirmiştir⁹⁸. Bundan sonra ise yetişen uzman doktor ve fizyoterapistlerle başta Ankara olmak üzere İstanbul, İzmir, Kastamonu, Trabzon ve Eğridir’de Sağlık Bakanlığı’na bağlı rehabilitasyon merkezleri açılmıştır. Bu merkezlerde fiziatrist ve fizyoterapistin yanı sıra, nörolog, ortopedist, ürolog, psikolog, iş ve uğraşı terapist’i de görev almaktadır.

⁹⁵ a.g.i.s.

⁹⁶ y.a.y, *Rehabilitasyonun Tarihçesi...*

⁹⁷ ÖZİDA, 1. *Özürlüler...*, s. 318.

⁹⁸ ÖZİDA, a.g.r. a.y.

2.4. Türkiye’de Özer Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetleri İle İlgili Yasal Düzenlemeler

İlki 1949 yılında olmak üzere bugüne kadar çok sayıda Kanunda ÖZER hizmetleri ile ilgili çeşitli hükümlere yer verilmiştir. Başbakanlık ÖZİDA’ya göre, Anayasa’daki genel hükümler dışında İş Kanunundan Gelir Vergisi Kanununa kadar, KDV Kanunundan Özelleştirme Kanununa kadar özürllülerle ilgili doğrudan ve/veya dolaylı hükümler ihtiva eden 41 Kanun, 2 Kanun Hükmünde Kararnamenin (KHK) yanı sıra ikincil mevzuat olarak 26 yönetmelik, 6 genelge ve çeşitli tebliğler vardır. Bunlardan konu ile ilgili doğrudan ve dolaylı düzenlemeler içeren 10 Kanun ve 12 yönetmelik doğrudan ve kapsamlı şekilde özürllülerle ilgili hükümler içermektedir.

Kronolojik olarak ele alınırsa, özel eğitime ihtiyaç duyanlarla ilgili ilk yasal düzenleme 1949 tarih ve 5387 sayılı “Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun” olmuştur. Bunu, özel eğitim ihtiyacı duyan çocukların eğitim ihtiyaçlarının düzenlenmesi ile ilgili hükümler ihtiva eden 1961 tarih ve 222 sayılı “İlköğretim Temel Kanunu” takip etmiştir.

Bu kesim ile ilgili bir başka düzenleme, 1739 sayılı “*Milli Eğitim Temel Kanunu*”nun⁹⁹, 8. maddesi ile getirilmiş ve “*Eğitimde kadın, erkek herkese fırsat ve imkân eşitliği sağlanır. Maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin en yüksek eğitim kademelerine kadar öğrenim görmelerini sağlamak amacıyla parasız yatılılık, burs, kredi ve başka yollarla gerekli yardımlar yapılır. Özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel tedbirler alınır*” denilmiştir. Bugünün ifadesi ile ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına yönelik bu düzenleme ile bu kesime yönelik olarak alınacak özel tedbirlere vurgu yapılmıştır.

1983 tarih ve 2916 sayılı *Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu* ile “özel gereksinimli bireylere özgü ilk kapsamlı yasanın adımlarının atıldığı” görülmektedir. Bu yasada özel eğitimle ilgili tanımlar, ilkeler, kurumlar ve görevleri, özel eğitime ihtiyaç duyan çocukların tespit edilmeleri, yerleştirmeleri, izlenmeleri ile ilgili bölümler yer almış ve bu Kanundan yola çıkarak çeşitli yönetmelikler yayımlanmıştır. Aynı yıl yürürlüğe giren 2828 sayılı “*Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kanunu*”nda ise özel

⁹⁹ Resmi Gazete, 24 Haziran 1973.

eğitime gereksinim duyanların genel eğitim-öğretimleri ve meslek kazanmalarının sağlanması ile ilgili hükümlere yer verilmiştir.

1986 tarih ve 3308 sayılı “*Çıracılık ve Mesleki Eğitim Kanunu*”nun 39. maddesinde; özel gereksinimi olan çocuklar için iş hayatında geçerliliği olan işlere hazırlayıcı kursların açılması ve yine bu Kanun gereği çıracılık ve öğrencilik haklarından özel gereksinimli öğrencilerin de yararlanması ile ilgili düzenlemeler yer almıştır¹⁰⁰.

ÖZER hizmetleri ile ilgili bir başka düzenleme 12.05.1992 tarih ve 3797 sayılı “*MEB Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun*” da yapılmış, ”görme, ortopedik, işitme, dil-konuşma, ses bozukluğu, zihinsel ve ruhsal özürlü çocuklardan özel eğitim değerlendirme kurulları tarafından, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine devam etmeleri uygun görülenlerin eğitim giderlerinin, her yıl bütçe uygulama talimatında belirlenen miktarı MEB bütçesine konulacak ödenekten karşılanması” hükme bağlanmıştır.

ÖZER hizmetleri ile ilgili en kapsamlı düzenlemeler 1997 çıkarılan ve birbirini takip eden 3 önemli KHK ile gerçekleştirilmiştir. Bu KHK’ler birlikte değerlendirildiği zaman genel olarak özürlüler özel olarak da ÖZER hizmetleri ile ilgili önemli değişikliklerin gündeme gelmiş olduğu dikkat çekmektedir. 571 sayılı “Özürlüler İdaresi Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükümünde Kararname”, ile bütün özürlü gruplarına yönelik hizmetlerin düzenli, etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesinin temini için ulusal ve uluslar arası işbirliği imkânlarının geliştirilmesi, ulusal bir özürlüler politikası oluşturulması öngörülmüştür. 571 sayılı KHK’nin en önemli katkısı Başbakanlığa bağlı olarak ÖZİDA’nın kurulmuş olması ve faaliyet esaslarının belirlenmiş olmasıdır.

06.06.1997 tarih ve 572 sayılı “Bazı Kanunlarda Değerşiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükümünde Kararname” ile pek çok kanunda özel gereksinimli bireyler lehine değerşiklikler yapılmıştır. Bu değerşiklikler, fiziksel çevrenin özel gereksinimli bireylere

¹⁰⁰ Sezgi Vural, Şerife Yücesoy, “Türkiye’de Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Hizmetlerin Yasal Yapılanmasında Avrupa Birliği’ne Uyum Çabalarının Yansımaları”, *Sosyal Bilimler dergisi*, (2003-2004), ss. 148-149.

uygun olarak düzenlenmesi, özel gereksinimli bireylerin; sosyal ve kültürel hizmetlerden yararlanması, çalıştırılması, sosyal hakları, eğitim ve tedavi giderlerinin karşılanması, tespiti ve kaydı, özel gereksinimli bireylere yönelik kurs ve eğitim merkezlerinin açılması gibi konulardadır. Bu KHK özel gereksinimli bireylere yönelik politikaların olumlu yönde değiştiğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. 572 sayılı KHK ile başta belediyeler olmak üzere yerel ve merkezi yönetim temsilcilerine özürülülerin günlük hayata daha aktif katılımlarını sağlayacak çevre, imar ve ulaşım imkanlarının iyileştirilmesi yükümlülüğü getirilmiştir.

Özel gereksinimli bireylere ilişkin özel eğitim esaslarını düzenlemek üzere ise, 06.06.1997 tarih ve 573 sayılı “*Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname*” çıkarılmıştır. Bu KHK’nin amacı, özel eğitim gerektiren bireylerin, Türk Milli Eğitimi’nin genel amaçları ve temel ilkeleri doğrultusunda, genel ve mesleki eğitim görme haklarını kullanabilmelerini sağlamaya yönelik esasları düzenlemektir. Bu KHK, özel eğitim gerektiren bireyler ile onlara doğrudan ve dolaylı olarak sunulacak eğitim hizmetlerini; bu hizmetleri sağlayacak okul, kurum ve programları kapsamaktadır.

573 sayılı KHK, özel gereksinimli bireylerin eğitim hizmetlerinin olabildiğince normal gelişim gösteren bireyler arasında sağlanması felsefine dayalı, öğrenci merkezli, öğrencinin yapabildiklerine göre program geliştirilmesini hükme bağlamakla, özel gereksinimli çocukları etiketlemeksizin, eğitim olanakları sağlama ve artırma fırsatları yaratmıştır. Ayrıca, son yıllarda benimsenen kaynaştırma yaklaşımı ile öğrenciler, sosyal yaşam ve eğitim sürecinde akranları ile birlikte olabilmeye fırsatı elde etmektedirler. Bu hizmetler okul çağındaki özel gereksinimli bireylerin tamamına yansımamış olsa bile, eğitimde fırsat eşitliği ve demokratikleşme yolunda atılmış önemli adımlardan birisidir.

Yukarıda belirtilen düzenlemelerin ötesinde iki Kanun konu ile doğrudan ilgilidir. Bunlardan, 07.07.2005 tarihli ve 5378 sayılı “*Özürülüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun*” nun amacı; özürülülüğün önlenmesi, özürülülerin sağlık, eğitim, rehabilitasyon, istihdam, bakım ve sosyal güvenliğine ilişkin sorunlarının çözümü ile her bakımdan gelişmelerini ve önlerindeki engelleri kaldırmayı sağlayacak tedbirleri alarak topluma katılımlarını

sağlamak ve bu hizmetlerin koordinasyonu için gerekli düzenlemeleri yapmak” olarak belirlenmiştir.

İkinci önemli Kanunu oluşturan 08.02.2007 tarihli ve 5580 sayılı “*Özel Öğretim Kurumları Kanununun*” amacı ise, “Türkiye Cumhuriyeti uyruklu gerçek kişiler, özel hukuk tüzel kişileri veya özel hukuk hükümlerine göre yönetilen tüzel kişiler tarafından açılacak özel öğretim kurumlarına kurum açma izni verilmesi, kurumun nakli, devri, personel çalıştırılması, kurumlara yapılacak malî destek ve bu kurumların eğitim-öğretim, yönetim, denetim ve gözetimi ile yabancılar tarafından açılmış bulunan özel öğretim kurumlarının; eğitim-öğretim, yönetim, denetim, gözetim ve personel çalıştırılmasına ilişkin usûl ve esasları düzenlemek” olarak belirlenmiştir.

Kısaca belirtmek gerekirse 1997 yılında çıkarılan üç KHK ve 5378 ve 5580 sayılı Kanunlar, özürllüer ve özel eğitime ihtiyaç duyan bireylerle ilgili önemli düzenlemeler niteliğinde olup bu alanla ilgili devlet politikasının temel unsurlarını vermektedir.

Özürllüer ve ÖZER hizmetleri ile ilgili düzenlemeler ihtiva eden çok sayıda yönetmelik vardır. Bunlardan 2828 sayılı SHÇEK dayanak alınarak hazırlanan:

- 21.03.1986 tarih ve 19054 sayılı Resmi Gazete de yayınlanan “SHÇEK Genel Müdürlüğü Spastik Çocuklar Özel Rehabilitasyon Merkezleri Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmelik”,
- 13.02.1988 tarih ve 19724 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan “SHÇEK Genel Müdürlüğü Zihin Özürllüer Özel Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliğı”,
- 19.08.1993 tarih ve 21673 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan “SHÇEK Genel Müdürlüğü Özürllüelerin Tespiti, İncelenmesi, Bakım ve Rehabilitasyonuna Dair Yönetmelik” ve 06.02.1994 tarihli ve 21841 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan “SHÇEK Genel Müdürlüğü İşitme ve Konuşma Özürllüer Özel Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliğı”.

Bu alandaki ilk akla gelen yönetmelikleri oluşturmaktadır. Bunların dışında:

- Özel eğitim kurslarındaki eğitim ve öğretimi, öğrenci kayıt ve kabulünü düzenleyen 2005 tarihli *Özel Eğitim Kursları Yönetmeliğı*,
- Özürllüelerin yetenekleri doğrultusunda yapabilecekleri işlerde verimli kılınmalarını sağlayacak özel mesleki eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin açılması, denetlenmesi ve işleyişi ile ilgili hususları düzenleyen 2006 tarihli *Özel Mesleki Rehabilitasyon Merkezleri Hakkında Yönetmelik*,

- Özel gereksinimli bireylere yönelik eğitimi düzenleyen 2006 tarihli “*Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği*”¹⁰¹,
- BMÖ bildiri, tespiti, değerlendirilmesi ile bakım hizmetlerine ve bakım ücretlerine ve ödemelerine ilişkin usul ve esasları belirleyen 2006 tarihli “*Bakıma Muhtaç Özürlülerin Tespiti ve Bakım Hizmeti Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik*’
- Resmi kurum ve kuruluşların bünyesinde açılacak BMÖ yönelik bakım merkezlerinin açılışı, faaliyetleri ve çalışma esasları ile personel standardını belirleyen 2006 tarihli “*Bakıma Muhtaç Özürlülere Yönelik Resmi Kurum ve Kuruluşlar Bakım Merkezleri Yönetmelik*’
- Gerçek veya özel hukuk tüzel kişileri tarafından açılacak BMÖ yönelik bakım hizmetlerinin açılışı, faaliyetleri, personel standardı ve denetlenmeleri ile ilgili 2006 tarihli “*Bakıma Muhtaç Özürlüler Yönelik Özel Bakım Merkezleri Yönetmelik*”
- BMÖ tespiti ile ilgili olarak 2006 yılında çıkarılan yönetmeliklerde değişiklik yapılmasına yönelik olarak çıkarılan 2007 tarihli “*Bakıma Muhtaç Özürlülerin Tespiti ve Bakım Hizmetinin Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Hakkında Yönetmelik*”.

Konu ile doğrudan ilgili hükümler ihtiva eden ikincil mevzuatı oluşturmaktadır.

Gerek ilgili Kanunlar gerekse yönetmelikler bir bütün olarak değerlendirildiğinde, dağınık bir görüntü arz etmesine rağmen, genel olarak engellilik ve bu grup içinde de ÖZER hizmetlerine yönelik kapsamlı yasal düzenlemelerin yapıldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

¹⁰¹ Resmi Gazete, 26184, 31 Mayıs 2006.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE ÖZEL EĞİTİM VE REHABİLİTASYON HİZMETLERİNİN YÖNETİMİ

1. GENEL OLARAK

Yönetim kavramı işletmenin (örgütün, kurumun, kuruluşun veya bir sistemin) belirlenen amaçlarına ulaşması için işbirliği ve dayanışma içinde girişilen bilinçli ve düzenli faaliyetler toplamı diye tanımlanmıştır¹⁰². Bu bilinçli ve düzenli faaliyetler; planlama çalışması, amaçlara ulaşmak için kurumlar arası koordinasyon, işlerin gerçekleşmesi için emir kumanda ve yapılan işlerin denetimi gibi fonksiyonlardan oluşur. Başka bir deyişle yönetim, amaçların belirlenmesi, gerçekleştirilmesi ve sonuçların ölçülmesi anlamına gelir. Yönetim süreci içinde yukarıda belirtilen bilinçli ve düzenli faaliyetler, örgütün belirlenen amaçlarının etkin olarak gerçekleştirilebilmesi için yerine getirilen faaliyetlerdir.

Türkiye’de ÖZER hizmetlerinin sunumu, farklı kurumlar tarafından oluşturulan bir sistemle gerçekleştirilmektedir. Tezin bu bölümünde, bir sistem olarak ÖZER hizmetleri yönetim sürecinin, bu sistem için belirlenen amaçları ne derecede etkin olarak yerine getirdiğinin tespiti için yönetim sürecinin unsurları ele alınmaya ve değerlendirilmeye çalışılacaktır.

2. KURUMSAL YAPI

Türkiye’de ÖZER hizmetlerinin sunulması ile ilgili Kurumsal yapı içinde yer alan birimleri:

- Doğrudan görev üstlenen Kurumlar ve
- Diğer kurum ve kuruluşları

başlıkları altında sınıflandırmak mümkündür. Doğrudan görevli kurum ve kuruluşlar, ÖZİDA, MEB ve SHÇEK olmak üzere 3 temel kurumdur. Diğer kurum ve

¹⁰² İsmail Efil, *İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon*, Sekizinci Baskı, Bursa: Alfa-Aktüel, 2006, s. 22.

kuruluşlar arasında ise belediyeler başta olmak üzere çok sayıda sivil toplum kuruluşu sayılabilir. Esasen genel olarak engelliler (özürlüler) ile ilgili faaliyet gösteren ancak bazı faaliyetleri bakımından ÖZER hizmetleri ile ilgili faaliyetleri olan bu kurum ve kuruluşlar arasında:

- Belediyeler,
- Vakıflar,
- Konfederasyonlar,
- Özürlülerle ilgili federasyonlar,
- Özürlü dernekleri,
- Özürlü spor kulüpleri ve
- Özürlülere hizmet veren diğer kurumlar

Sayılabilir¹⁰³. Çalışmanın bu bölümünde ağırlıklı olarak doğrudan faaliyet gösteren kurumlar olmak üzere ÖZER hizmetleri ile ilgili faaliyet gösteren kurumlarla ilgili bilgiler verilecektir.

2.1. Özürlüler İdaresi Başkanlığı

2.1.1. Tarihçesi ve kuruluşu

Özürlülere yönelik hizmetlerin düzenli, etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesini temin etmek için; ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak, özürlüler ile ilgili ulusal politikanın oluşmasına yardımcı olmak, özürlülerin problemlerini tespit etmek ve bunların çözüm yollarını araştırmak üzere, 1997 yılında, 571 sayılı KHK ile Başbakanlığa bağlı olarak faaliyet gösterecek ÖZİDA oluşturulmuştur¹⁰⁴.

¹⁰³ ÖZİDA, <http://www.ozida.gov.tr/> E.t. 25 Aralık 2008.

¹⁰⁴ Resmi Gazete, 30 Mayıs 1997.

2.1.2. Amacı ve görevleri

Başkanlığın ana amaçları, ilgili KHK'nin amaçlar başlıklı birinci maddesinde;

“Eşit katılım için, özürülülerin sahip oldukları hak ve yükümlülükler konusunda birey, aile ve toplumun bilinçlendirilmesi, tıbbi bakım ve rehabilitasyonlarının sağlanması, günlük yaşamlarında kendi başlarına yaşayabilme kapasitelerinin artırılması, özürülülerin sosyal güvenlikleri ile gelirlerinin korunması, aile hayatı ve kişisel bütünlükleri ile kültür, eğlence, spor ve din alanlarına tam katılımlarının sağlanması, özürülülere ilişkin plan ve programlar ile ekonomik ve sosyal statülerini etkileyen tüm kararların alınması sırasında özürülülerin katılımlarının sağlanmasıdır” ifadesi ile belirtilmiştir. Dikkat edildiği gibi bu amaçlar genel olarak özürülü kesimlere yönelik hizmetlerin bütünü ve amaçlarını kapsamaktadır. Bu genel amaçlar içinde bu çalışmanın konusunu oluşturan özürülü vatandaşlara yönelik özel eğitim ve rehabilitasyon eksenli amaçlar ise aşağıdaki başlıklar altında sıralanabilir.

- Bilgi, hizmet ve fiziksel çevre koşullarının özürülüler için ulaşılabilir hale getirilmesi, doğumdan başlayarak okul öncesi, okul çağı ve yetişkinleri kapsayacak biçimde tüm özürülülere eğitimde fırsat eşitliği sağlanması,
- İstihdamın, mesleki eğitim ve rehabilitasyonla birlikte gerçekleştirilmesi, istihdam alanlarının özürülülerin kullanımına uygunluğunun sağlanması ve teknolojiye uygun alet ve cihazların özürülülerce elde edilmesini kolaylaştırıcı önlemlerin alınmasıdır¹⁰⁵.
- Türkiye’de özürülülere yönelik politikaların belirlenmesi ve uygulanmasından sorumlu en üst düzeydeki kuruluş olan ÖZİDA, özürülü toplum kesimlerine yönelik olarak sürdürdüğü çok yönlü faaliyetlerle birlikte¹⁰⁶ ve onların içinde ÖZER hizmetleri ile ilgili görev ve sorumlulukları ana hatlarıyla;

¹⁰⁵ ÖZİDA, a.g.i.s.

¹⁰⁶ ÖZİDA'nın görev ve sorumlulukları 571 sayılı “Özürülüler İdaresi Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” 3. maddesinde, “Özürülülere yönelik olarak faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlardaki gelişmeleri takip etmek, sorunlarını ve çözüm yollarını araştırmak, bu konuda teklifler hazırlamak ve hazırlatmak, özürülülerle ilgili konularda inceleme ve araştırmalar yapmak ve yaptırmak, istatistikî bilgilerin toplanmasını ve veri tabanı oluşturulmasını sağlamak, bu konuda projeler hazırlamak ve hazırlatmak, bunları incelemek, değerlendirmek ve uygulamak, özürülülerle ilgili uluslararası gelişmeleri takip etmek, antlaşma ve sözleşmelerin ülkemizdeki uygulamalarını izlemek ve değerlendirmek, özürülülerle ilgili kanun, tüzük ve yönetmelik tasarıları ve kanun tekliflerini incelemek, görüş bildirmek ve bu konuda teklifler hazırlamak, gönüllü kuruluşlar ve yerel yönetimlerle işbirliği yapmak, ortak projeler hazırlamak ve sunulan projeleri desteklemek, görev alanları ile ilgili konularda görsel ve yazılı basın, yayın ve tanıtma faaliyetlerinde bulunmaktır” şeklinde sıralanmıştır.

- Özürlülüğün önlenmesi, eğitim, istihdam, rehabilitasyon, topluma uyum ve diğer konularda ilgili kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak,
- Eğitim amaçlı filmler yaptırmak, yürürlükte bulunan mevzuata dayanılarak münhasıran özürlülere tanınan hak ve hizmetlerden yararlanmada kullanılmak üzere kimlik kartı hazırlamak

Olarak sıralanabilir¹⁰⁷. ÖZİDA'nın yukarıda belirtilen yasal düzenleme ile belirlenen amaç ve görevleri birlikte değerlendirildiği zaman, engellilere yönelik politikaların temel esaslarını oluşturan:

- Engellilere fırsat eşitliği sağlanması,
- Eşit katılım sağlanması,
- Hizmetlere kolay ulaşım imkanlarının sağlanması,

İlkelerine yer verildiği dikkat çekmektedir. Bu tespitler, ÖZİDA'nın amaç ve görevlerinin genel olarak doğru esaslarla belirlendiğini ortaya koymaktadır. Aynı şekilde, bu alanda faaliyet gösteren bir kurumun yerine getirmesi gereken görev alanlarından;

- Engelli kesimin sorunlarını çözmeye yönelik yol ve yöntemlerin araştırılması,
- Engellilerin mevcut durumları ile ilgili istatistiki verilerin toplanması, ve kullanıma hazırlanması,
- Uluslar arası düzeyde engellilere yönelik politika ve yaklaşım değişikliklerinin takibi ve bu alandaki gelişmelerin ulusal politikalara ve uygulamalara yansıtılmasını sağlayacak projelerin hazırlanması hususlarının ÖZİDA'nın görev alanı olarak belirlenmesi isabetli olmuştur.

2.1.3. Başkanlık teşkilatı

Esas olarak bir planlama, koordinasyon ve politika belirleme fonksiyonlarını üstlenen Kurumun yalnızca merkez teşkilatı vardır, Ankara dışındaki yerlerde hizmet birimleri, yani taşra teşkilatı yoktur. ÖZİDA merkez teşkilatı, başkanlık teşkilatı ve bağlı ana hizmet birimleri ile bunlara ek olarak danışma ve yardımcı birimlerinden meydana gelmektedir¹⁰⁸.

¹⁰⁷ ÖZİDA, a.g.i.s.

¹⁰⁸ “Özürlüler İdaresi Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname”, Resmi Gazete, 571, 30 Mayıs 1997.

Başkan, teşkilatın en üst amiri konumundadır. Başkanlık hizmetlerini, *millî güvenlik siyasetine, kalkınma planlarına, yıllık programlara ve mevzuat hükümlerine uygun olarak yürütmekle ve Kurul kararlarını yerine getirmekle görevli ve Başbakan'a karşı sorumludur*¹⁰⁹. Başkana yardımcı olmak üzere iki Başkan yardımcısı görevlendirilebilir. Başkan yardımcıları, Başkan tarafından verilen görevleri yerine getirir ve Başkana karşı sorumludur¹¹⁰.

ÖZİDA'ya bağlı dört ana hizmet biriminden biri olan “*Rehabilitasyon ve Eğitim Dairesi Başkanlığı*”nın görev ve sorumlulukları 571 sayılı KHK'nin 8. maddesinde sıralanmıştır. Bunlar:

- Özürlülerin rehabilitasyonu ve eğitimi sürecinde ilgili kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak.
- Özürlülerin rehabilitasyonuna yönelik her türlü standardın oluşturulmasına yönelik çalışmalar yapmak.
- Rehabilitasyon alanında faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlardaki yapılan çalışmaları takip etmek, sorunları ve çözüm yollarını araştırmak.
- Rehabilitasyon ve eğitim alanları ile ilgili (panel, sempozyum, konferans ve benzeri) etkinliklerde bulunmak.
- İstihdamı kısıtlayan engellerin kaldırılmasını, istihdam alanlarının genişletilmesini ve özürlülerin kendi işini kurmalarına yönelik çalışmaları takip etmek ve tekliflerde bulunmak.
- Özürlülerin günlük hayatlarında karşılaştıkları fiziki ve mimari engellerin kaldırılması ve bu konudaki standartların belirlenmesi için teklifler hazırlamak ve hazırlatmak.
- Kamuya açık sosyal, kültürel, sportif tesis ve alanlar ile kitle iletişim ve ulaşım araçlarından özürlülerin faydalanmasını sağlayıcı tedbirleri araştırmak, değerlendirmek ve teklifler hazırlamak.
- Özürlü çocuklara, gençlere, yetişkinlere bütünleştirilmiş ortamlarda ve her düzeyde eğitim imkânı sağlamaya yönelik çalışmaları takip etmek.
- Özürlülüğün önlenmesi, erken teşhisi, özürlülerin rehabilitasyonu, eğitimi ve sosyal güvenlikleri ile ilgili konularda teklif ve projeler hazırlamak, hazırlatmak ve uygulamak.
- Başkanlıkça verilen benzeri görevleri yapmak.

¹⁰⁹ ÖZİDA a.g.K.

¹¹⁰ a.g.K.

571 sayılı KHK'nın 8. maddesinde belirtilen görev ve sorumluluk alanları bir bütün olarak değerlendirildiği zaman Başkanlığın ÖZER hizmetlerinin sunumu konusunda bu alanda faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyon sağlanması, rehabilitasyon hizmeti alan engellilerin uyumlarının sağlanması ve sosyal hayata kaynaşmalarını sağlayacak çalışmalara özel bir önem verdiği dikkat çekmektedir. KHK, Başkanlığa ÖZER hizmetleri ile ilgili olarak geniş çerçeveli bir görev alanı yüklemiş görünmektedir.

2.2. Millî Eğitim Bakanlığı

2.2.1 Tarihçesi ve kuruluşu

Türkiye Cumhuriyetinin ilk bakanlıklarından birini oluşturan MEB, Büyük Millet Meclisinin 2.5.1920 tarih ve 3 sayılı Kanunu ile oluşturulan ilk Hükümetinin (İcra Vekilleri Heyeti) 11 bakanlığından (vekalet) biri olarak kurulmuştur¹¹¹. Maarif Vekaleti ismi ile kurulan Bakanlık Cumhuriyetin ilanından sonra İstanbul'da aynı alanda faaliyet gösteren Maarif Nezaretinin kapatılması üzerine faaliyet alanını genişletmiş ve yeni devletin eğitimle ilgili bütün faaliyetlerini üstlenmeye başlamıştır¹¹².

Bakanlığın faaliyetleri ve teşkilat yapısı, değişik tarihlerde yapılan yasal düzenlemelerle belirlenmiş, ancak bugünkü teşkilat ve yapısı büyük ölçüde 1993 tarih ve 2287 sayılı Kanun ile belirlenmiştir¹¹³. MEB'nin görev ve teşkilat yapısı ile ilgili kapsamlı düzenlemelerden biri 14.12.1983 tarih ve 179 sayılı "Millî Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlığı kurulması ile ilgili KHK ile yapılmış ve Spor Bakanlığı ile birleştirilen yeni Bakanlığın görevleri, " *Eğitim ve öğretim hizmetlerinin millî, manevî, ahlakî, tarihî ve kültürel değerleri esas alan, benimseyen ve geliştiren nitelikte yürütmek, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı vatanını, milletini, ailesini seven bunu devamlı bir hareket tarzı haline getirmiş vatandaşlar yetiştirmek ve vatandaşların beden ve ruh sağlığını temin etmek için beden eğitimi ve spor faaliyetlerini düzenlemek ve geliştirmek üzere bütün*

¹¹¹ y.a.y., *MEB Kuruluşunun Kısa Tarihçesi ve Gelişimi*, <http://www.oguzhaneml.com/meb/bakanl%C4%B1ktarihce.htm> E.t. 20 Şubat 2009.

¹¹² a.g.i.s.

¹¹³ a.g.i.s.

eğitim ve öğretim hizmetlerini planlamak, programlamak, yürütmek, takip ve denetim altında bulundurmak” olarak belirtilmiştir¹¹⁴.

Bu ad ve teşkilât yapısı ile 1989 yılına kadar faaliyet gösteren Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı 356 sayılı KHK ile Gençlik ve Spor Hizmetlerinin Başbakanlığa bağlanan ayrı bir genel Kararname sadece MEB Teşkilât ve Görevlerini belirleyen hukuki metin olarak kalmıştır¹¹⁵.

MEB, Türkiye’de yapısı ve görev alanı çok sık değiştirilen Bakanlıkların başında gelmektedir ve yine faaliyetleri en önemli ancak bir o kadar da tartışmalı Bakanlıklardan birisidir. Nitekim Bakanlığın görev ve sorumlulukları ile teşkilat yapısını düzenleyen 208, 385, 419 ve 454 sayılı KHK’ler bunlardan ilk akla gelenleridir¹¹⁶. Bu alandaki son düzenleme 12.05.1992 tarih ve 21226 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe gören 3797 sayılı “*MEB Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun*”dur¹¹⁷.

Türkiye’de her türlü örgün ve yaygın eğitim ve öğretim faaliyetlerini sürdürmekten sorumlu olan MEB merkez teşkilatı içinde yer alan toplam on altı ana hizmet biriminden yalnızca iki tanesi, ÖZER hizmetleri ile doğrudan ilgili görev ve sorumluluklar üstlenmiştir. Bunlardan ÖERDH daha fazla ön plana çıkan bir birim olarak dikkat çekmektedir. 06.08.1980 tarihinde 2429 sayılı onayla “*Özel Eğitim Genel Müdürlüğü*” kurulmuş, 27.02.1982 tarihinde Daire Başkanlığına, 13.12.1983 gün ve 179 sayılı KHK ile “*Özel Eğitim ve Rehberlik Dairesi Başkanlığına*” dönüştürülmüştür. Aynı yıl çıkarılan 2916 sayılı “*Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu*”nda, özel eğitime muhtaç çocukların yetiştirilmelerine dair esaslar belirlenmiştir. Ülke genelinde özel eğitim ve rehberlik alanında ihtiyaçların artması sonucu, hizmeti daha etkin ve yaygın olarak yürütebilmek amacıyla 30.04.1992 gün ve 3797 sayılı Kanunla ÖERDH kurulmuştur. Ayrıca, 06.06.1997 tarihli mükerrer 23011 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 573 sayılı KHK ile engellilere ilişkin özel eğitim esasları belirlenmiştir¹¹⁸.

¹¹⁴ a.g.i.s.

¹¹⁵ a.g.i.s.

¹¹⁶ a.g.i.s.

¹¹⁷ a.g.i.s.

¹¹⁸ MEB, <http://orgm.meb.gov.tr/> E.t. 10 Nisan 2009.

2.2.2. Amacı ve görevleri

Bu bölümde MEB'nin özel eğitime dair genel amaç ve görevleri bir arada sunulmaktadır. Bu bağlamda, Bakanlığın konuyla ilgili amaç, görev ve sorumluluklarını;

“Okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve her çeşit örgün ve yaygın eğitim kurumlarını açmak ve yükseköğretim dışında kalan öğretim kurumlarının diğer bakanlık kurum ve kuruluşlarınca açılmasına izin vermek, Türk Vatandaşlarının yurt dışında yapılacak eğitim ve öğretimi ile ilgili hizmetleri düzenlemek ve yürütmek; diğer bakanlık, kurum ve kuruluşlarca açılan ve yükseköğretim dışında kalan örgün ve yaygın eğitim kurumlarının denklik derecelerini belirlemek, program ve yönetmeliklerini birlikte hazırlamak ve onaylamak; Türk Silahlı Kuvvetlerine bağlı ortaöğretim kurumlarının program, yönetmelik ve öğrenim denklik derecelerinin belirlenmesi konularında işbirliğinde bulunmak, yükseköğretimin milli eğitim politikası bütünlüğü içinde yürütülmesini sağlamak için, Yükseköğretim Kanunu ile Bakanlığa verilmiş olan görev ve sorumlulukları yerine getirmek, okullardaki beden eğitimi, spor ve izcilik eğitimi ile ilgili hizmetleri yürütmek, yükseköğrenim gençliğinin barınma, beslenme ihtiyaçlarını ve maddi yönden desteklenmelerini sağlamak ve Atatürk İnkılâp ve İlkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk Milliyetçiliğine bağlı, Türk Milletinin milli, ahlaki, manevi, tarihi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren, ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş vatandaş olarak yetiştirmek üzere, Bakanlığa bağlı her kademedeki öğretim kurumlarının öğretmen ve öğrencilerine ait bütün eğitim ve öğretim hizmetlerini planlamak, programlamak, yürütmek, takip ve denetim altında bulundurmak

Olarak toparlanabilir¹¹⁹. Dikkat edileceği üzere Bakanlığın çok geniş olarak belirtilen yukarıdaki amaç ve görevleri içerisinde özellikle ÖZER hizmetlerine yönelik amaçları vurgulayan ifadeler bulunmamaktadır. Bu genel amaçlar içinde ÖZER hizmetleri için özellikle bir vurgu yapılmamış olması bu alanla ilgili birimlerin sonraki yıllarda Bakanlık teşkilatı içinde oluşturulmaya başlanmış olmasına bağlanabilir. Muhtemeldir ki, bugün MEB'nin görev ve sorumlulukları yeniden belirlenmesi gerekirse yukarıda sayılan diğer görevleri yanında ÖZER hizmetlerinin yerine özel bir vurgu yapmak gerekir.

¹¹⁹ “Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun”, Resmi Gazete, 3797, 12 Mayıs 1992.

2.2.3. Merkez teşkilatı

Bakanlık merkez teşkilatı; Bakanlık Makamı, Talim ve Terbiye Kurulu (TTK), ana hizmet birimleri, danışma ve denetim birimleri ile yardımcı birimlerden meydana gelmektedir¹²⁰. Merkez teşkilatında Bakan, Müsteşar ve Müsteşara yardımcı olmak üzere toplam yedi Müsteşar Yardımcısı'nı görevlendirmiştir¹²¹.

Merkez teşkilatında *on altı ana hizmet birimi* yer almaktadır. Söz konusu ana hizmet birimleri arasında ÖZER hizmetleri ile ilgili faaliyetleri *iki ana hizmet birimi* görev almaktadır. Bunlar ÖERDH ile "*Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü*"dür (ÖOK).

2.2.3.1. Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü

Özel eğitim sınıfları, özel eğitim okulları, rehberlik ve araştırma merkezleri, iş okulları ve iş eğitim merkezleri ile aynı seviye ve türdeki benzeri okul ve kurumların eğitim, öğretim ve yönetimi ile ilgili bütün görev ve hizmetlerini yürütmek; okul ve kurumlarının eğitim ve öğretim programlarını, ders kitapları ile eğitim araç ve gereçlerini hazırlamak ve TTK'a sunmak söz konusu Müdürlüğün ana görevleri arasında sayılabilmektedir.

Ayrıca Özel Eğitim, ÖERDH'nün örgüt yapısı 31.08.2006 tarihi ve Resmi Gazete yayınlanan 3949 sayılı Makam Onayı ile yürürlüğe konulan yönergede belirlenmiştir. Bu yönergeye göre, ÖERDH'nün örgüt yapısı üç daireden oluşturulmuştur. Bunlar Özel Eğitim Hizmetleri Dairesi, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetleri Dairesi ve İdare İşler Dairesi Başkanlığı'dır. Bu alt idari birimler ve görevleri aşağıda özetlenmiştir:

- **Özel Eğitim Hizmetleri Dairesi**

Daire içinde engel grupları esas alınarak şubeler oluşturulmuştur. Bu şubeler: *Program Geliştirme ve Kaynaştırma Şubesi, Bedensel Engellilerin Eğitimi Şubesi,*

¹²⁰ a.g. K.

¹²¹ a.g. K.

Zihinsel Engellilerin Eğitimi Şubesi, Sosyal ve Duygusal Güçlüğü Olanların Eğitimi Şubesi ve Özel Yeteneklerin Eğitim Şubesi'dir¹²².

- *Program Geliştirme ve Kaynaştırma Şubesi*, yetersizliği olmayan yaşlılarının eğitimlerini sürdürdüğü okullarda ve kurumlarda kaynaştırma yöntemiyle eğitimlerine devam eden öğrencilerin, eğitim öğretimleri ile ilgili çalışmaları yürütmektir.
- *Bedensel Engellilerin Eğitimi Şubesi*, görme, işitme, ortopedik engelli, dil ve konuşma güçlüğü olan bireylerin eğitim ve öğretimi ile ilgili çalışmaları yürütmekle görevlidir.
- *Zihinsel Engellilerin Eğitimi Şubesi*, zihinsel yetersizliği olan bireylere verilen eğitim öğretim hizmetlerinin planlanması ve bu hizmetlerin yerine getirilmesi ile ilgili çalışmaları yürütmektedir.
- *Sosyal ve Duygusal Güçlüğü Olanların Eğitimi Şubesi*, otizmi, dikkat eksikliği ve hiper-aktivite bozukluğu, süreğen hastalığı olan bireyler ve sokak çocuklarının eğitim-öğretim ile ilgili çalışmaları yürütmekle görevlidir.
- *Özel Yeteneklerin Eğitim Şubesi*, üstün yetenekli çocuk, özel akademik alanlarda veya zekâ, yaratıcılık, sanat ve liderlik kapasitesi yönüyle yaşlılarına göre üst düzeyde performans gösteren ve bu tür yeteneklerini geliştirmek için okul tarafından sağlanamayan hizmet veya faaliyetlere gereksinim duyan çocuktur.

• **Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetleri Dairesi**

Bu Daire içinde psikolojik danışma ve rehberlik hizmet alanlarına göre sınıflandırılan bu şubeler ve görevleri aşağıda verilmektedir¹²³.

- *Eğitsel ve Mesleki Rehberlik Şubesi* bünyesinde, eğitsel ve mesleki rehberlik hizmetlerinde modeller, uygulamalar ve bilgi sistemlerini geliştirme, uygulama, izleme ve yönelme çalışmaları yürütülmektedir.
- *Kişisel ve Psiko-sosyal Hizmetler Şubesi*, psiko-sosyal koruma, önleme ve müdahale model ve programlarının oluşturulmasında aktif rol oynar. Travma, stres, ihmal, istismar, şiddet, intihar, sigara, alkol, madde kullanımı vb. konularda dokümantasyon oluşturulması, kişisel ve psiko-sosyal hizmetler alanında öğrenci, öğretmen, veli boyutlarında seminer ve eğitim planlamalarının yapılması bu şubenin görevleri arasındadır.
- *Psikolojik Ölçme Araçlar Şubesi*: 'Psikolojik ölçme araçları', rehberlik ve araştırma merkezleri ile okul rehberlik ve psikolojik danışma servislerinin

¹²² MEB Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü, *Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Kılavuzu*, Ankara, 2008, ss. 8-13.

¹²³ MEB Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü, a.g.e, ss. 4-6.

tarama, inceleme, tespit, öğrenci tanıma gibi çalışmalarında kullanabilecekleri çeşitli yetenek, zekâ ve standart başarı testleri; kişilik, tutum, mesleki ve akademik benlik, gelişim, öğrenci davranışlarını değerlendirme gibi ölçekler; ilgili envanterler, problem tarama envanterleri, kontrol listeleri, anketler ve benzeri ölçme araçlarına denilmektedir. Bu araçlar bireyin herhangi bir özelliğini belirleyerek onu tanımak amacıyla kullanılmaktadır. Söz konusu şube, rehberlik ve psikolojik danışma ile özel eğitim hizmetlerinde ihtiyaç duyulan, bireysel veya grup olarak uygulanabilen ölçme araçlarının kullanımına yönelik ihtiyaçları belirlemek, çoğaltılmasını sağlamak.

- *Rehberlik ve Araştırma Merkezleri Şubesi*, Rehberlik ve Araştırma Merkezlerini (RAM) mevzuata uygun olarak açma ve kapatma işlemleri ile gerektiğinde mevzuat çalışmalarını düzenleme görevlerini, ilgili şubelerle koordineli olarak yürütmekle görevlidir. Bununla birlikte RAM Şubesi; merkezlerin ihtiyaçlarının ve sorunlarının tespit edilmesi ve giderilmesine yönelik önlemlerin alınması, aile eğitimleri, eğitsel tanılama, psikolojik ölçme araçları uygulamanın yanı sıra yıllık çalışma programlarını ve yılsonu faaliyet raporlarını inceleme, değerlendirme ve sonuçlarını ilgili şubelere bildirme görevlerinin yerine getirmektedir.

- **İdare İşler Dairesi**

Bu Daire, genel müdürlüğe bağlı olarak faaliyet gösteren okul ve kurumların yatırım ve donatım hizmetleri ile okul ve kurumların ödeneklerinin gönderilmesi, personel ihtiyaçlarının belirlenmesi, hizmet içi eğitim programlarının hazırlanmasına ilişkin iş ve işlemleri yürütmektedir¹²⁴.

2.2.3.2. Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü

ÖOK, Türkiye Cumhuriyeti uyruklu gerçek kişiler, özel hukuk tüzel kişileri veya özel hukuk hükümlerine göre yönetilen tüzel kişiler tarafından açılacak özel öğretim kurumlarına kurum açma izni verilmesi, kurumun nakli, devri, personel çalıştırılması, kurumlara yapılacak malî destek ve bu kurumların eğitim-öğretim, yönetim, denetim ve gözetimi ile yabancılar tarafından açılmış bulunan özel öğretim kurumlarının; eğitim-

¹²⁴ MEB Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü, a.g.e, s. 13.

öğretim, yönetim, denetim, gözetim ve personel çalıştırılmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemekte¹²⁵ görevli bulunmaktadır.

2.2.4. Taşra teşkilatı

2.2.4.1. Millî Eğitim Müdürlükleri

Her ilde Millî Eğitim Müdürlüğü, merkez ilçe hariç her ilçede İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü bulunmaktadır. İl Millî Eğitim Müdürlüğü aynı zamanda merkez ilçe millî eğitim hizmetlerini de yürütmekle sorumludur¹²⁶.

Ayrıca, il millî eğitim müdürleri valiye, ilçe millî eğitim müdürleri kaymakama ve il millî eğitim müdürüne, millî eğitim müdürlüklerinde görevli diğer personel görev unvanına göre üstlerine karşı sorumludur¹²⁷.

İl ve ilçe millî eğitim müdürlüklerinin ÖZER hizmetleri konusunda üstlendiği olduğu bir takım görevleri vardır. Bunlar ana hatlarıyla şöyledir¹²⁸:

- Okullarda özel eğitim sınıflarının açılması ve bunların ihtiyaca göre sayılarının artırılması için tedbirler almak,
- Özel eğitime muhtaç çocukların eğitimi ile ilgili tedbirleri almak,
- Rehberlik ve araştırma merkezlerinin görevlerini yürütmelerinde resmî ve özel okul, kurum ve birimler arasında iş birliği ve koordinasyonu sağlamak,
- Özel eğitim okul ve kurumlarının çalışmalarını izlemek, denetlemek ve değerlendirmektir.

Ayrıca, yukarıda izah edilmeye çalışılan görev ve sorumlulukların ifası yönünde il ve ilçe millî eğitim müdürlüklerinde bulunması gereken başlıca yirmi üç bölüm oluşturmuştur. Ancak bu bölümler arasında ÖZER hizmetlerine ilişkin yalnızca iki bölüm görevlendirilmiştir. Bunlar: *Özel Eğitim ve Rehberlik Bölümü* ile *Özel Öğretim Kurumları Bölümü*'dür¹²⁹.

¹²⁵ “Özel Öğretim Kurumları Kanunu”, Resmi Gazete, 5580, 8 Şubat 2007.

¹²⁶ MEB Teşkilat...

¹²⁷ MEB Teşkilat...

¹²⁸ “MEB Millî Eğitim Müdürlükleri Yönetmeliği”, Resmi Gazete, 22175, 18 Ocak 1995.

¹²⁹ MEB a.g.y.

Özel Eğitim ve Rehberlik Bölümü; okullarda rehberlik servislerinin kurulması ve bu servislerin personel araç, gereç ihtiyaçlarının tespiti ve sağlanması ile ilgili iş ve işlemleri yürütmek; rehberlik servislerinin mevzuata uygun ve etkin çalışmasını sağlayıcı projeler hazırlamak ve uygulama sonuçlarını değerlendirmek; rehberlik ve araştırma merkezlerinin etkin ve verimli çalışmasına yönelik tedbirler almak; ilkokuldan itibaren öğrencilerin ilgi ve yetenekleri doğrultusunda yönlendirilmelerine, verimli çalışma alışkanlığı kazanmalarına yönelik danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin yürütülmesinde projeler üretmek, uygulamaları denetlemek, değerlendirmek, sonuçlar hakkında istatistikî veriler hazırlamak; özel eğitim okul ve sınıflarının açılması, yaygınlaştırılması, etkin ve verimli çalıştırılması için gerekli önlemleri almak¹³⁰ gibi görevleri haizdir.

Özel Öğretim Kurumları Bölümü ise; 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu ile Bakanlığa verilen görev ve hizmetlerden il düzeyinde yürütülmesi gerekenleri yürütmekle mükelleftir¹³¹.

2.2.4.2. Rehberlik ve Araştırma Merkezleri

MEB'nin ÖZER hizmetleri ile ilgili faaliyetlerini gerçekleştiren taşra teşkilatındaki ikinci birin RAM'dır. Açılma şartlarına ilişkin ölçütlerin Bakanlık tarafından hazırlanacak bir yönerge ile belirlenen RAM'lar, esas olarak eğitim-öğretim kurumlarındaki rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin il ve ilçe düzeyinde etkin ve verimli şekilde yürütülmesi ile ilgili çalışmaları yürütmekle sorumludur¹³². RAM'lar özel eğitim ihtiyacı duyan engelli bireylerin tanımlanması, bu bireylere yönelik rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin il ve ilçe düzeyinde yürütülmesinden de sorumludurlar. Engelli birey için en az sınırlandırılmış eğitim ortamının önerilmesi, birey ve ailesine destek eğitimi verilmesi, hem engelli hem de engellinin ailesine

¹³⁰ MEB a.g.y.

¹³¹ MEB a.g.y.

¹³² "MEB Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği", Resmi Gazete, 24376, 17 Nisan 2001, m. 21.

yönelik rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin sunulması RAM'lar tarafından yerine getirilecek hizmetler arasında sayılmıştır¹³³.

İl ve ilçe düzeyinde faaliyet gösteren RAM içinde iki ana bölüm vardır. Bunlar, *Rehberlik ve*¹³⁴ *Psikolojik Danışma Hizmetleri Bölümü* ile *Özel Eğitim Hizmetleri Bölümü* Başkanlıklarıdır. Bölüm başkanlığının sorumluluğunda yeterli sayıda psikolojik danışman, psikolog, psikometrist, eğitim programcısı ve sosyal çalışmacıyı bünyesinde barındırması gereken bölüm Başkanlığının¹³⁵ görevleri, ilgili yönetmeliğin 30. maddesinde 18 ayrı başlık altında sayılmıştır. Bu görevler arasında, rehberlik hizmetleri çerçeve programlarının hazırlanması, eğitim kurumlarında benzer hizmetleri veren birimlere destek verilmesi, bu alanda hizmet talebinde bulunanlarla ilgili değerlendirmeler yapılması, rehberlik hizmetlerinin geliştirilmesine yönelik yayınlar hazırlamak gibi geniş ve kapsamlı bir görev alanı belirlenmesine gidilmiştir.

RAM içinde yer alan Özel Eğitim Hizmetleri Bölümü başkanlığı da çeşitli branşlarda uzman yeterli sayıda elemanla hizmet verir. Özel eğitim gerektiren bireylerin tespit sürecine katılmaktan, özel eğitim duyan çocuklar ve ailelere yönelik her türlü hizmetin verilmesine kadar geniş bir yelpazede yer alan görevleri üstlenen bölümün görevleri ilgili yönetmeliğin 32. maddesinde ayrıntılı şekilde sayılmıştır.

MEB'nin ÖZER hizmetlerinin sunumu ile ilgili taşra örgütünün idari yapılanması değerlendirildiği zaman, özel yetenek veya üstün zekaya sahip bireylerin ayrı bir özürü grubu gibi değerlendirilerek Özel Eğitim Daire Başkanlığına bağlı bir birim tarafından bu kesime yönelik hizmetlerin sunulması üzerinde durulması gereken bir hususu oluşturmaktadır. Üstün zekalı ve yetenekli bireylere yönelik eğitimin, bu insanların bir engelli olmadığı tespitinden hareketle MEB içinde ayrı bir birim tarafından yerine getirilmesi daha isabetli olacaktır. Çünkü bu kişilerin sahip olduğu özel yeteneklerin bir şekilde ülkenin geleceği ve gelişmesine katkıda bulunacak şekilde değerlendirilmesi, eğitim sisteminin de bu amaca hizmet edecek şekilde örgütlenmiş olması gerekir. Mevcut idari yapılanma üstün zekalı ve özel yetenekli personeli bir özürü grubu gibi değerlendirmektedir.

¹³³ “Özel Eğitim Hizmetleri...”

¹³⁴ “MEB Rehberlik ve...”

¹³⁵ MEB a.g.y.

Dünya uygulamaları, engelli eğitiminde ailenin katkısını sağlayan sistem ve yöntemlerin daha başarılı olduğunu ortaya koymuştur. Türk sisteminde, MEB taşra teşkilatı içinde engelli bireylerin ailelerinin de eğitim sürecine katılmalarını sağlayacak bir idari yapılanma boşluğu vardır. Ailelerin eğitim sürecine katılmalarını sağlayacak ve katkılarını artıracak bir eğitim ve bilgilendirme hizmeti sağlamaya yönelik Aile Eğitim Şubelerinin açılması sistemin organizasyon yapısını tamamlayıcı bir adım olacaktır.

ÖZER hizmetlerinin sunumu ile ilgili idari yapılanmada dikkat çeken hususlardan biri de MEB içinde yer alan ÖOK ile ilgilidir. Sistem içinde ÖZER hizmetleri sunan özel sektör kuruluşları ile ilgili faaliyetleri üstlenen genel müdürlük, sürücü kurslarından, her düzeydeki dershaneye kadar özel sektöre ait eğitim kurumları ile ilgilenmektedir. Bu çerçevede, ÖZER hizmetleri sunan özel sektör kuruluşları da bu genel müdürlük teşkilat yapısı içinde alınmakta, bir diğer ifade ile özel sürücü kursları ile ÖZER hizmetleri veren kurumlar aynı çatı altında bulunmaktadır. Genel olarak engelliler, özellikle de ÖZER hizmetlerinin gösterdiği farklı özellikler dikkate alınca ÖZER hizmetleri için ayrı bir örgütlenme ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Bu alanda faaliyet gösterecek ayrı bir birimin oluşturulması bir çözüm olarak düşünülebilir.

MEB taşra teşkilatı içinde RAM'lar ÖZER hizmetleri konusunda özel bir yer ve öneme sahiptir. Bu birimlerin etkin faaliyet göstermesi, bünyesinde bulunduracağı başta sosyal çalışması ve psikologlar olmak üzere yeterli sayıda insan gücüne sahip olmaları ile mümkün olacaktır. Kamu veya özel, bu alanda faaliyet gösterecek kurum ve kuruluşların uygulamada karşılaşacakları en önemli sorun alanlarının başında uzman personel yetersizliği oluşturmaktadır. Orta öğretim ve yüksek öğretim düzeyindeki eğitim kurumlarında bu alanda ihtiyaç duyulan uzman insan gücünün eğitimini sağlayacak eğitim programlarının açılması sağlanmalıdır.

2.3. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu

2.3.1. Tarihçesi ve kuruluşu

SHÇEK, 30 Haziran 1921 tarihinde Ankara'da, özellikle Kurtuluş Savaşı sırasında öksüz ve yetim kalan çocukların korunması, yetiştirilmesi amacıyla "Himaye-i

Etfal Cemiyeti” adıyla kurulmuştur¹³⁶. Kurum, 1924'te pastörize süt dağıtımı, 1927'de anne ve çocukların ücretsiz yararlanabileceği “Sıhî Banyolar”ın hizmete girmesi, 1928'de çocuk bahçelerinin açılması, 1929'da diş muayeneleri ve tedavilerinin başlaması, Çocuk Bakıcı Okulu'nun açılması gibi sosyal hizmet alanındaki pek çok ilki gerçekleştirdi ve döneminin en büyük sivil toplum örgütü haline gelmiştir¹³⁷. Çocuk Esirgeme Kurumu, 1937 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile kamu yararına çalışan dernek kabul edildi¹³⁸.

27 Mayıs ihtilalinden sonra 1961 yılında çıkarılan bir Kanunla, kısa bir süre için Kurumun idare heyeti Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca atanarak faaliyetlerini sürdürmüştür. SHÇEK ile ilgili son ve en kapsamlı yasal düzenleme 27 Mayıs 1983 tarih ve 2828 sayılı “*Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu*” ile Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu geçerliliğini yitirmiştir. SHÇEK, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın yönetiminde, kamu tüzel kişiliği olan katma bütçeli bir kurum haline gelmiştir¹³⁹. Ancak, 1991 yılında çıkartılan 356 sayılı KHK' ile 2828 sayılı Kanunda Kurumun statüsü ile ilgili bir değişiklik yapılmış ve SHÇEK, Başbakanlığa bağlı, kamu tüzel kişiliğine sahip katma bütçeli bir Genel Müdürlük statüsüne dönüştürülmüştür.

2.3.2. Amacı ve görevleri

Kurumun temel amacı, Kanunun birinci maddesinde “*korunmaya, bakıma veya yardıma muhtaç aile, çocuk, sakat, yaşlı ve diğer kişilere götürülen sosyal hizmetlere ve bu hizmetleri yürütmek üzere kurulan teşkilatın kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklar ile faaliyet ve gelirlerine ait esas ve usulleri düzenlemektir*” olarak belirlenmiştir.

SHÇEK'nun yukarıda belirtilen genel amaçlarını gerçekleştirmek için üstlendiği görevleri 2828 sayılı Kanunun 9. maddesinde;

¹³⁶ Vikipedi Özgür Ansiklopedisi,
http://tr.wikipedia.org/wiki/T.C._Ba%C5%9Fbakanl%C4%B1k_Sosyal_Hizmetler_ve_Cocuk_Esirgeme_Kurumu#Himaye-i_Etfal_Cemiyeti E.t. 15 Nisan 2009

¹³⁷ a.g.i.s.

¹³⁸ a.g.i.s.

¹³⁹ a.g.i.s.

- Sosyal yardım ve hizmetlerle ilgili esasları, sosyal hizmetler politikası ve hedeflerine uygun olarak tespit etmek, çalışma plan ve programlarını hazırlamak, uygulamak ve bu konuda ilgili bakanlık, kurum ve kuruluşlar arasında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı adına Koordinasyon ve işbirliği sağlamak¹⁴⁰,
- Öncelikle çocuğun aile içinde yetiştirilmesi ve desteklenmesi için aileyi eğitim, danışmanlık ve sosyal yardımlarla güçlendirmek, korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç çocuk, özürlü ve yaşlıların tespiti, bunların korunması, bakımı, yetiştirilmesi ve rehabilitasyonlarını sağlamak üzere gerekli hizmetleri yürütmek¹⁴¹,
- Kuruma bağlı olanlar dışında kurulacak sosyal hizmet kuruluşlarının, özel eğitim ve rehabilitasyon hizmeti verenler hariç olmak üzere açılış iznine, her türlü standartlarına ve işleyişlerine ilişkin esasları, varsa ücret tarifelerini tespit etmek, onaylamak, denetimini yapmak ve bu esaslara uymayanların faaliyetlerini durdurmak¹⁴²,
- Toplumun değişen ihtiyaçlarına göre özürlüler ve diğer sosyal hizmet alanlarında, Kanunlarla verilen diğer görevleri yerine getirmek, bunun için uygun gördüğü sosyal hizmet kuruluşlarını genel esaslar çerçevesinde kurmak ve işletmek¹⁴³.

olarak sıralanmıştır. Yukarıda sayılan bu 4 ana görev alanından 3 ve 4 numaralı görevler ile 2 numaralı başlıklar altında sayılan görevler Kurumun doğrudan ÖZER hizmetleri ile ilgili görevleridir.

2828 sayılı Kanun ve SHÇEK, ÖZER hizmetleri ile ilgili amaç ve görevleri bakımından değerlendirme yapıldığı zaman, bu alandaki görev alanlarının ve sorumluluklarının açık olarak düzenlenmediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Şüphesiz bunda SHÇEK'in bu alandaki hizmetlerini yürütmekle görevli birim olan Özürlü Bakım Hizmetleri Genel Müdürlüğünün sonraki bir tarihte oluşturulmuş olması bir faktör olabilir. Bir şekilde, 2828 sayılı Kanunla ilgili bazı değişiklikler yapmak gerekirse, Kurumun ÖZER hizmetleri ile ilgili görevlerini daha açık tanımlayacak düzenlemelere ihtiyaç vardır.

¹⁴⁰ “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu”, Resmi Gazete, 2828, 27 Mayıs 1983.

¹⁴¹ a.g.K.

¹⁴² a.g.K.

¹⁴³ a.g.K.

2.3.3. Merkez teşkilatı

SHÇEK Genel Müdürlüğü teşkilatı, bir genel müdürün yönetiminde merkez ve taşra teşkilatından oluşmaktadır. SHÇEK merkez teşkilatında Kurumun üstlendiği görevleri yerine getirmek için oluşturulan on altı ana hizmet birimi vardır. Bu ana hizmet birimleri arasında ÖZER hizmetleri ile ilgili olarak Kurumun üstlendiği görevler ÖBHDB yerine getirilmektedir¹⁴⁴.

2.3.3.1. Özürlü Bakım Hizmetleri Dairesi Başkanlığı

Özürlü Bakım Hizmetleri Dairesi Başkanlığının (ÖBHDB) ÖZER hizmetleri ile ilgili görevleri:

- Bedensel, zihinsel ve ruhsal özürleri nedeniyle normal yaşamın gereklerine uyamama durumunda olan her yaş grubundaki özürlü kişilerin korunması, bakımı, rehabilitasyonu ve toplum içinde bağımsız olarak yaşamalarını temin edici hizmetleri ve faaliyetleri düzenlemek;
- Tedavisi ve rehabilitasyonu mümkün olmayan özürlü kişilerin sürekli bakım altına alınmasını sağlamak üzere gerekli esasları ve standartları tespit etmek, uygulamayı yönlendirmek ve denetlemek;
- Özürlülük hizmetleriyle ilgili olan uygulamaları sürekli olarak izlemek, değerlendirmek, yönlendirmek ve denetlemek;
- Rehabilitasyon merkezleri ve özürlülere yönelik hizmetler ile ilgili diğer sosyal hizmet kuruluşlarının kurulması ve geliştirilmesi için gerekli çalışmaları yürütmek, uygulamayı takip ve koordine etmek; genel müdürlükçe verilecek benzer görevleri yapmak

Olarak sıralanabilir¹⁴⁵.

ÖZER hizmetleri ile ilgili olarak Kurumca yerine getirilmesi gereken görevler incelendiği zaman aynı alanda hizmet veren MEB taşra teşkilatı RAM tarafından yerine getirilen hizmetlerle benzerlik göstermektedir. Bu alandaki hizmetler için RAM tipi örgütlenmenin daha etkin olduğu dikkate alınır, SHÇEK bünyesinde de benzer bir örgütlenme ihtiyacı vardır. Bu sebeple Kurum ana hizmet birimlerinden birini oluşturan ÖBHDB, Kurum merkez teşkilatının bu alandaki hizmetleri daha etkin verebilmesi için

¹⁴⁴ a.g.K.

¹⁴⁵ SHÇEK, Özürlü Bakım Hizmetleri Dairesi Başkanlığı Brifing Raporu, <http://www.shcek.gov.tr/hizmetler/ozurlu/BrifingRaporu.pdf> E.t. 1 Mart 2009.

yeniden yapılandırılmalıdır. Bu yapılandırma içinde Başkanlık bünyesinde alt şubeler oluşturulması isabetli olacaktır. Üç ana alanda faaliyet gösterecek bu şubeler, ilki bakım ve rehabilitasyon programları geliştiren ve uygulayan birim, ikincisi bakım ve rehabilitasyon hizmetlerinde kullanılan araç ve gereçlerin geliştirilmesi üçüncüsü ise engelli bireyler ve ailelerine yönelik psiko-sosyal destek hizmetleri geliştirilmesine yönelik faaliyetlerde bulunmalıdır¹⁴⁶. Bu tür bir yapılanma SHÇEK'in bu alandaki hizmetlerinin daha etkin olarak yerine getirilmesine hizmet edecektir.

2.3.4. Taşra teşkilatı

Kurumun taşra teşkilatında Sosyal Hizmet Müdürlükleri yer almaktadır. Sosyal Hizmet Müdürlükleri, her ilde ilin nüfus yoğunluğu gibi hizmetin götürülmesi için duyulan ihtiyaç ve etkinlik dikkate alınarak Bakanlık onayı ile kurulmaktadır. Aynı şekilde ilçenin il'e uzak oluşu ve sosyal hizmetlerin götürülmesinde öncelik arz eden yerlerden başlamak üzere belirtilen şartları taşıyan ilçelerde İlçe Sosyal Hizmetler Müdürlükleri Bakanlık Makam Onayı ile kurulmaktadır.

2.3.4.1. Sosyal Hizmetler Müdürü

İl Sosyal Hizmetler Müdürü, Kurumun İldeki temsilcisi ve İl İdare Şube Başkanı statüsünde olup, İlçe Sosyal Hizmetler Müdürleri ile İl ve İlçede Kuruma bağlı kuruluşların amiri konumundadır. İl Sosyal Hizmetler Müdürü, İl sınırları içindeki uygulama ve işlemlerden vali ve genel müdüre karşı sorumludur. İlçe Sosyal Hizmetler Müdürü, kurumun İlçedeki temsilcisi ve İlçede Kuruma bağlı kuruluşların amiridir. İlçe Sosyal Hizmetler Müdürü yaptığı işlemlerden Kaymakam ve İl Sosyal Hizmetler Müdürüne karşı sorumlu bulunmaktadır¹⁴⁷.

İl ve İlçe Sosyal Hizmetler Müdürlerinin görevlerine bakıldığında ise şunlar ilk sırada gelmektedir¹⁴⁸:

¹⁴⁶ “Bakıma Muhtaç Özürlülerin Tespiti....

¹⁴⁷ a.g.yy.

¹⁴⁸ a.g.yy.

- Kanun, tüzük, yönetmelik, yönerge, genelge, plan, program ve emirlerle kendilerine verilen görevleri yapmak, görev alanındaki kuruluşları incelemek, koordine etmek, denetlemek, ihtiyaçlarını belirlemek, hizmetlerin daha iyi yürütülmesi ve geliştirilmesi için kendi yetkisi dâhilinde olanları yapmak, olmayanlar için üst makama teklifte bulunmak,
- Müdürlüğün iç bünyesinde gerekli iş bölümünün yapılmasını ve hizmetlerin en iyi şekilde yürütülmesini sağlamak,
- Korunmaya, bakıma, yardıma muhtaç çocuk, genç, özürlü, yaşlı kişi, aile ve gruplar ile sosyal hizmetlere ihtiyaç duyan diğer kişileri belirlemek, başvurularını incelemek, değerlendirmek ve gerekli işlemleri yapmaktır.

Ayrıca, Sosyal Hizmet Müdürlükleri bünyesinde altı şube hizmet vermektedir. ÖZER hizmetleri ile ilgili çalışmaları, söz konusu şubeler arasında “Özürlü Hizmetleri Şubesi” yürütmektedir.

Kurumun merkez teşkilatı için yapılan önerileri de dikkate alarak taşra teşkilatının da yeniden yapılandırılması isabetli olacaktır. Bu bakımdan Kurumun il ve ilçe müdürlükleri bünyesinde RAM'lara benzeyen merkezler oluşturulmalıdır. Bu yapılanma bu hizmetlerin Kurumun hangi birimi tarafından yerine getirildiğinin açık tespitine de imkan verecektir. Bakım ve Rehabilitasyon Araştırma Merkezleri (BRAM) ismi ile örgütlenebilecek bu birimler il ve ilçe düzeyinde ÖZER hizmetlerinin yürütülmesinden sorumlu Kurum idari organlarını oluşturacaktır. Bu merkezler, Kurum merkez teşkilatı içinde yer alan ve yeniden yapılandırılması önerilen ÖBHDB belirlenen politikaları ve geliştirilen yöntemleri hayata geçirecektir.

2.4. Diğer Kurumlar

Bilindiği gibi, her toplumda engellilere yönelik değişik hizmetler sunan çok sayıda kurum ve kuruluş vardır. ÖZER hizmetlerinin sunulması ile ilgili olarak bu alanda faaliyet gösteren ve yukarıda kurumsal yapıları, amaçları ve görevleri belirtilen kurumlar yanında çoğunluğu gönüllülük esasına göre faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlar da vardır. Bazı faaliyetleri bakımından ÖZER hizmetleri ile ilgili faaliyet gösteren bu kurum ve kuruluşlar kısaca şunlardır.

2.4.1. Belediyeler

Belediyelerin kazanmış olduğu mali güç ve imkanların artışı, yerel yönetimlerin özürllülere yönelik hizmetlerin teminine yönelik ilgisini artırmıştır. Çok sayıda Büyükşehir, il ve ilçe belediyesi, özürllülere yönelik hizmetler vermektedir. Belediyelerin bu faaliyetlerine bir örnek vermek gerekirse İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB), Sağlık ve Sosyal Hizmetler Özürllüler Müdürlüğü (SSHÖM) ALO 153 hattı oluşturmaktan, özürllü ve yaşlılara ücretsiz ulaşım sağlanması, tıbbi rehabilitasyon hizmetleri verilmesi, protez araç ve gereçlerinin sağlanması, engellilere yönelik işitme cihazından akülü sandalyeye kadar araç gereç temini, özürllü yaz okulları açılması gibi faaliyetleri yürütmektedir. Yine İBB ve diğer belediyeler, son yıllarda AB fonlarından desteklenen özürllülere yönelik çeşitli projeleri hayata geçirmeye çalışmaktadırlar.

2.4.2. Vakıflar

Çoğunluğu İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirler olmak üzere özürllülere yönelik hizmet veren Vakıf olarak örgütlenmiş çok sayıda kuruluş vardır. Türkiye Körler Vakfı, Altınokta Körlere Hizmet Vakfı, Türkiye Sakatları Koruma Vakfı, İşitme Özürllü Çocukları Eğitim ve Araştırma Vakfı, Dost Yaşam Down Sendromu Vakfı gibi sayıları 50'ye yaklaşan bu kuruluşlar faaliyet alanları ile ilgili engelli gruplarına yönelik hizmetler vermektedirler¹⁴⁹. Özürllülere yönelik hizmet veren bu vakıflardan Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Vakfı ile Eğitilebilir Eğitim ve Rehabilitasyon Vakfı ÖZER hizmetleri ile ilgili olarak doğrudan hizmet veren kuruluşlar olarak dikkat çekmektedir. Özellikle engellilere yönelik eğitim hizmetleri veren diğer vakıf kuruluşlarının da ayrıca ÖZER hizmetlerine yönelik faaliyetleri bulunmaktadır.

2.4.3. Konfederasyonlar

Engellilere yönelik hizmet veren dernek, vakıf ve benzeri kuruluşların üst organizasyonunu oluşturan Türkiye Sakatlar Federasyonu (TSK), doğrudan veya dolaylı

¹⁴⁹ ÖZİDA, www.ozida.gov.tr/ E.t.5 Mart 2009.

çeşitli etkinliklerle ÖZER hizmetlerine yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır. Engellilerle ilgili üye federasyonlarca temsil edilen sakat gruplarının sosyal, ekonomik, kültürel ve sportif faaliyetler bakımından topluma yakınlaştırılması ve çalışma hayatına kazandırılması amacıyla oluşturulan Konfederasyon, işitme ve görme engelliler federasyonları başta olmak üzere 5 federasyon ile çok sayıda dernek ve vakfın üyeye sahiptir. TSK yanı sıra çeşitli faaliyetleri dolayısıyla Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ) ve Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) de engellilere yönelik hizmet sunan kurumlar arasında yer almaktadır¹⁵⁰.

2.4.4. Federasyonlar

ÖZİDA'nın verilerine göre Türkiye'de özürlü gruplara yönelik hizmet verme amacıyla oluşturulmuş 9 federasyon vardır. Bunlar arasında, zihinsel özürler, bedensel özürler, körler, işitme engelliler, görme engelliler federasyonları ilk akla gelenlerdir¹⁵¹.

2.4.5. Dernekler

Toplumun dezavantajlı gruplarını oluşturan özürler, örgütlenme konusunda diğer toplum kesimlerine göre birçok bakımdan daha avantajlı olan kesimler olarak dikkati çekmektedir. Nitekim, Türkiye'nin her ilinde ve bir çok ilçesinde hemen hemen her özür grubuna yönelik faaliyet gösteren çok sayıda dernek vardır. Yine ÖZİDA'dan ulaşılabilen verilere göre bu kesime yönelik hizmet veren dernek sayısı 1121'dir¹⁵². Federasyonlar ve Konfederasyonlar için söz konusu olduğu gibi bu dernekler içinde de, özürler için genel hizmetler yanında ÖZER hizmetlerini kapsama alan faaliyet gösteren dernekler vardır.

¹⁵⁰ ÖZİDA, a.g.i.s.

¹⁵¹ ÖZİDA, a.g.i.s.

¹⁵² ÖZİDA, a.g.i.s.

2.4.6. Spor Kulüpleri

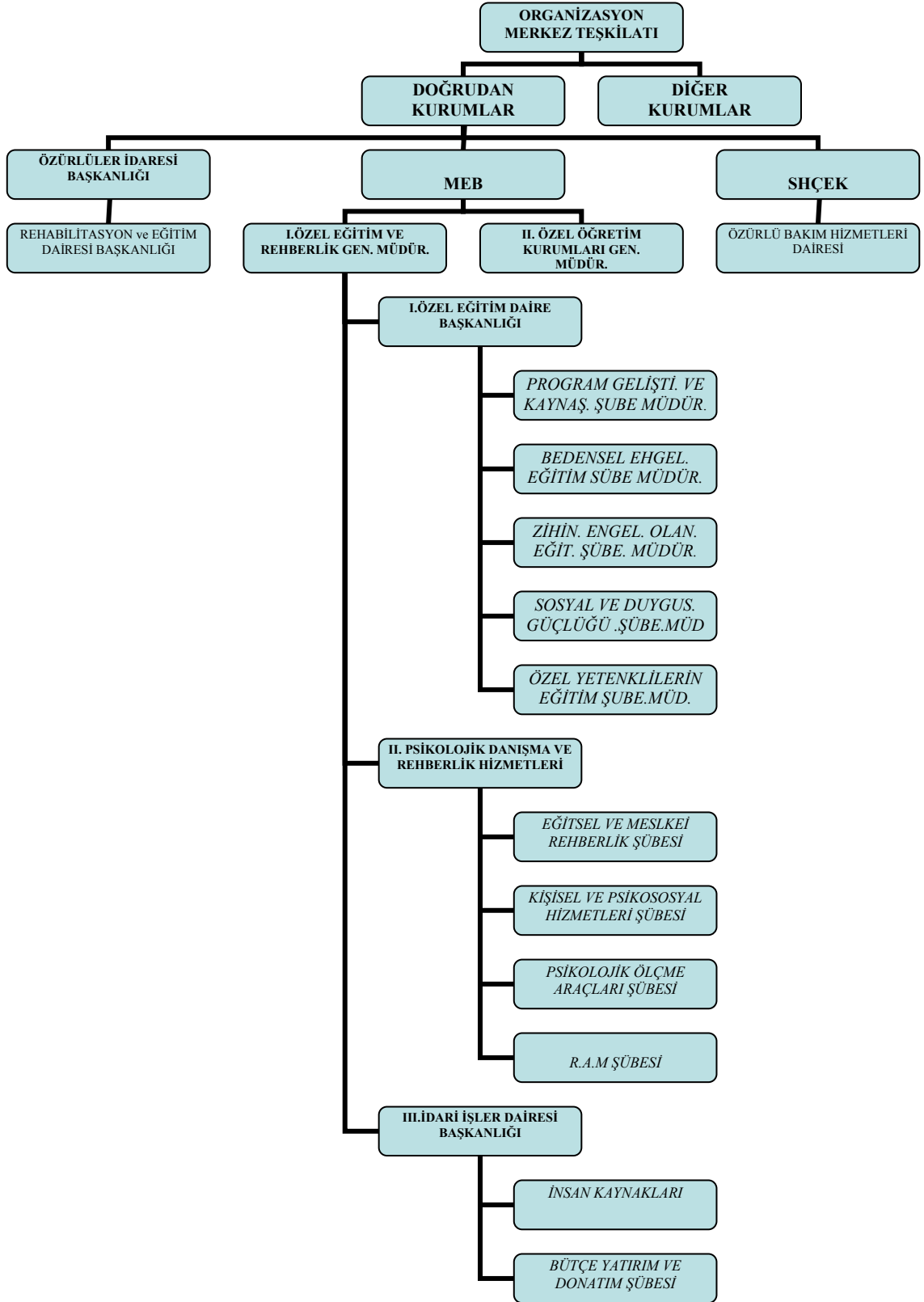
Sportif faaliyetler engelli grupların kendi özgüvenlerini kazanmaları ve toplumla kaynaşmaları bakımından iyileştirici faaliyetlerin başında gelmektedir. Türkiye’de özürlü toplum kesimlerinin sportif faaliyetleri kurumsal düzeyde ve belirli bir disiplin içinde yerine getirmelerini sağlayacak spor kulüpleri ve federasyonlar kurulmuştur. Çeşitli engel gruplarına göre oluşturulan bu kulüpler arasında 44 bedensel engelliler tekerlekli Sandalye Basketbol, 87 işitme engelli, 45 görme engelli ve 80 zihinsel engelli spor kulüp ve federasyonu vardır¹⁵³.

2.4.7. Diğer

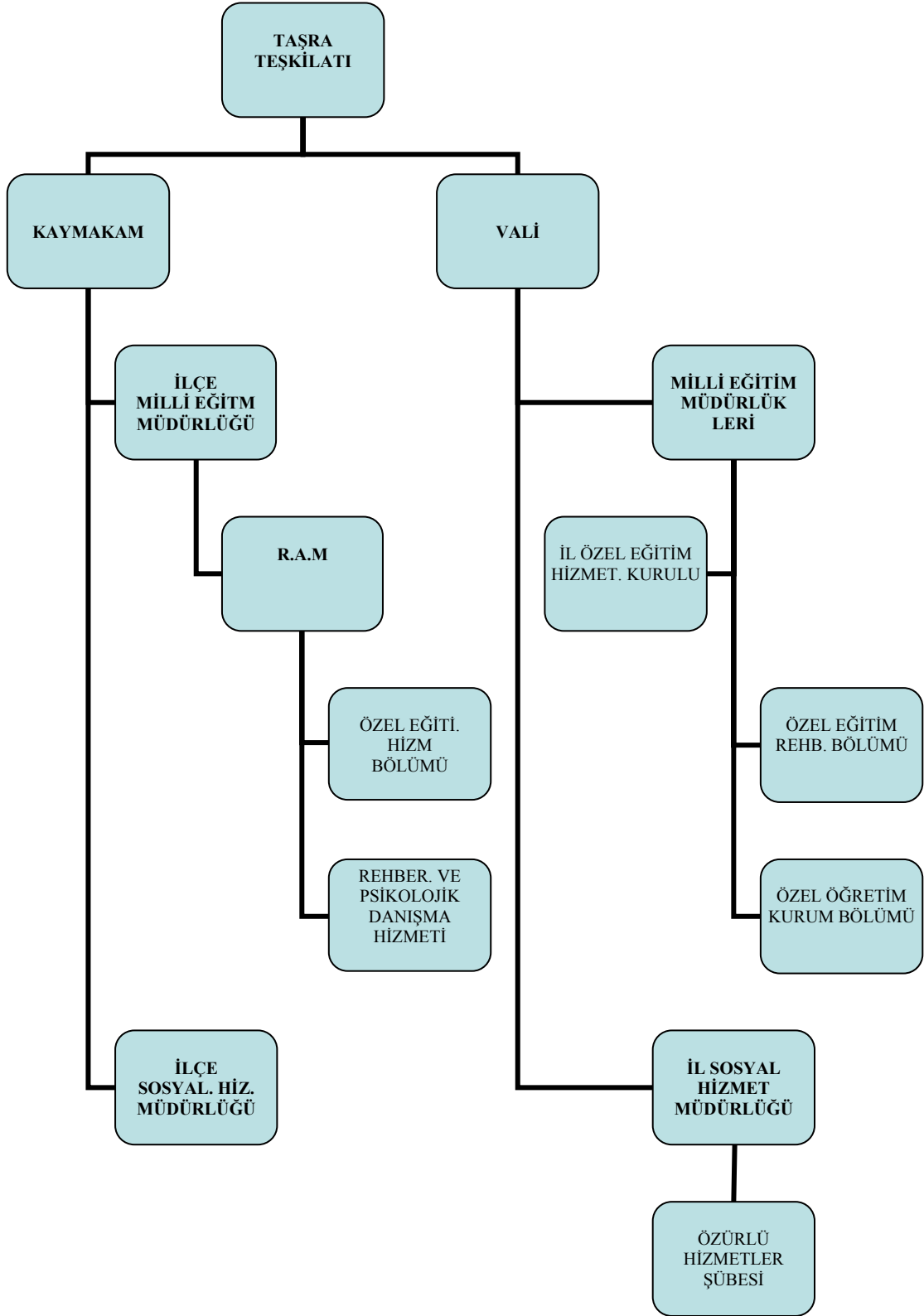
Yukarıda sayılan kurumlar dışında çeşitli faaliyetleri dolayısıyla Şehit ve Gazilerle ilgili dernek ve diğer kuruluşlar ile Türkiye İş Kurumu (TİK) engelli nüfus kesimlerine yönelik çeşitli faaliyetler gerçekleştirmektedirler.

¹⁵³ ÖZİDA,a.g.i.s.

Şema 2.1. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetleri Merkez Teşkilat Yapısı

Şema 2.2. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetleri Taşra Teşkilat Yapısı

3. ÖZEL EĞİTİM VE REHABİLİTASYON HİZMETLERİ PLANLANMASI

3.1. Genel Amaçlar

Değişik tarifleri olmakla birlikte, yönetim sürecinin ilk ve en önemli aşamasını oluşturan planlama, “amaçların ve bu amaçların gerçekleştirilmesi için gerekli olan eylemlerin belirlenmesi süreci”¹⁵⁴ olarak tanımlanır. 5378 Sayılı “Özürsümler Kanunu”nda Türkiye’de ÖZER hizmetleri ile ilgili iki temel amaç belirlenmiştir. Bu amaçlardan ilki eğitimde eşitlik ilkesi ile ilgili olup, 5378 sayılı Kanunun 15 maddesinde; *“Hiçbir gerekçeyle özürsümlerinin eğitim alması engellenemez. Özürsümlü çocuklara, gençlere ve yetişkinlere, özel durumları ve farklılıkları dikkate alınarak, bütünleştirilmiş ortamlarda ve özürsümlü olmayanlarla eşit eğitim imkânı sağlanır”*¹⁵⁵ ifadesi ile açıklanmıştır. İkinci amaç ise aynı Kanun’un 10. maddesinde *“Rehabilitasyon hizmetleri toplumsal hayata katılım ve eşitlik temelinde özürsümlerinin bireysel ve toplumsal ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak verilir”*¹⁵⁶,ifadesi ile özetlenmiştir. Kısaca belirtmek gerekirse, Türkiye’de ÖZER hizmetler ile ilgili olarak yürütülen faaliyetlerin yukarıda belirtilen iki temel amacı etkin şekilde gerçekleştirmeye yönelik olarak düzenlenmesi gerekir.

ÖZER hizmetlerine yönelik olarak gerçekleştirilecek bir planlama faaliyetinin, bu iki temel amacın etkin şekilde hayata geçirilebilmesi için “ kim tarafından, neyin, ne zaman, nasıl ve nerede yapılacağı” ile ilgili soruların cevaplarını vermesi gerekir. Tezin bu kısmında, başlangıç paragrafında da vurgulandığı gibi, ÖZER hizmetleri yönetim sürecinin en önemli aşamalarından birini oluşturan planlama sürecinin Türkiye’de nasıl gerçekleştirildiği sorusuna cevap verilmeye çalışılacaktır. Bu çerçevede, öncelikle Türkiye’nin iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmasını bütüncül bir yaklaşımla ele alan Kalkınma Planında ÖZER hizmetlerinin planlanması ile ilgili hususlara yer verilecek, daha sonra bu hizmetlerin yürütülmesinden birinci derecede sorumlu olan ÖZİDA’nın planlama faaliyetlerine yer verilecektir.

¹⁵⁴ Efil, s. 132.

¹⁵⁵ “Özürsümler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”, Resmi Gazete, 1 Temmuz 2005.

¹⁵⁶ a.g.K.

3.2. Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetleri

İlki 1963-1967 dönemi için geçerli olan Beş Yıllık Kalkınma Planlarının sonuncusu olan Dokuzuncu Kalkınma Planı (DKP), 2007-2013 yılları arasındaki dönem için uygulanacak olup, Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda bütüncül bir yaklaşımla gerçekleştireceği dönüşümleri ortaya koyan temel politika dokümanıdır¹⁵⁷. Bu kapsamda DKP'nın Türkiye'nin 2001-2023 dönemi için hazırlamış olduğu Uzun Vadeli Stratejinin 2007-2013 dönemine ait hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik “İstikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen, AB'ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye” vizyonu ile hazırlanmıştır.

Genel olarak özürllüer ve ÖZER hizmetleri ile ilgili temel amaçlar, hedefler ve ilkelere DKP'nın “Beşeri Gelişme ve Sosyal Dayanışmanın Güçlendirilmesi”¹⁵⁸ başlıklı bölümünün “Gelir Dağılımının İyileştirilmesi, Sosyal İçerme ve Yoksullukla Mücadele” ve “Sosyal Güvenlik Sisteminin Etkinliğinin Artırılması” alt başlıklarında yer verilmiştir. DKP'nın genel hazırlanma sistematiğine uygun olarak bütün başlıklarla ilgili olduğu gibi, özürllüerle ilgili hususlara da üç ayrı bölümde yer verilmiştir. Bu başlıklardan ilki, 5. bölümde “Plan öncesi dönemde gelişmeler ve tespitlerle” ilgili olup, özürllüerle yönelik tespitler kısaca şunlardır¹⁵⁹:

- Özellikle, emekli, *özürllü*, dul-yetim ve öğrenciler ile yoksul ve kırsal kesimdeki ailelere yönelik gelir artışı sağlayacak transferler yapılmıştır.
- Kadınlar, çocuklar, yaşlılar, *özürllüer* ve kente göç edenler başta olmak üzere, yoksulluk riskiyle karşı karşıya olanlara yönelik eğitim, kültür ve sağlık gibi hizmetlerin artırılması ihtiyacı devam etmektedir.
- Süreğen hastalığı olan özürllüerinin yüzde 24,8'i ve diğer özürllüerinin yüzde 36,3'ü okuma-yazma bilmemektedir. Ayrıca, sosyal yaşam alanlarının hareket edebilirliklerini kısıtlaması, işyerlerinde uygun ortamın yaratılamaması ve özürllü işgücüne olan talebin oldukça sınırlı olması gibi nedenlerle, her 5 özürllüden yalnızca 1'i işgücü piyasasında yer alabilmektedir. *Özürllüerinin sağlık, eğitim, istihdam ve sosyal güvenliğe erişimlerinin artırılarak topluma*

¹⁵⁷ “Dokuzuncu Kalkınma Planı”, Resmî Gazete, 26215, 1 Temmuz 2006.

¹⁵⁸ a.g.e.

¹⁵⁹ a.g.e.

katılımlarının sağlanmasını amaçlayan 5378 sayılı Özürlüler Kanunu 2005 yılında yürürlüğe girmiştir.

- Ülkemizde *sosyal hizmet ve yardımlara* olan ihtiyaç; göç, kentleşme, aile yapısında meydana gelen değişim, nüfus artışı ve işsizlik gibi nedenlerle artarak devam etmektedir. 2000 yılında toplam sosyal yardım harcamalarının Gayri Safi Yurt İçi Hasıla'ya (GSYİH) oranı yüzde 0,48 iken, bu oran 2005 yılında yüzde 0,86'ya yükselmiştir. Bu kapsamda özürlülere ve yaşlılara verilen aylıklar, çocuklara eğitim ve sağlık yardımları ile muhtaç ailelere yakacak ve gelir getirici proje desteği gibi yardımlar yapılmaktadır.

- Sosyal hizmet ve yardımlardan yararlanacak kişi ve grupların tespiti için sağlıklı kriterler oluşturulması çalışmalarına başlanmıştır. Ancak, sistemde kurumlar arasındaki işbirliği eksikliği ve nitelikli personel sıkıntısı nedenleriyle gerçek ihtiyaç sahiplerine istenen düzeyde hizmet sunulamamaktadır. Ayrıca, sosyal hizmet ve yardımlarda gönüllü kuruluşlarla işbirliğinin geliştirilmesi ihtiyacı sürmektedir.

Planın "*Hedefler ve Tahminler*" başlıklı altıncı bölümünde ise genel olarak da olsa doğrudan özürlülerle ilgili herhangi bir ifadeye yer verilmemiştir. Genel olarak eğitim ve istihdamla ilgili sosyal hedefler belirlenmiş olup bu alandaki iyileşmelerin özürlülere yönelik istihdam ve eğitimin de iyileştirilmesi sonucunu doğuracağı beklenebilir.

DKP'nın "*Temel Amaçlar ve Gelişme Eksenleri*" başlıklı 7. bölümünde ise özürlülerle ilgili aşağıdaki amaç ve gelişme eksenlerine yer verilmiştir¹⁶⁰.

- İşgücü piyasasında zorluklarla karşılaşan kadınlar, gençler, uzun süreli işsizler, *özürlüler* ve eski hükümlüler için fırsat eşitliği sağlanacaktır.
- Özel eğitim gerektiren öğrencilerin eğitiminde kaynaştırma yöntemine öncelik verilecek ve mevcut okulların fiziki koşulları uygun hale getirilecektir.
- Özellikle kırsal kesimdeki kız çocuklarının, *özürlülerin* ve düşük gelirli ailelerin çocuklarının eğitim ihtiyaçlarının karşılanması desteklenerek bu kesimlerin eğitime erişimleri kolaylaştırılacaktır.
- Özürlülerin ekonomik ve sosyal hayata katılımlarının artırılmasına yönelik, sosyal ve fiziki çevre şartları iyileştirilecek, *özel eğitim imkanları* ve çalışma ortamının özel olarak düzenlendiği korumalı işyerleri geliştirilecektir.

Bir bütün olarak DKP, ÖZER hizmetlerine yönelik düzenlemeler bakımından değerlendirilirse, beklendiği gibi genel olarak özürlü kesime yönelik düzenlemene yer

¹⁶⁰ a.g.e.

verdiği, özürllere yönelik plan hedefleri, amaçları ve stratejisini eğitim, istihdam ve yoksullukla mücadele ile sosyal güvenlik ana başlıkları altında düzenleme çalıştığı, özellikle özürllere yönelik ayrı bir bölüm oluşturulmadığı dikkat çekmektedir. Bu genel değerlendirme içinde ÖZER hizmetlerine yönelik doğrudan ifadelerin Planın Temel Amaçlar ve Gelişme Eksenleri kısmında bir paragraf olarak yer aldığı görülmektedir. Kalkınma planının konu ile ilgili bütün tarafların katılımı ile hazırlandığı ve nihayet Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) görüşülerek bir Kanun olarak yürürlüğe konulduğu dikkate alınırca hazırlama sürecindeki demokratik katılım en önemli özelliğini oluşturmaktadır.

DKP'nın özürllere yönelik yaklaşımı ile ilgili bir değerlendirme yapmak gerekirse, toplumun % 12'lik kesimini oluşturduğu ifade edilen özürllere yönelik ayrı bir bölümün oluşturulması, hedef ve amaçların bu bölüm içinde daha doğrudan ifadelerle yer alması daha isabetli olurdu.

3.3. Özürllüler İdaresi Başkanlığı Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetlerinin Planlaması

2003 yılında kabul edilerek 2005 yılında yürürlüğe giren 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun 9. maddesinde *“Kamu idareleri, kalkınma planları, programlar, ilgili mevzuat ve benimsedikleri temel ilkeler çerçevesinde geleceğe ilişkin misyon ve vizyonlarını oluşturmak, stratejik amaçlar ve ölçülebilir hedefler saptamak, performanslarını önceden belirlenmiş olan göstergeler doğrultusunda ölçmek ve bu sürecin izleme ve değerlendirmesini yapmak amacıyla katılımcı yöntemlerle stratejik plan hazırlarlar”* hükmüne yer verilerek, kamu idarelerinin politika üretme kapasitelerinin güçlendirilmesi hedeflenmiştir¹⁶¹.

5018 sayılı Kanun gereğince bütün kamu kurumları tarafından hazırlanması gereken Stratejik Plan, bir kamu kurumu olan ÖZİDA Başkanlığı tarafından da hazırlanmıştır. Stratejik plan 2008–2012 dönemi için hazırlanmış olup, Başkanlık Planın *“özürllülerin temel insan haklarına saygılı, fırsat eşitliğine dayalı, her türlü*

¹⁶¹ ÖZİDA, *Stratejik Plan (2008–2012)*, Ankara, 2007, s.22.

ayrımcılıktan uzak, toplumsal bütünleşmelerinin sağlanmasına yönelik önemli bir kurumsal belge olup, bu alanda hizmette bulunanlar için bir yol haritası niteliğini taşıdığı¹⁶², özellikle vurgulanmıştır.

Başkanlık bir kamu kurumu olarak stratejik planın hazırlanması konusunda 5018 sayılı Kanunda belirtilen kamu kurumlarının stratejik plana geçiş takviminde 2. sırada bulunmasına rağmen gönüllü olarak Stratejik Plan hazırlıklarına başlamış ve planın 2008–2012 yılları arasındaki 5 yıllık dönemi kapsamı ilkesini kabul etmiştir¹⁶³. 2005 yılı sonunda başlayan Stratejik Plan hazırlıklarının ilk döneminde üst yönetim desteğinin alınması, proje ekibi oluşturulması ve iş takvimi oluşturulması gerçekleştirilmiştir. Planın hazırlık aşamasında Kalkınma Planları, ÖŞ Kararları, Başkanlığın Ana Hizmet birimlerinden gelen görüşler, kamu ve özel sektöre ait paydaş kuruluşlardan gelen öneriler ve görüşler dikkate alınmış, ayrıca Planda yer alan bazı hususlar için çeşitli araştırma sonuçlarından faydalanılmıştır. Başkanlık, geniş bir katılımı hazırlanan Stratejik Planın 8.5 milyon özürsüz kesime yönelik çalışmaların etkin ve verimli şekilde yürütülmesi için bir rehber olacağı ileri sürülmüştür¹⁶⁴.

ÖZİDA Başkanlığı'nın stratejik planında beş ana amaç ve bu amaçlarla ilgili on beş hedef ve otuz stratejiye yer verilmiştir. Genel olarak özürsüzlere yönelik olan stratejik plan içinde üç amaç ve bu amaçlarla ilgili sekiz hedefin ve 17 stratejinin doğrudan ÖZER hizmetleri ile ilgili olduğu görülmektedir. Bu amaçlar ve ilgili hedef ve stratejileri şu şekilde özetlemek mümkündür¹⁶⁵:

Amaç 1.: Özürsüzlülerin sorunlarının tespiti ve çözüm önerileri için inceleme ve araştırma çalışmaları yapmak

Hedefler: Türkiye'de özürsüzlüğün önlenmesi, eğitim, bakım, rehabilitasyon, ulaşılabilirlik ve istihdam konularının birinde her yıl en az bir araştırma yapılacak, üniversitelerde özürsüzlükle ilgili araştırmaların sayısının iki kat artırılması teşvik edilecek, AB başta olmak üzere, dünyadaki sosyo-ekonomik ve politik gelişmelerin özürsüzlük politikaları ve uygulamalarına etkileri yıllık olarak incelenecektir.

¹⁶² ÖZİDA, a.g.e., s.11.

¹⁶³ ÖZİDA, a.g.e.,a.y.

¹⁶⁴ ÖZİDA a.g.e., ss.22–24.

¹⁶⁵ ÖZİDA a.g.e., ss. 87–90.

Stratejiler: Kurumun araştırma kapasitesinin geliştirilmesi, yapılacak araştırma ve inceleme çalışmalarının, uygulayıcı kurumların ihtiyaçları gözetilerek önceliklendirilmesi, inceleme ve araştırma sürecinde ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği ve koordinasyon sağlanması, uluslararası düzeyde yapılacak araştırma ve incelemeler için gerektiğinde yurt dışından uzman desteği alınması veya yerinde incelemeler yapılması, ihtiyaç duyulan durumlarda hizmet satın alınması, ulusal ve uluslararası finansal kaynaklardan yararlanılması.

Amaç 2.: Özürlülere fırsat eşitliği sağlamak üzere birincil ve ikincil mevzuat kapsamında oluşturulan tasarıları ve teklifleri incelemek, görüş bildirmek ve bu konuda teklifler hazırlamak

Hedefler: Uluslararası sözleşmeler ve AB müktesebatından doğan yükümlülüklerin yerine getirilmesine ilişkin çalışmalar 2012 yılına kadar % 90 oranında tamamlanacak, özürlülere sağlanan hakların iyileştirilmesi yönünde mevzuatta gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

Stratejiler: Uluslararası yükümlülüklerimizin ve mevcut mevzuattaki güncel değişikliklerin düzenli olarak incelenmesi, çeşitli veri kaynaklarına dayanılarak dönemsel ihtiyaçların tespit edilmesi, ihtiyaçların ülkenin sosyal ve ekonomik koşulları doğrultusunda önceliklendirilmesi, önceliklere göre ilgili kurum ve kuruluşların dahil olduğu komisyonlar kurulmasıdır.

Amaç 3.: Özürlülüğe ve özürlü kişilere ilişkin, ihtiyaca ve bilimsel kriterlere dayalı özürlülük sınıflandırması, ölçütleri ve istatistikleri elde etmek

Hedefler: 2011 yılına kadar uluslararası standartlara uygun ve karşılaştırılabilir bir sınıflandırma sistemi oluşturulacak, 2011 – 2012 yılları arasında uygun ölçme aracı ile 2. Türkiye Özürlüler Araştırması gerçekleştirilecek, 2008 yılından itibaren ulusal özürlüler veri tabanına bilgilerin aktarılması sağlanacaktır.

Stratejiler: Farklı ülkelerdeki sınıflandırma sistemlerinin incelenmesi, gerektiği durumlarda yurt içi ve yurt dışından uzman desteği alınması, sınıflandırma sisteminin kullanımının teşvik edilmesi, özürlülüğün ölçülmesinde İşlevsellik, Yetiyitimi ve Sağlığın ICF temel alınması, ölçme aracının geliştirilmesi ve özürlülük istatistiklerinin toplanmasında halk sağlığı, sosyal bilimler ve istatistik alanında uzmanlarla ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği ve koordinasyon yapılması, sosyal paydaşların veri tabanına bilgi akışının sağlanması, gerektiğinde dışarıdan hizmet satın alınması.

Stratejik Planda belirlenen her bir stratejik amacın gerçekleştirilmesi için performans kriterleri belirlenmiş, 2008–2012 döneminde bu hedeflerin gerçekleşmesine yönelik kriterlere vurgu yapılmıştır. Planın son kısmında belirlenen bu stratejik hedeflerin gerçekleştirilmesi için ihtiyaç duyulan kaynağı belirlemek üzere maliyetlendirme yapılmıştır. Genel bütçeye tabi olan Başkanlığın bütçe imkanları dışında sürekli kullanıma açık bir kaynağa sahip olmadığı, faaliyetlerini kısıtlı bütçe ile

sürdürmek durumunda olduğu, mali imkanların yetersiz olduğu durumlarda Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu (SYDT) ve Tanıtma Fonu kaynaklarından faydalanmaya çalıştıklarını, bunlara son yıllarda AB fonlarının kullanımına imkan veren projeleri ilave etmeye çalıştıkları vurgulanmıştır¹⁶⁶.

Tablo 2.1. ÖZİDA Başkanlığı'nın 2008–2012 Dönem Bütçesi

Kaynaklar	2008	2009	2010	2011	2012
Genel Bütçe	650.000	700.000	800.000	950.000	1.000.000
Bütçe Dışı Fonları	195.000	278.000	206.000	600.000	952.000
Dış kaynak	500.000	500.000	600.000	1.129.000	1.000.000
Toplam	1.345.000	1.498.000	1.606.000	2.679.000	2.952.000

Kaynak: ÖZİDA, *Stratejik Plan (2008–2012)*, Ankara, 2007, s.97.

Başkanlık Stratejik Planında belirtilmeye çalışıldığı gibi gerçekte en önemli gelir kaynağı genel bütçeden tahsis edilen tutar olup diğerleri iyimser bir beklenti ile stratejik plana konulan tutarları oluşturmaktadır¹⁶⁷.

Planda, Başkanlık personelinin tamamının bilişim teknolojisine yatkın oldukları ve bilgisayar teknolojisini kullandıkları, Kurumun tamamının bilgisayar donanımına sahip olduğu ve bütün bilgisayarların internet ağına bağlı olduğu belirtilmiştir. Ayrıca kurumsal çalışmalar kurum içi yerel ağda (intranet) yayımlanmaktadır¹⁶⁸.

3.4. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetlerinin Planlaması

DKP'deki hedeflerin belirlenen sürede ve nitelikte sonuçlandırılabilmesi amacıyla, söz konusu planda yer alan ve MEB sorumluluğunda yürütülmesi öngörülen tedbir maddelerinin uygulanması için, diğer bütün kamu kurumları gibi MEB'da 5018 sayılı Kanun gereğince bir stratejik plan hazırlamıştır.

¹⁶⁶ ÖZİDA, a.g.e., s.97.

¹⁶⁷ ÖZİDA, a.g.e.,s.97.

¹⁶⁸ ÖZİDA, a.g.e., s.71.

Stratejik Planın hazırlık döneminde “*MEB Stratejik Plan Hazırlık Programı*” oluşturularak Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Müsteşarlığına gönderilmiştir. MEB Stratejik Planın hazırlık çalışmaları 3 yıllık süreyi kapsamıştır¹⁶⁹.

Başta 2007–2013 yıllarını kapsayan DKP olmak üzere üst politika belgelerindeki eğitim hedefleri ve diğer bakanlıkların stratejik planları ile MEB stratejik planındaki stratejik amaç ve hedefler birbiri ile karşılaştırılarak uyumlaştırılmıştır¹⁷⁰.

MEB Stratejik Planı hazırlanırken planlama sürecinin her aşamasında Bakanlık merkez ve taşra teşkilatı çalışanlarının katılımı sağlanmaya çalışılmış, bunun yanı sıra paydaşların görüş ve önerilerine de başvurulmuştur¹⁷¹.

Hazırlık dönemi boyunca her düzeyden temsilcilerin yer aldığı personele stratejik plan hazırlanması ve stratejik yönetim döngüsü içerisinde bulunan kavramlarla ilgili olmak üzere toplam 1223 kişiye 346 saat hizmet içi eğitim düzenlenmiştir¹⁷².

MEB'nin hâli hazırda yürütmekte olduğu hizmetler ile stratejik planlamada öngörülebilecek yeni hizmetlere ilişkin stratejik alanlar sorun odaklı yaklaşım"la *on tema* başlığında gruplandırılmıştır. Aynı şekilde temalar altında yer alan stratejik amaç ve hedefler oluşturulurken “*sorun odaklı yaklaşım*” tercih edilmiştir. Diğer bir deyişle, tema konusunun “*stratejik boyutları*” ön plana çıkartılmıştır. Bu sorunlardan (stratejik konular) yola çıkılarak stratejik amaç ve hedefler oluşturulmuştur.

2010–2014 dönemi için hazırlanan stratejik planda *on ana tema, yirmi stratejik amaç ve yüz bir stratejik hedefe* yer verilmiştir. Belirlenen tema, stratejik amaç ve stratejik hedefler içinde ÖZER hizmetler ile ilgili üç stratejik amaç ve on üç hedef yer almıştır. Bu stratejik amaç ve hedefleri şu şekilde özetlemek mümkündür¹⁷³:

- *Güvenli ve Özel Eğitim Ortamları*

Sorun alanları: sosyal devlet yaklaşımı, toplumsal bütünleşme, bireylere uygun eğitim ortamlarının oluşturulması, bireylerin yeteneklerine göre yönlendirilmesi, bireylerin potansiyellerini en üst düzeyde gerçekleştirmesini sağlayan özel

¹⁶⁹ MEB, *MEB 2010–2014 Stratejik Plan*, Ankara, 2009, s.10.

¹⁷⁰ MEB, a.g.e., s.55

¹⁷¹ MEB, a.g.e., s.1

¹⁷² MEB, a.g.e., s.12.

¹⁷³ MEB, a.g.e., ss.134–146.

eğitim hizmetini sunmak, zamanında eğitim, RAM, aile eğitimi, güvenli eğitim ortamı

Stratejik Amaç 1.: Sosyal devlet anlayışı içinde, özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin potansiyellerini en üst düzeyde gerçekleştirebilmelerini ve toplumla bütünleşmelerini sağlamak üzere tanıma, tanılama ve yönettme hizmetlerinin niteliğini geliştirmek.

Stratejik Hedef 1.1.: Örgün eğitim kurumlarında ve rehberlik ve araştırma merkezlerinde bulunan rehber öğretmen açığına karşılayarak, psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerine tüm öğrencilerin ve ailelerin erişimini sağlamak.

Stratejik Hedef 1.2.: RAM'nin eğitsel değerlendirme ve tanılama hizmetleri ile rehberlik hizmet standartlarını 2012 yılı sonuna kadar belirlemek, her yıl % 20'sini standartlara uygun hale getirmek ve sayısını plan dönemi sonuna kadar % 12 artırmak.

Stratejik Hedef 1.3.: Etkili bir mesleki rehberlik ve yönettme için 2014 yılına kadar "Mesleki Bilgi Sistemi (MBS)"ni kurarak etkin kullanmak.

Stratejik Hedef 1.4.: Kaynaştırma eğitimi kapsamındaki öğrenciler için standartlara uygun hazırlanmış destek eğitimi ve özel eğitim sınıflarını plan dönemi sonuna kadar % 50 artırmak.

Stratejik Hedef 1.5.: Özel eğitim okulu/kurumu sayısını plan dönemi sonuna kadar % 25 arttırmak ve bu kurumlarda görev yapan öğretmenlerin % 20'sinin özel eğitim alanında engel türüne göre eğitim almasını sağlamak.

Stratejik Hedef 1.6.: Özel eğitim okul/kurumundaki erken eğitim ve okul öncesi eğitim sınıflarının 2008 yılında otuz bir olan sayısını plan dönemi sonuna kadar yüz ona çıkarmak.

Stratejik Hedef 1.7.: 2008 yılında 41 ilde faaliyet gösteren 45 Bilim ve Sanat Merkezini (BSM) geliştirmek ve plan dönemi sonunda sayıyı doksan dörtte çıkarmak.

Stratejik Amaç 2.: Bireylerin bedensel, ruhsal ve zihinsel yönden sağlıklı gelişimi için disiplinler arası katılımcı, bilgiye ve işbirliğine dayalı yönetim anlayışıyla öğrenci, aile ve yakın çevresiyle uyum ve eşgüdüm içerisinde şiddeti önleyen güvenli eğitim ortamları oluşturmak.

Stratejik Hedef 2.1.: "Eğitim Ortamlarında Şiddetin Önlenmesi ve Azaltılması Strateji ve Eylem Planı" kapsamında okul/ kurum çalışanlarının 2014 yılı sonuna kadar % 60 hizmet içi eğitim almalarını sağlamak.

Stratejik Hedef 2.2.: Güvenli ve şiddetten uzak eğitim ortamları sağlayarak ve şiddet konusunda toplumsal duyarlılığı artırarak okullarda şiddet ve şiddete kaynaklık eden olay sayısını her yıl % 10 oranında azaltmak.

- *Sosyal ve Kültürel Gelişim*

Sorun alanları: sosyal, kültürel, sportif ve sanatsal faaliyetler, mutlu birey, mutlu toplum.

Stratejik Amaç 1.: Sosyal, kültürel ve sportif faaliyetleri artırarak sosyal sorumluluk duygusuna sahip, kendini gerçekleştirmiş, sanatsal ve estetik yönü gelişmiş, kültürel mirasımızı koruyan, geliştiren ve gelecek kuşaklara aktarmayı görev edinmiş, sağlıklı ve mutlu bireyler yetiştirmek.

Stratejik Hedef 1.1.: Türk kültürünü ve geleneksel el sanatlarını araştırmak, orijinalini bozmadan gelecek nesillere aktarmak, çağdaş yorum ve tasarımlarla ulusal ve evrensel beğenilere ürün olarak sunmak.

Stratejik Hedef 1.2.: Eğitim sistemi içindeki öğrencilerin bireysel farkındalık düzeylerini, kendilerini ifade etme ve yeteneklerini sergileme güçlerini arttırmak üzere sosyal, kültürel, sportif ve sanatsal faaliyetlere katılım düzeyini plan dönemi sonuna kadar % 100 artırmak.

Stratejik Hedef 1.3.: Mevcut izci öğrenci sayısını plan dönemi sonuna kadar 2 katına çıkartmak.

Stratejik Hedef 1.4.: Öğrenciler arasında lisanslı sporcu sayısını branş çeşitliliğini de gözetenek plan dönemi sonuna kadar % 50 oranında artırmak.

Yukarıdaki belirtilen stratejik amaç ve hedefler dikkate alınarak, MEB Stratejik Planında izlenecek politika ve stratejiler belirlenmiştir. Bunlar¹⁷⁴:

- Sunulan tüm hizmetlerin temel kalite unsuru olan eğitim personeli ihtiyacının, eksiksiz karşılanmasını sağlamak üzere üniversiteler, sivil toplum örgütleri, kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği yapılacaktır.
- Öncelikle RAM"larda kullanılan ölçme araçlarının norm ve sertifikasyon çalışmaları yapılarak, kalite ve hizmet standartları belirlenecektir.
- Bireysel rehberlik hizmetlerinin gelişimsel rehberlik anlayışı içerisinde sürdürülmesini
- Sağlamak üzere üniversitelerden, alan uzmanlarından ve alandaki sivil toplum örgütleri ile kamu kurum ve kuruluşlarından en üst düzeyde yararlanılacaktır.
- Öğrencilerin sosyal ve kültürel faaliyetlere katılımı desteklenecek, bu konunun sağlıklı gelişimi ve başarıyı destekleyici niteliği veliler nezdinde vurgulanacaktır.
- Meslek tanıtımına, okul öncesi eğitim dönemde başlanması sağlanacak, bireyin okula, alana/programa, mesleğe ve işe yöneltilmesini etkili kılacak MBS, yaygın kullanım ve bilgi aktarımıyla hizmete sunulacaktır.
- Özel eğitime ihtiyaç duyan bireylerin sosyal ortamlarda, akranlarıyla birlikte eğitim almaları için, eğitim kurumlarındaki ihtiyaçlar sık ve düzenli periyotlarla belirlenecek ve gerekli düzenlemeler çağın gerekleri doğrultusunda yapılacaktır.
- Özel eğitime ihtiyaç duyan bireylerin sosyal uyum ve rehabilitasyon süreçlerinin desteklenmesi açısından önem arz eden sanatsal, kültürel ve sportif

¹⁷⁴ MEB, a.g.e., ss.140-150.

yarışma ve faaliyetlere katılmaları için yeterli teşvik verilecek ve gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

- BSM'nın, alanda yaşanan bilimsel gelişmeler ve çağdaş uygulamalar ışığında, personel, eğitim programı ve eğitim ortamları bağlamında standardizasyon çalışmaları ile nitel ve nicel gelişimleri sağlanacaktır.

- Eğitim ortamlarının öğrencilerin psiko-sosyal gelişimlerine destek sağlayıcı nitelikte olması için ulusal ve uluslararası protokol ve projelerle desteklenen geliştirme faaliyetleri gerçekleştirilecektir.

- Şiddet ve nedenleri, iletişim yöntemleri gibi konularda bilgilendirme çalışmaları yapılacak, eğitim faaliyetleri düzenlenecektir. Uyumlu ve ahenkli eğitim ortamları modelinin gerekleri olan tutum ve davranışların okul kurum personeli, öğrenci ve ailelere kazandırılması için görsel-işitsel yayınlar, toplantı ve seminerlerden yararlanılacaktır.

- Eğitim ortamlarının öğrencilerin psiko-sosyal gelişimlerine destek sağlayıcı nitelikte olması için ulusal ve uluslararası protokol ve projelerle desteklenen geliştirme faaliyetleri gerçekleştirilecektir. Bu protokol ve projeler; 2006–2010 Türkiye UNICEF Ülke Programı, “Eğitim Ortamlarında Şiddetin Önlenmesi ve Azaltılması Strateji ve Eylem Planı (2006-2011+)”, “Madde Bağımlılığını Önleme Ulusal Eylem Planı 2007-2010”, Kaynakları Sınırlı Ailelerin Güçlendirilmesi İşbirliği Protokolü (MEB&Anne Çocuk Eğitim Vakfı), “Eğitim Ortamlarında Şiddetin Önlenmesi ve Azaltılması Strateji ve Eylem Planı (2006-2011+)” kapsamında yürürlüğe giren MEB ile İçişleri Bakanlığı İşbirliği Protokolü, Avrupa Birliği “Türkiye’de Çocuklar İçin İyi Bir Yönetişim Koruma ve Adaletin Güçlendirilmesi Projesi”, 2007-2013 MEB Çalışma Programıdır.

- Uyumlu ve ahenkli eğitim ortamları modelinin gerekleri olan tutum ve davranışların okul-kurum personeli, öğrenci ve ailelere kazandırılması için görsel işitsel yayınlar, toplantı ve seminerlerden yararlanılacaktır.

- Şiddet ve nedenleri, iletişim yöntemleri gibi konularda bilgilendirme çalışmaları yapılacak, eğitim faaliyetleri düzenlenecektir. Öğrencilerin kendilerini her türden şiddete uğramaktan, istismar ve ihmalden korumaları konusunda bilinçlendirmeleri sağlanacaktır. Eğitim personeli, öğrenci ve aileler, çocuk ve insan hakları ve bu konuların Türk hukukundaki yeri konusunda bilinçlendirilecektir. Bu konularda eğitim yöneticilerinin bilgilendirilmesi ve çağın gereği tutum ve davranışlar geliştirmeleri hususunda hassasiyet gösterilecektir.

- İlköğretim ve ortaöğretim kurumları arasında geniş katılımlı, sportif, sosyal ve kültürel etkinlik ve yarışmalar ile izcilik faaliyetlerini düzenleyerek, gelişmesi ve yaygınlaşması sağlanacaktır. Sportif etkinliklere katılımın artması için mevcut spor salonlarında yenileme ve iyileştirme çalışmaları yapılacak, spor salonu olmayan okulların bu eksikliği giderilecektir. Okullar, sosyal etkinlikler, sanatsal ve kültürel faaliyetler için gerekli düzenlemelerin yapılması konusunda teşvik edilecektir.

- İzcilik konusunda tanıtım ve bilgilendirme faaliyetleri düzenlenecektir. İzcilik üniteleri ve benzeri tesislerden faydalanan öğrenci sayısı artırılarak, mevcut tesislerin ihtiyacı olan donatım ve malzemelerin temini sağlanacaktır. Bahsi geçen tesislerin yenilenmesi ve yenilerinin tesis edilmesi için hayırsever katkısı, Sivil Toplum Kuruluşların (STK) ve yerel yönetimlerin katkılarının alınması sağlanacaktır. Bu tesislerde gerçekleştirilen faaliyetlerin kalitesi yükseltilecektir.
- Öğrencilerin sanatın her dalında istek ve yetenekleri doğrultusunda faaliyet göstermelerine imkân sağlanacaktır. Öncelikle Türk müziği olmak üzere, müziğin farklı türlerinde yapılan çalışmalar teşvik edilecek, kurulan korolar desteklenecektir. Resim atölyeleri ve müzik odaları uygun fiziksel koşullara getirilerek, donanım ihtiyaçları giderilecektir.
- Millî bayram ve törenlerde düzen ve kutlama coşkusu sağlayan bando takımlarının sayılarının artırılması sağlanacak ve her okulda bando ekiplerinin kurulması teşvik edilecektir.
- Beden eğitimi öğretmenlerinin mesleki gelişim için düzenlenen kurs, seminer, sempozyum vb. eğitim faaliyetlerine yılda en az altı saat katılmaları sağlanacaktır.
- Halk Oyunları, Türk Halk Müziği, Türk Sanat Müziği (Solo ve Koro) Yarışmalarına katılımları artırılarak, her okulda kurulması teşvik edilecektir.

3.5. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetlerinin Planlaması

5018 sayılı Kanun uyarınca diğer kamu kurumları gibi SHÇEK de 2010–2014 dönemi kapsayan SHÇEK Stratejik Plan hazırlanmıştır. Stratejik Plan hazırlıkları 2007 yılı mayıs ayında başlamış 2008 yılı temmuz ayında tamamlanmıştır. Plan hazırlık sürecine geniş katılımı gerçekleştirmek için öncelikle ilgili taraflara ve paydaşlara duyuru yapılmıştır. Kurum plan hazırlıkları sırasında Kurumdan hizmet alanlar (kadın konukevleri, aile danışma merkezleri gibi), Hizmet verenler (il ve ilçe müdürlükleri personeli) ve nihayet hizmetten etkilenen ve hizmeti etkileyen paydaşların (vatandaşlar, özürlü yakınları vb) görüşleri alınmış ve plan hazırlık sürecine katılmaya çalışılmıştır¹⁷⁵.

Planda, dokuz stratejik amaç ve bu amaçların gerçekleştirilmesi ile ilgili otuz bir ana hedef ve seksen bir alt hedefe yer verilmiştir. Kurumun bu amaç, hedef ve alt

¹⁷⁵ SHÇEK, 2010–2014 Stratejik Plan, Ankara, 2009, ss.4-5.

hedefleri arasında dört amaç ve sekiz hedef doğrudan Kurumun ÖZER hizmetlerine yönelik faaliyetleri ile ilgilidir. Bu amaçlar ve hedefler sırası ile şunlardır¹⁷⁶:

- *Sosyal hizmetlerde koruyucu ve önleyici çalışmaları artırmak.*

Hedef: Özürlü evde bakım hizmeti götürülen iki yüz bin olan birey sayısının planın son yılı olan 2014'e kadar her yıl yüz bin artırılması.

- *Kurumdan yatılı bakım hizmeti alanları toplumsal yaşama kazandırarak aile merkezli yerinde hizmet vermek.*

Hedef: Kurum bakımı altındaki özürlü bireylerin her yıl %3'ünü aile yanında desteklemek.

- *Gelişmiş ülke standartlarına uygun Kurum bakımını sağlamak.*

Hedefler: Kurum bakımındaki yaşlı ve özürlü bireylerin sosyal yaşamın içinde bulunmalarını ve bireysel gelişimlerini sürdürmelerini sağlamak, özürlü bakım hizmetlerinde rutin bakım faaliyetlerini yerine getirmek.

- *Sosyal hizmet alanında yerelleşmeyi gözardı etmeden rehberlik-danışmanlık ve denetleme rolünü güçlendirmek, kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyon sağlamak.*

Hedef: Kuruluşlarda kalan gençlere, özürlülere ve kadın konukevlerinde kalan kadınlara meslek edindirmek, eğitim ve istihdama kazandırmakla ilgili işbirliğini %50 artırmak, özürlü evde bakım hizmetlerinde "bakım sigortası" sisteminin kurulmasını sağlamak, bakıma muhtaç ruhsal özürlü hizmetlerini Sağlık Bakanlığı ile ortak yürütmektir.

Yukarıda belirtilen amaçların gerçekleşmesi halinde Stratejik Planın son yılı olan 2014 yılı itibarıyla:

- Evde bakılan özürlü sayısının % 50 artması,
- Özürlü bakım ve rehabilitasyon/engelsiz yaşam merkezinde kalan özürlü toplam sayısının %12 artması,
- Engelsiz yaşam merkezi sayısının 15 e çıkarılarak hizmet götürülenlerin sayısında %83 artış sağlanması, hedeflenmektedir¹⁷⁷.

Stratejik Planda 2010-2014 dönemi için Kurumun Bütçe imkanları aşağıdaki tabloda (Tablo 2.2.) öngörülmüştür.

¹⁷⁶ SHÇEK, a.g.e., ss.40–52.

¹⁷⁷ SHÇEK, a.g.e. ss. 53–56.

Tablo 2.2
2010–2014 yıllar arasında Stratejik Plan Hedeflerini Gerçekleştirmek için İhtiyaç Duyulan Bütçe (TL)

Yıllar	2010	2011	2012	2013	2014
Toplam	2.941.286.564	3.350.799.034	3.741.866.739	4.018.552.726	4.275.734.186

Kaynak: SHÇEK, *2010–2014 Stratejik Plan*, Ankara, 2009, s.57.

Kurumun 2008 yılı bütçesinin 1.075 milyon TL olduğu dikkate alınır, Stratejik Planda belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesi için mevcut bütçe imkânlarının Planın ilk yılı için 3 kata yakın artırılması gerektiği (2.941 milyon TL) gerçeği ortaya çıkmaktadır. Bugün yaşanan ekonomik kriz dikkate alınır, Kurumun bu kaynağa sahip olması en azından kısa dönemde mümkün görünmemektedir. Bu da Stratejik planda öngörülen bir çor hedefin kaynak yetmezliği dolayısıyla gerçekleştirilemeyeceği anlamına gelmektedir.

Teknolojik kaynak olarak SHÇEK bütün il müdürlükleri ve bağlı kuruluşlar ile network bağlantısı bulunmaktadır. SHÇEK yeter sayıda bilgisayar ve network ağı ile donatılmıştır. Veri akışı ve paylaşımı Yönetim Bilişim Sistemi isimli bir programla sağlanmaktadır. Yönetim Bilişim Sistemi SHÇEK merkez ve taşra teşkilatlarının ihtiyaçları doğrultusunda bilgi akışını hızlı, güvenilir ve etkin bir biçimde sağlamaktadır¹⁷⁸.

Kurum Stratejik Planında Kurumun faaliyetlerini etkileyecek aşağıdaki tespit ve problem alanlarına da yer verilmiştir. Bunlardan özellikle Kurumun insangücü kapasitesi ve ÖZER hizmetleri ile ilgili olan tespitler şunlardır¹⁷⁹:

- Özürlü kuruluş kapasitesinde halen eksiklikler vardır. Farklı özür gruplarına ayrı merkezlerde hizmet verilmesine başlanmış olmasına rağmen bu konudaki çalışmaların devam etmesi gerekmektedir.
- Hizmet alanı bazında meslek elemanı/kilit personel sayısının ne olması gerektiğine dair standartlar yoktur.
- Hizmet çeşitliliği beraberinde uzmanlaşmış personel çeşitliliği ihtiyacını getirmektedir.
- Tüm birimler, "meslek elemanları sayısının yetersiz" olduğunu belirtmiştir.

¹⁷⁸ SHÇEK, *2008 yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2009, s.8.

¹⁷⁹ SHÇEK, *2010–2014...*, ss.166-168.

- İşitme engellilere yönelik olarak yeterli sayıda işaret dili tercümanı bulunamamaktadır.
- Personelin önemli bir kısmının belge sahibi olmalarına karşın bilgisayar kullanım becerisi yetersizdir.
- Genel olarak, çalışmaları yapan ve hizmetleri sunan insan kaynağının nitelikleri yetersizdir;
- Kurumda personel performans değerlendirmesi yoktur.
- Özür grubunun çeşitliliği nedeni ile standart rehabilitasyon hizmetleri verilememektedir.
- Bakım hizmeti ile ilişkili rehabilitasyon ve tedavi hizmetleri (Sağlık ve MEB gibi) farklı kurumlarca sunulmaktadır, kurumlar arası istenilen koordinasyon sağlanamamaktadır.
- Bakım hizmetinden öteye gidilememekte, geliştirme hizmetleri yetersiz kalmaktadır.

3.6. Planlama Hizmetlerinin Değerlendirilmesi

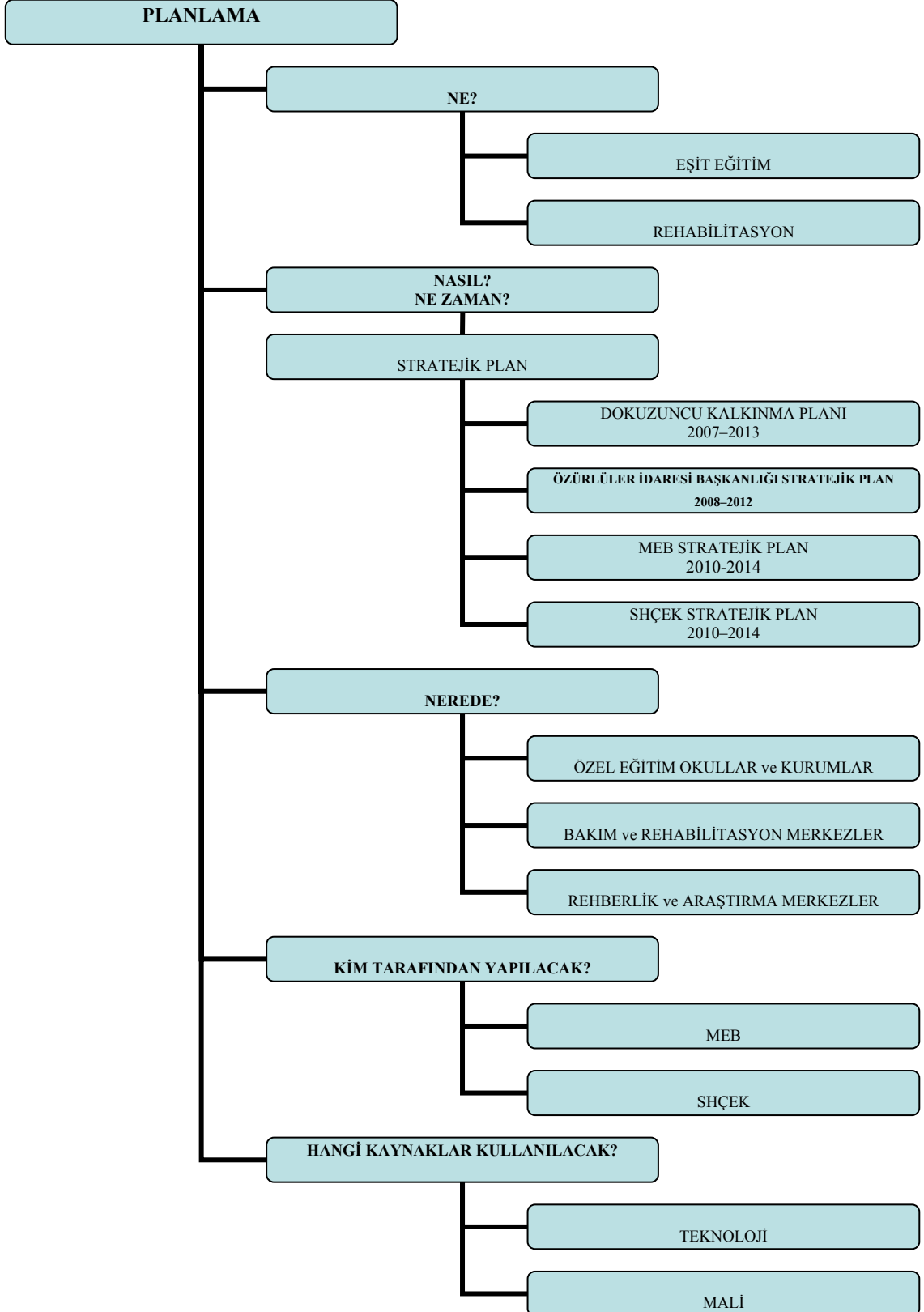
5018 sayılı Kanunla bütün kamu kurumlarının Dokuzuncu plan dönemini kapsayan dönem için 5 yıllık Kurum stratejik planları hazırlanması zorunluluğunun getirilmesi aynı alanda faaliyet gösteren farklı kurumların faaliyetlerini birlikte değerlendirme bakımından önemli bir kolaylık sağlamıştır. Her kurum, kendi kurumsal faaliyetleri ile ilgili olarak 5 yıllık dönemi kapsayan amaçlar, hedefler ve stratejileri içeren bir plana sahiptir. ÖZİDA, MEB ve SHÇEK stratejik planları birlikte değerlendirildiği zaman, ÖZER hizmetlerinin planlanması ile ilgili olarak aşağıdaki tespitleri yapmak mümkündür.

- Kurumlar, stratejik planlarının hazırlanmasında 5018 sayılı Kanunda belirtilen temel ilkelere uygun olarak DKP ve diğer mevzuatı dikkate almışlar ve bunu açıkça belirtmişlerdir.
- ÖZİDA Stratejik Planın hazırlanmasında ilgili tarafların planın hazırlanması sürecine katılmasına özel bir önem vermiştir. Aynı şekilde SHÇEK ve MEB’de stratejik planın hazırlanmasında, paydaş kuruluşlardan gelen görüş ve önerilere stratejik planda yer vermiştir.
- Gerek ÖZİDA, gerekse SHÇEK raporunda genel olarak özürlü toplum kesimleri ve problemlerine yer verilmiş, ÖZER hizmetlerine yönelik değerlendirmeler genel özürlü problemleri içinde yer almıştır. Doğrudan ÖZER

hizmetlerine yönelik tespitler sınırlı kalmış, hiçbir stratejik planda ayrıca bir alt başlık olarak değerlendirilmemiştir.

- Kurumsal yapı itibarıyla özürülere yönelik hizmetlerin yürütülmesinden birinci derecede sorumlu olan Kurum ÖZİDA olduğu için SHÇEK ve MEB tarafından hazırlanan stratejik planlarda ÖZİDA stratejik planında yapılan tespitlere, belirlenen amaçlara ve hedeflere yer verilmiş olması gerekirdi. Ancak, bu kurumlar arasında ilk stratejik plan ÖZİDA tarafından hazırlanmış olmasına rağmen SHÇEK ve MEB stratejik planlarında ÖZİDA stratejik planında yer verilen amaç ve hedeflere vurgu yapılmamıştır.
- ÖZİDA, MEB ve SHÇEK kendi stratejik planlarını hazırlarken, 5018 sayılı Kanunda belirtilen esaslara uygun olarak DKP’de yer alan hedef ve amaçları dikkate almışlardır.
- Stratejik planlarda belirtilen hedefler ile bu hedefleri gerçekleştirmeye yönelik mali imkânlar arasında ciddi bir farklılık görülmektedir. Ekonomik kriz dolayısıyla sıkı maliye politikası uygulanan bu yıllarda Kurumların kendi stratejik planlarında belirlemiş olduğu amaç ve hedeflerin gerçekleştirilmesini sağlayacak mali kaynaklara sahip olması mümkün görünmemektedir. Sonuç olarak, hazırlanan plan dönemi sonunda öngörülen amaçların gerçekleştirilmesi ve hedeflere ulaşılması çok büyük bir ihtimalle hayata gerçek olamayacaktır.
- Yetişmiş insangücü problemi genel olarak özürülüler özel olarak da ÖZER hizmetlerinin yürütülmesinde ciddi bir problem olarak bütün stratejik planlarda vurgulanmaktadır.
- Kurumların iletişim teknolojisi alt yapısını oluşturma konusunda önemli mesafeler aldığı dikkat çekmektedir.

Şema 2.3. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetleri Planlanması

4. ÖZEL EĞİTİM VE REHABİLİTASYON HİZMETLERİ YÜRÜTME VE EĞİTİM SÜRECİ

4.1. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetleri Yürütme

Türkiye’de ÖZER hizmetleri esas olarak MEB ve SHÇEK tarafından yürütülmektedir. Bu kısımda, bu iki birim tarafından yürütülen ÖZER hizmetleri ile ilgili yürütme süreci değerlendirilecektir.

4.1.1. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülen özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri

4.1.1.1. Özel eğitim hizmetlerinde tanılama-değerlendirme, yerleştirme ve izlenme

ÖZER hizmetleri, bu tür eğitime ihtiyaç duyan bireye yönelik “eğitsel tanılama-değerlendirme” süreci ile başlamaktadır. Bu süreç rehberlik ve araştırma merkezlerinde uzman kişilerden oluşan, engelli ailesinin de yer aldığı özel eğitim değerlendirme kurulu tarafından yürütülmektedir. Öncelikle, tanılama ve değerlendirme işlemleri gerçekleştirilmektedir.

Tanılamada özel eğitime ihtiyacı olan bireyin tıbbi değerlendirme raporu ile zihinsel, fiziksel, ruhsal, sosyal gelişim öyküsü, tüm gelişim alanlarındaki özellikleri, akademik disiplin alanlarındaki yeterlilikleri, eğitim performansı, ihtiyaçları, eğitim hizmetlerinden yararlanma süresi ve bireysel gelişim raporu dikkate alınmaktadır¹⁸⁰.

Eğitsel değerlendirme ise özel değerlendirme kurulu tarafından testler, nesnel standartlar ve ölçme araçlarıyla gerçekleştirilmektedir. Eğitsel değerlendirme ve tanılama sonucunda bu eğitimi talep eden bireyler için “*özel eğitim değerlendirme kurulu raporu* hazırlanmaktadır¹⁸¹.

ÖZER hizmetleri için başvuran bireyin eğitsel değerlendirme ve tanılamada raporlarından hareketle bu eğitime ihtiyaç duyan bireyin “*en az sınırlandırılmış eğitim ortamı*” ve özel eğitim hizmetine karar verilerek birey yönlendirilmektedir. Bireyin

¹⁸⁰ ‘Özel Eğitim Hizmetleri....

¹⁸¹ a.g.y.

yönlendirilmesi ile ilgili olarak bir “*eğitim planı*” hazırlanmaktadır. Bu planda, özel eğitime ihtiyaç duyan bireyin akademik performansı ve tüm gelişiminin dikkate alınarak duyduğu özel eğitimle ilgili “*yıllık amaçlar*” belirlenmektedir¹⁸².

Resmi eğitim veren okul ve kurumlardaki öğrenciler için hazırlanan eğitim planları her yıl BEP geliştirme birimi tarafından yenilenmektedir. Özel eğitim veren okul ve kurumlarda eğitim ve/veya destek eğitim hizmeti alan özel eğitime ihtiyaç duyan bireylerin eğitim planı ise her yıl özel eğitim değerlendirme kurulu tarafından düzenlenmektedir¹⁸³.

Tanılama ve değerlendirme sürecini *yerleştirme* işlemi takip etmektedir. Yerleştirme, daha önceki süreçte hazırlanan raporlar dikkate alınarak özel eğitime ihtiyaç duyan birey için en uygun hizmeti verecek resmi veya özel eğitim ve öğretim kurumlarının belirlenmesi sonucunda yapılmaktadır¹⁸⁴.

ÖZER hizmetlerinin yürütülmesi ile ilgili sürecin son aşaması, “yerleştirme” işlemi tamamlanan bireylerin eğitim süreci boyunca “gelişimlerinin izlenmesidir”. Bu aşama bir anlamda verilen eğitimin eğitimi alan birey üzerindeki olumlu-olumsuz etkilerini tespit işlemine yöneliktir. Öğrencinin ÖZER hizmetleri alım sürecinde izlenmesi bu eğitime ihtiyaç duyan bireyin BEP’te yer alan amaçlarının ne ölçüde gerçekleştiğinin tespitine ve bu sonuçlara göre de her yıl eğitim planının yenilenmesini sağlamaktadır¹⁸⁵.

Tanılama aşamasından izlenme ve yıllık planların yenilenmesine kadar olan süreç birlikte değerlendirildiği zaman, genel esasları ile doğru olan bu süreçten daha başarılı sonuçlar alınması için aşağıda belirtilen sorun kaynaklarına dikkat edilmesi ve eksikliklerin giderilmesi isabetli olacaktır. Bu sorunlar ve öneriler aşağıda sıralanmıştır:

- ÖZER hizmetlerine ihtiyaç duyanlara yönelik “tanılama-değerlendirme” işleminin daha erken yaşlarda yapılması sağlanmalıdır. Bu amaçla her yeni doğan çocuğun tarama sürecinden geçirilmesi tercih edilmelidir.
- ÖZER hizmetlerine ihtiyaç duyanların “*erken teşhis ve tespitine*” imkan verecek genel-yaygın tarama programları eksikliğinin giderilmesi gerekir. Farklı

¹⁸² a.g.y.

¹⁸³ a.g.y.

¹⁸⁴ a.g.y.

¹⁸⁵ a.g.y.

özürlülük hallerinin tespitine imkan veren genel tarama programları geliştirilmelidir.

- Eğitsel değerlendirme sürecinin sağlıklı şekilde gerçekleştirilmesini sağlayacak “*uygun ortamların*” yaratılması gerekir.
- Eğitsel tanılama, izleme ve değerlendirme işlemlerini yapan ekibin “*izleme*” çalışmalarını sürekli olarak yapma imkanları sağlanmalıdır. Gerekirse “sürekli izleme” zorunluluğu getirilmelidir.
- Eğitsel tanılama, izleme ve değerlendirme ekibinin eğitsel tanılamada kullandıkları ölçme araçlarının, bu alanda ortaya çıkan gelişmeler dikkate alınarak yenilenmesi ve güncellenmesi sağlanmalıdır. Halen kullanılmakta olan testlerin yenilenmesinin yanı sıra yeni testler ve standartlar geliştirilmesine önem ve öncelik verilmelidir.
- Eğitsel tanılama, izleme ve değerlendirme sürecinde kullanılan “çok puanlı testlerin” yetersizliği giderilmelidir.

4.1.1.2. Özel eğitim hizmetlerinin uygulanması

Özel eğitim hizmetlerinin uygulanması sürecinde 3 temel sorunun cevabı verilmeye çalışılmıştır. Bu sorulardan ilki hangi eğitim aşamalarında bu eğitimin verildiği; ikincisi nasıl verildiği ve son olarak da hangi okul ve kurumlarda verildiği ile ilgilidir.

4.1.1.2.1. Eğitim döneminde özel eğitim hizmetleri

Özel eğitim, *altı eğitim döneminde* verilmektedir. Bunlar; erken çocukluk döneminde özel eğitim hizmetleri, okul öncesi döneminde özel eğitim hizmetleri, ilköğretim özel eğitim hizmetleri, ortaöğretim özel eğitim hizmetleri, yükseköğretim ve yaygın özel eğitim hizmetleri olmak üzere altı ana bölümde gruplandırılmaktadır.

- *Erken çocukluk dönemi eğitimi*: 0–36 ay (1-3 yaş) grubundaki özel eğitime ihtiyaç duyanlara yönelik bir eğitimidir¹⁸⁶. Bu aşamadaki eğitimde, sonraki aşamalardaki eğitimin başarılı şekilde sürdürülebilmesini sağlayacak temel alanlarda gerçekleştirilir. Bu aşamada ailenin desteğinin alınması önemlidir.
- *Okul öncesi dönemi eğitim hizmetleri*: Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinin 29. maddesine göre; 37- 72 ay (4-6 yaş) grubundaki bireylere yönelik bir eğitimidir ve okul öncesi eğitim bu grup için zorunludur¹⁸⁷. Ancak bu süre bireylerin durumu dikkate alınarak bir yıl daha uzatılabilir.

¹⁸⁶ a.g.y.

¹⁸⁷ a.g.y.

• *İlköğretim döneminde özel eğitim hizmetleri:* İlköğretim programlarının amaçlarını gerçekleştirecek durumda olmayan bireyler, eğitimlerini, gelişim alanlarındaki performans düzeylerine göre hazırlanmış eğitim programlarının uygulandığı özel eğitim okul ve kurumlarında sürdürmektedirler¹⁸⁸. Bu aşamayı tamamlayanlar genel, mesleki veya teknik orta öğretim kurumlarına yönlendirilirler. Çeşitli nedenlerle bu eğitimi tamamlayamayan ve zorunlu öğrenim çağı dışına çıkanlar MEB açık öğretim kurumlarında eğitimlerini sürdürebilirler. Bu kurumlar için yaş kaydı aranmaz.

• *Ortaöğretimde özel eğitim hizmetleri:* Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinin 31. maddesine göre özel eğitime ihtiyacı olan bireyler ortaöğretimlerini, öncelikle kaynaştırma uygulamaları yoluyla akranları ile bir arada genel ve meslekî ortaöğretim kurumlarında sürdürebilecekleri gibi özel eğitime ihtiyacı olan bireyler için açılan ortaöğretim kurumlarında da sürdürebilirler¹⁸⁹. Diğer taraftan merkezî sınavla öğrenci almayan genel, meslekî ve teknik ortaöğretim kurumlarına yönlendirme kararı alınan özel eğitime ihtiyacı olan bireyler, ilgili birimlerle yapılacak iş birliği çerçevesinde kontenjan sağlanarak yatılı okulların pansiyonlarına Bakanlıkça sınavsız yerleştirilirler¹⁹⁰. Ortaöğretim özel eğitim hizmetlerinin, şartların uygunluğu halinde yatılı olarak sürdürülmesi de mümkündür.

• *Yükseköğretimde özel eğitim hizmetleri:* Yönetmeliğin 32. maddesinde yer verilen düzenlemeler göre; ortaöğretimlerini tamamlayan özel eğitime ihtiyacı olan bireyler; RAM'lar, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri yürütme komisyonu veya rehberlik ve psikolojik danışma servisi tarafından yüksek öğretime yönlendirilirler¹⁹¹. Bu bireylerin yüksek öğretim kurumlarına yerleştirme sınavlarında özel durumlarını dikkate alan düzenlemeler yapılması için konu ile ilgili kuruluşlar (YÖK ve Üniversiteler) ile işbirliği yapılır.

• *Yaygın eğitimde özel eğitim hizmetleri:* Yönetmeliğin 33. maddesine göre farklı konu ve sürelerle düzenlenen programlarla gerçekleştirilen bu hizmetlerin yürütülmesinde aşağıda belirtilen şu hususlar dikkate alınır¹⁹²: Yaygın eğitim hizmetleri bireylerin temel yaşam becerilerini geliştirmek, öğrenme ihtiyaçlarını karşılamak, onları işe ve mesleğe hazırlamak amacına yönelik programların hazırlanması ve uygulanması biçiminde yürütülür, yaygın eğitim programları, ailenin, bireyin eğitimine etkin katılımını sağlamaya ve temel yaşam becerilerini kazanmasına yönelik bilgi ve beceriler içerecek şekilde hazırlanır, yaygın eğitim programları; bireylerin gelişim özellikleri ve yeterlilikleri doğrultusunda bulunduğu çevrenin imkânları ve iş piyasasının talepleri dikkate alınarak uygulama ağırlıklı planlanır, özel eğitim okul ve kurumlarında açılan yaygın eğitim programlarına katılan bireylerin iaa ve ibateleri eğitimleri süresince Bakanlıkça karşılanır.

¹⁸⁸ a.g.y.

¹⁸⁹ a.g.y.

¹⁹⁰ a.g.y.

¹⁹¹ a.g.y.

¹⁹² a.g.y.

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde yer alan hükümler doğrultusunda 0-3 yaş grubu dahil olmak üzere her aşamada özel eğitimle ilgili düzenleme yapılması önemli ve olumlu bir adımdır. Ancak, bu aşamalardan yalnızca okul öncesi eğitim aşamasındaki eğitimin zorunlu olması, diğer aşamalar için zorunluluk unsurunun olmaması bir eksiklik olarak değerlendirilmelidir. İlk planda, engellilerin toplumla kaynaşmalarını sağlayacak ve gündelik hayatlarını sürdürmelerinin yanı sıra bir meslek edinmelerine imkan verecek orta mesleki eğitimin tamamlanmasını zorunlu hale getirmeye yönelik alt yapı çalışmaları tamamlanmalıdır. Çalışma hayatında olduğu gibi, eğitimin çeşitli aşamalarında kontenjan-kota uygulamasına gidilmesi düşünülmelidir. Yükseköğretimde özel eğitime ihtiyaç olan birey için sınav koşulları koylaştırılmalı veya tamamen kaldırılmalıdır.

4.1.1.2.2. Kaynaştırma ve Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı

Özel eğitime ihtiyaç olan bireylere yönelik olarak sunulan özel eğitim hizmetleri, bu alanda eğitim veren okul ve kurumlarda *kaynaştırma yöntemiyle* sunulmaktadır. Kaynaştırma yoluyla eğitim özel eğitime ihtiyaç olan bireyleri *yetersizliği olmayan akranlarıyla birlikte resmi ve özel, okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yaygın eğitim kurumlarında uygulanmaktadır*¹⁹³.

Bu kurumlarda özel eğitime ihtiyaç olan bireyler yetersizliği olmayan akranlarıyla birlikte tam zamanlı ya da yarı zamanlı özel eğitim sınıflarında eğitimlerini sürdürebilmektedirler. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, kaynaştırma yöntemi ile verilecek eğitimde özel eğitim okul ve kurumlarında *bir sınıfa en fazla iki birey* düşecek şekilde eşit olarak yerleştirilmesini öngörmektedir¹⁹⁴. Yönetmelik sınıf mevcutları ile ilgili bir düzenleme de getirmiş, okul öncesi eğitim kurumlarında özel eğitime ihtiyaç duyan birey sayısı 2 ise sınıf mevcudunun 10'u, 1 ise 20'yi geçmemesi gerekir. Aynı şekilde, diğer eğitim kademeleri için getirilen düzenlemelerde ise özel eğitime ihtiyaç

¹⁹³ a.g.y.

¹⁹⁴ a.g.y.

duyan 2 bireyin olduğu sınıfların 25, bir bireyin bulunduğu sınıfların 35 kişiyi geçmemesini öngörmüştür¹⁹⁵.

Özel eğitime ihtiyacı olan bireyler söz konusu özel eğitim okul ve kurumlarında kaynaştırma yoluyla özel eğitim desteği de alabilmektedir. Özel eğitim desteği olan bireylere bireysel veya grup eğitimi verilmektedir¹⁹⁶. Buna göre MEB'e bağlı olan resmî ve özel okullar ve özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde verilen destek eğitim hizmeti Bakanlık bütçesinden karşılanmaktadır. Özel eğitim okul ve kurumlarında engelli bireylere yönelik olarak verilen destek eğitiminin finansmanında Bütçeden karşılanacak kısım, Bakanlıkça, 2009 yılında geçerli olmak üzere bireysel eğitim için aylık 304 TL, grup eğitimi için ise yine aylık 87 TL olarak belirlenmiştir¹⁹⁷.

Özel eğitim okul ve kurumlarında özel eğitime ihtiyaç olan bireylere eğitsel performansları dikkate alınarak eğitim programları uygulanmaktadır. Bu süreçte özel eğitime ihtiyaç olan bireylere bireysel olarak BEP oluşturmaktadır. BEP özel eğitime ihtiyaç olan bireyin gelişim özellikleri ve eğitim performansı ve ihtiyaç doğrultusunda hedeflenen ve bu bireylere sunulacak destek eğitimi kapsayan bir özel eğitim programdır. BEP'nin içeriğinde¹⁹⁸:

- Eğitim planında belirlenen yıllık amaçlar ve öğrencinin izlendiği eğitim programı dikkate alınarak hedefleyen kısa önemli amaçları;
- Özel eğitim ihtiyaç olan bireyin alacağı destek eğitim hizmetlerinin türü, süresi, sıklığı ve kim tarafından sağlanacağı;
- Öğretim ve değerlendirmede kullanılacak eğitim materyalleri, araç-gereç ve metotlar;
- Eğitim ortamı;
- Davranış problemlerini önlemeye yönelik tedbirler ile kullanılacak yöntem ve teknikler;
- Özel eğitime ihtiyacı olan bireyin kişisel bilgiler.

¹⁹⁵ a.g.y.

¹⁹⁶ "Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname", Resmi Gazete, 573, 6 Haziran 1997.

¹⁹⁷ "2009 yılı Merkezi Yönetim Bütçe Uygulama Tebliği", Resmi Gazete, 27106, 10 Ocak 2009.

¹⁹⁸ "Özel Eğitim Hizmetleri..."

Yer alır. Yine, özel gereksinimli olan birey için hazırlanan BEP'in içeriğinde aşağıda sıralanan öğeler de yer almaktadır¹⁹⁹:

- Öğrencinin şimdiki eğitsel performans düzeyi
- Öğrenciye bir akademik yılsonunda kazandırılması planlanan uzun dönemli hedefler (yıllık hedefler)
- Öğrencinin belirlenen performans düzeyi ile ulaşmak istenen uzun dönemli hedefler arasında yer alan ölçülebilir ara basamaklardan oluşan kısa dönemli hedefler.
- Belirlenen hedeflere ulaşmada kullanılacak olan öğretim yöntemleri ve materyaller
- Kısa dönemli hedeflere ulaşmada gerekli olan zamanın başlama ve bitiş tarihleri
- Belirlenen hedeflere ulaşıp ulaşılmadığını belirlemek için kullanılacak değerlendirme yöntemi ve ölçütleri
- Öğrenciye sağlanacak ek özel eğitim hizmetlerinin nerede, ne zaman, kimler tarafından ve ne kadar süreyle verileceğinin belirlenmesidir.
- Yönetmelikte yer alan hususlar ve uygulama dikkate alınarak yapılan değerlendirmede Türkiye'de uygulanmakta olan kaynaştırma eğitimi ile ilgili sorunları aşağıdaki başlıklar altında sıralamak mümkündür:
- Sınıfların kalabalık olması nedeniyle sınıf ve rehber öğretmenleri kaynaştırma eğitiminde olan öğrencilere yeterince zaman ayıramaması,
- Özel eğitim sınıfına gitmesi gereken öğrencilerin, yeterli özel eğitim sınıfı olmaması nedeniyle kaynaştırma eğitimine tabi tutulması,
- Engel türlerine göre sınıflarındaki kaynaştırma öğrencilerinin seviyelerine uygun olarak BEP uygulanabilirliği ve yeterli bir şekilde hazırlanması konusunda personel ve zaman sıkıntısı bulunmakta, ayrıca bu tür ayrıntılı programlar hazırlansa bile sınıflarda uygulanmasının zaman yetersizliği nedeniyle çok zor olacağı düşünülmesi
- Kaynaştırma eğitimi alacak öğrencinin sınıfta gösterdiği davranış sorunları sınıfa ve okula uyumunun zor olması,
- Kaynaştırma eğitiminde kullanılacak araç-gerecin yetersiz olması,
- Okul yönetiminin kaynaştırma eğitim uygulaması hakkında yeterli bilgiye sahip olmamasından dolayı BEP birimini yeterince desteklememesi,
- Öğretmenlerin kaynaştırma yönelik olumsuz tutum ve davranışları bulunması

Bu sorunlarına karşı çözüm olarak birkaç öneriler ortaya koyulmuştur:

¹⁹⁹ İbrahim Diken, *Özel Eğitime Gereksinimi Olan Öğrenciler ve ÖZEL EĞİTİM*, Birinci Baskı, Ankara: Pegem Akademi, 2008, s. 64.

- Kaynaştırma yoluyla eğitim uygulaması yapılan sınıfların sayısı artırılmalı
- Her eğitim bölgesine en az iki özel eğitim sınıfının açılması çalışmalarına başlanması,
- BEP hazırlanması ve uygulamaların önemli bir kısmının gerçekleştirilmesi amacıyla okullarda bu işlerden sorumlu olacak özel eğitim personelleri görevlendirilmesi. Yetersizlik durumuna göre öğrencilerin bireysel eğitim planlarının belirli kazanımlar açısından standart hale getirilerek hazırlanması ve yıllık planlamalar şeklinde uygulayıcılarına verilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.
- Okul müdüründen hizmetlisine kadar tüm personelin işbirliği içinde çocuğu kabullenip okula ve sınıfına uyumunu sağlanması gereklidir.
- Kaynaştırmada kullanılan araç-gereçlerin yaygınlaştırılması gerekir.
- Okul yönetimlerinin kaynaştırma eğitimi ile ilgili bilgilerinin artırılması, bilgi eksikliklerinin giderilmesi ve olumlu kanaat sahibi olmalarının sağlanması gerekir.
- Öğretmenlere kaynaştırma eğitiminin olumlu yönlerini benimsetmeye yönelik bir bilgilendirme süreci uygulanmalı ve kanaat oluşturulmalıdır. .
- Okul yöneticileri ve öğretmenlerin yanı sıra özel eğitim veren kurumların diğer personelinin de kaynaştırma eğitimine olumlu bakmalarını sağlayacak bir bilgilendirme süreci gerçekleştirilmelidir.

4.1.1.2.3. Özel eğitim okul ve kurumları

Türkiye’de özel eğitim hizmetlerine ihtiyaç duyan bireylerin bu eğitimi öncelikle kendi akranlarıyla birlikte “kaynaştırma yöntemi” ile alması esas olmakla birlikte MEB bu bireyler için her tür ve kademedede örgün ve yaygın özel eğitim okul ve kurumları açar. Bakanlığın yanı sıra Kamu ve özel gerçek ve tüzel kişilikleri de aynı amaçlı okullar açabilirler²⁰⁰.

MEB okul açmanın yanı sıra farklı özel eğitim modelleri denemek, geliştirmek ve yaygınlaştırmak için pilot uygulamaların yapabileceği özel eğitim okul ve kurumları açabilir. Okulların açılmasında bireylerin yetersizlik türünün yanı sıra, yerleşim biriminin özellikleri ve ulaşım imkanları da dikkate alınır. Tip projeler uygulanabilir. Eğitim kurumlarının açılmasında yerel yönetimlerin desteği alınır.

²⁰⁰ “Özel Eğitim Hizmetleri....

Özel eğitim okul ve kurumları bu eğitime ihtiyaç duyan bireylerin engellilik sebeplerine bağlı olarak aşağıda belirtilen alanlarda açılmaktadır²⁰¹:

- İşitme, görme ve ortopedik yetersizliği olan bireyler için açılan okul ve kurumlar
- Zihinsel yetersizliği olan bireyler için açılan okul ve kurumlar
- Otistik bireyler için açılan okul ve kurumlar
- Sağlık kuruluşlarında yatarak tedavi gören bireyler için açılan okul ve kurumlar
- Üstün yetenekli bireylerin eğitimi amacıyla açılan kurumlar
- Birden fazla yetersizliği olan bireyler için açılan özel eğitim kurumları
- Özel eğitime ihtiyacı olan bireyler için açılan iş okulları
- Özel eğitime ihtiyacı olan bireyler için açılan iş eğitim merkezleri.

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinin bu okullarla ilgili 38–44. maddelerinde her bir okulun açılma şartları, sınıf mevcutları, eğitim programları, eğitimcilerin özellikleri ile ilgili hususlara detaylı şekilde yer verilmektedir.

Yukarıda sayılan okul ve kurumlar dışında özel eğitime ihtiyaç olan bireylere *evde de* eğitim hizmetleri sağlanmaktadır. Okul öncesi ve ilköğretim döneminde eğitim kurumlarından yararlanamayacak durumda özel eğitime ihtiyaç olan bireylere evde eğitim hizmetleri esas olarak verilir²⁰².

Özel eğitimden ve destek hizmetlerden yararlanacak engelli bireyler için resmi özel eğitim okullarının veya rehabilitasyon merkezlerinin ve nitelikli özel özel eğitim kurumları ile ilgili genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, öncelikle bu alanda eğitim veren kurumların ve bu kurumlardan faydalanan birey sayısının son derecede yetersiz olduğu söylenebilir. Aşağıda sunulan tabloda (Tablo 2.3.) yer alan veriler bu yetersizliği açık olarak ortaya koymaktadır.

²⁰¹ a.g.y.

²⁰² a.g.y.

Tablo 2.3.
Değişik Engelli Gruplarına Yönelik Özel Eğitim Veren Okul ve Kurumlar

Okul / Kurum	Toplam
Özel Eğitim Okulu Bünyesinde Anasınıfı	94
İşitme Engelliler Erken Tanı Merkez (Anaokulu)	2
İşitme Engelliler İlköğretim Okulları	434
İşitme Engelliler Çok Programlı Lisesi	117
Görme Engelliler İlköğretim Okulları	137
Ortopedik Engelliler İlköğretim Okulları	35
Ortopedik Engelliler Meslek Liseleri	18
Eğitilebilir Zihinsel Engelliler İlköğretim Okulları	369
Eğitilebilir Zihinsel Engelliler İş Okulları	242
Mesleki Eğitim Merkezleri	210
Öğretilebilir Zihinsel Engelliler Eğitim Uygulama Okulları	847
Öğretilebilir Zihinsel Engelliler İş Eğitim Merkezleri	865
Bağımsız İş Eğitim Merkezleri	6
Hastane İlköğretim Okulları	360
Özel Yetenekliler Bilim Ve San. Merkezleri	197
Otistik Çocuklar Eğitim Merkezleri	95
Otistik Çocuklar İş Eğitim Merkezleri	4
Görme Engelliler Basımevi ve Akşam Sanat Okulu	3

Kaynak: MEB, <http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/index.htm>. E.t. 25 Temmuz 2009.

Yıllara göre ÖZER hizmetleri veren özel eğitim kurumları ile ilgili tablo incelendiği zaman:

- En fazla sayıda özel eğitim kurumunun öğretilebilir zihinsel engellilere yönelik iş eğitim merkezleri ile eğitim uygulama okulu olarak hizmet verdikleri,
- İşitme engellilere yönelik çok programlı liseler ile Eğitilebilir Zihinsel Engelliler İlköğretim Okullarının sayıca bu okulları takip ettiği,
- ÖZER hizmetleri veren kurumlar arasında en az sayıda olanlar ise otistik çocuklara yönelik iş eğitim merkezleri olduğu,

Görülmektedir.

Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TUBİTAK) tarafından desteklenen “Türkiye Özürlüler Araştırması 2002”, resmi veya özel bütün özel eğitim

okullarından ÖZER hizmetleri alan birey sayısının yetersizliği ile ilgili son derecede çarpıcı sonuçlar ortaya koymaktadır²⁰³. Nitekim, Tablo 2.4. verilerine göre bu kurumlardan hizmet alan çeşitli engelli gruplarına ait bireylerin oranı % 1 seviyesine bile ulaşamamış görünmektedir. Bu yetersizlik içinde en az faydalanan grup zihinsel engelliler, en şanslıları ise görme engelliler olarak dikkat çekmektedir.

Tablo 2.4.
Resmi/Özel Özel Eğitim Okulunda ÖZER Hizmeti Engelli Gruplarına Göre

Engel gruplar	Özel eğitim okulu (resmi/özel)(%) ²⁰⁴	
	Yararlanamayanlar	Yararlanamayanlar
Bedensel Engelli	98.3	0.6
Görme Engelli	97.9	0.8
İşitme Engelli	95.9	0.3
Konuşma Engelli	93.7	0.7
Zihinsel Engelli	94.7	0.1

Kaynak: Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, "Türkiye Özürlüler Araştırması 2002", ikincil analizi, Ankara, 2006, ss.28–29.

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğine göre, Türkiye’de özel eğitime ihtiyacı olan ve ayrı bir sınıfta eğitim almaları uygun bulunan bireylerin, yetersizliği olmayan akranları ile bir arada eğitim görmeleri amacıyla her tür ve kademedeki resmî ve özel okul ve kurumlarda, özel eğitim sınıfları açılabilmektedir. Özel eğitim hizmetlerinden faydalanan engelli sayısı az olmasına rağmen, sınıf başına düşen öğrenci sayısı dikkate alındığı zaman oldukça olumlu bir tablo ortaya çıkmaktadır. Nitekim yönetmeliğe göre bir sınıfta bulunması gereken öğrenci sayısı 10 olmasına rağmen, Türkiye’de 2004–2008 yılları arasında sınıflardaki öğrenci sayısı 8 i geçmemiş görünmektedir (Bkz, tablo 2.5.).

Bu olumlu tablo bir çelişkiyi de ortaya koymaktadır. Bir önceki tablo ile veriler karşılaştırıldığı zaman bir yanda bu hizmetlerden faydalanamayan kişi sayısının çokluğu, diğer yanda asgari öğrenci standardının altında öğrenci bulunan sınıfların varlığı dikkat çekmektedir. Bir diğer ifade ile hizmet sunma kapasitesi var ancak hizmet alacaklara ulaşamamış görünmektedir.

²⁰³ TÜBİTAK, *Türkiye Özürlüler Araştırması 2002*, ikincil analizi, Ankara, 2006, ss.28-29.

²⁰⁴ Verilerin elde edildiği araştırmada sorulara cevap vermeyenlerin de bulunması dolayısı tablodaki verilerin toplamı 100 den küçüktür.

Tablo 2.5. Yıllara Göre Özel Eğitim Veren Kurumlarda Sınıf Başına Öğrenci Sayısı

	2004–2005	2005–2006	2006–2007	2007–2008
Özel eğitim sınıfı	1265	1480	1164	1076
Öğrenci sayısı	8130	8921	9201	9252
Sınıf başına ort. öğrenci sayısı	6	6	8	8

Kaynak: MEB, <http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/index.htm>. E.t. 1 Ağustos 2009.

ÖZER hizmetlerinin etkinliğinde eğitim araç ve gereçlerinin yeterliliği eğitimin başarısını belirleyen faktörlerin başında gelmektedir. Bu konuda farklı engel türlerine göre engellilerin günlük hayatlarını sürdürmeleri için kullanmaları gereken cihazların durumu ile ilgili veriler aşağıdadır.

Tablo 2.6. Engelli Türüne Göre Cihaz Kullanma Durumu (%)

Engelli türü	Ortopedik engelli	Görme engelli	İşitme engelli	Dil ve konuşma engelli
Toplam	19.65	30.81	20.84	2.46

Kaynak: ÖZİDA, *Türkiye Özürlüler Araştırması 2002*, http://www.ozida.gov.tr/arastirma/tr_ozurluler_arastirmasi.htm. E.t. 5 Ağustos 2009.

Tablo 2.6. verileri, en fazla cihaz kullanan grubun görme özürlüler olduğu ancak onların da ulaştığı oranın % 30.81 olduğunu ve yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır. Dil ve konuşma engeli olanların cihaz kullanma oranları ise 2.46 gibi son derece de düşük bir orandır.

Yardımcı ürünlerin kullanma durumu konusu değmişken, özel eğitime ihtiyaç olan bireylerin teknoloji kullanımlarından da bahsetmek gerekir. Türkiye’de ÖZER hizmetleri alanında teknoloji kullanılması ile ilgili yetersiz eğitim, pahalılık ve kalitesizlik gibi sorunların varlığı tespit edilmiştir.

Yukarıda belirtilen sorunlarla ilgili çözüm önerilerini şu başlıklar altında özetlemek mümkündür:

- Özel eğitim verilen sınıfların sayısı yükseltilmeli
- Farklı engelli gruplarına eğitim veren özel eğitim okul ve kurumları artırılmalı

- ÖZER hizmetleri alanında cihaz kullanımı yaygınlaştırılmalı ve geliştirilmeli
- ÖZER hizmetleri eğitim sürecinde yeni teknoloji ürünlerinin kullanımı yaygınlaştırılmalı, engelliler arasında yeni teknoloji kullanımını yaygınlaştıracak projeler hayata geçirilmeli.
- Eğitimde kullanılan teknolojik ürünlerin fiyatlandırma politikalarına müdahale edilerek aşırı fiyatlandırma uygulamaları önlenmeye çalışılmalıdır.
- Tüm engel grupların ihtiyaçları doğrultusunda yardımcı teknolojileri belirleyecek, tasarımı, üretimi ve adaptasyonu ve eğitimle ilgili hizmetleri sağlayacak durumda Yardımcı Teknoloji Merkezi kurulmalıdır.

4.1.2. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından yürütülen özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri

4.1.2.1. Bildirim

SHÇEK özürli bireylere yönelik ÖZER hizmetlerini, yatılı hizmet üreten “Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri” ve gündüzlü hizmet üreten “Aile Danışma ve Rehabilitasyon Merkezleri” ile illerde Genel Müdürlüğünü temsil eden, kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlayan ve bu kuruluşların görev alanı dışındaki hizmetleri de yürüten “İl Sosyal Hizmetler Müdürlükleri” aracılığı ile sunmaktadır.

Engelli kişilere sunulan rehabilitasyon hizmetleri, bu hizmetlere ihtiyaç duyan kişilerin il sosyal hizmet müdürlüklerine bildirilmesiyle başlamaktadır²⁰⁵. Bildirimi yapılan engelli hakkında sosyal çalışmacı tarafından sosyal inceleme raporu düzenlenmektedir²⁰⁶. Sosyal inceleme raporunda yer alan bilgiler doğrultusunda engelliler SHÇEK’e bağlı rehabilitasyon merkezlerine yerleştirilmektedirler. SHÇEK rehabilitasyon merkezlerine kabul edilecek öğrencilerin aşağıda belirtilen özelliklere dikkat edilmekte ve öncelik verilmektedir²⁰⁷:

- Anne ve babası ölmüş, ekonomik ve sosyal yoksunluk içinde olan özürliüler,
- İleri derecede zihinsel, ruhsal ve bedensel özürli olan anne ve/veya babaya sahip özürliüler,

²⁰⁵ “SHÇEK Özürliülerin Tespiti...”

²⁰⁶ SHÇEK a.g.y.

²⁰⁷ SHÇEK a.g.y.

- Birden fazla özürliye sahip, ekonomik ve sosyal yoksunluk içinde olan ailelerdeki durumu en acil olan özürliüler,
- Boşanma veya terk sonucu ekonomik ve sosyal yoksunluk içinde olan anne veya babaya sahip özürliüler,
- Anne ve babası ölmüş, ekonomik gücü olan fakat, bakım ve rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanması gereken özürliüler,
- Anne ve babası bulunan ancak sosyal ve ekonomik yoksunluk içerisinde bulunan özürliüler,
- Anne ve babası bulunan ancak yeterli ekonomik güce sahip olmayan, bakım ve rehabilitasyon hizmetlerinden ücretsiz gündüzlü yararlanabilecek özürliüler,
- Anne ve babası bulunan, sosyal ve ekonomik yoksunluk içerisinde bulunmayan, bakım ve rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanabilecek durumda olan özürliüler.

4.1.2.2. Rehabilitasyon hizmetin kapsamı ve uygulaması

Ailesi yanında bakımı mümkün olmayan BMÖ hizmet veren SHÇEK, engelli (özürliü) bireylerin öncelikle *insan onuruna yakışır şekilde* bakımına, beslenmesine, korunmasına, becerilerinin geliştirilmesine ve sosyal hayata uyumuna ilişkin bakım ve sosyal rehabilitasyon hizmetleri sunmaktadır²⁰⁸:

- *Bakım hizmetleri kapsamında;* özürliülerin beslenmesi, korunması, temizliğı gibi birincil yaşam ihtiyaçları giderilmektedir.
- *Sosyal rehabilitasyon hizmetleri kapsamında da;* özürliülerin var olan yeteneklerinin ve becerilerinin korunması ve geliştirilmesi için egzersiz çalışmaları; atletizm, yüzme, basketbol, futbol gibi sportif çalışmalar; resim, müzik, folklor, tiyatro gibi sanatsal ve kültürel etkinlikler; seramik işleri, el işi, galoş üretimi, ahşap doğrama, tarımsal çalışmalar gibi iş uğraşı faaliyetleri ile geziler, kutlamalar, eğlenceler gibi sosyal etkinlikler gerçekleştirilmektedir.

SHÇEK, sayılan bu hizmetler yanında bakımlarını üstlendiğı özürliü bireylerin tedavisine, tıbbi rehabilitasyonuna, özel eğitimine ve mesleki eğitimine, mesleki rehabilitasyonuna ve istihdamına ilişkin hizmetlerin, ilgili kurum ve kuruluşlardan alınmasına veya bu hizmetlerin ilgili kurum ve kuruluşların desteğı ve yönlendirmesi ile işbirliğı içinde birlikte sunulmasına çalışılmaktadır²⁰⁹.

²⁰⁸ SHÇEK, 2008 yılı...s.21.

²⁰⁹ SHÇEK, 2008 yılı...s.22.

SHÇEK, hizmet sunduğu özürlü gruplarına esas olarak rehabilitasyon hizmeti vermeyi amaçlayan programlar sunmaktadır. Rehabilitasyon hizmetlerinin verilmesine yönelik programlar, esasen 6–8 engelli kişiden oluşturulan gruplara uygulanmaktadır. Her grubun sorumluluğu uygun bir meslek elemanına verilmektedir²¹⁰. SHÇEK tarafından uygulanan rehabilitasyon programları şunlardır²¹¹:

- *Öz bakım*: Bu program, engellilerin kendi kendine yeterli seviyeye gelebilmesi için yeme, içme, beden temizliği, tuvalet alışkanlığı, giyinme, soyunma gibi temel ihtiyaçları kapsamaktadır.
- *Kişisel İdare*: Engellilerin yakın veya uzak çevreyle uyumunu öğreten bir program sunulmaktadır.
- *Uğraş Terapisi*: Engelliye ince ve kaba motor geliştirilmesine yönelik bir programdır.
- *Fizyoterapi*: Engelli kişinin herhangi bir nedenle fiziksel yetersizliklerini tedavi amacıyla fiziksel uyumunu sağlayarak, hareket kuvvet koordinasyonu, kas iskelet sistemini ve fonksiyon kapasitesini geliştirerek amacıyla özel egzersiz ve elektroterapi programı uygulanmasıdır.
- *İş Becerisi Kazandırma*: İş atölyelerinde iş becerisini geliştirmesini ve kazandırmasını öğreten programdır.
- *Konuşma Terapisi*: Engelli kişinin konuşmasının akışında, ritminde, tizliğinde, vurgularında, ses birimlerinin çıkarılışında, eklemlenişinde ve anlamındaki bozuklukları düzeltmesi ve öğretilmesidir.
- *İşitme Terapisi*: Kişinin işitme kalıntısını etkin biçimde kullanılabilir hale getirmek için yapılan çalışmalardır.
- *Bağımsız Hareket*: Bağımsız harekete sahip olmayan engellilere, görme yetersizliği olan bireyler de dahil olmak üzere en az yardımla hareket edebilmelerinin öğretilmesidir.
- *Abacus (Matematik)*: Görme yetersizliği olan bireye temel aritmetik bilgilerinin öğretilme, *abacus* üzerinde dört işlemin yapılabilmesine ve geometrik şekillerin algılanmasına yardımcı olan tekniklerin ve işlemlerin öğretilmesidir.
- *Braille (Okuma-Yazma)*: Görme yetersizliği olan bireye kabartma yazıyla okuma-yazma öğretilmesini içeren bir programdır.
- *Temel Eğitim*: MEB'na bağlı özel eğitim okullarından yararlanamayanlara sunulan bir öğretimdir.

²¹⁰ “SHÇEK Özürülülerin Tespiti....”

²¹¹ SHÇEK a.g. y.

SHÇEK düzenlenen ÖZER hizmetlerinin uygulanması ile ilgili süreç ve sunulan hizmetler birlikte değerlendirildiği zaman aşağıdaki yetersizlikler ve sorunların varlığı dikkat çekmektedir. Bunlar:

- Engelli bireyin Kuruma bildirilmesinden sonra hakkında düzenlenen inceleme raporunun yalnızca bir sosyal çalışmacı tarafından hazırlanması yetersizdir.
- SHÇEK bağlı resmi/özel bakım ve rehabilitasyon merkezlerinde engelli gruplarına verilen ÖZER hizmetleri son derecede yetersizdir (bkz, tablo 5).

Tablo 2.7.
Resmi/Özel Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezlerinde Engelli Gruplarına Yönelik ÖZER Hizmetlerinden Yararlanma Durumu

Engel gruplar	Resmi Kurumlar (%)		Özel Kurumlar(%)	
	Yararlanamayanlar	Yararlananlar	Yararlanamayanlar	Yararlananlar
Bedensel Engelli	93.8	4	97.8	-
Görme Engelli	96.9	2.2	99.1	-
İşitme Engelli	95.3	3.5	98.8	-
Konuşma Engelli	92	6	98	-
Zihinsel Engelli	92.8	4.4	97.2	-

Kaynak: TÜBİTAK, *Türkiye Özürlüler Araştırması 2002*, ikincil analizi, Ankara, 2006. ss.30-31.

Tablo 2.7. verileri, resmi/özel bakım ve rehabilitasyon merkezlerinde sunulan hizmetlerden faydalananların çok az olduğunu, en şanslı grup olan konuşma engelliler grubunun bu hizmetlerden faydalanma oranının %6 olduğunu ortaya koymaktadır. Tablo 2.7. özel sektöre ait okul ve kurumlarda bu hizmetlerin verilmediğini de ortaya koymaktadır.

SHÇEK tarafından sunulması gereken mesleki ve beceri edinme kursları ile ilgili bir değerlendirme yapıldığı zaman, TÜBİTAK tarafından yapılan araştırma çeşitli engelli gruplarından hiç birisinin bu hizmetlerden faydalanamadığı ortaya çıkmıştır²¹².

²¹² TÜBİTAK,a.g.e. s.34.

Yukarıda belirtilen hususlar çerçevesinde SHÇEK tarafından sunulan ÖZER hizmetlerinin yeterli seviyede ve etkin olarak sunulabilmesi için aşağıdaki hususlar önerilebilir:

- Engellilerin kabul sürecinde hazırlanan “sosyal inceleme raporu”nun bir uzman grubu tarafından düzenlenmesi sağlanabilir.
- Sunulan hizmetlerin yetersizliği dikkate alınca kabul sürecinde dikkate alınan önceliklere özen gösterilmelidir.
- ÖZER hizmetleri sunan kurum ve kuruluşlar tarafından uygulanan programların gözden geçirilmesi, yenilenmesi ve geliştirilmesi üzerinde düşünülmelidir.
- Hizmet sunumu sürecinde gerekli yardımcı teknoloji ve ürünlerin yeterli sayı ve standartta temini sağlanmalıdır.

4.2. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetlerinde Personel ve Personelin Eğitimi

4.2.1. Personel

Gerek MEB, gerekse SHÇEK bünyesinde istihdam edilen ÖZER hizmetlerinin sunumu ile görevli personel 657 sayılı Devlet Memurları Kanununa (DMK) göre “memur” statüsünde çalıştırılan kişilerdir. Bu çerçevede, 657 sayılı Kanunun 4. maddesinde tanımı yapıldığı gibi, dört grup²¹³ personel (memur, sözleşmeli personel, geçici personel ve işçiler) istihdam edilmektedir. Personel, tabii olduğu mevzuatta belirtilen (657 sayılı Kanunun 11. maddesi) esaslar çerçevesinde üstlendiği görevleri layiki ile yerine getirmekle yükümlüdür.

ÖZER hizmetleri alanında istihdam edilen personelin sayısal yeterliliği bakımından bir değerlendirme yapmak gerekirse, Tablo 2.8.’deki veriler, SHÇEK bünyesinde bulunan personelin sayıca yetersizliği bir yana bu amaçla verilen kadroların bile doldurulmadığını ortaya koymaktadır. Nitekim, Tablo 2.8.’deki verileri, Kurumun hiçbir zaman kendisi için tahsis edilen bütün kadroyu dolduramadığını ortaya koymaktadır. Ele alınan dönem itibarıyla, bir yıldan diğerine değişmekle birlikte, mevcut kadronun % 25-35’i nin doldurulmadığı dikkat çekmektedir.

Tablo 2.8. SHÇEK’te Yıllar İtibariyle Dolu Boş Memur Kadro Durumu

²¹³ “DMK”, Resmi Gazete, 657, 23 Temmuz 1965.

Yıllar	Kadro durumu	Toplam	Boş Kadro (%)
2000	Dolu	9277	
	Boş	4011	30
	Toplam	13288	
2001	Dolu	9459	
	Boş	3829	24.7
	Toplam	13288	
2002	Dolu	9360	
	Boş	4013	30
	Toplam	13373	
2003	Dolu	9267	
	Boş	4456	32.4
	Toplam	13723	
2004	Dolu	8959	
	Boş	4774	35.7
	Toplam	13733	
2005	Dolu	9132	
	Boş	4591	33.4
	Toplam	13723	
2006	Dolu	8978	
	Boş	4752	34.6
	Toplam	13730	
2007	Dolu	9614	
	Boş	4113	30
	Toplam	13727	
2008	Dolu	9254	
	Boş	4473	32.5
	Toplam	13727	

Kaynak: SHÇEK, 2008 yılı Faaliyet Raporu, Ankara, 2009, s.9.

Kurumun 2008 yılı faaliyet raporunda yer alan personelle ilgili veriler değerlendirildiği zaman, Kurum personelinin eğitim seviyesinin giderek yükseldiği, çalışanlar içinde en fazla sayıda kişinin lisans mezunu olduğu, lisansüstü eğitim yapanların sayısının arttığı (2008 yılı itibarıyla 309 kişi) görülmektedir²¹⁴.

Kurum 2008 yılı faaliyet raporunda, sayısal yetersizliğin ötesinde, mevcut personelin dağılımı ile ilgili sorunların varlığından bahsedilmiş ve Kurumun ihtiyacı olan alanlara yönelik olarak kadro değişiklikleri talep edilmiştir²¹⁵. Aynı raporda, Kurumun insan kaynakları planlamasının günün ihtiyaçlarını dikkate alarak yeniden yapılması, özellikle korunmaya ve bakıma muhtaçlara yönelik hizmetlerin niteliğinin

²¹⁴ SHÇEK, 2008 yılı...,s.9.

²¹⁵ SHÇEK, a.g.e., s.108.

artırılabilmesi için Kurum personelinin eğitiminin artırılması gereğine vurgu yapılmıştır²¹⁶.

Türkiye’de en geniş nüfus kesimlerine hizmet veren Bakanlıklardan birini oluşturan MEB’nin ÖZER hizmetleri alanında öğrenci, öğretmen ve öğretmen başına düşen öğrenci sayısı bakımından bir değerlendirme yapıldığı zaman beklentilerin aksine olumlu bir tablo ortaya çıkmaktadır. Nitekim, 1999-2000 yılında hizmet alan öğrenci sayısı 14144 iken 2007-2008 döneminde 28252’ye çıkmış (% 99 artmış), yine aynı dönemde öğretmen sayısı 2400 den 4758’e yükselerek (% 98) orantılı bir artış sağlanmıştır. Nitekim, bu olumlu gelişme öğretmen başına düşen öğrenci sayısına da yansımış ve 2007-2008 yılı itibarıyla öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 6 olarak gerçekleşmiştir. Bu alandaki standardın öğretmen başına düşen öğrenci sayısı olarak 10 olduğu dikkate alınırsa bu standardın oldukça üstünde bir oran gerçekleşmiş görünmektedir.

Tablo 2.9.
Özel Eğitim Okul ve Kurumlarda Yıllara Göre Öğrenci ve Öğretmen Sayısı Genel Sonuç Tablosu

Yıllar	Öğrenci sayısı	Öğretmen sayısı	Öğretmen başına öğrenci sayısı
1999–2000	14144	2400	6
2000–2001	15838	2355	7
2001–2002	17320	2834	6
2002–2003	17988	3385	5
2003–2004	20130	3487	6
2004–2005	22082	4506	5
2005–2006	25.238	4680	5
2006–2007	27.439	4979	5
2007–2008	28252	4758	6

Kaynak: MEB, <http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/index.htm>. E.t. 15 Ağustos 2009.

Genel olarak öğretmen sayısı bakımından yapılan bu değerlendirmeyi belirli uzmanlık grupları için yapmak mümkün görünmemektedir. Nitekim, MEB bağlı özel eğitim okul ve kurumlarında rehber öğretmen sayısı yeterli değildir. 30.11.2003 tarihili ve Resmi gazetede yayınlanan 25302 sayılı “MEB’ Bağlı Okul ve Kurumların Yönetici ve Öğretmenlerinin Norm Kadrolarına İlişkin Yönetmeliği”nin 13. maddesine göre,

²¹⁶SHÇEK, a.g.e., s. 35.

MEB bağı ÖZER hizmetleri sunan okul ve kurumlarından öğrenci sayısı 25 ve daha fazla olanların her birine bir rehber öğretmen norm kadrosu verilmektedir. Öğrenci sayısı 100 ve 100'ün katlarına ulaştığı zaman rehber öğretmen sayısı birer artırılmaktadır.

Tablo 2.10. Yıllara Göre Bir Okul ve Kurum Başına Rehber Öğretmen Sayısı

Yıllar	Öğrenci sayısı	Mevcut rehber öğretmen sayısı	Öğrenci sayısına bir rehber öğretmen
2004–2005	22.082	165	139
2005–2006	25.238	184	137
2006–2007	27.439	217	126

Kaynak: MEB, <http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/index.htm> E.t. 20 Ağustos 2009.

Tablo 2.10. verilerine göre, 2006-2007 yılı itibarıyla rehber öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 126 olarak gerçekleşmiştir. Bu sayının ilgili yönetmelikte belirtilen standartlara ulaşabilmesi için rehber öğretmen sayısının önemli oranda artırılması gereği ortaya çıkmaktadır.

Kamu sektöründe çalışan personel için, özel sektör işletmelerinde geliştirilen motivasyon yöntemlerine benzer yöntemler söz konusu değildir. Ancak, personelin Kanunla ve çalıştığı Kurum mevzuatı ile üstlendiği görevi gerekli şekilde yerine getirmesini sağlamak üzere daha çok olumsuz davranışları esas alan bir değerlendirme yapılmakta ve “sicil dosyası ve raporu” hazırlanmaktadır. Memur sicil dosyası bir anlamda performans değerlendirme dosyası fonksiyonu görmektedir. Sicil dosyası bir başka bakımdan da memurun motivasyonunu sağlamaktadır. Nitekim, 657 sayılı Kanun'da devlet memurlarının ehliyetlerinin tespitinde, kademe ilerlemelerinde, derece yükselmelerinde, emekliye çıkarma veya hizmetle ilişkilerinin kesilmesinde sicil dosyalarının temel dayanak olarak alınacağı belirtilmektedir²¹⁷.

Sicil raporu, ilgili memurun en üst amiri tarafından gizli olarak düzenlenmektedir. Sicil amirleri²¹⁸ tarafından düzenlenen sicil raporları düzenlenirken²¹⁹ sicil raporu düzenlenen memurun

²¹⁷ “Devlet Memurları...

²¹⁸ MEB teşkilatında sicil amirleri: Bakan, Müsteşar, Daire Başkanı, Şube Müdürü, Vali, Kaymakam, İl ve İlçe Milli Eğitim Müdürü, RAM Müdürü, Okul Müdürü. SHÇEK teşkilatında sicil amirleri olarak Genel Müdür, ilde Vali, ilçede Kaymakam sayılır.

- Dış görünüşü (kılık, kıyafet),
- Zeka derecesi ve kavrayış kabiliyeti,
- Azim ve sebatkarlık, dürüstlük, sır saklamada güvenilirlik ve beşeri münasebetlerdeki başarısı,
- Alkol, kumar, vb. alışkanlıkları memuriyetle bağdaşmayacak ölçüde sürdürme gibi halleri,
- Güvenilir olmama, şahsi menfaatlerini aşırı ölçüde düşünme, yalan söyleme, dedikodu yapma, kıskançlık, kin tutma gibi kötü huy ve davranışları değerlendirmektedir.

Sicil amirleri, devlet memurlarının performanslarını, mesleki ehliyetlerinin, yöneticilik ehliyetlerinin ve ülkeyi temsilde ve ülke menfaatlerini korumada gösterilen başarılarının tespit edilmesi için sorulan soruların her birini 100 tam not üzerinden bir değerlemeye tabi tutarak ölçeceklerdir. Her bir sicil amirince verilen sicil notlarının toplamının sicil amiri sayısına bölünmesiyle de memurun “sicil notu ortalaması” bulunacaktır²²⁰.

Bu şekilde bulunan “sicil notu ortalaması”²²¹:

- 60’ tan 75’ e kadar olanlar orta,
- 76’ dan 89’ a kadar olanlar iyi,
- 90’ dan 100’ e kadar olanlar çok iyi
- Derecede başarılı sayılmaktadır.

60 ve yukarısı sicil notu ortalamasına sahip olanların sicilleri “olumlu” dur. 59 ve altında sicil notu ortalamasına sahip olan memurlar da yetersiz görülmüş, “olumsuz” sicil almış sayılmaktadır²²².

Performans değerlemesi sistemimizde olumlu ve olumsuz sicilin bazı önemli sonuçları vardır. Olumlu sicilin *ilk sonucu* “kademe ilerlemesi” ve “derece yükselmesi” dir. DMK’ nın 64. maddesinde bir memurun kademe ilerlemesi yapabilmesi için o yıl içinde olumlu sicil alma şartı getirilmiştir²²³. Benzer şekilde 68. maddede, bir memurun

²¹⁹ “Devlet Memurları...”

²²⁰ “Devlet Memurları Sicil Yönetmeliği”, Resmi Gazete, 10985, 18 Ekim 1986.

²²¹ a.g. y.

²²² a.g. y.

²²³ “Devlet Memurları...”

derecesinin yükseltilebilmesi için, sicil bakımından üst derecelere yükselilebilecek nitelikte bulunduğu saptanmış olması gerekmektedir²²⁴.

Olumlu sicilin *ikinci* bir sonucu takdirname ve ödüdür. Doğrudan ilişkilendirilmiş olmamakla birlikte, DMK' nın siciller başlığını taşıya 6. bölümünde (md. 122), görevinde olağanüstü gayret ve çalışması ile başarı sağlayan memurlara merkezde atamaya yetkili amirler, illerde valiler ve kaymakamlar tarafından takdirname verilebileceği ve verilen takdirmenin sicile işleneceği hükmü getirilmiştir²²⁵.

123. maddede ise, bağlı buldukları kurumlarda olağanüstü gayret ve çalışmaları sonucunda emsallerine göre başarılı görev yaptıkları görülen memurlara çalıştıkları kurumlara göre değişmek kaydıyla bir ya da iki maaş tutarında ödül verilebileceği ifade edilmektedir²²⁶.

Olumlu sicilin *üçüncü* sonucu, DMK' nın 37. maddesinde belirtilmiştir. Buna göre, son altı yıllık sicil notu ortalaması doksan ve daha yukarı olanlardan son sicil notu olumlu bulunanların kazanılmış hak aylıkları kadro şartı aranmaksızın bir üst dereceye yükseltilir. Bu şekilde kanun koyucu, uzun süre “çok iyi” derecede sicil notu alan memurları bir nevi ödüllendirmektedir²²⁷.

Sicil notu 59 ve daha aşağı olanların durumunu ifade eden olumsuz sicilin *ilk* sonucu, bu durumdaki yetersiz memurların uyarılmaktadır. Sicil Yönetmeliğine göre, yetersiz olarak görülen memurlar, bu duruma sebep olan kusur ve eksikliklerini gidermeleri için gizli bir yazı ile atamaya yetkili amirlerce uyarılmalıdır²²⁸.

Olumsuz sicilin *ikinci* ve en önemli sonucu, iki defa üst üste olumsuz sicil alan memurlarla ilgilidir. Kanun koyucu, iki defa üst üste olumsuz sicil alan memurun başka bir sicil amirinin emrine atanacağını, burada da olumsuz sicil alması durumunda memuriyetle ilişkisinin kesilerek hakkında T.C. Emekli Sandığı Kanunu' nun emeklilikle ilgili hükümlerinin uygulanacağını düzenleme altına almıştır²²⁹.

²²⁴ a.g.K.

²²⁵ a.g.K.

²²⁶ a.g.K.

²²⁷ a.g.K.

²²⁸ “Devlet Memurlar Sicil...”

²²⁹ a.g.y.

Son olarak, olumsuz sicil alan bir memurun kademe ilerlemesi ve derece yükselmesi yapması mümkün olmadığı gibi, herhangi bir idari göreve atanması ve yurt dışında bir görev alması düşünülememektedir.

ÖZER hizmetlerinde görevlendirilen personelin daha etkin ve verimli çalışmasının sağlanabilmesi için aşağıda dile getirilen önerilerin hayata geçirilmesi faydalı olacaktır. Bunlar;

- Çalışma ortamının olumlu olması için yöneticiler ve personelin yönetme amaçlarının uyumlaştırılması,
- Yöneticilerin liderlik fonksiyonu yanında çalışanlara yönelik “rehberlik” pozisyonlarının güçlendirilmesi,
- Personelin çalışma motivasyon ve moralini yükseltecek çeşitli ödüllendirme yöntemlerinin uygulanması,
- Ast ile üst yönetim kademeleri arasındaki iletişim ağının güçlendirilmesi,
- ÖZER hizmetleri alanında ihtiyaç duyulan vasıflı insangücü (özel eğitim öğretmenleri, rehber öğretmenler, fizyoterapistler, rehabilitasyon uzmanı, diyetisyen, konuşma ve dil terapisti, sosyal hizmet uzmanı ve sosyologlar) ihtiyacını karşılamak için yüksek öğretim kurumlarında yeterli sayıda eğitim verecek kapasiteye sahip ilgili bölümlerin açılması,
- Eğitimde ÖZER hizmetleri eğitimi ile ilgili araç-gereç ve eğitim materyali kullanımı eğitimine önem verilmeli,
- Örgütsel iklimin pozitif olması için, hizmet veren kurumların donanımı, dekorasyonu, ulaştırma araçları, elektronik aygıtları, ısınma, ışık, havalandırma gibi temel gereksinimleri sağlanmalı.

4.2.2. Personelin eğitimi

657 sayılı DMK’ye göre kamu personelinin verimliliklerinin geliştirilmesinde, yetiştirilmelerini sağlamasında ve daha ileriki görevlere hazırlamasında izlenecek yollardan biri hizmet içi eğitimidir. Bu genel düzenleme çerçevesinde MEB ve SHÇEK teşkilatlarında çalışan personel için de bu hizmetler verilmektedir. Hizmet içi eğitim hizmetleri MEB’te “Eğitim Kurulu” ve “Hizmet İçi Eğitim Dairesi Başkanlığı”²³⁰, SHÇEK ise “Eğitim Kurulu” ve “Eğitim Merkezi Müdürü”²³¹ tarafından yürütülmektedir. “Hizmet İçi Eğitim Dairesi Başkanlığı” ve “Eğitim Merkezi

²³⁰ “MEB Hizmet İçi Eğitim Yönetmeliği”, Resmi Gazete, 2216, 4 Ocak 1995.

²³¹ “SHÇEK Hizmet İçi Eğitim Yönetmeliği”, Resmi Gazete, 862, 1 Ağustos 1986.

Müdürü”nün görevleri “Kurum Merkez ve Taşra Teşkilatı personelinin eğitim ihtiyacı çerçevesinde hizmet içi eğitim plan ve programları hazırlanmak ve uygulamakla” yükümlüdür.

MEB ve SHÇEK bünyelerinde oluşturulan “Eğitim Kurulu”nun görevleri ilgili yönetmeliklerde aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir²³²:

- Kurumun uygulayacağı hizmet içi eğitime ilişkin genel esaslarını ve prensiplerini belirler,
- Hizmet içi eğitim ihtiyacını tespit eder,
- Hazırlanan hizmet içi eğitim plan ve programlarını, belirlenen genel esaslar ve prensipler doğrultusunda inceler, değerlendirir ve son şeklini verir,
- Bir yıl önce uygulanan eğitim faaliyetlerinin genel değerlendirmesini yapar, karşılaşılan sorunların giderilmesi için gerekli tedbirleri tespit eder,
- Yapılacak her türlü eğitimin koordineli ve verimli olarak yürütülmesini sağlar,
- Hizmet içi eğitim faaliyetlerinin sonuçlarını değerlendirir.
- Kurum ve Bakanlık personeline yönelik hizmet içi eğitimlerin verilmesi ile ilgili süreç aşağıdaki şekilde işlemektedir.
- “Hizmet İçi Eğitim Dairesi Başkanlığı” ve “Eğitim Merkezi Müdürü” yıllık eğitim programlarının hazırlanması için yıl içerisinde MEB ve SHÇEK teşkilatlarından eğitim programında yer almasını istedikleri eğitimlerle ilgili teklifleri ister.
- Talep edilen eğitim teklifleri değerlendirilerek hazırlanan taslak program “Eğitim Kurulu”na sunulur. Bu eğitim programı MEB ve SHÇEK “Eğitim Kurulu”nda görüşüldükten sonra, Başkanlıkça ve Genel Müdürlükçe onaylanarak kesinleşir.
- Hizmet içi eğitim planı uygulanmadan önce MEB ve SHÇEK Merkez Teşkilatı tarafından düzenlenen hizmet içi eğitim faaliyetine katılacak personel sayısı, faaliyetin yapılacağı yer, faaliyet tarihi ve süresi, faaliyetlerinde uygulanacak öğretim programı, bu faaliyetlerde görevlendirilecek eğitim yöneticileri, yönetici yardımcıları ve eğitim görevlileri *Hizmet İçi Eğitim Dairesi Başkanlığınca ve Eğitim Merkezi Müdürlükçe* tespit edilir.
- Milli Eğitim Müdürlüğü ve Sosyal Hizmet Müdürlüğü tarafından düzenlenen mahalli hizmet içi eğitim faaliyetlerin tarihi, yeri, programı, eğitim yöneticileri, eğitim yönetici yardımcıları, eğitim görevlileri ile kursiyerler *Valilikçe* seçilir ve görevlendirilmektedir.

²³² “MEB Hizmet İçi Eğitim Yönetmeliği”, Resmi Gazete, 2216, 4 Ocak 1995. “SHÇEK Hizmet İçi Eğitim Yönetmeliği”, Resmi Gazete, 862, 1 Ağustos 1986.

MEB ve SHÇEK hizmet içi eğitime katılan her kademesinde görevli personelin bilgilerini ve verimliliklerini arttırmak, gelişmelerini sağlamak, hizmete olan ilgisini en yüksek düzeye çıkarmak ve üst görev kadrolarına hazırlamak için hedefleri öngörülmüştür. Ancak bu hedeflerin bütün Kurum ve Bakanlık çalışanları için belirlenen hedefler olduğu dikkate alınmalıdır. MEB hedefleri şu şekilde belirlenmiştir²³³:

- Personele Türk Milli Eğitiminin amaç ve ilkelerini bir bütünlük içinde kavrama ve yorumlamada ortak görüş sağlamak ve uygulamada birlik kazandırmak,
- Mesleki yeterlilik açısından, hizmet öncesi eğitimin eksikliklerini tamamlamak,
- Eğitim alanındaki yeniliklerin, gelişmelerin gerektirdiği bilgi, beceri ve davranışları kazandırmak,
- Personelin mesleki yeterlik ve anlayışlarını geliştirmek,
- İstekli ve yetenekli personelin, mesleklerinin üst kademelerine geçişlerini sağlamak,
- Farklı eğitim görenler için, yan geçişleri sağlayacak tamamlama eğitimi yapmak,
- Türk Milli Eğitim politikasını yorumlamada bütünlük kazandırmak,
- Eğitime ait temel prensip ve teknikleri uygulamada birlik sağlamak,
- Eğitim sisteminin geliştirilmesine destek olmak.
- Hizmet öncesi eğitimden gelen personelin kuruma intibakını sağlamak.

SHÇEK ise hedefleri şu şekilde sıralanmıştır²³⁴:

- Personele görev ve sorumluluklarını öğretmek, genel haklar ve yasaklar hakkında bilgi vermek.
- Yönetimde ve uygulamada etkinliğin arttırılmasını sağlamak.
- Personelin hizmet alanındaki yenilik ve gelişmelere intibakını sağlamak.
- Personel arasında beşeri ve iş münasebetlerini kuvvetlendirmektir.

MEB ve SHÇEK hizmet içi eğitimin hedeflerine ulaşabilmesi için uygulanacak ilkeler ortaya koyulmuştur²³⁵:

²³³ “MEB Hizmet...”

²³⁴ “SHÇEK Hizmet...”

- Eğitimin sürekli olması,
- Personelin eğitim ihtiyacına uygun programların düzenlenmesi,
- Her amirin, mahiyetinde çalışan personelin eğitime gönderilmesinden ve yetiştirilmesinden sorumlu olması,
- Hizmet içi eğitimden yararlanmada öncelikler esas alınarak bütün personele fırsat eşitliği sağlanması,
- Eğitim faaliyetlerinin yapılacağı yerlerin eğitim şartlarına uygun olması, eğitimin gereklerine göre düzenlenmesi ve donatılması,
- Hizmet içi eğitim programlarının sürekli değerlendirilmesi ve geliştirilmesi,
- Kamu kurum ve kuruluşları ile özel kuruluşlarla eğitimde işbirliği yapılması; bilgi, belge ve eğitici değişiminin sağlanması,
- Eğitimden beklenen sonuçlara ulaşıp ulaşılamadığının belirlenmesi için, eğitim çalışmaları sırasında ve bitiminde anket, gözlem, mülakat ve benzeri değerlendirmeler ve sınav usullerinin uygulanması,
- Hizmet içi eğitime katılan personelin başarısının izlenmesi.

Hizmet içi eğitim uygulanması ilgili personelin görev süresi ile ilgili olarak iki ayrı aşamada gerçekleştirilmektedir. Bunlar. Bunlar *adaylık süresi ve aslı memurluk süresidir*.

Adaylık süresi içinde *Temel Eğitim, Hazırlayıcı Eğitim ve Staj* şeklinde yapılmaktadır. Aslı memurluk süresi içinde yetenek ve verimliliği geliştirme eğitimi ile üst göreve yetiştirme eğitimi olarak verilmektedir.

SHÇEK ve MEB tarafından sağlanan ÖZER hizmetleri ile ilgili olarak verilen hizmet içi eğitimin programlarının konuları şu şekilde sıralanmaktadır²³⁶:

- “Özel eğitim hizmetleri”,
- “Rehberlik hizmetleri”,
- “Özürlülük Alanında Yapılan Hizmetler, Yeni Hizmet Modelleri ve Mevzuat Düzenlemeleri”,
- “Rehabilitasyon Merkezlerinin İşleyişine İlişkin Esaslar”,
- “Özürlü Haklarının Tarihsel Gelişimi, Uluslar Arası Düzenlemeler ve Türkiye’de Özürlü Bireylerin Bugünü ve Geleceği”,
- “Çocuk Eğitimcilerinin Rehabilitasyon Ekibi İçerisindeki Yeri”,
- “Engelli Çocuklarda Eğitim Programları ve Etkinlikler”, “Dil Gelişim Bozuklukları ve Etkinlikler”,

²³⁵ “MEB Hizmet...; “SHÇEK Hizmet...”

²³⁶ SHÇEK, http://www.shcek.gov.tr/Hizmet_Ici_Egitim/Egitim_Merkezi.asp, MEB, http://hedb.meb.gov.tr/#Slide_5 E.t. 25 Temmuz 2009.

- “Engelli Çocuklarla İletişim”,
- “Atölye Çalışması”,
- “Dil Öğretimi”,
- “Engellilerle İletişim”,
- ”Özürlü Hakları”,
- “Rehabilitasyon Merkezlerinin İşleyişine İlişkin Esaslar Kanun, Yönetmelik ve Genelgeler”,
- “Engellilerde Müzik”,
- “Engellilerde Drama”,
- “Ruhsal Özürlü Bireylerin Bakımı ve Rehabilitasyonu Sürecinde Kullanılacak Yöntem ve Teknikler İle Destek Alınabilecek Diğer Birimler”,
- ”Engelli Çocukların Eğitiminde Oyun”,
- “Zihinsel Özürlü Bireylerin Cinsel Hayatı ve Korunmalı Evlilik” tir.

Yukarıda belirtilen eğitim programları aşağıdaki eğitim yöntemlerinden biri veya bir kaçı birlikte uygulanmak üzere düzenlenmektedir²³⁷:

- *İşbaşında eğitim:* Kurum birimlerinin her kademesindeki personel kendilerinden önce göreve başlamış ve o konuda daha fazla bilgi sahibi kimselerden yararlanmaya çalışır. Bu kimselerde yanlarında çalışanlara bildiklerini öğretmek ve onlara yardımcı olmakla görevlidirler.

- *İş dışında eğitim:*

Kurs Yoluyla Eğitim: personelin mesleki ve fikri bakımından gelişmesini sağlamak amacıyla ders ve uygulamalarının birlikte yürütüldüğü eğitim faaliyetidir. Kurs, Kurumda görevli bütün personele uygulanır. Kurslarda personelin; çalışma konularında teorik bilgiler ve uygulama ile yetişmeleri sağlanır. Bilgi ve becerileri geliştirilerek verimlilikleri artırılır.

Seminer Yoluyla Eğitim: seminer, personelin çalışmaları ile ilgili konularda bilgilerini geliştirmeyi hedef alan eğitimidir.

Toplantı ve Konferans Yoluyla Eğitim: personelin ihtiyacı olan konularda bilgi vermek gayesiyle tertiplenen eğitimidir. Toplantı ve konferanslar, yeni plan ve programlar hazırlamak, eğitimle ilgili tedbirler almak, uygulamada beraberliği temin etmek, personelin birbirini teknik, idari ve mali deneyimlerinden yararlanmalarını sağlamak amacıyla düzenlenir.

Uygulamalı eğitim: programlar hazırlanırken gerek programın süresi içinde ve gerekse programın bitiminden itibaren uygulamalı eğitime yer verilebilir. Program süresi içindeki uygulamalı eğitim derslerin devamı niteliğindedir.

Hizmet içi eğitim faaliyetlerinin haftalık ve günlük çalışma süresiyle gerçekleştirilmektedir. Hizmet içi eğitim sonunda yazılı, sözlü, uygulamalı sınav yapılmaktadır. Sınav uygulandıktan sonra sonuçları değerlendirilip puan ve not

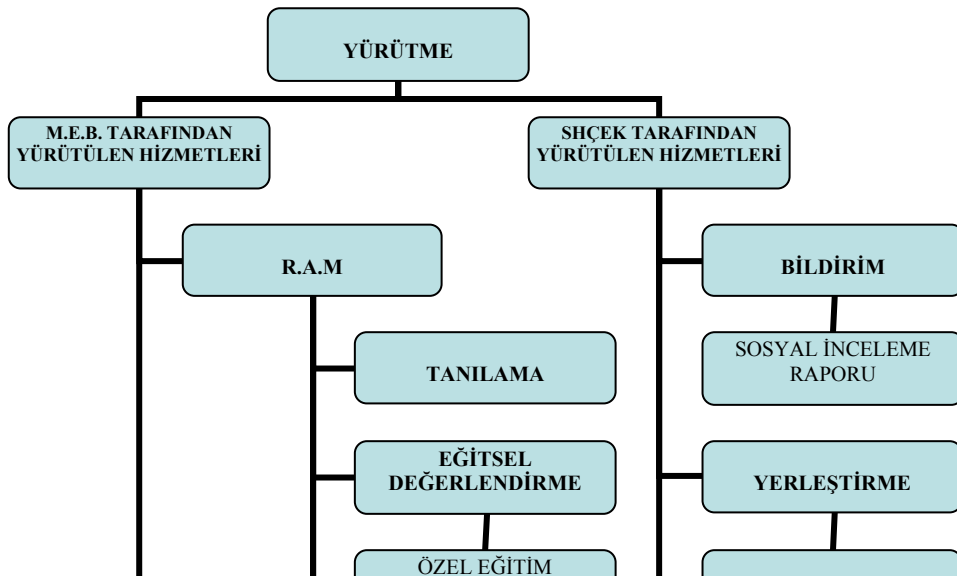
²³⁷ “SHÇEK Hizmet....

verilmektedir. 45 ve daha fazla puan alanlar başarılı, 44 ve daha az puan alanlar ise başarısız olarak değerlendirilmektedir. Sınav sonuçlarına göre başarılı olanlara başarı belgesi verilmek üzere, başarısız olanlara ise katılma belgesi verilmektedir.

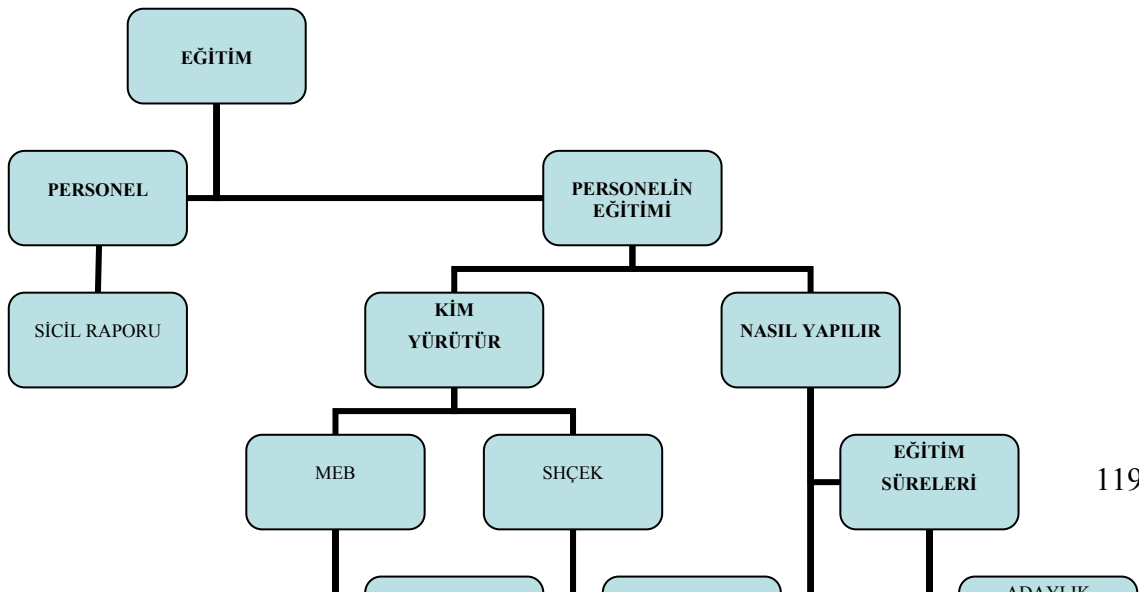
ÖZER hizmetleri ile ilgili görevlendirilen personelin hizmet içi eğitimi değerlendirdiğinde, yetersiz olduğu görülmektedir. Bu yetersizliğin giderilmesi için aşağıdaki öneriler dile getirilebilir:

- Personele yönelik sürekli ve etkin bir hizmet içi eğitim sağlanmalı,
- Personel tarafından engellilerin psikolojik ve sosyal durumunun daha iyi anlaşılabilmesi için hizmet içi eğitim programı ve eğitim metodunda drama yönteminden faydalanılması gibi değişiklikler yapılmalı,
- Hizmet içi eğitim programında katılan yöneticilerin liderlik becerileri artırılmalı,
- Hizmet içi eğitim programında personelin diğer kurum personeli ve engellilerin aileleri ile ilişki kurma becerileri geliştirilmeli,
- Ekiple çalışma ve işbirliği becerileri geliştirilmeli, personelin “takım ruhu” güçlendirilmeli,
- Personele yönelik hizmet içi eğitim programlarında uygulamaya yönelik bilgilerin kazandırılmasına öncelik verilmeli,

Şema 2.4. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetleri Yürütmesi

Şema 2.5. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetleri Eğitimi

5. ÖZEL EĞİTİM VE REHABİLİTASYON HİZMETLERİ KOORDİNASYONU

5.1. Dış Koordinasyon

5.1.1. Özürlüler İdaresi Başkanlığı

ÖZER hizmetlerinin sunulması ile ilgili olarak birden fazla sayıda birimin görev üstlenmiş olması, bu hizmetlerin etkin şekilde sürdürülmesi için bu farklı kurumlar arasında bir koordinasyon²³⁸ ve işbirliği sağlanmasını zorunlu kılmaktadır.

Türk sisteminde ÖZER hizmetleri ile ilgili faaliyetlerin koordinasyonundan birinci derecede sorumlu olan Kurum, ÖZİDA ve Başkanlığın öncelikli görevlerinden birisi de koordinasyon sağlamaktır. Nitekim, ÖZİDA'nın kuruluş ve faaliyetlerini düzenleyen 571 sayılı KHK'nin Amaç başlıklı 1. maddesinde, Başkanlığın görevleri vurgulanırken “*özürlülere yönelik hizmetlerin düzenli, etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesini temin etmek için; ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak...*” görevi özellikle vurgulanmıştır²³⁹. Madde metninde de açıkça vurgulandığı gibi, ÖZİDA tarafından yerine getirilecek koordinasyonun öncelikli amacı, özel eğitim ve rehberlik hizmetlerinin de dahil olduğu özürlülere yönelik hizmetlerin düzenli, etkin ve verimli şekilde yürütülmesini sağlamaktır.

Koordinasyonla ilgili iki temel alan vardır. Koordinasyon ve işbirliği ihtiyacı duyulan ilk alan genel nitelikte olup, özürlülere yönelik genel politikaların tespiti ve stratejik planların hazırlanması aşamasında sağlanması gereken koordinasyondur. Politikaların belirlenmesi ve planlama faaliyetleri ile başlayan bu alan başlayan koordinasyon ve işbirliği hizmetlerin yürütülmesi ve uygulanması aşamasında kontrol ve denetim süreçleri ile devam ettirilir. Bu genel koordinasyon alanı dışında ikinci bir koordinasyon alanı Kurumların kendi iç teşkilat yapılarına yönelik koordinasyon faaliyetleridir. Bu özellikle ülke düzeyinde örgütlenme yapısına sahip kurumlar ve aynı idari yapı içinde birden fazla idari birim tarafından gerçekleştirilen hizmetler için söz konusudur.

²³⁸ En kısa tanımıyla koordinasyon, “bir işbirliği sistem ve mekanizması” olarak tanımlanabilir. Esas olarak, bir işletmenin düzenli ve sürekli çalışabilmesi için, amaçlar, faaliyetler, organlar ve bireyler arasında uyum ve işbirliğinin sağlanmasını ifade eder. Özellikle planlama ve politika belirleme aşamasında aynı alanda faaliyet gösteren ve sorumluluk üstlenen kurumlar arasında koordinasyon sağlanması yapılan faaliyetin etkinliğinin sağlanması bakımından son derecede önemlidir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz, İsmail Efil, *İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon*, 8.b., Alfa-Aktüel, 2006, ss.181-183.

²³⁹ “Özürlüler İdaresi Başkanlığı Teşkilat....”

Özörlölere yönelik politikaların belirlenmesi ve uygulanmasından birinci derecede sorumlu olan ÖZİDA, aynı alanda faaliyet gösteren SHÇEK ve özellikle de MEB'nin üstünde onlara yaptırım uygulayacak veya denetleyecek bir statüde değildir. ÖZİDA Başbakanlığa, SHÇEK ise bir Devlet Bakanlığđ bünyesi içinde yer almış kurumlardır. MEB'nin da Türk kamu idare yapısı içinde en üst kamu idaresi olduğu dikkate alınrsa bu kurumlar arasındaki koordinasyon ve işbirliğinin her birinin temsil edildiği ve karar sürecine katıldığı ortak kurum ve kuruluşlarda sağlanması gerekir.

ÖZİDA, MEB ve SHÇEK ile özörlölerle ilgili faaliyet gösteren diğer kurumların politika belirleme ve stratejik plan hazırlama sürecinde koordinasyon ve işbirliği sağlanmasını temin eden iki birim vardır. Bunlar, ÖŞ ve Özörlöler Yüksek Kuruludur (ÖYK).

5.1.1.1. Özörlöler Yüksek Kurulu

ÖYK ÖZİDA Başkanlıkça hazırlanan, hazırlatılan ve incelenen projelerin öncelik sırasını tespit etmek ve uygulanacak projeleri karara bağlamak, Başkanlığın görev alanına giren konularda üst düzey politikaları belirlemek ve bu konuda Başkanlığa görüş ve öneriler bildirmekle görevli bir kuruldur²⁴⁰.

ÖYK aşağıdaki kurum ve kuruluşların temsilcilerinden oluşmaktadır²⁴¹:

- ÖZİDA Başkanı,
- DPT Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürü,
- SHÇEK Genel Müdürü,
- Turizm Bakanlığđ Yatırımlar Genel Müdürü,
- MEB ÖERDH,
- Sağlık Bakanlığđ Tedavi Hizmetleri Genel Müdürü,
- İş ve İşçi Bulma Kurumu Genel Müdürü,
- En fazla üyesi bulunan işçi ve işveren konfederasyonlarının başkanları,

²⁴⁰ a.g.K.

²⁴¹ a.g.K.

- TSK Genel Başkanı ve TSK tarafından her özür grubunu temsil eden federasyonlardan seçilecek dört üye,
- Başbakan tarafından en az biri üniversite öğretim üyelerinden olması kaydıyla özürlülerle ilgili konularda temayüz etmiş kişiler arasından seçilecek üç üye.

ÖYK'nın, ÖZER hizmetleri alanında doğrudan ve dolaylı olarak faaliyet gösteren kamu idarelerinin (ÖZİDA, MEB, SHÇEK), yanı sıra bu alanda faaliyet gösteren paydaş kuruluşların da temsilcilerine de yer verecek şekilde oluşturulduğu dikkat çekmektedir. ÖZİDA'nın Danışma Kurulu gibi faaliyet gösteren Kurul, üç ayda bir ÖZİDA'nın bağlı olduğu Devlet Bakanı başkanlığında toplanmaktadır. 22.01.2009 tarihi itibarıyla Kurul 25 toplantı yapmıştır. Kurulun birinci olağan toplantısı 3 Aralık 1997 ve son toplantısı ise 22 Ocak 2009 tarihinde gerçekleştirilmiştir²⁴². Kurul, toplam üye sayısının salt çoğunluğu ile toplanmakta, kararlar ise toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile alınmaktadır.

Bu temsil yapısı ile ÖYK'nın bu alanla ilgili kurumlar arasında koordinasyon ve işbirliğini sağlayacak bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Ancak, Kanunda öngörülmesine rağmen Kurulun olağan toplantılarının 3 ayda bir yapılamadığı dikkat çekmektedir.

5.1.1.2. Özürlüler Şurası

ÖŞ amacı, ÖZİDA Başkanlığının kuruluş amacı ve görevleri doğrultusunda, özürlü ve özürlülük konusunda her türlü görüş ve çözüm önerilerini tartışmak, ulusal politikalara esas olacak ilke ve programlar oluşturmak, kamuoyunun bu konuda bilinçlenmesine katkıda bulunmak, ulusal ve uluslararası alanlardaki görüş, düşünce ve gelişmelerin aktarılmasını, tartışılmasını sağlamaktır²⁴³.

ÖŞ ÖZİDA Başkanlığının en yüksek danışma kurulu olup özürlülerle ilgili konularda tetkik ve teklif niteliğinde kararlar almakla görevlidir²⁴⁴. ÖŞ, Başkanlıkça

²⁴² ÖZİDA, <http://www.ozida.gov.tr/> E.t. 30 Temmuz 2009.

²⁴³ “ÖZİDA Özürlüler Şurası Yönetmeliği”, Resmi Gazete, 24607, 8 Aralık 2001.

²⁴⁴ ÖZİDA a.g.y.

belirlenecek yer ve tarihte üye tam sayısının en az üçte ikisiyle istişari nitelikte kararlar almak üzere iki yılda bir kez toplanır²⁴⁵.

ÖŞ, üç farklı üye grubundan oluşmaktadır. Bunlar:

- *Doğal Üyeler:* Bakan, Başkan ve diğer ÖYK Üyeleri, Başkanlık Başkan Yardımcıları, Yürütme Kurulu Üyeleri, Özürlüler Uzmanları, Şura'nın gündemiyle ilgili uzmanlar, Şura'nın gündemiyle ilgili Başkanlık personelidir²⁴⁶.
- *Temsilci Üyeler:* TBMM temsilcisi, Başbakanlık temsilcisi, Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) temsilcisi, konu ile ilgili fakülte veya yüksek okulu bulunan üniversitelerin temsilcileri, TSK'ye bağlı federasyon başkanları, özürlüler ile ilgili spor federasyonları başkanları, Bakan tarafından ismen davet edilenler, Başkanlıkça ismen davet edilenler, Başkanlıkça çağırılacak konu ile ilgili kurum ve kuruluşların temsilcileridir²⁴⁷.
- *Gözlemciler:* Yurt içinden veya yurt dışından davet eden çeşitli kurum ve kuruluşların temsilcileri ve uzmanlardan oluşan gözlemciler.

Şura'ya katılan doğal ve temsilci üyelerinin bir oy hakkına sahiptir. Gözlemciler ise oy hakkını kullanamazlar, ancak görüş bildirebilir²⁴⁸. Şura toplantılarının en önemli sonucu, en az 15 üyeden oluşan çeşitli konulardaki komisyon çalışmaları²⁴⁹ ve bunların hazırlayacağı raporlardan oluşur. Komisyon raporları Şura'nın en yüksek karar organı olan Genel Kurul'da görüşülerek oylanır. Komisyon raporları oylama sonucuna göre kabul ya da reddedilerek Şura kararına dönüştürülür²⁵⁰.

Şura sonucunda çeşitli komisyon raporları esas alınarak oluşturulan Şura Kararları, ÖZİDA tarafından “Özürlüler Şurası Rapor ve Kararları” ana temasıyla yayınlanır²⁵¹ ve bu alanda yapılacak çalışmalar için temel politika kaynağını oluşturur. Oluşturulmasından bugüne kadar III.ÖŞ toplantısı gerçekleştirilmiştir. Bu Şuraların tarihleri ve ana temaları şunlardır.

- I. ÖŞ, 29 Kasım- 2 Aralık 1998 tarihlerinde, “Çağdaş Toplum, Çağdaş Yaşam ve Özürlüler” ana teması ile gerçekleştirilmiştir.

²⁴⁵ ÖZİDA a.g.y.

²⁴⁶ ÖZİDA a.g.y.

²⁴⁷ ÖZİDA a.g.y.

²⁴⁸ ÖZİDA a.g.y.

²⁴⁹ ÖZİDA a.g.y.

²⁵⁰ ÖZİDA a.g.y.

²⁵¹ ÖZİDA a.g.y.

- II. ÖŞ, 30 Mayıs–2 Haziran 2005 ve 26–28 Eylül 2005 tarihlerinde iki aşamalı olarak gerçekleştirilmiş ve “Yerel Yönetimler ve Özürlüler” ana teması ele alınmıştır.
- III. ÖŞ, 19–23 Kasım 2007 tarihlerinde “Bakım Hizmetleri” ana teması ile İstanbul’da gerçekleştirilmiştir. Özürlülere yönelik Bakım Hizmetleri yeni yasa ve yönetmeliklerle ülke gündemine ilk defa alınmış ve süreç içerisinde de kapsam, nitelik ve finansmanı açısından geliştirilmesi planlanmıştır²⁵².

Şura toplantılarının düzenlenme tarihlerine bakıldığı zaman, 2 yılda bir yapılması zorunlu olmasına rağmen ilk toplantıdan sonra 2005 yılına kadar 7 yıllık bir ara verildiği dikkat çekmektedir. 2005 ve 2007 yıllarında ise 2 yıllık süre şartına uyularak toplanan şuranın dördüncüsü 2009 yılı kasım ayında yapılacaktır²⁵³. Bu şekilde 2005 yılından sonra Şura toplantılarının 2 yılda bir yapılması gerektiği ile ilgili hükme uyulmaktadır.

ÖŞ’nin, koordinasyon ve işbirliği sağlama fonksiyonunu gerçekleştirmesi, Şurada alınan kararların ilgili kurumlarca dikkate alınması ve uygulanmasına bağlı olarak mümkün olabilecektir. Bu noktada, ilgili kurumların kendi stratejik planlarını hazırlarken Şura Kararlarını dikkate alarak gelecek dönem amaç, hedef ve stratejilerini belirlemeleri gereklidir. Nitekim, ÖZİDA ve SHÇEK kendi stratejik planlarının hazırlık sürecinde ÖŞ Kararlarının dikkate aldıklarını belirtmişlerdir²⁵⁴.

5.1.1.3. Özürlüler İdaresi Başkanlığının koordinasyon faaliyetleri

ÖYK ve Şura dışında, özürlülere yönelik hizmetlerin koordinasyonunun sağlanması bakımından birinci derecede görevli kurum olarak ÖZİDA, 571 sayılı KHK’nin 1. maddesinde belirlenen koordinasyon ve işbirliği sağlama görevini aynı KHK’nin 22. maddesi ile daha ayrıntılı şekilde düzenlemiştir. Buna göre, “ *Başkanlık, diğer kurum ve kuruluşların hizmet ve görev alanına giren konularla ilgili faaliyetlerinde, Başkanlıkça belirlenen esaslar çerçevesinde bu kurum ve kuruluşlarla gerekli işbirliği ve koordinasyonu sağlamaktan sorumludur*”²⁵⁵. Başkanlığın bu görevini

²⁵² ÖZİDA, 2007 yılı İdare Faaliyet Raporu, Ankara, 2007, s.28.

²⁵³ ÖZİDA, <http://www.ozida.gov.tr/> E.t. 29 Ağustos 2009.

²⁵⁴ ÖZİDA, *Stratejik Plan...*, s.24.

²⁵⁵ “ÖZİDA Teşkilat ve....

yerine getirebilmesi için idari yapılanması içinde ana hizmet birimlerinden biri olarak “Proje ve Koordinasyon Dairesi Başkanlığı” oluşturulmuştur. Bu dairenin Koordinasyonla ilgili görevleri²⁵⁶:

- Başkanlıkça yapılmasına karar verilen projelerin gerçekleşmesi amacıyla gerekli malî kaynakların sağlanması için ilgili birimlerle kurum ve kuruluşlarla iletişim kurmak.
 - Projenin tamamlanmasından sonra hazırlanacak proje sonuç raporunun ilgili birimler aracılığı ile duyurulmasını sağlamak.
 - Başkanlık süreli yayınının hazırlanması ve yayınlanması için gerekli çalışmaları yapmak ve yaptırmak.
 - Başkanlıkça görevlendirildiğinde, genel yahut özel protokole bağlı işbirlikleri geliştirmek.
 - Başkanlığı ilgilendiren toplantı, brifing ve görüşmeleri düzenlemek, ÖYK ve ÖŞ'nin sekretarya hizmetlerini yürütmek, önemli not ve tutanakları tutmak ve yayımlamak,
- Olarak sıralanmıştır.

5.2. İç Koordinasyon

İç koordinasyonla kastedilen, ÖZER hizmetlerini sunan kurumların kendi teşkilatları için yerine getirilmesi gereken koordinasyon ve işbirliğidir. Burada, MEB'nin veya SHÇEK'in sunduğu ÖZER hizmetlerinde etkinlik ve verimliliği sağlamaya yönelik organizasyon içi koordinasyon kastedilmektedir.

Çalışmada, iç koordinasyon, bütün icracı birimlerin (MEB, SHÇEK) merkez ve taşra teşkilatı için ayrı ayrı ele alınarak incelenmiştir.

5.2.1. Millî Eğitim Bakanlığı koordinasyonu

12.05.1992 tarih ve 3797 sayılı “Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun”un 57.maddesine göre: “*Bakanlık, ana hizmet ve görevleriyle ilgili konularda diğer bakanlıkların ve kamu kuruluşlarının uyacakları esasları yürürlükteki mevzuata uygun olarak belirlemekle, kaynak israfını önleyecek ve koordinasyonu*

²⁵⁶ ÖZİDA a.g. K.

sağlayacak tedbirleri almakla görevli ve yetkilidir. Nitekim Bakanlık, diğer bakanlıkların hizmet alanına giren konulara ilişkin faaliyetlerinde, Başbakanlıkça belirlenen esaslar çerçevesinde ilgili bakanlıklara danışmak ve gerekli işbirliği ve koordinasyonu sağlamaktan sorumludur". 57. maddede temel esasları tanımlanan koordinasyon faaliyetleri, Bakanlığın eğitim faaliyetlerini yürütürken bütün hizmetlere yönelik bir koordinasyon olup, ÖZER hizmetlerine yönelik koordinasyon faaliyetleri bu genel çerçevenin içinde yer almaktadır.

5.2.2.1. Millî Eğitim Bakanlığının merkez teşkilatı düzeyinde koordinasyonu

MEB'nin merkez teşkilatı düzeyindeki koordinasyon faaliyetleri diğer Bakanlıklar ve kamu kurum ve kuruluşları ile koordinasyon ve işbirliği sağlanması hususunda yoğunlaşmaktadır. Bu anlamda koordinasyonla görevli iki birim görevlidir. Bunlar; "Müdürler Kurulu" (MK) ve "Millî Eğitim Şurası"dır (MEŞ)²⁵⁷.

5.2.2.1.1. Müdürler Kurulu

MK, Bakanlık merkez teşkilatını oluşturan birimlerin en üst amirlerinden meydana gelir²⁵⁸. Kurul Bakan tarafından verilen konularla, sorumlu birimlerce çözümlenmesinde güçlük çekilen ve uygulamada koordinasyonu gerektiren konularda tavsiye niteliğinde kararlar almakla görevlidir²⁵⁹.

Kurulunun idari yapısı, Müsteşarın Başkanlığında TTK Başkanı veya görevlendireceği başkan yardımcısı ile ana hizmet, denetim ve danışma birimleri ve yardımcı birimlerin amirlerinden kurulur²⁶⁰.

Buna göre, MK'nın çalışmaları aşağıdaki esaslara göre yapmaktadır²⁶¹:

²⁵⁷ "Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve....

²⁵⁸ MEB a.g.K.

²⁵⁹ "MEB Müdürlüleri Kurulu Çalışma Yönergesi", Resmi Gazete, 2392, 11 Ekim 1993.

²⁶⁰ MEB a.g.yy.

²⁶¹ MEB a.g.yy.

- Kurul; Bakan tarafından verilen, sorumlu birimlerce mevzuat çerçevesinde çözümlenmesinde güçlük çekilen ve yoruma ihtiyaç duyulan, uygulamada koordinasyonu gerektiren konuları ve müdürler kurulunda görüşülmesi yönetmeliklerde belirtilen hususları görüşmek üzere toplanır.
- Çözümlenmesinde güçlük ve uygulamada koordinasyonu gerektiren konular, kurulda görüşülmek üzere ilgili birimlerce Bakan onayına bağlanarak kurula havalesi sağlanır.
- Gündem, kurul sekreterliği tarafından düzenlenerek başkanın imzası ile, en az bir gün önceden Bakanlık Merkez Teşkilâtını oluşturan birimlerin en üst amirlerine duyurulur. Bu duyuruda toplantının tarihi, saati ve yeri de belirtilir. Ayrıca gündemle ilgili mevcut belgeler de gönderilir.
- Kurul gündemine alınan konuların birim amirlerince toplantıdan önce incelenmesi esastır.
- Kurul salt çoğunlukla toplanır. Kararlar toplantıya katılanların oy çokluğu ile alınır.
- Toplantıda görüşülen ve karara bağlanan konular, *tavsiye kararı haline getirilerek* ilgili birim veya birimlere duyurulur.
- Tavsiye niteliğindeki MK kararları Bakan'ın uygun görmesi halinde ilgili birimlerce icra edilir.

5.2.1.1.2. Milli Eğitim Şurası

MEŞ, Bakanlığın en yüksek danışma kuruludur. Gerekli görülen eğitim ve öğretim ile ilgili konuları tetkik etmek ve teklif niteliğinde kararlar almakla görevlidir²⁶².

MEŞ, Türkiye Cumhuriyetinin eğitime verdiği önemin bir göstergesi olarak çok geniş ve en üst seviyede katılımı gerçekleştirilir. Şura üyeleri; tabii üyeler, seçimle gelen üyeler, davetli üyeler ve müşahitlerden teşekkül eder²⁶³.

*Tabii üyeler*²⁶⁴: Şuranın tabii üyeleri başta TBMM Milli Eğitim Komisyonu Başkanı ve üyeleri olmak üzere, Bakanlığın ilgili birimleri, YÖK Kurul Başkanı ve Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (OSYM) Başkanı, Radyo Televizyon Üst Kurul (RTÜK) Başkanı, Atatürk Türk Dil Kurumu (ATDK) Başkanı, Tarih Kurumu (TK)

²⁶² “Milli Eğitim Şurası Yönetmeliği”, Resmi Gazete, 2439, 8 Eylül 1995.

²⁶³ MEB a.g.y.

²⁶⁴ MEB a.g. y.

Başkanı, Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT) Genel Müdürü, DPT Müsteşarı ve Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdüründen oluşur.

*Seçimle Gelen Üyeler*²⁶⁵: Şuranın seçimle gelen üyeleri arasında, MEB'nin merkez ve taşra teşkilatında yer alan her düzeydeki temsilcilerden, YÖK tarafından devlet ve vakıf üniversitelerinden oluşan 20 üniversite rektörü ile eğitim fakültesi temsilcileri, Bakanlıkça Şurada bulunması istenilen DPT başta olmak üzere sivil ve askeri kurum temsilcileri (bu kurumlar arasında SHÇEK Genel Müdürlüğü de vardır) orta öğretim ve yüksek öğretim kurumlarından seçilecek öğrenciler, yerel yönetim temsilcilerinden oluşur.

*Davetli Üyeler*²⁶⁶: Millî Eğitim eski Bakanları, Diyanet İşleri Başkanı (Dİ), DPT Başkanı, daha önce asaleten Bakanlık Müsteşarlığı ve Kurul Başkanlığı görevlerinde bulunanlar, Kamu kurum ve kuruluşu niteliğindeki meslek kuruluşları, sendikalar ve diğer kamu, özel kurum ve kuruluşlarından en çok yirmi üye, Eğitim Sendikaları (ES) Başkanları, Türkiye Eğitim Vakıfları Dayanışma Konseyi Başkanı (TEVVK), Ön hazırlık komisyonları ile il ve bölge çalışmalarında görev alanlardan otuz üye ve gündemdeki konularla ilgili alan uzmanlarından en çok yirmi üyeden oluşur.

*Müşahitler*²⁶⁷: MEŞ'na yurt içinden ve yurt dışından davet edilen müşahitler.

Şuranın yapısına dikkat edildiği zaman, her Türk Milli Eğitimi ile ilgili her kamu, özel ve gönüllü her düzeydeki kurum ve kuruluşun temsiline imkan veren bir yapıya sahip olduğu görülmektedir.

MEŞ Bakanın daveti üzerine dört yılda bir toplanır²⁶⁸. Toplantı yapılmadan önce Şura gündemi Kurulca tespit edilmektedir. Tespit edilen gündemi ile ilgili ön komisyon raporları komisyon başkanlarınca veya seçilen bir sözcü tarafından Şûra Genel Kurulu'na sunulur, Şûra Genel Kurulu bu raporları inceler, görüşür ve karara bağlar²⁶⁹.

²⁶⁵ MEB a.g. y.

²⁶⁶ MEB a.g. y.

²⁶⁷ MEB a.g. y.

²⁶⁸ MEB a.g. y.

²⁶⁹ MEB a.g. y.

Kararlar, toplantıya katılan üyelerin oy çokluğu ile alınır. Oyların eşit olması halinde Başkanın uygun bulduğu görüş kabul edilir²⁷⁰.

5.2.1.2. Milli Eğitim Bakanlığı taşra teşkilatı düzeyinde koordinasyonu

3797 sayılı Kanun'un 58.maddesine göre "MEB hizmet alanına giren konularda mahalli idarelerle koordinasyonu sağlamaktan sorumlu"²⁷¹dur. Bu düzeyde koordinasyonu sağlamakla görevli iki birim vardır. Bunlardan ilki "*İl Milli Eğitim Danışma Kurul'u*" (İMEDK), diğeri ise il ve ilçelerde oluşturulan "*Milli Eğitim Komisyonları*"dır (MEK).

5.2.1.2.1. Milli Eğitim Danışma Kurulu

İMEDK, eğitim ve öğretim hizmetlerinin il düzeyinde sürdürülmesinde karşılaşılan sorunlar hakkında millî eğitimin genel amaç ve temel ilkeleri doğrultusunda çözüm önerileri hazırlar, eğitim ve öğretim hizmetlerinin çağımıza ve çevrede meydana gelen değişimler sonucu doğacak toplumsal ihtiyaçlara cevap vermek üzere geliştirilmesine esas olacak ilke ve yöntem önerilerinde bulunmakla görevlidir²⁷².

İMEDK: "*valinin veya görevlendireceği bir vali yardımcısının başkanlığında İl Millî Eğitim Müdürü, Belediye Başkanı, İl Özel İdare Müdürü, Bir Millî Eğitim Müdür Yardımcısı, İlköğretim Müfettişleri Kurulu Başkanı, İlçe Millî Eğitim Müdürlerince kendi aralarında seçecekleri iki temsilci, İl Genel Meclisince seçilen iki üye, İl İdare Şube Başkanlarından vali tarafından seçilecek iki müdür, il'de en fazla üyeye sahip işçi ve kamu çalışanları sendikalarının başkanları veya yetkili temsilcileri, en fazla üyeye sahip meslek ve sanayi odaları yönetim kurullarınca seçilecek birer üye, eğitim fakültesi veya yüksek okulu bulunan illerde bu öğretim kurumlarının birinden yönetimce görevlendirilecek iki öğretim elemanı, dışarıdan bitirme sistemine kayıtlı öğrenciler hariç öğrenci sayısı en fazla olan ilk ve orta öğrenim düzeyindeki iki okulun öğretmenler kurulunca seçilecek ikişer öğretmen, aynı okulların okul disiplin kurulunca*

²⁷⁰ MEB a.g. y.

²⁷¹ "Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve....

²⁷² "MEB Millî Eğitim Müdürlükleri....

*seçilecek ikişer öğrenci ve okul aile birliği yönetim kurullarınca seçilecek ikişer öğrenci velisinden” oluşur*²⁷³.

İMEDK, millî eğitim müdürünün teklifi ve başkanın çağrısı üzerine biri öğretim yılı başında diğeri de öğretim yılı sonunda olmak üzere, üye tam sayısının en az yarısından bir fazlası ile *yılda en az iki defa* toplanır. Toplantıda Kurul kararlar oy çokluğu ile alınır ve *tavsiye niteliğindedir*²⁷⁴.

5.2.1.2.2. Milli Eğitim Komisyonu

Bakanlığın taşra teşkilatında koordinasyon faaliyetlerini yürüten ikinci birim “*il ve ilçe Milli Eğitim Komisyonlarıdır*”. MEK: *il/ilçe müdürünce görevlendirilecek bir müdür yardımcısı, bir şube müdürü, merkez ilçede (büyük şehir hariç) bulunan okul öncesi, ilköğretim, orta öğretim, çıraklık ve yaygın eğitim kurumlarını temsilen dört okul ve kurum müdürü, öğrenci sayısı fazla olan bu tür okulların öğretmenler kurulunca seçilecek birer öğretmen, rehberlik ve araştırma merkezî müdürü, eğitim araçları ve donatım merkezî (akşam sanat okulu) müdürü, ilköğretim müfettişleri kurulu başkanının belirleyeceği köyde çalışan üç ilkokul öğretmeni ve sağlık eğitim merkezî baştabibinden oluşur*²⁷⁵.

MEK Millî Eğitim Müdürünün çağrısı üzerine en az iki ayda bir defa toplanır. Komisyonlar, üye tam sayısının en az yarısından bir fazlası ile toplanır ve kararlar oy çokluğu ile alınır. Komisyon kararlarından mevcut mevzuat hükümleri kapsamında uygulanabilecek olanlar, il millî eğitim müdürünün teklifi ve valinin onayı üzerine uygulamaya konulur. Mevzuat değişikliği yapılmasını gerektiren kararlar Bakanlığın ilgili birimine bildirilir²⁷⁶.

3797 sayılı Kanununun 38. maddesine göre İl ve İlçe MEK’in görevleri içinde ÖZER hizmetleri ile ilgili olanları şunlardır²⁷⁷:

²⁷³ MEB a.g. y.

²⁷⁴ MEB a.g. y.

²⁷⁵ MEB a.g. y.

²⁷⁶ MEB a.g. y.

²⁷⁷ “Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve....

- İMEDK alınan tavsiye kararlarını inceler, bu kararlardan mevcut mevzuat hükümleri kapsamında gerçekleştirilmesi mümkün olanlara ait somut uygulanabilir olan programları hazırlar. Kararlardan merkez teşkilâtı birimlerini ilgilendirenler ile mevzuat değişikliğini gerektirenlerin merkez teşkilâtı birimlerine bildirilmesine yönelik önerilerde bulunur.

- İlçe MEK’ce alınan karar ve getirilen önerilerden uygun bulduklarının il düzeyinde uygulanmasını sağlar, uygun bulmadıklarını İMEDK ya da ilgili merkez teşkilâtı birimine sunulmak üzere il millî eğitim müdürlüğüne bildirir.

- Eğitim ve öğretim hizmetlerinin istenilen şekilde gerçekleştirilmesi için ihtiyaç duyulan okul ortamının meydana getirilmesi amacıyla yönetici, öğretmen, öğrenci, veli ve eğitimle ilgili diğer kişilerin iş birliğini sağlayıcı yöntemler geliştirir.

- Başarısız öğrencilerin başarısızlık sebeplerinin araştırılarak giderilmesine, *eğitime muhtaç özürlü öğrencilerin eğitim ve öğretimlerinin sağlanmasına, üstün başarılı öğrencilerin yönlendirilmesine* esas teşkil edecek tedbirleri oluşturur,

İlçe MEK, 38.maddenin (a) ve (b) bentleri dışında kalan görevler ile ilçe millî eğitim müdürünce incelenmesi ya da geliştirilmesi istenen konularda araştırma yapar, uygulamaya esas programlar geliştirir²⁷⁸.

5.2.2. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu koordinasyonu

27.05.1983 tarihili ve Resmi Gazetede yayımlanan 2828 sayılı “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanun”un 9.maddesine göre SHÇEK, “*sosyal yardım ve hizmetlerle ilgili esasları, sosyal hizmetler politikası ve hedeflerine uygun olarak tespit etmek, çalışma plan ve programlarını hazırlamak, uygulamak ve bu konuda ilgili Bakanlık, kurum ve kuruluşlar arasında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı (Devlet Bakanlığı) adına koordinasyon ve işbirliği sağlamakla*”²⁷⁹ görevlidir.

5.2.2.1. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu merkez teşkilatı koordinasyonu

SHÇEK merkez teşkilatı içinde yer alan “*Sosyal Hizmetler Danışma Kurulu*” (SHDK), Kurumun merkez teşkilatı düzeyinde koordinasyon ve işbirliği sağlamakla

²⁷⁸ “MEB Millî Eğitim Müdürlükleri....

²⁷⁹ “SHÇEK Kanunu....

görevli birimi olarak değerlendirilebilir ve Kurulun görevi sosyal hizmetlere veya uygulanmasına ilişkin konuları inceleme, görüş ve tavsiyelerde bulunmak olarak belirlenmiştir.

5.2.2.1.1. Sosyal Hizmetler Danışma Kurulu

SHDK, Başbakanın veya görevlendireceği Bakanın başkanlığında oluşan yüksek düzeyde bir istişari organdır²⁸⁰. Kurul, Başbakanın veya görevlendireceği Bakanın başkanlığında, Adalet, İç İşleri, Milli Eğitim Bakanlıkları başta olmak üzere çeşitli bakanlık temsilcileri, YÖK, RTÜK, Aile Araştırma Kurumu (AAK) ve ÖZİDA gibi Kurum başkanları, Kurumun kendi yöneticileri, SYDT Müdürlüğü gibi kurumlar ve nihayet TSK temsilcileri gibi kuruluş temsilcilerinden oluşur²⁸¹.

SHDK'nın diğer konular yanında koordinasyon ve işbirliği sağlanması ile ilgili olarak tanımlanan görevi, "24.05.1983 tarihli 2828 sayılı Kanun kapsamına giren sosyal hizmet uygulamalarıyla ilgili bakanlık, kurum ve kuruluşlar arasında ortaya çıkan sorunları incelemek ve bu sorunların çözümü için gerekli işbirliği esaslarını belirlemek" olarak belirtilmiştir²⁸².

Kurul yılda en az bir defa başkanın çağrısı üzerine toplanır²⁸³. Kurul toplantılarının günü, yeri, saati ve gündemi toplantı tarihinden en az bir ay önce, Kurul üyelerine Başkan tarafından bildirilir. Başkan tarafından yapılacak bu çağrıyla birlikte gündeme ilişkin gerekli bilimsel araştırmalar ve resmi bilgi ve belgelerden oluşan bir ön rapor da gönderilir²⁸⁴.

²⁸⁰ "Sosyal Hizmetler Danışma Kurulunun Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik ", Resmi Gazete, 23231, 15 Ocak 1998.

²⁸¹ SHÇEK a.g. y.

²⁸² "SHÇEK Kanunu....

²⁸³ "Sosyal Hizmetler Danışma Kurulunun...

²⁸⁴ SHÇEK a.g.y.

5.2.2.2. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu taşra teşkilatı koordinasyonu

Kurumun, taşra teşkilatı düzeyinde sosyal hizmetlere veya uygulanmasına ilişkin konuları inceleme, görüş ve tavsiyelerde bulunmakla görevli birimi “*İl Sosyal Hizmetler Kurulu*”²⁸⁵ (İSHK) olarak belirlenmiştir.

5.2.2.1. Sosyal Hizmetler Kurulu

Kurumun il düzeyinde sosyal hizmetlerle ilgili uygulamalarını değerlendirmek, karşılaşılan güçlükler çözümleri araştırmak, bu alandaki *koordinasyon ve işbirliğini* geliştirmek, halkın katkı ve katılımının Kurum hizmetleri çerçevesinde devamlılığını sağlayıcı tedbirleri almak ve bu konularda görüş oluşturmakla görevli²⁸⁶ birimi olarak Kurul, Valinin Başkanlığında İl İdare Kurulu Üyeleri, İl Sosyal Hizmetler Müdürü, belediye başkanı, varsa üniversite rektör, dekan veya enstitü müdürleri, vali tarafından seçilen sosyal hizmetler alanında faydalı faaliyetlerde bulunan en az iki en fazla altı kişiden oluşur²⁸⁷.

Kurul Mart, Haziran, Eylül ve Aralık aylarının ilk haftasında olmak üzere senede en az dört defa Valinin Başkanlığında toplanır²⁸⁸. Toplantı ile ilgili gündem sekreteryayı yürütecek olan İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğünce hazırlanıp Valilikçe kurul üyelerine toplantı tarihinden en az üç gün önce ellerine geçecek şekilde gönderilir. Toplantı sonunda sekreteryaca görüşülen konularda alınan kararlar üyelere bildirilir²⁸⁹.

5.3. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetlerinin Yürütülmesinde Koordinasyon Alanları

5378 sayılı Kanunla özürülere yönelik politikaların belirlenmesi, uygulanması ve koordinasyonunda en üst düzeyde sorumlu kamu birimi olarak görevlendirilen

²⁸⁵ SHÇEK, 2008 yılı..., s.6.

²⁸⁶ “SHÇEK Kanunu....

²⁸⁷ SHÇEK a.g.K.

²⁸⁸ “İl Sosyal Hizmetler Kurulunun Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik”, Resmi Gazete, 18224, 17 Kasım 1983.

²⁸⁹ SHÇEK a.g. y.

ÖZİDA, kendi vizyonunda bu alanda “etkin ve lider kurum olmak” ibaresinde yer vermiştir²⁹⁰. Başkanlığın koordinasyon sağlama görevini aşağıda belirtilen alanlarda yerine getirmesi öngörülmüştür:

- Özürlülüğün engellenmesi,
- Özürlülerin istihdamı,
- Özürlülerin eğitimi,
- Özürlülere yönelik rehabilitasyon hizmetlerinin yürütümü,
- Özürlülerin topluma uyumlarının sağlanması,
- Özürlülere yönelik faaliyet gösteren diğer kamu kurum ve kuruluşları ile özel-gönüllü kuruluşların faaliyetleri ile ilgili gelişmeleri takip etmek,
- Özürlülerle ilgili konularda incelemeler ve araştırmalar yapmak,
- Özürlülerle ilgili istatistiki verilerin toplanması ve bir veri tabanı oluşturulmasını sağlamak,
- Özürlülere yönelik faaliyetlerle ilgili ulusal ve uluslar arası projelerin incelenmesi, hazırlanması ve uygulanmasını sağlamak, uygulanmakta olan projeleri takip etmek,
- Gönüllü kuruluşlarla yerel yönetimler arasında işbirliği sağlanmasına yönelik koordinasyonu sağlamak ve bu alanda gösterecekleri faaliyetleri teşvik etmek, yönlendirmek,
- Özürlülerin, özürlü yakınlarının ve bir bütün olarak kamuoyunun bilinçlendirilmesine yönelik kamuoyu oluşturma faaliyetlerinin koordinasyonunu sağlamak.

ÖZİDA stratejik planında yer alan aşağıdaki faaliyetler, Başkanlığın koordinasyon ve işbirliği sağlama görevi ile ilgili faaliyetler olarak örneklendirilebilir²⁹¹.

- Özürlülere yönelik faaliyet gösteren kamu ve özel kuruluşlarla sivil-gönüllü kuruluşları bir araya getirmeye yönelik Uluslar arası rehabilitasyon ve bakım fuarları açılması ile Uluslar arası rehabilitasyon ve bakım günleri düzenlenmesi,
- Özürlülere yönelik veri tabanı oluşturmak üzere Türkiye Özürlüler Araştırması yapılması (2002),
- Özürlülere yönelik çeşitli AB projelerinin hazırlanması ve uygulanması,
- ÖZİDA başkanlığında yerel yönetimler, yerel kaynaklar ve ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılarak hazırlanan TTR projesi,

²⁹⁰ ÖZİDA, 2007 yıl..., s. 4.

²⁹¹ ÖZİDA, Stratejik Plan..., ss.50-60.

- Özürlüler Kanunu kapsamında özürlülere yönelik eğitim, sağlık ve istihdam gibi alanlarda sağlanan haklar ve ulaşılabilirliği konusunda özürlülerle ilgili kurum ve kuruluşların bilgilendirilmesine ve toplumsal bilinç yaratılmasına yönelik “Engelsiz Türkiye Projesi”nin uygulanması,
- Özürlüler konusunda bilgilendirmeye ve bilinçlendirmeye yönelik akademik yayınlar yapmak ve bu çerçevede ÖZ-VERİ dergisini yayımlamak,
- Özürlüler için iş arama rehberi hazırlamak,
- TRT ile yapılan protokoller çerçevesinde toplumun bilinçlendirilmesine yönelik spot filmler hazırlanması.

5.4. Koordinasyon ve İşbirliği Hizmetlerinin Değerlendirilmesi

Bütün Kurumların, kendi faaliyet alanları ile ilgili koordinasyon ve işbirliği faaliyetlerine önem ve öncelik verdiği dikkat çekmektedir.

Her Kurum, koordinasyon ve işbirliğini sağlayacak çeşitli kurullar ve idari birimler oluşturmuşlardır.

Koordinasyon ve işbirliği sağlayacak kurullarda, her Kurumun faaliyet alanı ile ilgili diğer kurum ve kuruluş temsilcilerine en üst düzeyde katılımı sağlayacak şekilde yer verilmiştir.

Kurulların işleyişinde demokratik işleyiş esaslarına özen gösterilmiş, bütün kurulların temsilcilerin yarısından fazlası ile toplanması, toplanmaları halinde de kararların salt çoğunluk ile alınmasına özen gösterilmiştir.

Bütün olumlu değerlendirmelere rağmen koordinasyon ve işbirliği sağlamaya yönelik kurul ve birimlerin en önemli eksikliği, alınan kararların ilgili birim için tavsiye niteliğinde olmasıdır. Kurumlar, danışma ve koordinasyon kurullarının aldıkları kararları uygulamakla yükümlü tutulmamışlardır.

ÖZER hizmetlerinin koordinasyonu yönetim açısından değerlendirdiğinde, bu alandaki hizmetlerinin koordinasyonu daha etkin ve verimli şekilde olması için birkaç koordinasyon tekniklerine ihtiyaç duyulmaktadır²⁹².

²⁹² Efil, a.g.e. ss. 184-185.

Organizasyon yapısı iyi ve basit olmalı. ÖZER hizmetleri ile ilgili organizasyon yapısı iyi ve basit olması için şu noktalara dikkat etmek gerekir:

- MEB'nin görev ve sorumlulukları yeniden belirlenerek, diğer görevleri yanında ÖZER hizmetlerinin yeri ve önemine özel bir vurgu yapmak gerekir.
- MEB'nin ÖZER hizmetlerinin sunumu ile ilgili özel yetenek veya üstün zekaya sahip bireylerin ayrı bir özürlü grubu gibi değerlendirilerek, bu insanların bir engelli olmadığı tespitinden hareketle MEB içinde ayrı bir birim tarafından yerine getirilmesi daha isabetli olacaktır.
- MEB taşra teşkilatı içinde engelli bireylerin ailelerinin de eğitim sürecine katılmalarını sağlayacak bir idari yapılanma boşluğu vardır. Ailelerin eğitim sürecine katılmalarını sağlayacak ve katkılarını artıracak bir eğitim ve bilgilendirme hizmeti sağlamaya yönelik Aile Eğitim Şubelerinin açılması sistemin organizasyon yapısını tamamlayıcı bir adım olacaktır.
- ÖZER hizmetlerinin sunumu ile ilgili MEB içinde yer alan Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü özel sürücü kursları ile ÖZER hizmetleri veren kurumlar aynı çatı altında buldukları için bu alanda faaliyet gösterecek ayrı bir birimin oluşturulması bir çözüm olarak düşünülebilir.
- SHÇEK ÖZER hizmetleri ile ilgili görevlerini daha açık tanımlayacak düzenlemelere ihtiyaç vardır.
- SHÇEK ana hizmet birimlerinden birini oluşturan ÖBHDB, Kurum merkez teşkilatının bu alandaki hizmetleri daha etkin verebilmesi için yeniden yapılandırılmalıdır. Bu yapılandırma içinde Başkanlık bünyesinde alt şubeler oluşturulması isabetli olacaktır. Üç ana alanda faaliyet gösterecek bu şubeler, ilki bakım ve rehabilitasyon programları geliştiren ve uygulayan birim, ikincisi bakım ve rehabilitasyon hizmetlerinde kullanılan araç ve gereçlerin geliştirilmesi üçüncüsü ise engelli bireyler ve ailelerine yönelik psiko-sosyal destek hizmetleri geliştirilmesine yönelik faaliyetlerde bulunmalıdır.
- SHÇEK merkez teşkilatı için yapılan önerileri de dikkate alarak taşra teşkilatının da yeniden yapılandırılması isabetli olacaktır. Bu bakımdan Kurumun il ve ilçe müdürlükleri bünyesinde RAM'lara benzeyen merkezler oluşturulmalıdır.

Plan ve programlarının uyumlaştırılması gerekir. ÖZER hizmetlerinin plan ve programlarının uyumlaştırılması için yapılması gerekenler şu başlıklarda toplanabilir:

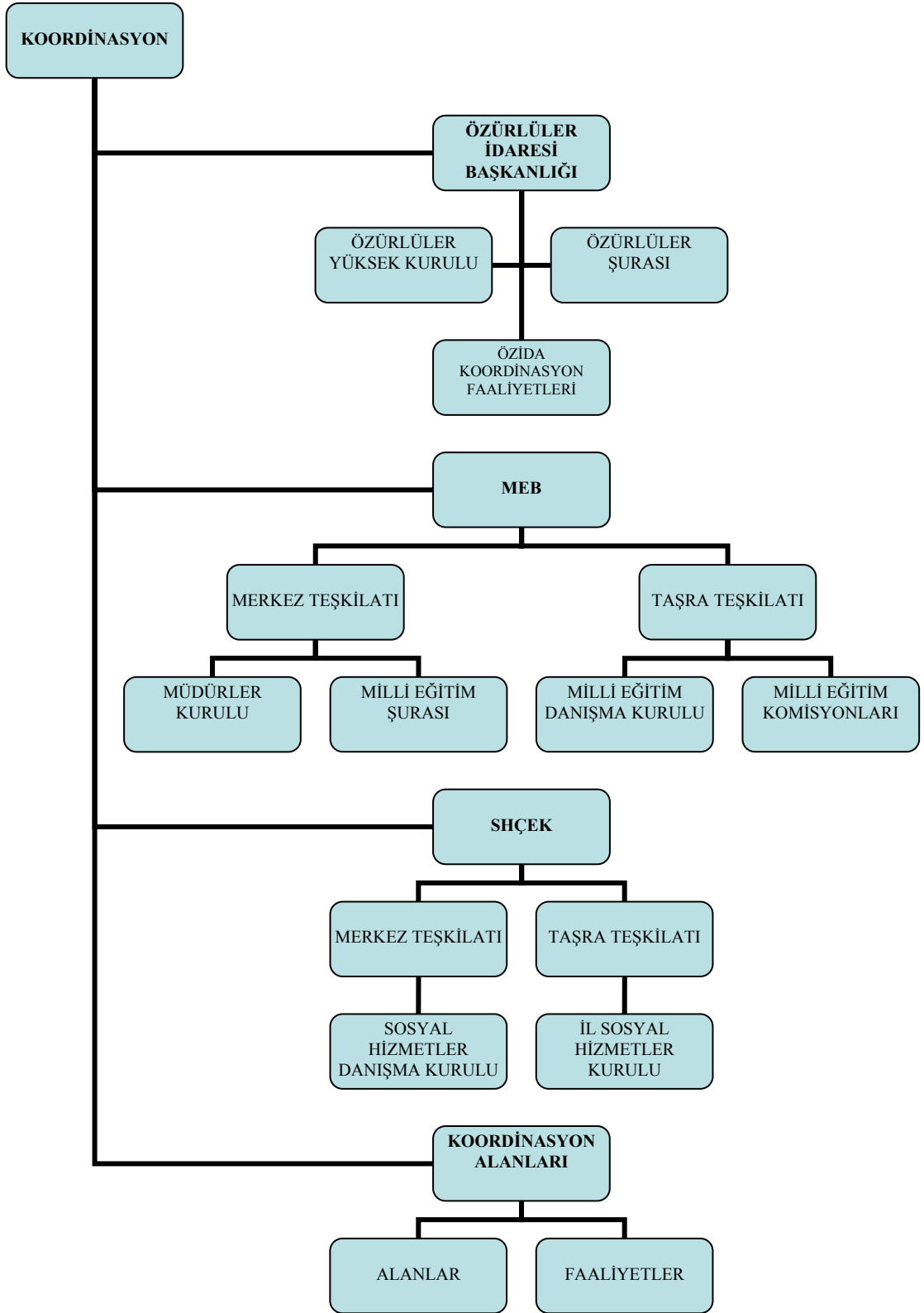
- Kurumların stratejik planlarında ÖZER hizmetleri ile ilgili tespitleri ayrı bir alt başlık olarak değerlendirilmeli.
- Özürlülere yönelik hizmetlerin yürütülmesinden birinci derecede sorumlu olan Kurum ÖZİDA olduğu için SHÇEK ve MEB tarafından hazırlanan stratejik planlarda ÖZİDA stratejik planında yer verilen amaç ve hedeflere vurgu yapılmalı.

- Kurumların kendi stratejik planlarında belirlemiş olduğu amaç ve hedeflerin gerçekleştirilmesi için sağlayacak mali kaynaklar belirlenmeli.
- Kurumların iletişim teknolojisi alt yapısı ile ilgili zen gösterilmeli.

Gönüllü koordinasyonun özendirilmesi gerekir. ÖZER hizmetlerini yürüten kurumlar arasındaki gönüllü koordinasyonun geliştirilmesi için yapılması gerekenler şunlardır:

- ř ÖZER hizmetleri ile ilgili çalışanların buluşturarak çalışabilecekleri ortamı yaratmaktadır. Bu yüz yüze buluşmaları gönüllü koordinasyona yol açmaktadır. Dolayısıyla, ř'nın toplantısı 571 sayılı Kanununun 20. maddesine uyarınca sürekli iki yılda bir kez gerçekleştirilmeli.
- ÖZER hizmetleri ile ilgili kurumlar arasında aralarındaki iletişimi güçlendirecek brifing benzeri faaliyetlerin daha sık yapılması sağlanmalı,
- ÖZER hizmetleri ile ilgili gönüllü koordinasyonu teşvik etmeli ve onurlandırılmalı,

Şema 2.6. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetleri Koordinasyonu

6. ÖZEL EĞİTİM VE REHABİLİTASYON HİZMETLERİ DENETİMİ

6.1. Genel Olarak

24.12.2003 tarih ve Resmi Gazete’de yayınlanan 5018 sayılı “Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu”nun 63. ve 68. maddelerine göre ÖZER hizmetleri ile ilgili kamu kurumlarının ne ölçüde başarıya ulaştığını gözlemlemek için, söz konusu kurumların iç denetim²⁹³ ve dış denetimlerinin²⁹⁴ yapılması gerekmektedir.

6.2. Milli Eğitim Bakanlığı ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Teşkilatlarının Denetimi

6.2.1. Dış denetimi

Yürürlükteki mevzuata göre Bakanlıklar ve Bakanlığa bağlı genel müdürlükler gibi genel bütçe kapsamındaki kamu daireleri, üniversiteler ve diğer özel bütçeli idareler, düzenleyici ve denetleyici kurumlar, sosyal güvenlik kurumları, döner sermayeli kuruluşlar; fon şeklindeki kuruluşlar, belediyeler ve il özel idareleri Sayıştay’ın denetim alanı içinde yer almaktadır²⁹⁵.

Bu anlamda, Sayıştay’ın görevleri şu şekilde sıralanabilmektedir:

- Merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki kamu idareleri ile sosyal güvenlik kurumlarının gelir, gider ve mallarını TBMM adına denetlemek,
- Sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlamak,
- Mahalli idarelerin hesap ve işlemlerini denetleyip kesin hükme bağlamak,
- Kanunlarla verilen inceleme, denetleme ve hükme bağlama işlerini yapmak,

²⁹³ İç denetim, kamu idaresinin çalışmalarına değer katmak ve geliştirmek için kaynakların ekonomiklik, etkililik ve verimlilik esaslarına göre yönetilip yönetilmediğini değerlendirmek ve rehberlik yapmak amacıyla yapılan bağımsız, nesnel güvence sağlama ve danışmanlık faaliyetidir. Bu faaliyetler, idarelerin yönetim ve kontrol yapıları ile malî işlemlerinin risk yönetimi, yönetim ve kontrol süreçlerinin etkinliğini değerlendirmek ve geliştirmek yönünde sistematik, sürekli ve disiplinli bir yaklaşımla ve genel kabul görmüş standartlara uygun olarak gerçekleştirilir.

²⁹⁴ Sayıştay tarafından yapılacak harcama sonrası dış denetimin amacı, genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin hesap verme sorumluluğu çerçevesinde, yönetimin malî faaliyet, karar ve işlemlerinin; kanunlara, kurumsal amaç, hedef ve planlara uygunluk yönünden incelenmesi ve sonuçlarının TBMM’e raporlanmasıdır.

²⁹⁵ Sayıştay, *Sayıştay*, Ankara, 2007, s.9.

- TBMM'ye kesin hesap kanun tasarıları hakkında uygunluk bildirimini sunmak, görevlerini vermiştir.

Sayıştay'ın kurumsal yapısı Birinci Başkan, Kurullar, Daireler, Savcı ve yardımcılar, Denetim Grupları ve Yönetim Birimleri'nden oluşturulmaktadır. Birinci Başkan Sayıştay'ın en büyük amiri olup, genel işleyişinden sorumludur. Genel Kurulun başkanıdır.

Genel Kurul, Birinci Başkanın başkanlığı altında tüm daire başkanlarıyla üyelerden oluşur. Genel Kurulun üye tam sayısı 58'dir. Kurul mevcut üye sayısının en az üçte ikisi ile toplanır, mevcudun salt çoğunluğu ile karar verir. Genel Kurul genel uygunluk bildirimlerine son şeklini verir, TBMM'e sunulacak diğer raporları müzakere eder, 832 sayılı Sayıştay Kanun ile kendisine verilmiş olan görevleri yapar ve Birinci Başkan tarafından incelenmesi istenilen diğer konu ve işlemleri görüşerek karara bağlar.

Temyiz Kurulu, 4 yıl için Genel Kurul'ca Daire Başkanları arasından seçilecek 4 Daire Başkanı ile her daireden seçilecek 2 üyeden oluşur. Kurula en kıdemli Daire Başkanı başkanlık eder. Kurul üye tam sayısının en az üçte ikisi ile toplanır, mevcudun çoğunluğu ile karar verir. Temyiz Kurulu Sayıştay dairelerince verilen ilâmların son hüküm merciidir.

Daireler Kurulu, Temyiz Kuruluna seçilen daire başkanları ile üyelerin dışında kalan daire başkanları ve üyelerden oluşur. En kıdemli daire başkanı Kurula başkanlık eder. Kurul üye tam sayısının en az üçte ikisi ile toplanır, mevcudun çoğunluğu ile karar verir. Daireler Kurulu, mali konuları kapsayan yönetmelikler hakkındaki Sayıştay mütalâasını tespit eder, 832 sayılı Kanunla kendisine verilmiş olan diğer görevleri yapar ve Birinci Başkan tarafından incelenmesi istenen konularla işlemleri görüşerek karara bağlar.

Yüksek Disiplin Kurulu, her takvim yılı için Sayıştay Genel Kurulunca her daireden seçilecek birer üye ile daire başkanları arasından seçilecek beş daire Başkanından kurulur. Kurul kanunda belirlenen görevleri yerine getirir.

Memurlar Seçim ve Disiplin Kurulu, iki takvim yılı için Genel Kurulca seçilecek bir daire başkanı, bir üye, bir uzman denetçi veya raportör, baş denetçi ile Genel Sekreterden oluşur. Kurul kanunda belirlenen görevleri yürütür.

Daireler, bir başkan ve altı üyeden oluşan hesap mahkemeleridir. Daire, bir başkan ve dört üye ile toplanır, hüküm ve kararlar oy çokluğuyla verilir. Sorumluların hesap ve işlemlerini yargılamak ve Birinci Başkan tarafından havale edilen konuları karara bağlamak dairelerin görevidir.

Savcı ve yardımcıları, hazine temsilcisi sıfatıyla Savcılık örgüt yapısına dâhildir. Sayıştay Savcı ve yardımcıları, Birinci Başkanın görüşü alındıktan sonra Maliye Bakanlığınca yapılacak teklif üzerine ortak kararname ile atanırlar. Savcı, hesapların incelemesi ve yargılanması safhalarında iddia ve düşüncesini bildirmek ve kanunda sayılan diğer görevleri yerine getirmekle görevlidir.

Denetim grupları hesapların ve işlemlerin incelendiği ve performans denetimlerinin yürütüldüğü ve denetçilerin görev yaptığı gruplardır. Bu grupların sayıları ve görev alanları ilgili yönetmelik ve Başkanlık tasarrufu ile değişen ihtiyaçlar çerçevesinde belirlenir. Kesin Hesap Grubu uygunluk bildirimleri taslaklarını hazırlamakla görevlidir. Araştırma, planlama, dış ilişkiler ve eğitim gibi denetime destek faaliyetleri, denetim destek grupları tarafından yerine getirilmektedir.

Yönetim Birimleri, DMK'a tabi personelin çalıştığı yönetim birimleri bulunmaktadır. Bu birimler evrak, özlük işleri, kütüphane, yayın işleri, arşiv, satın alma, mali işler gibi destek hizmetlerini yürütür.

1996 tarihinde çıkan 4149 sayılı Kanunla 832 sayılı Sayıştay Kanunu'na ilave edilen Ek 10'uncu madde Sayıştay'a *performans denetimi* yapma yetkisini ve görevini vermiştir. Bu maddede Sayıştay'ın, denetimine tabi kurum ve kuruluşların, kaynaklarını ne ölçüde verimli, etkin ve tutumlu kullandıklarını incelemesi ve inceleme sonuçlarını bir değerlendirme raporuyla TBMM Başkanlığı'na sunması öngörülmüştür.

MEB ve SHÇEK ÖZER hizmetleri ile ilgili belirlediği politikalar çerçevesinde:

- Denetimin planlanması ve koordinasyonu,
- Mükerrer denetimin önlenmesi,
- Denetimde verimliliğin artırılması,
- Ortak eğitim olanakları gibi hususlar ile karşılıklı olarak denetim faaliyetine ilişkin bilgi ve belgelere ulaşılması konularında dış denetim yapılmaktadır.

İç Denetim Birim Yöneticileri tarafından Kurulların ÖZER hizmetleri ile ilgili belirlediği politikalar çerçevesinde dış denetimle gerekli işbirliği sağlanır. Dış denetim düzenlendiğinde Kurumları'ndaki İç Denetim Birim Yöneticiler ile Sayıştay ilişkiler aşağıdaki çerçevede yürütülmektedir²⁹⁶:

- Sayıştay ile İç Denetim Birimleri arasındaki iletişim ve koordinasyon Birim Yöneticileri tarafından sağlanır.
- İçeriklerinin hassas olma ihtimali nedeniyle, İç Denetim Birimi Yöneticiliği çalışma kâğıtları ancak Sayıştay Başkanı tarafından talep edildiği takdirde Sayıştay'a verilir.
- İç Denetim Birimi tarafından hazırlanarak Üst Yöneticiye sunulan raporların sorumluluğu Üst Yöneticiye aittir. Sayıştay tarafından bu tür raporlara erişim talep edildiğinde bu talep doğrudan Üst Yöneticiye yönlendirilir.
- Kurul tarafından belirlenen ilkeler çerçevesinde, teftiş, soruşturma ve benzer faaliyetleri yürüten diğer teftiş ve denetim birimleri ile gereken işbirliği sağlanır.

6.2.2. İç denetimi

İç denetim, MEB ve SHÇEK faaliyet ve çalışmalarına değer katmak ve geliştirmek için kaynakların ekonomiklik, etkililik ve verimlilik esaslarına göre yönetilip yönetilmediğini değerlendirmek amacıyla yapılan bağımsız, tarafsız bir güvence sağlama ve danışmanlık faaliyetidir²⁹⁷.

İç denetim faaliyeti, Bakanlığın ve Kurumun faaliyetlerinin amaç ve politikalara, kalkınma planına, programlara, stratejik planlara, performans programlarına ve mevzuata uygun olarak planlanmasını ve yürütülmesini; kaynakların etkili, ekonomik ve verimli kullanılmasını; bilgilerin güvenilirliğini, bütünlüğünü ve zamanında elde edilebilirliğini sağlamayı amaçlar²⁹⁸.

Bakanlığın ve Kurumun merkez ve taşra teşkilatı dâhil tüm birimlerinin faaliyet ve işlemleri iç denetimim kapsamındadır²⁹⁹.

²⁹⁶ “SHÇEK İç Denetim Birim Yönergesi”, Resmi Gazete, 24 Nisan 2009.

²⁹⁷ “MEB İç Denetim Birimi Başkanlığı Yönergesi”, Resmi Gazete, 2604, “SHÇEK İç Denetim Birimi Yönergesi”, Resmi Gazete, 24 Nisan 2009.

²⁹⁸ MEB ve SHÇEK a.g.yy.

²⁹⁹ MEB ve SHÇEK, a.g.yy.

MEB iç denetimi sistemi, İç Denetim Birimi Başkanlığı'nca; SHÇEK iç denetimi sistemi ise İç denetim Birimi'nce yürütülmektedir.

İç Denetim Birimi Başkanlığı Başkan, Başkan Yardımcısı ve iç denetçiler ile ihtiyaca göre görevlendirilen büro personelinden oluşmaktadır³⁰⁰.

İç Denetim Birimi Başkanlığı'nın görevlerini şu şekilde özetlemek mümkündür³⁰¹:

- Bakanlık teşkilatının her türlü faaliyet ve işlemlerini denetlemek,
- Bakanlık kaynaklarının ekonomiklik, etkililik ve verimlilik esaslarına göre yönetilip yönetilmediğini, nesnel risk analizlerine dayalı olarak değerlendirmek, rehberlik ve danışmanlık yapmak,
- Yasal uygunluk denetimi yapmak,
- Risk analizlerine dayalı iç denetim plan ve programlarını hazırlamak, geliştirmek ve üst yöneticinin onayına sunmak,
- Onaylanan denetim plan ve programlarının uygulanmasını sağlamak, denetim ve danışmanlık faaliyetlerini yürütmek, üst yönetici tarafından talep edilen ve görev alanına giren program dışı görevleri gerçekleştirmek,
- Bakanlığın risk yönetimi, iç kontrol ve yönetim süreçlerinin etkinlik ve yeterliliğini değerlendirmek,
- İç denetim faaliyetleri sırasında tespit edilen veya iç denetim birimi başkanlığına intikal eden inceleme veya soruşturma yapılmasına gerek duyulan hususları üst yöneticinin bilgisine sunmak,
- İç denetim faaliyetlerinin sonuçlarını izlemek,
- İç denetim faaliyetlerinin değerlendirilmesi, kamu iç denetim standartları ve meslek ahlâk kurallarına uygun olarak yürütülmesi ve iç denetim faaliyetlerinin geliştirilmesi için kalite güvence ve geliştirme programı oluşturmak, uygulamak ve geliştirmek,
- Kalite güvence ve geliştirme programı çerçevesinde yapılan değerlendirme sonuçlarını üst yöneticiye sunmak,
- Yıllık iç denetim faaliyet raporunu hazırlamak ve üst yöneticiye sunmak,
- İç denetim birimi başkanlığının görevlerini etkin bir şekilde yerine getirebilecek bilgi, yetenek, tecrübe ve meslekî yeterliliğe sahip iç denetçi kadrosunu Bakanlığın insan kaynakları politikaları ile uyumlu olarak oluşturmak ve bunun için gerekli prosedürleri gerçekleştirmek,

³⁰⁰ MEB a.g.yy.

³⁰¹ MEB a.g.yy.

- İç denetim birim yönergesini ve işlem süreçlerini kurulun düzenlemelerine uygun olarak hazırlamak ve geliştirmek,
- İç denetim faaliyetlerinin sonuçları hakkında üst yöneticiye belirli aralıklarla bilgi sunmak, iç denetim alanındaki gelişmeler ve en iyi uluslararası uygulamalar konusunda bilgilendirmek,
- Denetim raporlarının, raporlama standartları ile belirlenen usul ve esaslara uygunluğunu kontrol etmek ve bir örneğini iç denetim birimi başkanlığında muhafaza etmek.

İç Denetim Biriminin yapısı ise, İç Denetim Birim Yöneticisi ve İç Denetçiler ile ihtiyaca göre görevlendirilen Büro Personelinden oluşan³⁰², İç Denetim Biriminin görevleri ise şunlardır³⁰³:

- Risk analizlerine dayalı iç denetim plan ve programlarını hazırlamak, geliştirmek ve Üst Yöneticinin onayına sunmak,
- Onaylanan denetim plan ve programlarının uygulanmasını sağlamak, denetim ve danışmanlık faaliyetlerini yürütmek, Üst Yönetici tarafından talep edilen ve görev alanına giren program dışı görevleri gerçekleştirmek,
- Kurumun risk yönetimi, iç kontrol ve yönetim süreçlerinin etkinlik ve yeterliliğini değerlendirmek,
- İç denetim faaliyetleri sırasında tespit edilen veya İç Denetim Birimine intikal eden inceleme veya soruşturma yapılmasına gerek duyulan hususları Üst Yöneticinin bilgisine sunmak,
- İç denetim faaliyetlerinin sonuçlarını izlemek, bu amaçla bir takip sistemi oluşturmak,
- İç denetim faaliyetlerinin, standartlara ve meslek ahlak kurallarına uygunluğunun değerlendirilmesi ve iç denetim faaliyetlerinin geliştirilmesi için kalite güvence ve geliştirme programı oluşturmak, uygulamak ve geliştirmek,
- Kalite güvence ve geliştirme programı çerçevesinde yapılan değerlendirme sonuçlarını Üst Yöneticiye sunmak,
- Yıllık iç denetim faaliyet raporunu hazırlamak ve Üst Yöneticiye sunmak,
- İç denetim birim yönergesini ve işlem süreçlerini Kurulun düzenlemelerine uygun olarak hazırlamak ve geliştirmek,
- İç denetim faaliyetlerinin sonuçları hakkında Üst Yöneticiye belirli aralıklarla bilgi sunmak, iç denetim alanındaki ulusal ve uluslar arası gelişmeleri takip ederek en iyi uygulamalar konusunda bilgilendirmek,

³⁰² SHÇEK a.g.yy.

³⁰³ SHÇEK a.g.yy.

- Denetim raporlarının, raporlama standartları ile belirlenen usul ve esaslara uygunluğunu kontrol etmek ve bir örneğini İç Denetim Biriminde muhafaza etmek.

İç denetim faaliyeti Bakanlığın ve Kurumunun günlük işleyişinden bağımsızdır. İç denetim faaliyetinin kapsamına, denetim uygulamalarına müdahale edilemez ve iç denetçilerin görüşlerini değiştirmeleri istenmediğini söylemek mümkündür³⁰⁴. Aynı zamanda, iç denetçiler görevlerini yerine getirirken tarafsızlık ilkesiyle hareket ederler³⁰⁵.

MEB iç denetiminin faaliyetlerine ilişkin plan³⁰⁶ ve programların³⁰⁷ hazırlanması ve uygulanmasında kurulun her üç yılda bir oluşturacağı ve üç yıllık döneme ilişkin olarak iç denetimin genel stratejisini belirleyen ve iç denetim birimlerinin planlama ve programlamalarına esas teşkil edecek *iç denetim stratejik planını* esas alır.

İç denetim faaliyetlerine, hazırlık aşamasında, *ön çalışmayla* başlanmaktadır. Ön çalışmada iç denetçiler görevlendirildikleri konu ile ilgili gerekli inceleme ve araştırmaları yaparak denetimin amaç ve kapsamını tespit eder. İç denetçiler, denetim konusuna göre belirleyecekleri toplantı, mülakat, anket, yerinde gözlem gibi yöntemler ile denetlenecek birim veya süreç hakkında bilgi toplayarak mevcut risk ve kontrolleri tespit eder ve bunların bir değerlendirmesini yapmaktadırlar³⁰⁸.

İç denetçi ön çalışma aşamasında, planlanan iç denetim faaliyetinin yürütüleceği birim yöneticisi ve ihtiyaç duyulan personelin de iştirak edeceği bir açılış toplantısı yapmaktadır. Açılış toplantısında, iç denetçi, ilgili birim yöneticisi ve diğer personel ile denetimin amacı, kapsamı, denetimde kullanılacak yöntemler, tahmini denetim süresi, denetime yardımcı olacak personel, denetim sırasında çalışanlardan beklentiler, idarenin

³⁰⁴ MEB ve SHÇEK, a.g.yy.

³⁰⁵ MEB ve SHÇEK, a.g.yy.

³⁰⁶ İç denetim faaliyetinin etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde yürütülmesini sağlamak amacıyla denetimin kapsamını, denetlenecek alan ve konuları, ihtiyaç duyulan işgücü ve diğer kaynakları içerecek şekilde, Bakanlık ve Kurum birim yöneticileriyle görüşülerek ve kurulca hazırlanan iç denetim stratejik planı da dikkate alınarak, üç yıllık dönemler için iç denetim birimi başkanlığı ve iç denetim birimi tarafından hazırlanır.

³⁰⁷ En riskli alan ve konulara öncelik verilmek ve denetim maliyeti de dikkate alınmak suretiyle, Bakanlığın ve Kurumun birim yöneticileri ve gerektiğinde çalışanlarla da görüşülerek iç denetim planıyla uyumlu bir iç denetim programı hazırlanır. Bir yıllık süreyi geçmemek üzere hazırlanacak iç denetim programlarında; denetlenecek alanlar ve konular, iç denetçilerin isimleri belirtilerek, zaman çizelgesine bağlanır.

³⁰⁸ MEB a.g.yy.

denetimden beklentileri, denetim sonuçlarının raporlanması konularını görüşmektedir³⁰⁹.

Tüm denetim adımlarını ve izlenecek yöntemleri gösteren bireysel çalışma planının hazırlanmasıyla ön çalışma tamamlanmaktadır. İlgili birimin yöneticisi ve diğer personelle görüşmelerin sonuçlarına göre hazırlanan çalışma planında³¹⁰:

- Denetimin amaç ve hedefleri,
- Denetimin kapsamı,
- Denetimin icrasında bilgilerin elde edilmesi, analizi ve değerlendirilmesine ilişkin yöntemler,
- Tahmini denetim süresi yer almaktadır.

Denetime hazırlık, risk ve kontrol değerlendirmeleri, yapılan testler, bunların sonucunda elde edilen bilgi ve kanıtlar ile raporlama ve izleme faaliyetleri gibi denetim süresince yapılan tüm çalışmalar *çalışma kâğıtları* ile belgelendirilir³¹¹.

Yapılan denetim faaliyetleri, görev sonuçları ile taslak raporda yer alacak tespit ve tavsiyeler denetlenen birim yöneticilerinin katılımı ile gerçekleştirilecek kapanış toplantısında ele alınmaktadır³¹².

İç denetçiler tarafından düzenlenen nihai raporlarda gösterilen denetim sonuçlarına ilişkin tavsiyeler ve düzeltici tedbirler belirtilen süre içerisinde ve denetlenen birimle iç denetçi tarafından varılan mutabakat çerçevesinde oluşturulan eylem planına uygun olarak yerine getirilmektedir.

6.3. Özel Eğitim Okul ve Kurumlarının Denetimi

6.3.1. Milli Eğitim Bakanlığına bağlı özel eğitim okul ve kurumların denetimi

13.08.1999 tarihli ve Resmi Gazete’de yayınlanan “Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretim Müfettişleri Başkanlıkları Yönetmeliği”nin 27.maddesine göre, her ilde

³⁰⁹ MEB a.g.yy.

³¹⁰ MEB ve SHÇEK a.g.yy.

³¹¹ MEB ve SHÇEK, a.g.yy.

³¹² MEB a.g.yy.

doğrudan il milli eğitim müdürüne bağlı olarak, rehberlik ve iş başında yetiştirme, teftiş ve değerlendirme, inceleme, soruşturma hizmetlerini yürütme amacıyla başkan, başkan yardımcıları, müfettiş ve müfettiş yardımcıları ile başkanlık bürosundan oluşan ilköğretim müfettişleri başkanlığı kurulmaktadır.

Başkanlık bünyesinde *ilköğretim müfettişlikleri başkanlığı, inceleme ve değerlendirme komisyonu, teftiş grupları ve başkanlık bürosu* bulunmaktadır³¹³.

İlköğretim müfettişlikleri başkanlığı, başkan ve başkan yardımcıları ile müfettiş ve müfettiş yardımcılardan oluşan bir danışma ve denetleme birimini oluşturmaktadır. Ayrıca ilköğretim müfettişleri başkanı, ilköğretim müfettişlikleri başkanlığının da başkanıdır³¹⁴.

İlköğretim müfettişlikleri görevleri şunlardır³¹⁵:

- Görev alanına giren okul ve kurumların teftiş ve değerlendirmesi ile bunlar hakkında alınması gereken önlemlere esas olacak inceleme ve araştırmaları yapmak, özellikle öğretmen, yönetici ve diğer personelin iş başında yetişmelerine yardımcı olmak, okul ve kurumların teftiş ve rehberlik hizmetlerinin değerlendirilmesine ilişkin ortak esas ve ölçüleri belirlemek,
- Mesleki toplantı, iş başında yetiştirme ve toplantı yönetimine ilişkin programları hazırlamak,
- Valilikçe ilköğretim müfettişlikleri başkanlığında görüşülmesi istenen konular ile ilköğretim müfettişlikleri başkanlığına getirilen görüş, öneri ve verileri yürürlükteki mevzuat çerçevesinde incelemek ve değerlendirmek,
- Okul ve kurumlarda öğretim yılı içinde yapılan rehberlik ve iş başında yetiştirme, teftiş, inceleme ve soruşturma hizmetlerinin yerine getirilmesinde amaçlara ne dereceye kadar ulaşıldığını, alınması gereken önlemlerin neler olduğunu ve varsa diğer sorunları saptamak, görüşmek ve değerlendirmek,
- Okul ve kurumlar ile yönetici, öğretmen ve diğer personel hakkında düzenlenen teftiş raporlarının genel değerlendirmesini yapmak,
- Teftiş gruplarınca düzenlenen öğretim yılı sonu raporlarını değerlendirmek,
- Eğitimde niteliği artırmak, sorunları saptamak ve çözüm önerileri geliştirmek üzere araştırma konularını belirlemek,

³¹³ “MEB İlköğretim Müfettişleri Yönetmeliği”, Resmi Gazete, 23785, 13 Ağustos 1999.

³¹⁴ MEB a.g.y.

³¹⁵ MEB a.g.y.

- Görev alanına giren okul ve kurumlarda yürütülecek mesleki çalışma programını belirlemek; gerekli görülen rehberlik çalışmalarını yürütmek, hususlarında milli eğitim müdürüne önerilerde bulunmak.

İlköğretim müfettişlikleri başkanlığı; öğretim yılı başında, ortasında ve sonunda olmak üzere en az üç defa bir gündemle toplanır. Müfettiş ve müfettiş yardımcıları, bir hafta öncesinden gündem bildirerek toplantılara çağrılır. İlköğretim müfettişlikleri başkanlığı, il milli eğitim müdürü veya başkanın yazılı isteği üzerine olağanüstü toplantıya da çağrılabilir. Başkan, öğretim yılı içinde en az ayda bir defa olmak üzere grup başkanları ile toplanır³¹⁶.

İnceleme ve değerlendirme komisyonu, illerde üç müfettişten oluşturulmaktadır. İhtiyaç duyulması durumunda, inceleme ve değerlendirme komisyonu sayısı, başkan yardımcısı sayısı kadar artırılabilir. Komisyon üyeleri, öğretim yılı başında başkanın önerisi, milli eğitim müdürünün uygun görüşü ve valinin onayı ile bir yıl için görevlendirilir³¹⁷.

İnceleme ve değerlendirme komisyonu Başkan tarafından gönderilen inceleme ve soruşturma raporları ile ön incelemeleri usul ve esas yönünden incelemek ve sonucu yazılı olarak ilgili dosya ile birlikte başkana sunmakla görevlidir³¹⁸.

Teftiş grupları, iller, hizmet verimliliği ile okul ve kurumların yönetici ve öğretmen sayıları göz önünde bulundurularak, başkanın önerisi, il millî eğitim müdürünün onayı ile teftiş bölgelerine ayrılırlar³¹⁹.

Özel eğitim okul ve kurumlarında yer alan öğretmen ve yöneticiler, ilköğretim müfettişleri tarafından denetlenmektedir. Özel eğitim okul ve kurumlarının denetiminde aşağıdaki esaslar dikkate alınmaktadır³²⁰:

Öğretmenlerin denetiminde:

- BEP geliştirme birimiyle iş birliği yaparak BEP hazırlaması,
- BEP'i uygulaması ve BEP'te yer alan amaçların gerçekleştirilmesini sağlaması,

³¹⁶ MEB a.g.y.

³¹⁷ MEB a.g.y.

³¹⁸ MEB a.g.y.

³¹⁹ MEB a.g.y.

³²⁰ "Özel Eğitim Hizmetleri....

- Öğrencinin okula/kuruma gelmeden önceki eğitim durumu hakkında bilgi toplamış olması,
- Öğrencinin kişisel cihaz ve aletlerinin kullanımı ve bakımına ilişkin tedbirleri alması,
- Öğrencinin yetersizliği ve ihtiyaçlarına uygun öğretim yöntem ve tekniklerini kullanması,
- Eğitimin etkililiğini artırmak ve sürekliliğini sağlamak amacıyla aile eğitimi programlarına katılması ve aile ile iş birliği içinde çalışması,
- Öğrencinin yetersizlik türü ve eğitim ihtiyaçlarına uygun ölçme değerlendirme araçları ile eğitim materyallerini kullanması, gerektiğinde bu araç ve materyalleri hazırlaması,
- Eğitim ortamında etkileşimi kolaylaştıracak ve dersin etkililiğini sağlayacak biçimde düzenlemeler yapması,
- Öğrencinin eğitsel ve tıbbî değerlendirmesinin yapılması için gerekli tedbirleri alması,
- Öğrencilerin sosyal bütünleşmesini sağlayamaya yönelik tedbirler alması,
- Ders planlarını BEP'te yer alan amaçları gerçekleştirecek şekilde hazırlaması hususları dikkate alınmaktadır.

Yöneticilerin denetiminde:

- Öğretim yılı başında öğrenciler için alınacak tedbirler konusunda planlama yapması,
- Okulda/kurumda BEP geliştirme birimi oluşturması,
- Okulda/kurumda öğrencilerin yetersizlik türü ve ihtiyaçlarına uygun eğitim ortamı düzenlemelerini yapması ve koruyucu tedbirleri alması,
- Personelin özel eğitim konusunda bilgi ve deneyimlerini artırmak amacıyla düzenlenen eğitim faaliyetlerine katılımını sağlaması,
- Personelin özel eğitim konusunda bilgi ve deneyimlerini artırmak amacıyla okulda/kurumda kurs, seminer ve benzeri eğitim faaliyetleri düzenlemesi,
- Okulda/kurumda faaliyet gösteren birim, kurul, komisyonlar ile rehberlik ve psikolojik danışma servisi arasında eş güdümü sağlaması,
- Kurumdaki hizmetlerin etkin bir şekilde yürütülmesi için; özel eğitim hizmetleri kurulu, özel eğitim değerlendirme kurulu, aile, okul aile birliği, STK, üniversiteler ve hastaneler arasında iş birliği sağlaması,
- Aile eğitim programlarının hazırlanması ve uygulanmasına yönelik planlama yapması,

- Öğrencilerin sosyal bütünleşmelerini sağlamak amacıyla okul ve kurumda sosyal, kültürel faaliyetler düzenlemesi ve diğer okul ve kurumlarda düzenlenen faaliyetlere bireylerin katılımının sağlanması hususları dikkate alınmaktadır.

6.3.2. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bağlı özel eğitim okul ve kurumların denetimi

SHÇEK'ye bağlı özel eğitim okul ve kurumlarının denetimi SHÇEK biriminde oluşturulan Teftiş Kurulu Başkanlığı tarafından yapılmaktadır. Teftiş Kurulu Başkanlığının görev ve yetkileri şunlardır³²¹:

- Genel Müdürlük Merkez ve Taşra Teşkilatına ait birimlerin, kuruluş ve işletmelerin her türlü faaliyet ve işlemleriyle, personele ait hususlarının ilgili kanun, tüzük, yönetmelik, karar, genelge ve emirlere uygunluğu yönünden teftiş etmek, inceleme ve soruşturma işlerini yürütmek,
- Genel Müdürlük tarafından verilen açılış izin belgesi ile faaliyet gösteren kamu kuruluşları ile gerçek kişiler ve özel hukuk tüzel kişilerine ait kuruluşları bu konudaki mevzuat ve emirlerde belirtilen esaslara uygunluğu açısından teftiş etmek,
- Sosyal Hizmet Kuruluşlarında, uygulamaların Genel Müdürlüğün belirlediği esas ve ilkeler doğrultusunda daha iyi yürütülmesini sağlamak amacıyla gerekli rehberlik ve eğitim faaliyetlerinde bulunmak,
- Genel Müdürlüğün amaçlarını daha iyi gerçekleştirmek, mevzuata, plan ve programlara uygun çalışmasını sağlamak amacıyla gerekli önerileri hazırlayıp Genel Müdüre sunmak,
- Genel Müdürlük Merkez ve Taşra Teşkilatına ait birimler ile kuruluş ve işletmelerde teftişin etkin bir şekilde yürütülmesi konusunda genel prensipleri tespit etmek, personelin verimli çalışmasını teşvik edici teftiş sistemini geliştirmek ve değişen mevzuatı takip ederek değişiklikler konusunda Teftiş Kılavuzunda yeni düzenlemeler yapmak,
- Bakanlık veya Genel Müdürlük makamınca verilen teftiş hizmetleriyle ilgili diğer işleri yapmak.

Teftiş Kurulu kurumsal yapısı bir Başkanla, Başmüfettiş, Müfettiş ve Müfettiş Yardımcılarından oluşur³²².

Genel Müdürlük ve bağlı kuruluşların merkez ve taşra teşkilatında yapılacak teftişlerin etkili ve verimli bir şekilde yerine getirilmesini sağlamak amacı ile her yıl

³²¹ “SHÇEK Teftiş Kurulu Yönetmeliği”, Resmi Gazete, 24421, 3 Haziran 2001.

³²² SHÇEK a.g.y.

Teftiş Kurulu Başkanı tarafından teftiş programı hazırlanır ve Genel Müdürün Onayından sonra uygulamaya konulur³²³.

Özürlü Bakım ve Rehabilitasyon Merkezlerinin teftişinde ele alınacak hususlar şunlardır:

- Kuruluştaki özürllülerin özür türüne ve rehabilitasyon programlarına uygun uygulama mekanları düzenlenmiş mi, bu bölümler ilgili yönetmelikte belirtilen özellikleri taşıyor mu, özürllülerin rehabilitasyonuna ilişkin araç, gereç ve eğitim materyali yeterli ve kullanıma uygun mu?
- 13.12.2005 tarih ve 2005/15 sayılı genelgede belirtildiği üzere; Danıştay 10. Dairesinin 19.03.2001 tarih ve 2000/4910 E, 2001/958 K sayılı kararıyla SHÇEK Özürllülerin Tespiti, İncelenmesi Bakım ve Rehabilitasyonuna dair Yönetmeliğinin ücretli özürllü kabulüne ilişkin uygulamayı düzenleyen 32. ve 47. Maddeleri iptal edilmiştir. Bu doğrultuda; ücretli özürllü kabulüne ilişkin uygulamada, özürllü ailesi veya vasisinden zorunlu ücret alınmaması, sosyal hizmetlere katkısı açısından ailenin veya vasisinin istemesi halinde taahhüdü kadar ücret alınması, söz konusu hizmetler karşılığında diğer kamu kurumları tarafından özürllülerin hakkı olarak ödenen çeşitli ödemelerin belirlenen tarifeler doğrultusunda ilgili yerlerden tahsili hususlarına uyuluyor mu?
- 18 yaş üzeri zihinsel özürllülerin kuruluşa kabulü aşamasında, vasisinin bulunup bulunmadığı belirleniyor mu, yoksa kanuni vasi tayini sağlanıyor mu, zihinsel özürllünün kuruluşa kabulünde, medeni kanun gereği, vasinin sulh hukuk mahkemesinden izin almasına dikkat ediliyor mu?
- Merkezde ücretsiz kalan özürllülere, Merkez Müdürünün önerisi ve İl Müdürünün onayı ile aylık harçlık ödeniyor, merkez mutemedince saymanlıktan alınan harçlıklar, grup sorumlusuna teslim ediliyor, grup sorumlusu ile ikinci bir sosyal çalışmacının gözetiminde, özürllülerin gereksinimi ve özelliklerine göre, imza karşılığı veriliyor mu, para kavramı gelişmemiş özürllüler için, harçlıklarının dağıtıldığı bir defter düzenlenerek, harcamalar, grup sorumlusunun önerisi ve merkez müdürünün onayı ile yapılıyor mu?
- Ücretsiz kalan özürllülere, ilgili Yönetmelik ekinde yer alan cetvelde belirtilen miktarlarda, giyim yardımı yapılıyor, özürllülerin tedavilerinin, devlet hastanelerinde ücretsiz, buralarda tedavinin mümkün olmaması halinde ise, o yerdeki kamu kurum ve kuruluşlarına ait hastaneler ya da üniversite hastanelerinde protokol yapılmak suretiyle yaptırılması hususuna uyuluyor mu?
- Özürllülerin ziyaretleri, merkezdeki programı aksatmayacak şekilde düzenleniyor, özürllülerin, velisi veya vasisi tarafından, merkez müdürlüğünden izin alınmak koşuluyla, uygun görülen zamanlarda yıl içinde en çok 1 ay'a kadar izinli sayılmasına dikkat ediliyor mu?

³²³ "SHÇEK Teftiş Kurulu Başkanlığı Genel Teftiş Yönergesi", 22 Nisan 2009.

- Özürlülerin vefatı halinde, yakınlarına haber verilerek isterlerse cenazelerin kendilerine teslim edilmesine, aksi halde cenazeler, techiz, tekfin ve defin işleri yapılmak üzere belediyeye teslim ediliyor mu?
- Merkezler özelliklerine göre öz bakım, kişisel idare, uğraşı terapisi, fizyoterapi iş becerisi kazandırma, konuşma terapisi, işitme terapisi bağımsız hareket, Abacus, Braille, temel eğitim ve görme özürlülerle ilgili rehabilitasyon programları uyguluyorlar mı, Genel Müdürlükçe rehabilitasyon programları çerçevesinde ve değerlendirme kurulunca belirlenen özürlülerin katılacakları eğitim programları program uygulayıcıları tarafından özürlülerin özel ihtiyaçlarına uygun bir şekilde bireyselleştiriliyor mu?
- Gruplar, özürlülerin ortak özellikleri ve uygulanan programlar göz önünde bulundurularak 6–8 kişiden oluşturuluyor ve her grubun sorumluluğu bir meslek elemanına veriliyor mu?
- Protokolle işletilen Rehabilitasyon Merkezlerinin işleyişinde protokol hükümlerine uyuluyor mu?
- Görme özürlüler iyileştirme merkezlerinde, özürlülere 6’şar aylık eğitsel, sosyal, mesleki rehberlik programları uygulanıyor, eğitime katılanlara kurs sonucunda sertifika veriliyor mu, Programa katılacaklardan istenen belgeler dosyalarında mevcut mu, söz konusu belgeler Genel Müdürlüğe iletilmiş mi?
- Zorunlu öğretim çağında olanların, normal okullar bünyesindeki alt özel sınıflara devam etmesi, bu okulu bitirmiş veya zorunlu öğretim çağı dışında kalmış olanların iş atölyelerinden yararlandırılması sağlanıyor mu?
- 05.10.2006 tarih ve 2006/18 sayılı “Aile Danışma ve Rehabilitasyon Merkezlerinin hizmetlerinin yeniden düzenlenmesi” konulu genelgesi uyarınca; rehabilitasyon programlarının özürlü bireylerin var olan yeteneklerinin geliştirilmesine, sosyal hayata uyumuna, sosyal, kültürel, sportif ve sanatsal etkinliklere katılımına yönelik olarak düzenlenmesi ile yarım veya tam günlük grup çalışmaları şeklinde düzenlenmesine dikkat ediliyor mu?

Yukarıda özel eğitim okul ve kurumlarının denetlenmesi süreci ile ilgili durum, ana hatları ile verilmeye çalışılmıştır. Bunun yanında, rehabilitasyon merkezlerinin kurulması, teşvik edilmesi ve açılış izinlerinin verilmesi, varsa ücret tariflerinin tespitine ilişkin usul ve esaslar ile bu kuruluşların hizmet ve personel standartlarının denetlenmesi³²⁴ de ayrı bir önem taşımaktadır.

Ayrıca, rehabilitasyon merkezleri yılda en az bir defa SHÇEK tarafından denetlenmektedir. İlgililer, kontrol ve denetlemeler sırasında denetleme heyetine her türlü kolaylığı göstermekle yükümlüdürler³²⁵.

³²⁴ SHÇEK Kanunu....

³²⁵ SHÇEK a.g.K.

6.4. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetlerinin Denetim Sürecinin Evreleri

Denetim süreci, kuruluşlarının performans değerlendirmesini, ölçmesini ve izlenmesini kapsamaktadır. Kurumların denetim süreci, dört evreden meydana gelmektedir. Bunlar, şöyle özetlenebilir: *Standartların belirlenmesi, fiilli durumun saptanması, standartlarla fiilli durumun karşılaştırılıp sapmaların belirlenmesi ve yorumu ve sapmaların nedenleriyle düzeltici tedbirlerin belirlenmesidir.*

ÖZER hizmetlerinin denetim sürecinde, ÖZİDA, MEB ve SHÇEK tarafından belirlenen standartlar (amaçlar ve hedefler), gerçekleşen durumla karşılaştırıp sapma durumu ortaya çıkartarak gerekli düzeltmeler sağlanmasıdır.

6.4.1. Özürlüler İdaresi Başkanlığının özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri ile ilgili denetimi

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile kamu kurum ve kuruluşlarının, planlı ve müşteri odaklı hizmet politikaları geliştirmeleri, bu politikaları performans esaslı bütçelemeye dayandırarak uygulamaları ve etkili bir şekilde izleyerek sonuç almalarının yanında hesap verme sorumluluğu oluşturmaları amaçlanmaktadır.

ÖZİDA'nın 2008 yılında yapmış olduğu işlemler, şeffaflık ve hesap verme sorumluluğu bilinciyle, faaliyet raporunda açıklanmıştır. Bu rapor dikkate alarak, ÖZİDA tarafından ÖZER hizmetleri ile ilgili denetim süreci yapılmaktadır. Buna göre, belirlenen standartlar (amaç ve hedefler) şunlardır:

Tablo 2.11.
ÖZER Hizmetleri İle İlgili Stratejik Amaç, Hedef ve Performans Hedefleri

Stratejik Amaç Özürülülerin Sorunlarının Tespiti Ve Çözüm Önerileri İçin İnceleme ve Araştırma Çalışmaları Yapmak	
<i>Stratejik Hedefler</i>	<i>2008 Mali Yılı Performans Hedefleri</i>
Türkiye’de özürülülüğün önlenmesi, eğitim, bakım, rehabilitasyon, ulaşılabilirlik ve istihdam konularının birinde her yıl en az bir araştırma yapılacaktır.	Türk işaret dilinin oluşturulması projesi
	Özel eğitim hizmetlerinde yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri
	Yeni doğan işitme taraması
	Özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilerin okullara ve kurumlara erişiminin ücretsiz sağlanması projesi
AB başta olmak üzere, dünyadaki sosyo ekonomik ve politik gelişmelerin özürülülük politikaları ve uygulamalarına etkileri yıllık olarak incelenecektir.	Engelsiz Türkiye projesi
	AB ülkelerindeki özürülülere yönelik hizmetlerin tespiti.

Kaynak: ÖZİDA, 2008 Mali Yılı İdare Faaliyet Raporu, 2009, s.54.

Tablo 2.12.
ÖZER Hizmetler İle İlgili Stratejik Amaç, Hedef ve Performans Hedefleri

Stratejik Amaç Özürülülere Fırsat Eşitliği Sağlamak Üzere Birincil ve İkincil Mevzuat Kapsamında Oluşturulan Tasarıları ve Teklifleri İncelemek, Görüş Bildirmek ve Bu Konuda Teklifler Hazırlamak	
<i>Stratejik Hedefler</i>	<i>2008 Mali Yılı Performans Hedefleri</i>
Uluslararası sözleşmeler ve AB müktesebatından doğan yükümlülüklerin yerine getirilmesine ilişkin çalışmalar 2012 yılına kadar % 90 oranında tamamlanacaktır.	Birleşmiş milletler özürülü hakları sözleşmesinin TBMM’de onaylanması sağlanarak, kurumsal ve toplumsal yükümlülüklerle yönelik çalışmalar düzenlenecektir.
	AB müktesebatına ilişkin yükümlülükler yerine getirilecektir.
	AB ülkelerinde özürülü kişilere yönelik ayrımcılığın önlenmesi için yapılan çalışmalar yerinde incelenecektir.

Kaynak: ÖZİDA, 2008 Mali Yılı İdare Faaliyet Raporu, 2009, s.56.

Tablo 2.13.
ÖZER Hizmetleri İle İlgili Stratejik Amaç, Hedef ve Performans Hedefleri

Stratejik Amaç Özürllülüğe ve Özürllü Kişilere İlişkin, İhtiyaca ve Bilimsel Kriterlere Dayalı Özürllülük Sınıflandırması, Ölçütleri ve İstatistikleri Elde Etmek	
Stratejik Hedefler	2008 Mali Yılı Performans Hedefleri
2011 yılına kadar uluslararası standartlara uygun ve karşılaştırılabilir bir sınıflandırma sistemi oluşturulacaktır.	İşlevsellik, Yeti yitimi ve sağlığın uluslararası sınıflandırması (ICF) sisteminin Türkiye’de kullanımı sağlanacaktır.
2011–2012 yılları arasında uygun ölçme aracı ile II. Türkiye Özürllüler Araştırması gerçekleştirilecektir.	Türkiye II. Özürllüler Araştırma Projesi

Kaynak: ÖZİDA, 2008 Mali Yılı İdare Faaliyet Raporu, 2009, s.56.

ÖZER hizmetleri ile ilgili belirlenen amaçlar ve hedeflere ulaşılması için 2008 yılında bütçeden kullanılan mali miktar aşağıda özetlenmiştir:

Tablo 2.14.
ÖZİDA Tarafından Belirlenen Standartlara Göre Maliyetlendirme Listesi [TL]

<i>Amaç</i>	<i>Özürllülerin sorunlarının tespiti ve çözüm önerileri için inceleme ve araştırma çalışmaları yapmak.</i>	1.100.000
Hedef	Türkiye’de özürllülüğün önlenmesi, eğitim, bakım, rehabilitasyon, ulaşılabilirlik ve istihdam konularının birinde her yıl en az bir araştırma yapılacaktır.	1.025.000
Hedef	AB başta olmak üzere, dünyadaki sosyo ekonomik ve politik gelişmelerin özürllülük politikaları ve uygulamalarına etkileri yıllık olarak incelenecektir	50.000
<i>Amaç</i>	<i>Özürllülere fırsat eşitliği sağlamak üzere birincil ve ikincil mevzuat kapsamında oluşturulan tasarıları ve teklifleri incelemek, görüş bildirmek ve bu konuda teklifler hazırlamak.</i>	175.000

Hedef	Uluslararası sözleşmeler ve AB müktesebatından doğan yükümlülüklerin yerine getirilmesine ilişkin çalışmalar 2012 yılına kadar % 90 oranında tamamlanacaktır.	5.000
<i>Amaç</i>	<i>Özürllüğe ve Özürllü Kişilere İlişkin, İhtiyaca ve Bilimsel Kriterlere Dayalı Özürllük Sınıflandırması, Ölçütleri ve İstatistikleri Elde Etmek.</i>	60.000
Hedef	2011 yılına kadar uluslararası standartlara uygun ve karşılaştırılabilir bir sınıflandırma sistemi oluşturulacaktır	50.000
Hedef	2011-2012 yılları arasında uygun ölçme aracı ile II. Türkiye Özürllüler Araştırması gerçekleştirilecektir.	
Toplam		342.125.000

Kaynak: ÖZİDA, *Stratejik Plan (2008-2012)*, Ankara, 2007, ss.95-96.

Aşağıdaki liste, ÖZER hizmetler ile ilgili belirlenen standartların 2008 yıl içerisinde gerçekleştirme ve sapma durumunu açıklamaktadır:

Tablo 2.15.
ÖZER Hizmetler İle İlgili Stratejik Amaç ve Hedefler Sapma Durumu

Stratejik Amaç Özürülülerin Sorunlarının Tespiti ve Çözüm Önerileri İçin İnceleme ve Araştırma Çalışmaları Yapmak			
<i>Stratejik Hedefler</i>	<i>Hedeflenen</i>	<i>Gerçekleşme Durumu (%)</i>	<i>Sapma Durumu</i>
Türkiye’de özürülülüğün önlenmesi, eğitim, bakım, rehabilitasyon, ulaşılabilirlik ve istihdam konularının birinde her yıl en az bir araştırma yapılacaktır.	Çalıştay –Toplantı Sayısı:10 Katılım:600 kişi Rapor Sayısı: 4 Kitap Basımı ve Dağıtım Sayısı: 5000 Adet Tarama Oranı: %100 Engelsiz Türkiye Projesi için Tanıtım Toplantıları Yapılacak İl Sayısı : 54 il Yüksek Kurul Toplantı Sayısı: 4	% 90	Performans göstergelerinde hedeflenen Engelsiz Türkiye projesi için tanıtım toplantıları yapılacak il sayısı 54 olarak hedeflenmiştir. Fakat 03.3 yolluk ödenek kaleminde ödeneğin yetersizliğinden 50 ilde tanıtım toplantısı yapılmıştır. Yüksek Kurul Toplantısı 2 kez gerçekleştirilmiştir.
Stratejik Hedef AB başta olmak üzere, dünyadaki sosyo ekonomik ve politik gelişmelerin özürülülük politikaları ve uygulamalarına etkileri yıllık olarak incelenecektir.	Toplantı Sayısı:20 Rapor Sayısı: 6 İşbirliği Sayısı: 1 Ziyaret Sayısı (Ülke) : 6	% 100	Performans göstergelerinde hedeflenen etkinlikler tam olarak gerçekleştirilmiştir.

Kaynak: ÖZİDA, 2008 Mali Yılı İdare Faaliyet Raporu, 2009, s.57.

Tablo 2.16.
ÖZER Hizmetler İle İlgili Stratejik Amaç ve Hedefler Sapma Durumu

Stratejik Amaç Özürllülere Fırsat Eşitliği Sağlamak Üzere Birincil ve İkincil Mevzuat Kapsamında Oluşturulan Tasarıları ve Teklifleri İncelemek, Görüş Bildirmek ve Bu Konuda Teklifler Hazırlamak			
Stratejik Hedefler	Hedeflenen	Gerçekleşme Durumu (%)	Sapma Durumu
Uluslararası sözleşmeler ve AB müktesebatından doğan yükümlülüklerin yerine getirilmesine ilişkin çalışmalar 2012 yılına kadar % 90 oranında tamamlanacaktır.	Toplantı Sayısı: 6 Seminer, Panel, Konferans Sayısı: 2 Rapor: 10 Kitapçık: 1000 Koordinasyon: 2 Çalışma Ziyareti Yapılan Ülke sayısı: 6 Çalışma Ziyaretine Katılan Kişi Sayısı: 18 Bilgilendirme Toplantısına Katılan Kurum Sayısı: 10 Bilgilendirme Toplantısına Katılan Kişi Sayısı: 50	% 90	Performans göstergelerinde hedeflenen etkinlikler esas olarak gerçekleştirilmiş olup, Birleşmiş Milletler Özürllü Hakları Sözleşmesinin TBMM’de 03 Aralık 2008 tarihinde onaylanması nedeniyle Konferans, panel, seminer sayısı 1 adet yapılabilmektedir.

Kaynak: ÖZİDA, 2008 Mali Yılı İdare Faaliyet Raporu, 2009, s.59.

Tablo 2.17.
ÖZER Hizmetler İle İlgili Stratejik Amaç ve Hedefler Sapma Durumu

Stratejik Amaç Özürllülüğe ve Özürllü Kişilere İlişkin, İhtiyaca ve Bilimsel Kriterlere Dayalı Özürllülük Sınıflandırması, Ölçütleri ve İstatistikleri Elde Etmek			
Stratejik Hedefler	Hedeflenen	Gerçekleşme Durumu	Sapma Durumu
2011 Yılına Kadar Uluslararası Standartlara Uygun ve Karşılaştırılabilir Bir Sınıflandırma Sistemi Oluşturulacaktır.	İşlevsellik, Yeti yitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırması (ICF) Projesi	%100	İşlevsellik, Yeti yitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırması (ICF) Projesi 2008 Şubat tarihinde başlamış olup, Dünya Sağlık Örgütü, Sağlık Bakanlığı ve Üniversitelerin

			işbirliği ile yürütülmüş ve 2008 yılı sonunda tamamlanmıştır.
2011–2012 Yılları Arasında Uygun Ölçme Aracı İle II. Türkiye Özürlüler Araştırması gerçekleştirilecektir.	Türkiye II. Özürlüler Araştırma Çalışması Projesi	% 100	Türkiye II. Özürlüler Araştırmasının metodolojisini belirlemek, yapılacak araştırmada ilgili tarafların veri ihtiyacını tespit etmek ve kullanılacak anket formunu oluşturmak amacıyla Türkiye II. Özürlüler Araştırması hazırlık çalışması yapılmıştır.

Kaynak: ÖZİDA, 2008 Mali Yılı İdare Faaliyet Raporu, 2009, s.60.

Genel olarak değerlendirildiğinde, ÖZER hizmetleri ile ilgili ortaya konulan sapma durumu olumlu bir sonuca işaret etmektedir. Bunun yanında kimi handikaplar da söz konusu olmuştur. Şöyle ki; yukarıda izah edilen birinci amacın ulaşılmasında, toplam elli dört ilde hedeflenen “Engelsiz Türkiye” Projesi ile ilgili tanıtım toplantısı, mali yetersizlikten dolayı 50 ilde yapılmıştır. Ayrıca, ÖYK toplantısı da 2008 yılında sadece dört toplantı gerçekleştirmeyi hedeflemişken; ancak söz konu toplantı sadece iki defa gerçekleştirilmiştir.

Son tahlilde, ÖZİDA’nın gerek mali durumu ve gerekse işbirliği konusunda yetersiz olduğunu düşünmek yanlış olmasa gerek. Bu yetersizliklerin giderilmesi noktasında, ÖZİDA’nın bütçe oranının yükseltilmesi ve diğer kurumlarla işbirliğinin daha da sağlıklı bir zeminde yürütülmesi büyük önem taşımaktadır.

6.4.2. Millî Eğitim Bakanlığının özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri ile ilgili denetimi

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile getirilen yeni yönetim ve yönetim anlayışının MEB bünyesinde yerleşmesini sağlayacak stratejik plan tabanlı hedeflerle uyumlu bir bütçe hazırlamak ve verilen ödeneklerin etkin, ekonomik ve

verimli kullanılması amacıyla *performans denetimine dayalı bir sistem* oluşturulmaya çalışılmaktadır³²⁶.

MEB planlı hizmet üretme, belirlenen politikalarını somut iş programlarına ve bütçelere dayandırma ve uygulamayı etkili bir şekilde izlemek amacıyla 2010–2014 yılları için hazırlanacak “*Millî Eğitim Bakanlığı Stratejik Plan*”ın hazırlanıp, yayımlanması hususunda son aşamaya gelinmiştir³²⁷.

2010–2014 yılları için hazırlanan “MEB Stratejik Plan”ında stratejik amaçlar ve hedefler ÖZER hizmetler ile ilgili denetimde standartlar olarak sayılmaktadır. Ancak MEB’nin stratejik planlarına daha ulaşılmadığı için, standartların baz alınması noktasında, 9. Kalkınma Planı Stratejisi dikkate alınmaktadır.

13.05.2006 tarihli ve 26167 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmış olan DKP Stratejisine uygun olarak, eğitim sisteminin geliştirilmesi amacıyla *izlenecek stratejiler* şu şekilde olacaktır:

- Özel eğitim gerektiren öğrencilerin eğitiminde kaynaştırma yoluyla eğitim hizmetlerine öncelik verilecek ve mevcut okulların fiziki koşulları uygun hâle getirilecektir.
- Özel eğitim gerektiren bireylerin erken eğitim ve okul öncesi eğitim hizmetlerinin geliştirilmesi kapsamında çalışmalar yapılacaktır.
- Özel eğitim programlarının, özel eğitim gören tüm öğrencilere meslek becerisi kazandıracak şekilde, uygulamalı olarak sunulması,
- Özel eğitim alması gereken çocukların normal gelişim gösteren çocuklarla birlikte eğitim göreceği okulların, bütün öğrencilerin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde mekân, donanım, personel ve program esnekliğine kavuşturulması,
- Özel eğitim gerektiren bireylerin erken çocukluk ve okul öncesi eğitimlerinin yaygınlaştırılması hedeflenmektedir.

Bu stratejilere ulaşılması için MEB Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün bütçesine 219.878.106 TL tahsis yapılmıştır³²⁸.

Buna göre, ÖZER hizmetler ile ilgili mevcut durum şöyle ifade edilebilir³²⁹:

³²⁶ MEB, *Faaliyet Raporu 2008*, Ankara, 2009, ss.11–12.

³²⁷ MEB, a.g.e., s.12.

³²⁸ MEB, a.g.e., s.36.

³²⁹ MEB, a.g.e., s.57.

- 2008–2009 öğretim yılı içinde görme engelliler için tahsis edilen okullar ile kaynaştırma yoluyla eğitim alan görme engelli öğrenciler için kabartma yazı ile hazırlanmış ilköğretim okullarındaki öğrenci ve öğretmenler için 16 bin 408 kitap, ortaöğretim okulları için 6 bin 475 kitap olmak üzere toplam 22 bin 883 adet basılmış ve öğrencilere dağıtılmıştır.
- 2008–2009 öğretim yılı için görme engelli öğrencilerin ortaöğretim kurumlarına ait pansiyonlarda, işitme engelli öğrencilerin işitme engelliler meslek lisesine yerleştirilmesi tamamlanmıştır.
- İşitme engelliler ilköğretim okulları ve işitme engelliler meslek liseleri ile görme engelliler ilköğretim okullarında öğrenim gören öğrencilerin sosyal faaliyetlere katılarak kaynaştırma ve dayanışma duygularını güçlendirerek başarılarına olumlu katkı sağlamak amacıyla, görme ve işitme engelli öğrencilerin devam ettiği özel eğitim okulları arasında bilgi, resim ve kompozisyon yarışmaları yapılmıştır.
- 2008 yılı Temmuz-Ağustos aylarında, öğrenim çağı dışında kalan yetişkin görme, işitme ve ortopedik engelli bireylerin temel yaşam becerilerini geliştirmek, öğrenme ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yatılı okuma-yazma kursları düzenlenmiştir. Yapılan bu eğitimlerde katılanların yeme, içme ve barınma ihtiyaçları MEB tarafından karşılanmaktadır.
- RAM yıllık çalışma raporlarının hazırlanması ve özel eğitime ihtiyaç duyan öğrencilerin eğitsel tanılama bilgilerinin internet ortamından takip edilmesi veri toplanması ve bu verilere ulaşmanın daha kolay olmasını sağlamıştır. Eğitim ortamlarında şiddet olaylarının önlenmesi ve risklere karşı sürdürülebilir, etkili kurumsal düzenlemelerin, hizmetlerin, yöntemlerin ve materyallerin geliştirilmesini kapsayan beş yıllık (2006–2011) Eylem Planı, Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün koordinesinde uygulamaya konulmuştur.
- Kaynaştırma yoluyla eğitime yönelik tedbirler artırılmıştır. Her tür ve kademedeki resmî ve özel okul ve kurumlarda, özel eğitim hizmetleri kurulunun önerisi doğrultusunda millî eğitim müdürlükleri tarafından özel eğitim sınıfları açılmak suretiyle özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin akranlarıyla bir arada eğitim görmeleri sağlanmaktadır.

Ayrıca Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne ayrılan 219.878.106 TL bütçeden bu amaç, hedef ve projelere ulaşılmasında 258.059.051 TL harcanmıştır³³⁰.

MEB ÖZER hizmetler ile ilgili belirlenen standartlar ve gerçekleşen durum ile karşılaştırıldığında birkaç olumsuzluklar ortaya çıkmıştır. Bu olumsuzluklar şu şekilde açıklanmaktadır:

³³⁰ MEB, a.g.e., s.36.

- Özel eğitim gerektiren bireylerin erken eğitim ve okul öncesi eğitim hizmetlerinin geliştirilmesi kapsamında çalışmalar *yapılmamıştır*.
- Özel eğitim gerektiren bireylerin erken çocukluk ve okul öncesi eğitimlerinin *yaygınlaştırılmamıştır*.
- Özel eğitim programlarının, özel eğitim gören tüm öğrencilere meslek becerisi kazandıracak şekilde, uygulamalı olarak *sunulmamıştır*.
- Mesleki eğitime yönlendirmenin *yetersizliği söz konusu olmuştur*,
- Yatırımların gerçekleşmesinde ödenek *yetersizliği söz konusu olmuştur*.

Bu olumsuzluklara karşı MEB, çözüm olarak kimi öneri ve tedbirleri de dikkate almaktadır. Şöyle ki;

- Özel eğitime ihtiyaç olan bireylerin erken eğitim ve okul öncesi eğitim hizmetlerinin çalışmaları *geliştirilmeli*,
- Erken eğitim ve okul öncesi döneminde ÖZER hizmetleri *yaygınlaştırılmalı*,
- Tüm özel eğitim gerektiren bireylerin meslek becerisi kazandırması amacıyla uygulamalı şekilde *verilmeli*,
- Özel eğitim gerektiren bireylerin mesleki eğitime *yönlendirilmeli*,
- MEB mali kaynakları *yükseltilmelidir*.

6.4.3. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri ile ilgili denetimi

SHÇEK'nin ÖZER hizmetler ile ilgili denetim sürecinde belirlenen standartları (stratejik amaçlar ve hedefler), 2010–2014 yılları için hazırlanan Stratejik Plan'da ortaya konulmuştur. 2010–2014 dönemini kapsayan ilk stratejik plan uygulaması 2010 yılında başlatılacaktır. Bu nedenle, SHÇEK'nin ÖZER hizmetler ile ilgili denetiminde, 2008 Faaliyet Raporu'nda Kurumun amaç ve hedefleri, 2010–2014 yıllar için hazırlanan Stratejik Plan'daki amaç ve hedefler ile bir benzerlik ve uyum oluşturmaktadır. Söz konusu standartlar³³¹:

- *Sosyal hizmetlerde koruyucu ve önleyici çalışmaları artırmak*: Örgütlenme biçimini "koruyucu ve önleyici çalışmaları artıracak şekilde" yenilemek, aile/birey bazlı, ihtiyaç odaklı veri tabanı oluşturmak, koruyucu önleyici çalışmalar kapsamında halen sosyal hizmet desteği verilen bireye/aileye ek olarak, ihtiyaç sahibi diğer birey ve aileleri, erken uyarı sistemi ile tespit ederek hizmet vermek.
- *Kurumdan yatılı bakım hizmeti alanları toplumsal yaşama kazandırarak "yerinde hizmet" vermek*: Kurum bakımı altındaki özürhümlerinin kendi ailesi yanında bakılabilecek olanları evde desteklemek

³³¹ SHÇEK, 2010–2014.....,ss.33–34.

- *Gelişmiş ülke standartlarına uygun kurum bakımını sağlamak:* Kurum bakımındaki yaşlı/özürlü ve kadınların toplumsal hayata uyumlarını artırmak.
- *Sosyal hizmet alanında yerelleşmeyi göz ardı etmeden rehberlik-danışmanlık ve denetleme rolünü güçlendirmek, kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyon sağlamak:* Özürlü evde bakım hizmetlerinde "bakım sigortası" sisteminin kurulmasını sağlamak, bakıma muhtaç ruhsal özürlü hizmetlerini Sağlık Bakanlığı ile ortak yürütmek. Ayrıca, 2008 mali yılının ÖBHDB'nin bütçesine 334.710.500,00 TL, bu tutarın 528.855.512,91 TL kısmı harcanmıştır³³².

2008 mali yılın Kurumun ÖZER hizmetleri ile ilgili performans durumu belirlenen standartlara uyarak şu şekilde olmuştur:

- Kurumun mevzuatında düzenlemeler yapılarak bakmakla yükümlü olunan birey sayısına göre kendilerine düşen ortalama aylık gelir tutarı, bir aylık net asgari ücret tutarının 2/3'ünden daha az olan BMÖ isterler ise ikametgâhlarında, isterler ise resmi veya özel bakım merkezlerinde bakımlarının sağlanması güvence altına alınmıştır.
- Halen BMÖ'ye ikametgâhında bakım hizmeti veren akrabasına veya valisine bir aylık net asgari ücret tutarındaki 477 TL her ay ödenmektedir. Şayet özel bakım merkezi bakım hizmeti veriyor ise iki aylık net asgari ücret tutarı olan 954 TL'ye kadar ücret her ay ödenmektedir.
- Kurumun bağlı yatılı kurum bakımı hizmeti verecek resmî kuruluşlarının sayısının artırılması hedeflenmiş olup bu hedefe ulaşılması için; Kurum, özürlü bireylere yatılı hizmet veren resmî kuruluşlarının sayısını 2002 yılı sonunda 21 iken bugün itibariyle elli yediye ulaştırmıştır. 2009 yılı sonuna kadar da on sekiz kuruluşun daha hizmete açılmasının planlandığı dikkate alındığında yatılı hizmet veren kuruluşlardaki sayısal artış dikkate değerdir.
- Özürlülere hizmet sunan resmî kuruluşların fiziki şartlarının iyileştirilmesi hedeflenmiş olup bu hedefe ulaşılması için Engelsiz Yaşam Merkezi Projesi geliştirilmiştir. Kurum 2006 yılından itibaren BMÖ bireylerin ihtiyaç duyduğu bakım hizmetlerinin insan onuruna yakışır şekilde sunulmasına ilişkin esasları ve standartları belirleme ve uygulama konusunda çalışmalarını yoğunlaştırmıştır.
- Özürlüler Veri Tabanı Oluşturulmasına ve Özürlülere Kimlik Kartı Verilmesine Dair Yönetmelik 19.07.2008 tarih ve 26941 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.
- SHÇEK Genel Müdürlüğü Özel Rehabilitasyon ve Eğitim Merkezleri Yönetmeliğinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Yönetmelik 15.03.2008 tarih ve 26817 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

³³² SHÇEK,a.g.e., s.40.

SHÇEK ÖZER hizmetler ile ilgili belirlenen standartlar ile gerçekleşen durumu karşılaştırdığında, bu alanda Kurum tarafından bazı yetersizlikler ortaya çıkmıştır.

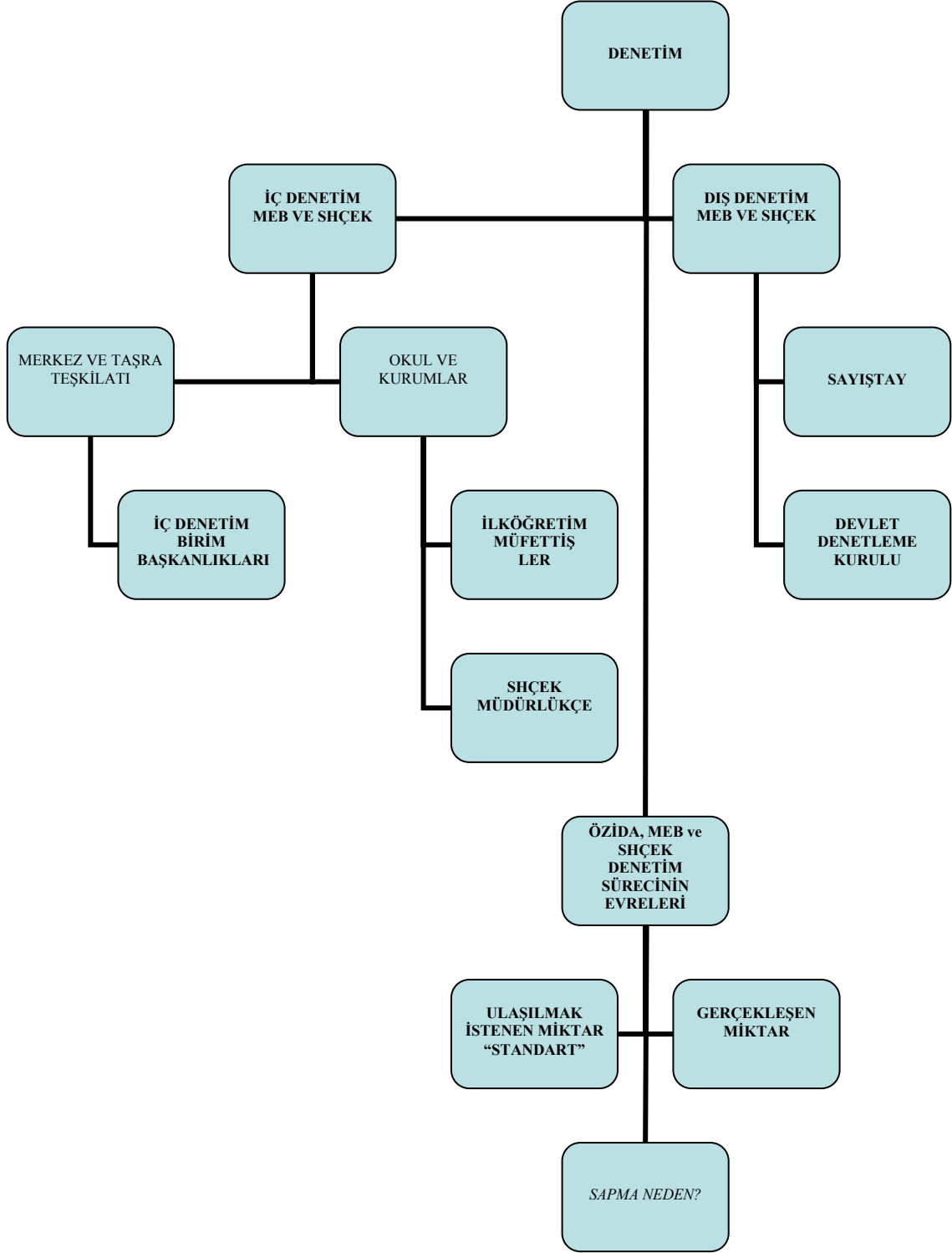
Bunlar:

- Özürlü ihtiyaç odaklı veri tabanı *oluşturmamıştır*.
 - Hala SHÇEK gelişmiş ülke standartlarına uygun olarak bakımı *sağlanmamıştır*.
 - Kurumun “koruyucu ve önleyici çalışmaları” artırılmamış ve *yenilenmemiştir*.
- Ayrıca SHÇEK'nin ÖZER hizmetler ile ilgili yetersizlikleri ortadan kaldırması

için birkaç öneri de sunulmuştur. Bunlar:

- Özürlülere veritabanı oluşturulmalı,
- SHÇEK tarafından sunulan bakım ve rehabilitasyon hizmetleri gelişmiş ülke standartlarına uygun olarak sağlanmalı,
- SHÇEK “*koruyucu ve önleyici çalışmaları*” artırılmalı ve yenilenmelidir.

Şema 2.7. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetleri Denetimi

SONUÇ ve DEĞERLENDİRMELER

Özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri yönetimi başlıklı bu çalışmada ulaşılan sonuçlardan ilki, Türkiye’de engelliliğin tarifi ve sınıflandırılması bakımından henüz dünyada kullanılan tanım ve sınıflandırmalara yakın olmadığına tesbiti olmuştur. Bugün gelinen nokta itibarıyla, bu alanda kullanılan “engelli, engellilik” ifadeleri bu alanla ilgili yasal mevzuata yerleşmemiş, büyük ölçüde özürlü kelimesi kullanılmıştır. Bu durum tezin yazımına da yansımış, yasal ifade esas alınan her cümlede özürlü, diğer cümle ve paragraflarda ise engelli kelimesi kullanılmaya çalışılmıştır. Kavramsal açıdan ortaya çıkan bu dağınıklık, yasal düzenlemelerden kaynaklanmıştır.

Türkiye, eksikliklerine rağmen konu ile ilgili yasal düzenlemelerin yapılması bakımından bir çok ülke ile karşılaştırıldığı zaman geç de olsa hızlı hareket etmekte, konu ile ilgili kapsamlı yasal düzenlemeler yapabilmektedir. 2005 tarihli yasal düzenleme bu bakımdan örnek verilebilir. Ancak, uygulamada temel problem, mevzuat eksikliğinden ziyade yasalarda öngörülen hususların hayata geçirilmesi bakımından yaşanan güçlüklerden kaynaklanmaktadır. Öngörülen politikaların hayata geçirilmesinde karşılaşılan önemli problem alanlarının başında tahsis edilen kaynakların yetersizliği, uzman ve yetişmiş insangücü eksikliği ve nihayet bunları pekiştiren toplumsal bilinç eksikliği oluşturmaktadır.

Özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin (ÖZER), bugün gelinen noktada etkinliğini artıran en önemli faktör, “erken müdahale stratejisinin” hayata geçirilmesidir. Türk sistemi bu alandaki faaliyetlere henüz bu önceliği yansıtamamış görünmektedir. Türkiye’de uygulanan ÖZER hizmetleri alanında görülen ikinci eksiklik, bu eğitime ihtiyaç duyan bireylere temel becerilerin kazandırılması ve geliştirilmesi dışında, kendi özgüvenlerini kazanma ve bağımsız yaşayabilme kapasitelerinin artırılması gibi özelliklerin kazandırılması bakımından da eksiklikler görülmektedir.

Bir başka tespit, ÖZER hizmetleri sunulan engellilerin engellilik sebebi ile verilen eğitim arasında istihdam imkanları artıracak ilişkilere fazla önem verilmediğidir. Bilindiği gibi, Japonya, görme özürülere yönelik olarak masaj ve akupunktur eğitimini öne çıkarmıştı. Türkiye’de engellilik sebebi ile verilen eğitim arasında istihdam avantajı

yaratacak ilişki kurulabilir. Ancak bu ve benzeri amaçların gerçekleştirilebilmesi öncelikle, engelli gruplarına yönelik çevre ve eğitim imkanlarının artırılması ile mümkün olabilecektir. Bu çerçevede görme engellilere yönelik olarak özel eğitimde kullanılacak kütüphaneler, kitaplar ve diğer eğitim aracı artırılmalıdır.

ÖZER hizmetlerinin yürütülmesi bakımından kurumsal yapı içinde ÖZİDA benzeri bir kurum oluşturulması son derecede isabetli olmuştur. Bu alandaki politikaların belirlenmesinde bir üst kurumun oluşturulması doğru bir tercihtir. Ancak, ÖZER hizmetlerinin sonraki yıllarda gelişmesi ve ilgili kurumların görev alanına girmesi dolayısıyla gerek Milli Eğitim Bakanlığı gerekse Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun görev alanını tanımlayan yasal düzenlemelerde ÖZER hizmetlerinin yürütülmesi, amacı ve kurumların görev alanları ile ilgili açık ifadeler yer verilmediği görülmektedir. Nitekim, 2828 sayılı Kanununun SHÇEK'in görevlerini düzenleyen 9. maddesinde ÖZER hizmetleri ile ilgili açık bir görev tanımı yer almamaktadır.

Öte yandan, ÖZER hizmetleri alanında faaliyet gösterecek özel sektör kuruluşlarının faaliyetlerinin düzenlenmesinden sorumlu olan Milli Eğitim Bakanlığı bünyesindeki Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü'nün görev alanının belirlenmesinde yanlışlık yapılmıştır. Nitekim, 5580 sayılı "Özel Öğretim Kurumları Kanun"unun 1 maddesinde, ilgili birimin görevi "*Türkiye Cumhuriyeti uyruklu gerçek kişiler, özel hukuk tüzel kişileri veya özel hukuk hükümlerine göre yönetilen tüzel kişiler tarafından açılacak özel öğretim kurumlarına kurum açma izni verilmesi, kurumun nakli, devri, personel çalıştırılması, kurumlara yapılacak malî destek ve bu kurumların eğitim-öğretim, yönetim, denetim ve gözetimi ile yabancılar tarafından açılmış bulunan özel öğretim kurumlarının; eğitim-öğretim, yönetim, denetim, gözetim ve personel çalıştırılmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemek*" olarak belirlenmiştir. Bu düzenlemede dikkat çeken husus, ÖZER hizmetleri veren özel eğitim kuruluşları ile bu alanda hizmet veren sürücü kursları, dershaneler ve yabancı dil okullarının aynı kapsamda değerlendirilmiş olmasıdır. ÖZER hizmetleri sunumunda faaliyet gösteren özel sektör kurum ve kuruluşlarının farklı özellikler taşıdığı esas gözden kaçırılmıştır. Konunun önemine binaen bu alanla ilgili olarak ya ayrı bir birim oluşturulmalı ya da bu

görev “Özel Eğitim, Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğüne aktarılmalıdır.

Benzer bir problem, üstün zekalı ve yetenekli bireylere yönelik hizmetler için söz konusudur. Bu grupta bulunanlar, birçoğunun bildiğinin aksine engelli değildir. Bu sebeple bu kesime yönelik eğitim programları ve hizmetlerinin planlanması ve yürütülmesi Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde oluşturulacak ayrı bir birime verilmeli, üstün zekalılar bir engelli grubu olarak görülmemelidir.

ÖZER hizmetlerinde etkinliği sağlamanın önemli unsurlarından birini de engelli bireylerin ailelerinin sürece katılımlarının sağlanması oluşturmaktadır. Nitekim, 573 sayılı “Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname”nin 4. maddesinde “*ailelerin, özel eğitim sürecinin her boyutuna aktif katılmalarının sağlanmasının esas*” olduğu belirtilmiştir. Bu düzenleme esas alınarak, ailelerin eğitim sürecine katılmalarını sağlamak ve katkılarını artırmak için eğitim ve bilgilendirme hizmeti sağlamaya yönelik olarak MEB bünyesinde Aile Eğitim Şubelerinin açılmasını önerilmektedir.

ÖZER hizmetlerinin daha etkin sunulabilmesi için SHÇEK’in merkez ve taşra teşkilatında da bazı değişiklikler yapmak ve yeniden yapılandırmak faydalı olabilecektir. Bu çerçevede, Kurum merkez teşkilatında yer alan ana hizmet birimlerinden Özürlü Bakım Hizmetleri Dairesi Başkanlığı bünyesinde üç şube oluşturulması isabetli olacaktır. Bu üç şubeden ilki, özel bakım ve rehabilitasyon programlarının geliştirmesi; ikincisi bakım ve rehabilitasyon hizmetleri sunulmasında kullanılan araç-gereçlerinin geliştirilmesi ve nihayet üçüncüsü özel eğitime ihtiyaç duyulan bireyler ve ailelerine yönelik psiko-sosyal destek hizmetleri geliştirilmesinden sorumlu olmalıdır. Kurumun taşra teşkilatında ise Sosyal Hizmet Müdürlükleri bünyesinde “Rehberlik ve Araştırma Merkezi”ne benzeyen, ama “Bakım ve Rehabilitasyon Araştırma Merkezleri” ismi ile bir birim oluşturulmasına önerilmektedir. Bu değişikliklerde esas olarak, SHÇEK’in merkez ve taşra teşkilatının Milli Eğitim Bakanlığı’nın merkez ve taşra teşkilatını esas alınarak yeniden yapılandırılması önerilmektedir.

ÖZER hizmetlerinin yönetim sürecinde yer alan planlama unsurunun yerine getirilmesinde en dikkat çeken eksiklik, makro seviyedeki planlarda konu ile ilgili

ayrıntılı düzenlemelerin yer alması oluşturmaktadır. Nitekim, bu alandaki hizmetlerin planlanmasında ilk olarak dikkate alınacak 9.BYKP’da engellilere yönelik çalışmaların genel politikaların belirlenmesini sağlayacak şekilde detaylandırılmadığı görülmektedir. Olması gereken, sonraki planlarda bu konunun ayrı bir başlıkta ele alınmasıdır. 571 sayılı KHK’de ÖZIDA’ya verilen görev kapsamında bu alandaki hizmetlerin planlanmasında BYKP’nın temel esaslarının mutlaka dikkate alınması gerektiği yönündedir.

5018 sayılı “Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanun”un 9.maddesinde “*Kamu idareleri, kalkınma planları, programlar, ilgili mevzuat ve benimsedikleri temel ilkeler çerçevesinde geleceğe ilişkin misyon ve vizyonlarını oluşturmak, stratejik amaçlar ve ölçülebilir hedefler saptamak, performanslarını önceden belirlenmiş olan göstergeler doğrultusunda ölçmek ve bu sürecin izleme ve değerlendirmesini yapmak amacıyla katılımcı yöntemlerle stratejik plan hazırlarlar*” hükmüne yer verilmiştir. Özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri ile ilgili doğrudan kurumlar olarak Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’nun kendi stratejik planları hazırlanması aşamasında 5018 sayılı Kanunda belirtilen temel ilkelere uygun olarak Dokuzuncu Kalkınma Planda yer alan hedef ve amaçlar dikkate almışlar ve paydaş kuruluşlarla görüşerek gelen önerilere yer vermişler. Ancak olumlu değerlendirmelere rağmen, bu kurumlarının stratejik planlarında özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine yönelik tespitler genel özürlü problemleri içinde yer almıştır. Ayrıca, Özürlüler İdaresi Başkanlığı özörlülere yönelik hizmetlerinin yürütülmesinde birinci derecede sorumlu olduğunu esas alınarak, Başkanlığı stratejik planında belirlenen amaç ve hedefler Milli Eğitim Bakanlığı ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’nun stratejik planlarında yer verilmemiştir.

5018 sayılı Kanun gereği bütün Kurumlar gibi ÖZER hizmetleri sunan kurumların da gelecek dönemlere ilişkin orta vadeli stratejik plan hazırlamaları zorunluluğunun olması isabetli olmuştur. Ancak, bu planların ilk defa hazırlanıyor olması, her kurumun plan hazırlama sürecine katılımının farklı zamanlarda olması ve başlangıçta bir uyum sağlayıcı zorunluluk olmaması eksiklik olarak görülmektedir.

Zaman içinde, özellikle ÖZİDA'nın çabaları ile stratejik planların hazırlanmasında kurumların birbirine yakınlaşması sağlanabilir.

Özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri planlaması ile ilgili en önemli sorun olarak bu kurumlarının stratejik planlarında belirlenen amaç ve hedefler ve bu amaç ve hedeflere yönelik bütçe payı ayrılan maliyeti ekonomik kriz nedeniyle bu amaç ve hedeflere ulaşılmasında gelecekte zor olacağını düşünülmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından sunulan özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri özel eğitime ihtiyaç duyulan bireylere yönelik tanılama ve değerlendirme süreci erken yaşta yapılması, taramada kullanılan genel-yaygın tarama programlarının eksikliği giderilmesi, ölçme araçlarının yenilenmesi ve güncellenmesi, uygun ortam yaratılması gerekmektedir. Bunun yanında, özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri sunan okul ve kurumlarının sayısı yetersiz olduğunu tespit edilmiştir. Bu nedenle, bu okul ve kurumlarda sınıfları kalabalık olmasına sebebi olmaktadır. Bu okul ve kurumlarda kalabalık olmasından dolayı kaynaştırma sistemi yeterli seviyede uygulanmadığını belirlenmiştir.

Kaynaştırma sistemi son zamanlarda popüler bir yöntem olarak yaygın olmaya başlamıştır. Ancak, özel eğitim okul ve kurumların yöneticiler ve personel arasında kaynaştırma sistemi uygulanması olumlu olarak değerlendirmemektedir. Nitekim okul ve kurumlarının yöneticiler ve personelin kaynaştırma sistemi uygulanması ile ilgili yeterli bilgilere sahip değildir. Kaynaştırma eğitimi verilen okul ve kurumlarda araç-gereç, cihazlar ve teknoloji kullanılmasında zorluk çekilmektedir. Bu yardımcı ürünlerin kullanılması ile ilgili yetersiz eğitimi, pahallık ve kalitesizlikten dolayı yaygın olmadığını tespit edilmiştir.

Yukarıdaki sıralanan sorunlar içinde en önemlisi hem okul ve kurumlarda hem de bu hizmetleri yürütülen kurumlarında nitelikli personeli yetersizliği olarak belirlenmiştir. Özel eğitim veren okul ve kurumlarda özellikle bazı alanlarda uzman personel eksikliği vardır. Eksiklik hissedilen uzman personel arasında rehber öğretmen, sosyal çalışmacı, işaret dili uzmanı ve özel eğitim öğretmeni ilk sıralarda yer almaktadır. Bu tür uzman personelin eksikliğini giderilmesi için üniversitelerde eğitim programları açılmalı ve bu bölümlerin öğrenci kontenjanları artırılmalıdır.

ÖZER hizmetlerini yürüten Milli Eğitim Bakanlığı ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun merkez ve taşra teşkilatlarında istihdam personelin eğitim durumu araştırıldığında, lise ve lisans mezunu olanların çoğunlukta olduğu dikkat çekmektedir. Ancak, bu kurumlarda çalışan personelin performansını artırmaya yönelik özel bir program uygulanmadığı, liderlik ve örgüt iklimi oluşturma gibi yönetim fonksiyonlarının etkinliğini artıracak faaliyetlerin yetersiz olduğu görülmektedir. Öte yandan bu kurumların hizmet içi eğitim faaliyetlerinin eksik programlandığı dikkat çekmektedir. Hizmet içi eğitim verilmesinde, personelin kendi iş alanına yönelik ve uygulamalı bilgiler sağlanmalıdır. Yöneticilere yönelik hizmet içi eğitim programlarında ise liderlik becerileri, motivasyon yöntemleri ve iletişim ile ilgili bilgilerin öncelikle verilmesi sağlanmalıdır.

Aynı alanda çalışan farklı kurumların yürüttüğü hizmetin etkinliğinin sağlanması ile ilgili önemli yönetim unsurlarından birini de ilgili kurumlar arasında koordinasyon ve işbirliği sağlanması oluşturmaktadır. ÖZİDA ve özellikle hizmet sunan Milli Eğitim Bakanlığı ve SHÇEK arasındaki işbirliği yetersiz kalmıştır. 571 sayılı “Özürsüzler İdaresi Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname”nin 1.maddesine göre *“bütün özürsüz gruplarına yönelik hizmetlerin düzenli, etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesinin temini için ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği imkânlarının geliştirilmesini”* öngörülmüştür. Bu düzenlemeye göre, ilgili kurumlar arasında işbirliği ve koordinasyonun sağlanması Özürsüzler İdaresi Başkanlığı bünyesinde yer alan Özürsüzler Yüksek Kurulu ve Özürsüzler Şurası tarafından yerine getirilmesi gerekmektedir. Ancak, bu iki Kurulun toplantılarının süreklilik arz etmemesi dolayısıyla bu alandaki koordinasyon ve işbirliği yeterli seviyede sağlanmadığını ortaya çıkarılmıştır. Bu kurulların toplantılarında süreklilik sağlanması, Kurullar bünyesinde yer alan farklı kurum temsilcilerini bir ortamda buluşturacağı ve belirlenen politikalara katkılarını artıracığı için işbirliği imkanlarını geliştirecektir. Kurul toplantılarının süreklilik ve sıklık kazanması her bir kurumun uygulama tecrübelerinin, başarılarının ve başarısızlıklarının birbirlerine aktarılmasına da yardımcı olacaktır. Koordinasyonla ilgili bir diğer önemli eksiklik, bu kurulların kararlarının ilgili kurumlar için tavsiye edici nitelikte olması, yaptırım zorunluluğunun bulunmamasıdır. Bu durumda, ya bu kararların zorunlu olarak uygulanmasını sağlayıcı düzenlemeler

yapılmalı, ya da ilgili kurumların tavsiye niteliğindeki bu kararlara uyumu sağlanmalıdır. Bu noktada, kurumların kendi stratejik planlarını hazırlarken kurul kararlarını esas almaları önemli bir gelişme sağlayacaktır.

Yönetim sürecinin son aşamasını oluşturan denetim konusunda dikkat çekici bir eksiklik, sistemin üst ve koordinasyon sağlayıcısı konumundaki ÖZİDA'nın denetim yetkisi ve etkinliğinin olmamasıdır. Bu bakımdan, sistemi oluşturan kurumlar bakımından bir üst ve dış denetim söz konusu değildir. Bu noktada Bütün kamu kurumları gibi SHÇEK ve MEB'nin Devlet Denetleme Kurumu ve Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurumu tarafından yapılan dış denetime tabidir. Sayıştay denetimi ise mali bakımdan yapılan bir denetimdir. İç denetim ise MEB, kendi iç denetim örgütü ve yine SHÇEK kendi iç denetim örgütü tarafından gerçekleştirilmekte olup, kamu kurumlarının denetimle ilgili klasik ve kronik hale gelmiş problemleri (denetim elemanı yetersizliği ve sürekli denetimin sağlanamaması) problemleri vardır.

KAYNAKLAR

- Anadolu Üniversitesi, “İlköğretim Öğretmenliği Lisans Tamamlama Programı”, Anadolu Üniversitesi yayınları, <http://www.aof.anadolu.edu.tr/kitap/IOLTP/1267/unite01.pdf> E.t. 12 Eylül 2008.
- ASA, “İngiltere Raporu”, <http://www.aile.gov.tr/tr/?Sayfa=Detay&Id=20071842788> E.t. 10 ekim 2008.
- Aytaç Serpil, “Özürülerin Rehabilitasyonun Artan Önemi”, D.E.Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, c. 2.,s.2., (200), ss.54-77.
- BM, *Sakatlar için Fırsat Eşitliği Standart Kuralları*,1993.
- Diken İbrahim, Özel Eğitime Gereksinimi Olan Öğrenciler ve ÖZEL EĞİTİM, Birinci Baskı, Ankara: Pegem Akademi, 2008.
- Doğru Sunay Yıldırım, “Almanya’da Zihinsel Engelliler ve Yeni Gelişmeler”, XI Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildirileri, Konya, 2002, ss.153-159.
- DPT, *Sakatlar İçin Politika Dokümanı*, Ankara, 1992.
- Efil İsmail, *İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon*, Sekizinci Baskı, Bursa: Alfa-Aktüel, 2006.
- Enç Mitat, Görme Özürüler Gelişim, Uyum ve Eğitimleri, Ankara: Gündüz Eğitim yayıncılık, 2005.
- Ersoy Özlem, Neslihan Avcı, *Özel Gereksinimi Olan Çocuklar ve Eğitimleri. “Özel Eğitim”*, Ankara: Ya-Pa, 2000.
- ILO, Lists of Ratifications by Convention anda by Country (as at 31 Dec. 1995).
- ILO, Lisa; Disability, Employment and European Community; Tilburg, Geneva, 1995.
- Köşeler Halil, “Japonya’da Özürüler”, www.engelsizerisim.com/yazilar E.t. 5 Kasım 2008.
- MEB, <http://orgm.meb.gov.tr/> E.t. 10 Nisan 2009.
- MEB, Faaliyet Raporu 2008, Ankara, 2009.
- MEB, *MEB 2010-2014 Stratejik Plan*, Ankara, 2009.

- MEB ÖERDH, “*Özel Eğitim Hizmetleri Tanıtım El Kitabı*”, <http://kocatepeegitimuygulama.k12.tr/dosyalar/OzelEgitimElKitabi.doc> E.t. 15 Eylül 2008.
- MEB ÖERDH, *Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Kılavuzu*, Ankara, 2008.
- Muğla İl Sağlık Müdürlüğü, Muğla Özürlü Programı 2007, Muğla İl Sağlık Müdürlüğü yayını, Muğla, 2007.
- Sayıştay, *Sayıştay*, Ankara, 2009.
- Seyyar Ali, *Sosyal Siyaset Açısından Özürlülüğe Karşı Mücadele. Özürlü Olmamak İçin Nelere Dikkat Etmeli. Özürlü Çocuğu Olanlar Neler yapmalı?* İstanbul: TÜRDAV, 2001.
- Özgür İskender, Engelli Çocuklar ve Eğitimi. Özel Eğitim. ed. Seyfi Karahan, Adana: Karahan Kitabevi, 2004.
- Ören Kenan, *Zihinsel Engellilerin Eğitim ve İstihdamı*, Pelikan yayınları, y.y., 2005.
- ÖZİDA, <http://www.ozida.gov.tr/>, E.t. 25 aralık 2008.
- ÖZİDA, “*Özürlülüğün Sınıflandırılmasında Yeni Bir Yaklaşım: ICF*”, <http://74.125.77.132/search?q=cache:ZP9nDjqnaJ0J:www.ozida.gov.tr/siniflandirma/icf.htm+ICF&hl=tr&ct=clnk&cd=9&gl=tr> E.t. 4 Eylül 2008.
- ÖZİDA, *I.Özürlüler Şurası: Çağdaş Toplum Yaşam ve Özürlüler*. Ön Komisyon raporları. Ankara, 1999.
- ÖZİDA, “*Özürlü Çocuklara Yönelik Rehabilitasyon ve Özel Eğitim Hizmetleri Çalışması Raporu*”, <http://www.ozida.gov.tr/arastirma/ozelegitim.htm> E.t. 15 Ekim 2008.
- ÖZİDA, *2007 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, Ankara, 2007.
- ÖZİDA, *Stratejik Plan (2008-2012)*, Ankara, 2007.
- ÖZİDA, “*Toplum Temelli Rehabilitasyon*”, <http://www.ozida.gov.tr/ozveri/ov1/ov1makttr.htm> E.t. 1 Ekim 2008.
- Özsoy Yahya, *Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar*, İkinci Baskı, Ankara: Karatepe

- Özyürek Mehmet,
Eripek Süleyman.
SHÇEK,
MEB. yayınları, 1998.
http://www.shcek.gov.tr/Hizmet_Ici_Egitim/Egitim_Merkezi.asp,
<http://hedb.meb.gov.tr/#Slide5> E.t. 25 Temmuz 2009.
- SHÇEK, *2008 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara, 2009.
- SHÇEK, *2010-2014 Stratejik Plan*, Ankara, 2009.
- SHÇEK, Özürlü Bakım Hizmetleri Dairesi Başkanlığı Brifing Raporu,
<http://www.shcek.gov.tr/hizmetler/ozurlu/BrifingRaporu.pdf>
E.t. 1 Mart 2009.
- Şen Sinem, *Zihinsel Engelli Bireylerin Mesleki Rehabilitasyonu, Yayınlanmamış Tezi*, Uludağ Üniversitesi, Bursa, 2008.
- TÜBİTAK, *Türkiye Özürlüler Araştırması 2002*, ikincil analizi, Ankara, 2006.
- Yeni Kurtuluş, <http://www.yenikurtulus.com/index.php/anadoludan-avrupaya/41-anadoludan-avrupaya/57-ingilterede-engellilere-bakis-acisi> E.t. 25 Ekim 2008.
- Vikipedi Özgür Ansiklopedisi, http://tr.wikipedia.org/wiki/T.C._Ba%C5%9Fbakanl%C4%Bk_Sosyal_Hizmetler_ve_Çocuk_Esirgeme_Kurumu#Himayesi_Etfal_Cemiyeti E.t. 15 Nisan 2009.
- Vural Sezgi,
Yücesoy Şerife, “Türkiye’de Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Hizmetlerinin Yasal Yapılanmasında Avrupa Birliği’ne Uyum Çabalarının Yansımaları”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, (2003-2004), ss.141-156.
- UN, *Principles and Recommendations for Population and Housing Census, Revision 1*.United Nations Publications, 1998.
- y.a.y, “*MEB Kuruluşunun Kısa Tarihçesi ve Gelişimi*”,
<http://www.oguzhaneml.com/meb/bakanl%C4%B1ktarihce.htm>
E.t. 20 Şubat 2009.
- y.a.y, <http://www.eng.bundesregierung.de> E.t. 1 Kasım 2008.
- y.a.y, “*Özel Eğitimin Tarihçesi*”,
http://kaynastirmasini.fi.blogcu.com/ozel-egitimin-tarihcesi_16361021.html E.t. 20 Eylül 2008.

- y.a.y, *Rehabilitasyonun Tarihçesi*,
<http://www.istanbulftr.com/rehtar.htm>, E.t. 25 Eylül 2008.
- y.a.y, *Legislation on the Rehabilitation of People with Disabilities*,
Concil of Europe Pres., 5 th Edition, 1993.
- WHO, *International Classification of Imparments, Disabilities amd Handicaps*, Geneva, 1980.
- WHO, *International Classification of Functioning, Disability and Health*, Geneva, 2001.

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Yeri ve Yılı	:	Kazakistan, 1984		
Öğr.Gördüğü Kurumlar	:	Başlama Yılı	Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lise	:	1990	1999	C. Musa adına lise
		1999	2001	Kazak Milli Koleji C.Musa Hukuk bölümü
Lisans	:	2001	2005	Kazak Milli Üniversitesi Al-Farabi, Felsefe ve Siyaset Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bilimleri, Sosyal Çalışma bölümü
Yüksek Lisans	:	2007	2009	Uludağ Üniversitesi, İktisat ve İdare Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bilimleri, Çalışma Ekonomisi bölümü
Doktora	:			
Medeni Durum	:	Bekar		
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	:	Kazakça-iyi, Rusça-iyi, Türkçe-iyi, İngilizce-iyi.		

Lyazat Smagulova